

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

NOTOS⁹⁰

İKİ AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ • 2022/1 • MART-NİSAN 2022 • 40 TL

Çeviri Sorunları Nedir, Ne Değildir

Bahtiyar Özgür Sarıoğlu

“İnsan iyi verilmiş bir fizik dersiyle analitik düşünmeyi gerçek anlamda kavrayabilir.”

Irene Vallejo

Seni Bir Kitap Gibi Okuyorum

ARMAĞAN EKİCİ • AYLİN SÖKMEN • AYŞEGÜL DEVECİOĞLU • BANU YILDIRAN GENÇ • CELÂL ÜSTER • CİHAN ÇAKAN • ÇAĞATAY YILMAZ • ÇİĞDEM TUNAŞAT • ELİF REFİĞ • ERKUT ÖZAL • ESİN KIROĞLU • ESRA ERTAN • FADİME USLU • HASAN ÖZKILIÇ • HİLAL ÖZDEMİR • HULKI AKTUNÇ • IŞIK ERGÜDEN • IŞIL MADAK • İLKUNUR ÖZDEMİR • KADİR IŞIK • MEHMET FATİH ÖZBEY • MUSTAFA ÇEVİKDOĞAN • NEŞE ŞEN • NİHAT DAĞLI • SABRİ GÜRSES • SALİHA NİLÜFER • SAVAŞ KILIÇ • SEÇKİN SELVİ • SEMİH GÜMÜŞ • SİNE ERGÜN • SÜLEYMAN DOĞRU • TAHSİN YÜCEL • TED PLANTOS • TOMRİS UYAR • ÜLKER İNCE

ISSN 1307-1181

Genel Yayın Yönetmeni
Semih Gümüş

İdari Koordinatör
Dilek Emir

Editörler
Tuğba Eriş, Tila Sadeki

Tanıtım ve Sosyal Medya
Duygu Şentuna

Satış ve Pazarlama
Hüseyin Gün

Katkıda Bulunanlar
Alper Güngör, Aslı İdil Kaynar,
Esin Akşar, Turgut Çeviker

Kapak Tasarımı
Onur Aşkın

Reklam ve Halkla İlişkiler
info@notoskitap.com

Yayıncı Sertifika No
52101

Abonelik
www.notoskitap.com
info@notoskitap.com
Garanti Bank. hesap no:
TR83 0006 2000 0680 0006 2944 78

Sahibi
Notos Kitap Yayıncılık Eğitim
Danışmanlık ve Sanal Hizmetler
Tic. Ltd. Şti.

Yazışları Sorumlusu
Dilek Küçükemirler

Yönetim Yeri
İnönü Caddesi, Tarık Zafer Tunaya
Sokak, 11/6, Gümüşsuyu
Beyoğlu 34427 İstanbul
Tel: 0212 243 49 07
e-posta: editor@notoskitap.com

Yayın Türü
Yerel, Süreli Yayın

Baskı ve Cilt
Özgün Ofset
Yeşilce Mah. Aytekin Sok. No. 21
Kağıthane İstanbul
Sertifika 48150

Baskı Tarihi
22 Şubat 2022

Dağıtım
Turkuvaz, 0216 585 91 00

Aganta

- 4 Japon Kadın Yazarlar, Toronto
Uluslararası Yazarlar Festivali, Osip
Mandelştam, Canavarlar ve Filozoflar,
Yerelleştirme, Görme Biçimleri...

Öykü

- 78 **Ted Plantos**
Şanghay Noodle Cinayeti
- 82 **Hasan Özkılıç**
Gece Geç Gelecek
- 85 **Aylin Sökmen**
Tersine Paranoya
- 90 **Semih Gümüş**
Sen Benim Oğlumsun
- 98 **Çağatay Yılmaz**
İzler Bana Ait Değil
- 103 **Erkut Özal**
Sahan
- 114 **Çiğdem Tunaşat**
Yol Eşittir Hız Çarpı Zaman
- 117 **Işıl Madak**
Merak
- 120 **Esin Kiroğlu**
Ölüm ve Dirim
- 124 **Mehmet Fatih Özbey**
Baykuş
- 126 **Hilal Özdemir**
Hoşça Kal Portakal
- 130 **Neşe Şen**
Apartıman Dairesi

Günün Konusu

- 30 **Çeviri Sorunları**
Ülker İnce, Celâl Üster, İlknur
Özdemir, Seçkin Selvi, Saliha
Nilüfer, Işık Ergüden, Armağan
Ekici, Tomris Uyar, Süleyman Doğru,
Tahsin Yücel, Savaş Kılıç, Sabri
Gürses, Hulki Aktunç

Söyleşi

- 68 **Bahtiyar Özgür Sarıoğlu**
"İnsan iyi verilmiş bir fizik dersiyle
analitik düşünmeyi gerçek anlamda
kavrayabilir"

Yazı

- 108 **Irene Vallejo**
Seni Bir Kitap Gibi Okuyorum
- 110 **Elif Refiğ**
Biberyan: Bir Mizaç Meselesi
- 10 **Mustafa Çevikdoğan'ın En
Çok Etkilendiği Yazar**
- 134 **Ayşegül Devicioğlu'nun
Seçtikleri**
- 136 **Kitaplık**
Nihat Dağlı, Banu Yıldırım Genç,
Esra Ertan

Kısa Soru-Yanıt

Sine Ergün, Cihan Çakan

Yaşadığımız felaket Semih Gümüş

Sokaktaki insandan bu dergiyi hazırlayan bir grup insana kadar, gözlerimizin önünde ülkenin uçurumdan aşağı bu denli hızla düşüşüne daha önce hiç kimse tanık olmadı, bu yaşadıklarımızın benzerini daha önce yaşamadık. Dik durmaya çalıştığımız için çevremizde dillendirmekten kaçınıyorduk belki ama doğrusu son on yıl içinde ümitlerimizin yavaş yavaş tükendiğini hissediyorduk. Yok olmuş maddi zenginlikler ve moral değerler bir daha aynı yere nasıl gelir, bunu bilmiyorum.

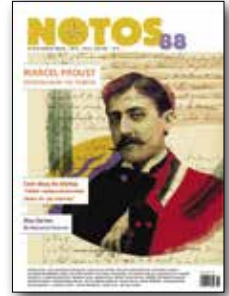

Bu olağanüstü koşulları alt edebilmek için önce *Notos*'un yayımını bir sayı atlatmaya karar verdik. Bunun bizi bir ölçüde de olsa rahatlatacağını düşündük. Yerinde bir karar vermişiz. Bu arada *Notos*'un geleceği için okurlarımıza bir destek çağrısı yaptık. Bu çağrımız da büyük bir karşılık gördü. Ve *Notos* bu sayısıyla birlikte yayın yaşamına devam ediyor.

Artık herkes biliyor. Bizim aklımıza sığmayan bir ekonomi-politika yüzünden, önce görülmemiş bir döviz kriziyle, sonra kaçınılmaz bir yüksek enflasyonla karşı karşıya bırakıldık. Son aylarda her şeyin fiyatı en az yüzde 100 arttı, daha da artacak. Belki

gene bilmeyen okurlarımız vardır: Elinize aldığınız bu derginin ya da herhangi bir kitabın bütün girdileri, kâğıdı, kartonu, tutkalı, mürekkebi, selofanı, iğnesi ipliği ithal, yani dövize, asıl olarak da Euro'ya bağlı. Euro ve dolar son iki ay içinde yüzde 70 arttı. Bu arada dünyada kâğıt fiyatları yüzde 100 arttı. Bu ikisi üst üste binince, kitap ve dergi yayıncılığının girdilerindeki artış yüzde 170'e yaklaştı.

Öte yandan artık Euro karşılığı TL'nizin olmasının yetmediğini de görmeye başladık. Çünkü kâğıt almak için Euro ile ödeme yapmanız isteniyor. Hem de o anda. Önceden bir ya da birkaç ay sonra yapabildiğiniz ödemeleri derginiz ve kitaplarınız basılmadan ödemeniz gerekiyor. Yoksa yok. Bir küçük yayınevi kaç kitabın maliyetini Euro ile peşin karşılayabilir. Öte yandan yayımlamak için bütün maliyeti hemen ödedikten sonra, o kitabın satışından gelecek paranın vadesi ne: altı yedi ay. Enflasyonla eriyerek ve çekleriniz karşılıksız çıkmazsa. Peki bir büyük yayınevi bunu ne kadar karşılayabilir... Yayımlanan kitap sayısında son bir buçuk yılda yüzde 40'a yakın düşüş olduğu görülüyor. Bu büyük düşüş 2022'de de sürebilir.

Diyelim ki döviz hesaplarınız tıka basa dolu, çok paranız var. Ama peşin paranız olsa bile kâğıt bulamayabiliyorsunuz. Çünkü ithalatçılar satmaktan kaçınıyor. Dünyadaki kâğıt üreticileri de artık Türkiye'ye istendiği kadar kâğıt göndermiyor. Durum tam böyle, hem acıklı, hem ürkütücü.

Notos'un ilk sayısı bir başlangıç sermayesi olmadan Aralık 2006'da yayımlandı. Artık on beş yılı da geride bıraktık. *Notos* bu on beş yıl içinde bir tek gün bile gecikmeden çıktı. Üstelik popüler olanın bütünüyle dışında, yalnızca nitelikli edebiyatın izinden ayrılmadan geçti bu on beş yıl. Ve *Notos*'un bu sayısında kâğıdımızı değiştirmek zorunda kaldık. Çünkü hem önceki kâğıdımız mat kuşenin fiyatı bu sayıdaki kâğıdımızın fiyatının tam iki katı hem de mat kuşe artık çok zor bulunuyor. Kâğıtsız kalmak ya da korkunç maliyetler nedeniyle yayımlayamamak gibi bir tehlike karşısında bu değişiklik belki önemsiz kaldı. Ayrıca fiyatımızı da artırmak zorunda kaldık. *Notos*'un satış fiyatı, aynı hacim ve teknik kalitedeki bir kitabın fiyatının yarısıdır. Karşılaştırdınca hemen görülebilir.

Kitap ve dergi yayıncılığı bir toplumun en önemli kültür hazinelerindendir. Bundan yoksun bir toplumun geleceği olmaz, kitapsız ve dergisiz hayat da olmaz.

Dayanışma İçin

A. Levend Abay **Ahmet Akkaya** Ahmet Emin Küçükemirler **Albert Ali Salah** Alev Bulut **Alev Sönmez Yılmaz** Ali Arikani **Ali Yasin Küçükemirler** Alper Öztürk **Arda Ergüven** Arpi Haddeler **Arzu Gelgeç** Aslı Ilgın Kopuz **Asuman Milar** Asya Özvural **Avni Kılıçgedik** Ayça Keskin **Aydın Öztürk** Ayfer Tunç **Ayla Akbuar** Aylin Özalp **Aylin Sökmen** Aynur Esma Karakaya **Aysun Avcı** Aysun İnan **Ayşe Binnur Özyurt** Ayşe Gül Altınay **Ayşe Hicret Aydoğan** Ayşe Meral Genç **Ayşegül Ekşioğlu** Ayşegül Gerçek **Ayşegül Nazik** Aytülü Sert **Barış Kaplan** Barışcan Demirci **Başak Ozan** Özparlak Belgin Güç **Belma Fırat** Bengi Çakmak **Berna Durmaz** Mehmetoğlu Betül Sarıca **Beyza Sümer Aydaş** Bilge Ceydilek **Billur Özeke** Burcu Alşan **Burcu Gebeş** Burcu Gürkan Kıcı **Burcu Sarioğlu** Burcu Yanar **Burç Ak Buşra** Era **Bülent Öztürk** Can Çalıcı **Can Öz** Canan Kuzuloğlu **Cansu Güngör** Cem Akaş **Cem Alptekin** Cem Sinan Altun **Cemil Dinmezpinar** Cemre Cemri **Ceren Altay** Ceren Tan **Cihan Yurtseven** Çağatay Yılmaz **Çağla Ercan Güleriyüz** Çağrı Öztürk **Çisem Bakoğlu** Damla Gürkan **Demet Aksu** Demet Öztürk **Demet Tarlakazan** Deniz Altınay **Deniz Durukan** Deniz Erden **Deniz Kaynak** Derya Bozkurt **Derya Pekbayık** Derya Sönmez **Didem Altunevlek** Yüce Didem Arslanoğlu **Didem Cengiz** Didem Küçükemirler **Didem Tekeli** Dilek Akşin **Dilek Karaaslan** Dilek Örken **Dilşad Vayıs** Doğançan Erdoğan **Dost Benli** Duygu Çalışkan Karaca **Duygu Yılmaz Okutan** Ebru Akkan **Ebru Düzyol** Ece Çitelbeg **Eda İkinci** Ekin Renwick **Ekrem Şahin** Ela Demir Hançer **Elif Nur Kayalar** Elizabeth Boz **Emine Önel** Kurt Emre Can Dağlıoğlu **Erdem Görgün** Erhan Sunar **Erhan Ünal** Erkan&Neşe Küçükemirler **Erol Boluğur** Eser Kuru **Esin Karabulut** Öztürk Esra Çakır **Ester Ruben** Eyyüp Çetin **Ezgi Dedeköy** Ezgi Kahraman Sevindik **Ezgi Kızmaç** Ezgi Orhan **Ezgi Polat** Ezgi Yıldırım **Fatma Fisun Büyükgören** Fatma Gül Bicioğlu **Fatma İnci** Fehime Korkmaz Bingöl **Fergun Özelli** Feride Aksu **Feyza Nur Çorgundağ** Fırat Küçük **Fırat Şanlı** Figen Dasıkoğlu **Figen Dölek** Filiz Çakır **Filiz Elasu** Filiz Kaya **Firuze Ayvazoğlu** Fulya Aslan Gürşen **Fulya Kılınçarslan** Füsün Öztürk **Gamze Aras** Gamze Geray **Gamze Sernaz** Gaye Boralioğlu **Gizem Kurtulmuş** Gizem Sarı **Gökçe Köksal** İçtaş Gökçe Özder **Gökçe Yavaş** Gökhan Uykaz **Göksu Bölük** Gönül Kınalı **Gülce Çelik Erdoğan** Gülçin Göktay **Gülde Şahin** Gülendamar Noyan Kurhan **Gülperi Zeytinoğlu** Gülpınar Ulus **Gülşen Özkaya** Şahin Güneri Günel **Güneş&Ada Benli** Güniz Balcı **Günkut Güven** Günseli Baysan **Güven Turan** Hacer Paçacı Görgün **Hakan Tağmaç** Handan Balıoğlu **Handan Keskinler** Hatice Belgin Akkerman Kaiser **Hatice Tıbbık** Haydar Taş **Hazal Bilgi** Hazal Özçelik **Hazan Pirlanti** Hülya Kırmancıoğlu **Hülya Soyşekerci** Hülya Utkuluer Yıldırım **Hüseyin Demirel** İrmak Erdoğan Peter **İbrahim Adıgüzel** İbrahim Haselçin **İdil Dorsan** İkbāl Polat Babacan **İlkay Yıldız** İlknur Ültanır **İpek Okyar** İpek Şen **İrem Bayraktar** İrem Üreten **İsmail Bayramoğlu** İsmail Ergin **İsmail Ferhat** Çekem Janet Özsolak **Jülide Özgen** Kadire Bozkurt **Kâmil Erdem** Kasım Ocak **Kemal Aydoğan** Kenan Şahbaz **Kilkurtları Okuma Grubu** Kubilay Suat Erim **Levent Efe Arlı** Ludmilla Büyüm **Lüsan Bıçakçı** Mehmet Ali Tunga **Mehmet Atilla** Mehmet Cahit Emre **Mehmet Eligür** Mehmet Fatih Özbey **Mehmet Fatih Uslu** Mehmet Kavuk **Mehmet Sakıp Eren** Melih&Bengisu Günaydın **Melike Acar** Meltem Arun **Menend Kurtiz** Mert Tanaydın **Merve Serbes** Mete Can Koçak **Mete Çeşmeci** Mete Özel **Muammer Uçar** Murat Erdin **Murat Özyaşar** Murat Seval **Mustafa Gökhan Bilgili** Mustafa Türkben **Müge Turali** Münevver Antczak **Müslüm Demirebilek** N. Ekrem Düzen **Nazlı Kırıcı** Kurtar Nejdett **Özgüler Nevzat Yılmaz** Nilüfer Denissova **Nükhet Bakan** Akyıldız Nükhet Savaş Özmen **Oğlak Yayıncılık** Oktay Gülağacı **Onat Bahadır** Onur Çalı **Orkun Tunçkan** Osman Emre Erkmen **Ömer Dersim** Oktay Özbek **Ölek Özcan** Yılmaz Özge Akdeniz **Özge Aydın** Özcan Özge Can **Özge İşbecer** Özge Yıldırım **Özgecan Büyüker** Özgü Altındağ **Özgür Akkılıç** Özgür Yılmaz **Özlem Akıncı** Özlem Çekmece **Özlem Ulus** Özlem Uzundemir **Pelin Kandır** Çolak Pınar İlkiz **Pirıl Nur Temel** Rana Ceylan **Reha Keskin** Reyhan Küçükemirler **Rıdvan Temizer** Sait Çavgun **Salih Cem Samim** Togan Alper **Savaş Şafak** Seçkin Selvi **Sedef Turan** Segah Gümüş **Selda Ormanlı** Yurddaşer Selda Salaman Acar **Selin Girit** Semrin Şahin **Serap Bekiroğlu** Serap Durak **Serhat Azizoğlu** Serkan Gül **Sevda Arslan** dağ Sevim Ak **Sevim Çiçek** Seyyar Kılıç **Sezer Üstünel** Sibel Oral **Sibel Öner** Sinan Kandemir **Sinecan Çirişoğlu** Solidus Gayrimenkul Danışmanlık ve Reklamcılık **Suna Keleşoğlu** Sunay Girgin **Süleyman Bulut** Süleyman Doğru **Sümeyra Bengisu Akkurt** Şebnem Kapukaya **Şebnem Özdemirci** Şehmus Ay **Şeyda Başer Eroğlu** Şirvan Erciyes **Şöhret Baltaş** Taçlı Yazıcıoğlu **Tamer Keskin** Tansel Erbil **Taylan Bodur** Tekin Yayınevi **Tolga Kılıç** Tolga Meriç **Tuba Akıncılar** Tuğba Kahraman Akkaya **Tuğçe Arıdur** Tuğçe Hakarar **Tuğçe Lafçı** Tuğçe Saklan **Tuğçe Togo** Turan Erden **Tülay Güzeler** Tülin Safi **Ufuk Özkul** Uğraş Balcı **Uğur Gayretli** Uğur Kaan Karşılıklı **Uğur Terzi** Uma F. Unat **Umay Seyhan** Uygur Güngördü **Uygur Ulusu** Ümit Aykut Aktaş **Veysel İbrahim Yakutlu** Volkan Becerik **Volkan Şengir** Volkan Tanyeli **Yapıncak Güreker** Yasemin Yılmaz Yüksek **Yasin Sofuoğlu** Yasin Ulu **Yasin Yormaz** Yelina Tayfur **Yeliz Akıncılar** Yeşim Atamer **Yeşim Özden** Yıldız Yılmaz **Yılmaz Bayazıt** oğlu Yılmaz Şener **Yılmaz Ulusu** Yiğit Yavuz **Yonca Dizman** Tülek Yunus Erduran **Yunus Isın** Yunus Özden **Yurdağül Gündoğan** Yusuf Kırnaz **Yücel Tarım** Zafer Temizkan **Zeliha Yıldırım** Zerrin Soysal **Zeynep Eliş** Zeynep Kaya-turan **Zeynep Melik Akkuş** Zeynep Sunbay **Zeynep Uysal** Zülal Günal Erşen **Züleyha Yılmaz**

* **Dayanışma İçin** başlıklı çağrımıza kulak vererek 15 Şubat'a kadar destekte bulunan okurlarımızın adları.

Toronto Uluslararası Yazarlar Festivali

Festivalin odak konularından biri olan edebiyat çevirisi kapsamında yapılan etkinliklerde çevirmenlerin yaratıcı buluşları ve dille kurdukları ilişki gözler önüne serildi.

Kirk yılı aşkın süredir düzenlenen ve dünyanın en büyük edebiyat festivallerinden biri olan Toronto Uluslararası Yazarlar Festivali 2021 yılında çevrimiçi olarak düzenlendi. Margaret Atwood, Ruth Ozeki, Paul Auster, Colm Tóibín, Karl Ove Knausgaard, Mieko Kawakami ve kitapları Türkçeye de çevrilmiş Kanadalı yazar Kim Thúy gibi tanınmış isimlerin yanı sıra yeni yayımlanmış kitaplarıyla taze yazarlara da programında yer açan festival 21-31 Ekim 2021 tarihlerinde gerçekleşti. Festivalin göze çarpan özelliklerinden biri sadece romancıları ve öykü yazarlarını değil, kurgu dışı eserler veren yazarları, şairleri, oyun yazarlarını, grafik romancıları ve çizirleri de bir araya getirerek farklı türde eserler üreten sanatçıları festival boyunca okurla buluşturması. Her okurun ilgisini çekecek etkinliklerin bulunduğu zengin içeriğiyle on güne yayılan festivalin davetlileri arasında yerli yabancı edebiyat ajansları ve yayınevleri de vardı. Kanadalı yazarların başka dillerde yayımlanmasına aracılık etme gayesi de güden festival yayıncılık sektöründeki son gelişmelere odaklanan panellere de ev sahipliği yaptı.

Festivalin odak konularından biri olan edebiyat çevirisi kapsamında İtalyan yazar Elena Ferrante'nin çevirmeni Ann Goldstein ile yapılan söyleşinin yanı sıra İspanyolcadan İngilizceye çevirileriyle tanınan Daniel Hahn'ın önderliğinde düzenlenen ve çeviri esnasında çevirmenlerin yaratıcı buluşlarını ve dille kurdukları ilişkiyi gözler önüne seren Çeviri Düellosu festivalin renkli etkinliklerinden biriydi. Fransızca bir romandan aynı anda çeviri yapan iki çevirmen arasındaki düello hem an-

lamsal hem sözdizimsel olarak birbirinden farklı seçimler yapan çevirmenlerin marifetlerini sergilediği, okurların da çeviri sürecine yakından tanıklık etme imkânı bulduğu bir etkinlik oldu.

Guelf Üniversitesi Yaratıcı Yazı Bölümü işbirliğiyle Akılda Kalıcı Karakterler Yaratma, Kurmacada Yer ve Zaman Kavramları, Yazılı Edebiyatta Sözlü Kültürün Yeri adlı bir dizi yaratıcı yazarlık atölyesi de festival programında yer aldı. Yazarlarla kitapları hakkında video-konferans formatında gerçekleşen söyleşiler öne çıksa da festivalde farklı formatta etkinliklere de yer verildi. Bunlardan biri festivale ev sahipliği yapan Toronto'yu mesken seçmiş romanların yazarlarıyla çıkılan çevrimiçi şehir turu oldu. Erica Commanda, Uzma Jalaluddin, Perry King gibi Kanadalı yazarlarla Toronto'da geçen romanları üzerine yapılan söyleşiler aynı zamanda Toronto'nun tarihi, kültürel ve etnik dokusu hakkında bilgilendirici nitelikteydi.

Festival bu yıl Kanada'daki irili ufaklı bağımsız yayınevlerini interaktif bir harita üzerinde toplayan bir girişime de önayak oldu. Gap Riot Press'in kurucu editörlerinden Kate Siklosi'nin hazırladığı haritada, Kanada'nın dört bir yanına dağılmış bağımsız yayınevlerinin bulunduğu konumu göstermenin yanı sıra her bir yayınevinin sahibiyile yapılmış, nasıl kurulduklarıyla, misyonlarıyla, şimdiye kadar bastıkları kitaplarla ilgili sorular içeren söyleşilere de yer veriliyor.

Festivalin sonunda Toronto Uluslararası Yazarlar Festivali'yle ilintili yeni bir festivalin de müjdesi verildi. 2022 yılı itibarıyla Toronto, cinayet ve gizem romanlarına odaklanacak yeni bir festivale (Crime & Mystery Festival) ev sahipliği yapacak. 3-5 Haziran 2022 tarihinde düzenlenecek festival hakkında daha fazla bilgiye ve Toronto Uluslararası Yazarlar Festivali etkinlik kayıtlarına festivalofauthors.ca adresinden ulaşılabilir.

NEFİSE KAHRAMAN, Toronto

OyunBu | ThisPlay

KURATÖR: EMRE BAYKAL

17 Şubat 2022'den itibaren

BILL FONTANA: İO'NUN YENİ SESİ

KURATÖR: MELİH FERELİ

10 Mart 2022'den itibaren

LOCUS SOLUS

KURATÖR: SELEN ANSEN

31 Mart 2022'den itibaren

CANDEĞER FURTUN

KURATÖR: SELEN ANSEN

17 Nisan 2022'ye kadar

Arter, Pazartesi hariç her gün 11:00-18:00 saatlerinde açık. Kurumsal Sponsor Tüpraş'ın değerli desteğiyle, tüm sergilere giriş 24 yaş altı izleyiciler için her gün; Perşembe günleri ise her yaştan izleyici için ücretsiz. Arter Beraber üyeleri ise sergileri yıl boyunca ücretsiz ziyaret etmenin yanı sıra farklı ayrıcalıklardan faydalanıyor.

Osip Mandelştam

Düzyazılarda Bir Başka Dünya

Kültürel kodları kullanmadaki ustalığı ve temel metinleri kavrayış biçimi Mandelştam'ı bir anlamda Rusya'nın sınırlarının ötesine taşır.

FATİH BALKIŞ, Vancouver

Yirminci yüzyıl Rus edebiyatının en önemli yazarlarından Osip Mandelştam'ın ilk şiirleri Ekim Devrimi'nin öncesine dek uzanır, Gulag'da öldürülene kadar da edebiyat sahnesine tutunmaya çalışmıştır. Ünlü Tenişev Ticaret Okulu'nu bitirir bitirmez eğitime devam etmek için Avrupa'ya gider. Sorbonne ve Heidelberg üniversitelerinden dersler alır. Rusya'ya döner dönmez *Apollon* dergisinde şiirleri yayımlanır. Anna Ahmatova ve Gumilyev'le birlikte oluşturdukları Akmeizm akımının kurucularındandır. Devrimin hemen ardından yakın çevresindeki neredeyse bütün entelektüellere hâkim olan karamsar hava onun metinlerinde görülmez. Devrim Mandelştam için büyük bir olaydır ve onun nimetlerini görmezden gelmek boşunadır. 1918'de yazdığı "Özgürlüğün Alacakaranlığı" adlı şiirde, yaşanan süreci karanlıktan aydınlığa geçiş olarak tanımlar. Şair bu görkemli dönüşüme sırtını çevirmemelidir, dahası yaşanmakta olan şeyi bütün gözleriyle görebilmelidir.

Mandelştam'ın 1907-1910 arasında süren Avrupa yolculukları aynı zamanda kendini keşfetme serüvenine dönüşür. Fransa'dan Tenişev Ticaret Okulu'ndaki öğretmeni Gippius'a yazdığı bir mektupta geleceğinin tasarımı büyük bir kararlılıkla yapmış, kendinden emin bir yazar adayını karşımızda görürüz: "... Verlaine'in yanında Rodenbach ve Sologub üzerine yazdım ve Hamsum üzerine yazmayı planlıyorum. Ondan sonra biraz şiir ve düzyazı. Sanırım yazı İtalya'da geçireceğim.

Döndükten sonra da üniversiteye kaydolup edebiyat ve felsefe çalışmak istiyorum."

Mandelştam'ın kendisi için tasarladığı bu çöşkulu gelecek hayali daha ilk aşamada kesintiye uğrar. Tıpkı Avrupa'da olduğu gibi Rusya'da da yükselmekte olan Yahudi karşıtlığıyla mücadele etmek zorunda kalacaktır. 1911'de St. Petersburg Üniversitesi'ne girebilmek için vaftiz olması gerekir. Bu ikilem şairin bütün imgeleminin de yaşam boyu belirleyicisi olur. Varşova'da doğmuş ve Hristiyanlığı seçmiş bir Yahudidir. Bir göçmendir. Dahası bir sürgündür. Bütün bu ikilikler onun bütün bir Rusya'da devrimin büyük şairi olarak görülmesine engeldir. Hiç bitmeyen parasal sıkıntılar ve sürekli yaşadığı göç hali onun bir işte, bir şehirde, hatta bir apartman dairesinde tutunabilmesine engel olur.

Mandelştam'ın edebiyat sahnesinden sürülmesi bir skandala adının karışmasıyla başlar. ZİF adlı yayınevi Belçikalı bir yazarın daha önce yayımlanmış iki çevirisini temel alan yeni bir edisyon hazırlama işini Mandelştam'a verir. Talihsizlik o ki, kitap yayımlandığında çevirmen olarak Mandelştam'ın adı künyededir. Çevirilerin sahibi olan iki çevirmen Mandelştam'a iki yıl boyunca hiç durmadan saldırır. En yakın arkadaşları, özellikle Ahmatova ve Pasternak ona gereken desteği göstermez. ZİF'in yayımladığı özür notu bile ortamı sakinleştirmeye yetmez. Bütün bu saldırılar karşısında Mandelştam geri çekilmek yeri-

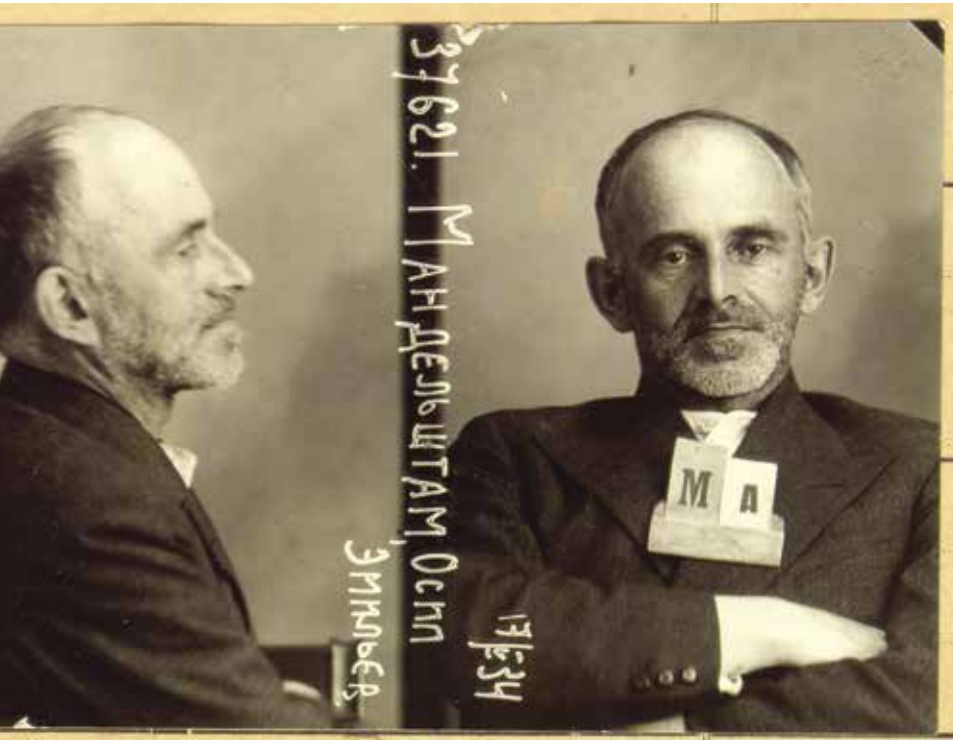
ne karşı metinler yazarak kendini savunmaya çalışır. Her şeyini kaybetmiş Mandelştam kelimenin tam anlamıyla açlık çekmektedir. Hiçbir yerde iş bulamaz ve barınamaz hale gelir.

Sonunda kendi sesini yeniden bulmak ve bütün bu karmaşadan uzaklaşmak için eşi Nadejda Yakovlevna'yla birlikte Erivan'a gider. *Ermenistan Yolculuğu* adlı metin işte bu yolculuğun ardından yayımlanır. İncelikli doğa betimlemelerinin yanında sanat üzerine düşüncelerini ele aldığı bu metin yalnızca tek bir yerde güncel bir edebiyat olayına atıfta bulunur, o da Mayakovski'nin ölümüdür. Mandelştam çifti Yerevan'dan Moskova'ya, oradan da Leningrad'a geçer, ancak burada da Yazarlar Birliği'ne sığınma talepleri olumsuz karşılanır. Nadejda Mandelştam'ın V.M. Molotov'a yazdığı mektup her şeyi açıklıkla ortaya koyar. Gidecek hiçbir yerleri yoktur.

Mandelştam devrimin ardından süregiden bu büyük husursuzluğa karşı koymak için yazmaya devam eder ve sonunun başlangıcı olan "Stalin Epigramı"nı yakın arkadaşlarına okur. Stalin'in ve onun uygulamalarının açıkça eleştirildiği bu şiir aynı zamanda baskıcı rejime karşı doğrudan yükselen ilk seslerden biridir. Ancak çok geçmeden, Anna Ahmatova'nın da tesadüfen yanında bulunduğu bir gece gözaltına alınır.

Bu tutuklama Mandelştam'ı derinden etkiler. İkinci sorgulamanın ardından bileklerini keser ve öbür mahkûmlar tarafından kur-

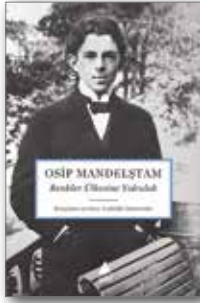

tarılır. Üçüncü sorgunun ardından cezası kesinleşir ve Çerdin şehrine üç yıllık bir sürgüne gönderilir. Ama bu hafifletilmiş bir cezadır, çünkü Nadejda da ona eşlik edebilecektir. Şehre geldiklerinin ertesi günü Mandelştam bir kez daha intihar girişiminde bulunur; evlerinin ikinci katından aşağı atlar ve yaralanır.

Bu arada yakın çevreleri otoritelere mektup yazarak sürgün kararına itiraz eder. Bu yoğun çaba Stalin'in kulağına kadar gider ve Stalin Pasternak'ı telefonla arar. Pasternak Mandelştam'la yakın bir ilişkisi olduğunu reddettikten sonra onun Rusya'nın en büyük şairlerinden biri olduğunu eklemeyi ihmal etmez. Stalin ikna olmuştur; sürgün koşullarını hafifletir, ancak bu sürüklenmelerinin önünü kesmez.

Özellikle Stalin'in Büyük Temizlik hareketi başladığında adı karşı devrimci olarak dile getirilen ilk şairlerden biridir Mandelştam. Yeniden tutuklanıp Vladivostok'a gönderildiğinde tarih 12 Ekim 1938'dir.

Devrimin yıldönümü nedeniyle mahkûmlara verilen mektup yazma izninde kardeşine son kez seslenir: "Moskova'dan 9 Eylül'de ayrılan konvoy 12 Ekim'de ulaştı. Sağlığım çok kötü, kemiklerime kadar zayıfladım,

harcandım, kelimenin tam anlamıyla tanınmaz haldeyim. Saçma gelebilir ama bana yiyecek ya da para göndermeyi deneyebilirsiniz. En azından denersin. Kıyafetlerim olmadan donuyorum. Sevgili Nadenka, hayatta olup olmadığını bile bilmiyorum. Şura, n'olur Nadia hakkında yaz bana. Şimdi geçici kamptayım. Kolıma'ya gönderilmek üzere bekletiliyorum. Kışı burada geçirebilirim. Sevdiklerim, hepinizi öpüyorum."

Mandelştam açlığa ve soğuğa ancak birkaç ay dayanabilecektir. Temizlik bahanesiyle sülfür gazıyla zehirlendiğinde tarih 27 Aralık 1938'dir. Altın kaplama dolgusu ağzından çıkarıldıktan sonra yetmiş santimetrelilik bir çukura gömülür. Stalin Terör'üne maruz bırakıldığı bu trajik yolculukta yalnız değildir

Mandelştam. Yine aç kaldığı günlerden birinde ona bir film setinde iş ayarlayan Isaac Babel, bütün yazın hayatı boyunca ona arka çıkan Nikolay Buharin ve eski dostu Meyerhold da bu temizlik hareketinin kurbanları olacaktır.

Mandelştam'ın şiirinin göz ardı edilemez büyüklüğünün yanında, onun dünyalarının da çağını kucaklayan öğelere sahip olduğunu iddia etmek yanlış olmaz. 1923-1925 arasında yayımlanan yazılarını topladığı *Shum Vremeni* (Zamanın Gürültüsü) Mandelştam için yaşam ve edebiyat ilişkisini irdelediği, buradaki yeni olanakları araştırdığı, otobiyografik gözlemlere dayanan denemeler toplamıdır. 1928'de yayımlanan *Yegipetskaya Marka* (Mısır Pulları) ise daha çok kişisel materyallerin kullanıldığı ve çokça otobiyografik anı barındıran, hafızası olan bir metindir. *Chetvertaya Proza* (Dördüncü Düzyazı) adlı metin otoriter Sovyet devlet edebiyatı yandaşlarına bir karşı koyuştur.

Şiirin ve düzyazının sınırlarını bu kadar keskince ayırabilen ve düzyazıyla birlikte bir filozofa evrilen Mandelştam çağın en olgun seslerinden birini verir okurlarına. Kültürel kodları kullanmadaki ustalığı ve – *Razgovor o Dante*'de (Dante Hakkında Konuşma) örneğini gördüğümüz üzere– temel metinleri kavrayış biçimi onu bir anlamda Rusya'nın sınırlarının ötesine taşır ve dünya edebiyatının bir parçası yapar. Kafka'nın bile yerel kaldığı bir Orta Avrupa'da Mandelştam'ın tavizsiz gözlemleriyle kavradığı gündelik gerçekler ışığında böyle bir iddiada bulunmak yanlış olmaz.

Mandelştam rejim tarafından katledilmiş, dahası sözcükleri unutturulmaya çalışılmıştır. Metinlerin yeniden elden ele dolaştığı tarih 1960'ların ortalarıdır ve bu külliyatı borçlu olduğumuz isim hemen bütün şiirleri hafızasında taşıyan Nadejda Mandelştam'dan başkası değildir.

Canavarlar ve Filozoflar

David Hume en ünlü eseri *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*'nin bir noktasında samimi bir itirafta bulunur: "Felsefe çalışmalarımın beni ittiği yalnızlığında terk edilmiş ve korkmuş hissediyorum; kendimi topluma karışamayan, tüm gündelik işlerden yalıtılmış, bir köşede bırakılmış ve avutulmaz, kaba saba bir canavar olarak görüyorum."

Böyle duygusal itiraflara felsefe de pek rastlanmaz. Ancak bu itirafı ilginç kılan sadece duygusal oluşu değil, aynı zamanda Hume'un kendini bir canavar olarak tanımlayışı. Neden kendini sadece topluma karışamayan biri olarak tanımlamakla yetinmiyor? Canavar kelimesini kullanmasının sebebi ne?

Noël Carroll 1987 tarihli "Korkunun Doğası" makalesinde canavar kavramının kültürel kavram şemasında önemli bir yeri olduğunu savunuyordu. Canavarlar bu şemayı bozan etmenlerdi. İnsanlar için fiziksel tehditten öte bilişsel tehditlerdi. Sağduyuyla edindiğimiz bilginin düşmanıydılar.

Bu noktada canavarlarla filozoflar arasında tuhaf bir bağlantı kurulabilir. Hatta felsefe tarihini birbirinden korkunç canavarların tarihi olarak yorumlayabilir ve Raffaello Sanzio'nun *Atina Okulu* resmini Francisco Goya'nın ya da Francis Bacon'ın resimleriyle eşdeğer tutabiliriz. Çünkü filozoflar, her canavar gibi, alıştığımız kavramsal çerçeveye için büyük bir tehdittir.

Sokrates'in dillere destan çirkinliği ve nereden geldiğiyle ilgili detayların azlığı *Putların Alacakaranlığı* kitabında Nietzsche'yi Sokrates'in aslında Yunan olmadığını düşünmeye itmiştir. Sokrates'in görünüşü hakkında Nietzsche şöyle yazar: "Kimin nasıl birisi olduğunu görünüşünden anlamakta usta olan bir yabancı, Atina'ya giderken yol-

da Sokrates ile karşılaşır. Sokrates'i gördüğü anda yüzüne, 'Sen bir canavarsın,' der. Onun en kötü tutkuların ve ahlaksızlığın vücut bulmuş hali olduğunu düşünür. Sokrates ise sadece, 'Beni tanıyorsunuz efendim!' diye yanıtlar." Kendini canavar olarak tanımlayan diğer filozoflara –sözelimi Hume– ne demeli? Bu durum felsefe hakkında bize ne söyleyebilir?

Canavarların eşi benzeri yoktur. Doğanın yetimdirler. Medeni olmayışları, toplumdan yalıtılmışlıkları, ehlileştirilemezlikleriyle aslında "aşırı" doğallardır da diyebiliriz. Doğanın vücut bulmuş, çıplak halleridir onlar. Bertrand Russell'ın, "Her insanın bir annesi vardır ancak insan türünün annesi yoktur" sözünü biraz esnetirsek belki de doğanın kendisinin yetim olduğunu söyleyebiliriz. Evsiz, köksüz ve yabanidir doğa.

Canavarların bu dayanılmaz doğallığı belki de onları makinelerden ayıran özelliktir, daha doğrusu makinelerin hiçbir zaman canavarca olamayacaklarını gösterir. Makineleri devindiren içgüdü yerine algoritmadır, ihtiyaç değil kodlamadır. İşlevseldirler. Bir amaç için üretilmişlerdir. Ancak canavarların varlığı doğanın araçsal kavramsallaştırmalarıyla alay eder. Canavarların varlığı, hareketleri ve amaçları akıl yoluyla yapılan açıklamaları reddeder. Yatağın altında neden timsah olduğunu sorabiliriz, çünkü timsahın nerede yaşadığına dair bir fikrimiz vardır, dolayısıyla yatağımızın altında olmaması gerektiğini düşünürüz. Ancak bir canavarın yatağımızın altında ne işi olduğunu soramayız. Çünkü nerede olması gerektiğine dair hiçbir fikrimiz yoktur. Doğanın kayıtsızlığının, yaşamın öznesizliğinin bir örneğidir canavarlar.

Tabii bir de, bizi yemeye ihtiyaç duymayacak makinelere kıyasla ca-

navarların ensemizdeki nefesine duyduğumuz ölesiye korku vardır. Bir canavarın bizi öldürmesinden çok tatmasından, dokunmasından, yemesinden, tüketmesinden ya da bize sahip olmasından korkarız. Bir canavarla yakın temas düşüncesi tüylerimizi diken diken eder.

Peki sorumuza dönersek, filozoflar ile canavarları birbirine yaklaştıran nedir? Canavarlaşan her filozof, felsefesini kendinden önce gelen ve yerleşikleşen teorilerin sınırlarını yıkararak kurar. Berkeley Locke'u, Kant Hume'u, Nietzsche Schopenhauer'u yutarken ortaya daha önce eşi benzeri görülmemiş, başta dehşet verici gözükken fikirler ortaya atılır.

Canavarların bir diğer özelliğini de unutmamalıyız tabii: Karanlıkta, herkesten uzakta, ışık ve ısı olmadan bir başlarına hayatta kalabilirler. Kesinliğin yaydığı ışık ve geleneksel anlayışın çevresinde toplanan birliktelikten uzakta, filozofların fikirleri gölgede yetişir. Bir filozof sorduğu sorularla gündelik problemlere araçsal çözümler getirmektense, ardında sorulacak daha çok soru ve karmaşa bırakır.

Bir bankacıyla veya inşaat işçisiyle karşılaştırıldığında filozofun işlevi nedir? Yararı nedir? Bir faydası gerçekten var mıdır? Belki de onarsız bu dünya çok daha rahat bir yer olabilirdi. Ne de olsa bir filozofun varlığı bizi yabancı ve kafa karıştırıcı bir dünyaya sürükler. Öyle bir dünyadır ki içinde olası şeytanlar (Descartes) cirit atar, maddesizliğin (Berkeley), nedensizliğin ve benliksizliğin (Hume) dünyasıdır bu.

Belki de felsefeye bilgelik arayışı değil de canavarlık yolculuğu demeye başlamalıyız ve felsefe departmanlarının girişine *hic sunt dracones* (burada ejderhalar var) yazısını asmalıyız.

ALPER GÜNGÖR, Tekirdağ

Hayat, başımıza gelen öykülerin ta kendisi!

YENİ!

Kafede, üniversitede, evde, takside, plajda başımıza geliverenleri, ince ayrıntılar ve sahici karakterlerle resmeden, yaşamın türlü sokaklarına girip çıkan öyküler... Edebiyatımızın ödüllü yazarlarından Neslihan Önderoğlu, gençlerin dünyasından yansıyan öyküler anlatıyor. ON8 Blog'daki sevilen köşesi Cin Atı'nda biriktirdiği öykülere yenilerini de ekleyen yazar, genç duyguları, gençlikte yaşananları özgün üslubuyla okura fısıldıyor.

KÜÇÜK BİR MESELE

Neslihan Önderoğlu

Gerçekle kurgu arasında kaybolanların, hayalleri uğruna yaşamı değişenlerin romanları...

Genç Kitaplar

Gündelik yaşamın ayrıntılarına, gençlik duygularına dokunan incelikli öyküler...

Köprü Kitaplar

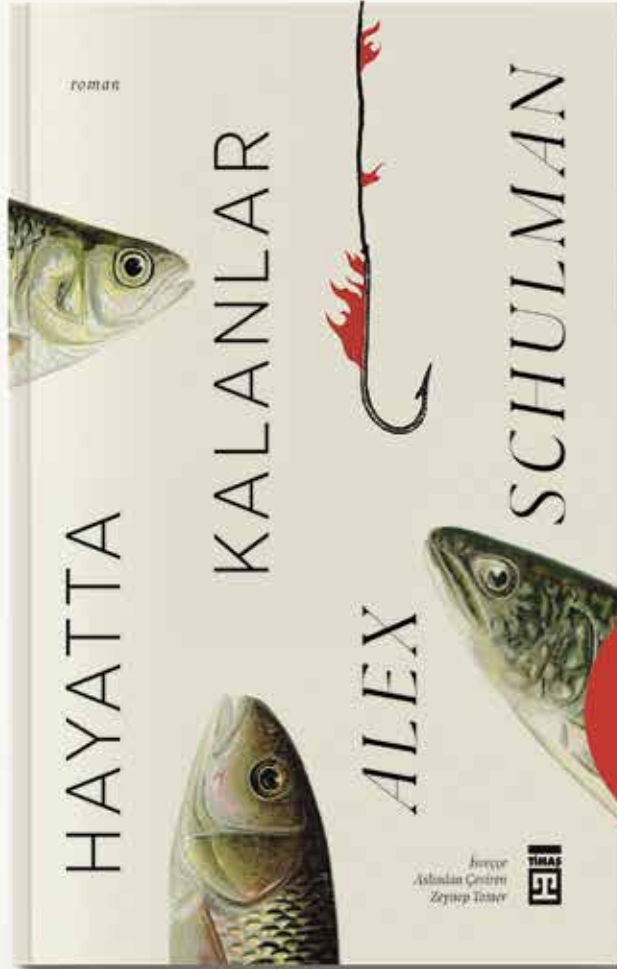
Ayvalık'ın eşsiz atmosferinde bir değişimin romanı!

MUSTAFA ÇEVİKDOĞ'AN'IN EN ÇOK ETKİLENDİĞİ YAZAR

Dino Buzzati. Hiçbir yazara “hayran” değilim; çoğuyla münasebetim merhaba merhabadan ibaret, birkaçıyla da alacak verecek hesabım var fakat benim muhtemelen hiçbir zaman yapamayacağım şeyi yapabildiği için Buzzati’ye kıskançlık ile hayranlık arasında, adını koyamadığım bir his besliyorum. Sadece onun değil, birçok yazarın yaptığı birçok şeyi yapamayacağımı biliyorum, yine de Buzzati bunlar arasında hep en ulaşılmaz isim olacak. Bu teslim olmuşluk da beni bu garip hisse götürüyor. Kendi halimde yazıp çizerken, “Edebiyat buyken bu işte” diye kestirip atmışken karşıma çıkıp aklımın ucundan bile geçmeyecek meselelerde, zihnin en atıl köşelerinden bile sonsuzca yol alınabileceğini gösterdi bana. Sınav sonucuna itiraz eden öğrencinin, “Aa, bunları yazmak serbest miydi?” itirazıyla dikiliyorum önünde. Muhtemelen “en çok etkilendiğim” değil, çünkü onun dünyasını sadece okur olarak seviyorum; o dünyada, o muazzam zihnin içinde kaybolmak, orada körkütük sarhoş dolaşmak bambaşka bir keyif veriyor.

33
ÜLKED
YAYIMLANDI

'İSVEÇ,
HOLLANDA,
NORVEÇ,
FINLANDIYA,
PORTEKİZ,
ALMANYA
ÇOK SATANI'

Üç kardeş. İsveç'te bir göl evi. Ailedeki herkesi parçalayıp dağıtan bir travma ve sonrasında hayatta kalanlar...

"Çok iyi bir kurgu ve kusursuz bir anlatım. [...] İsveç'in bu 1 numaralı çok satarının otuzu aşkın ülkede yayınlanması harika. Schulman, ebeveynlerine ve bu dünyaya karşı savunmasız kalan çocukların başına gelenleri incelikle ve keskin bir üslupla tasvir ediyor. Ve sevginin yokluğu, her şeyi yutana kadar büyüyen bir kara delik yaratıyor."

-Der Spiegel

Kitabın tanıtım videosu

Ön okuma

timas.com.tr

timasyayingrubu

iyi ki kitaplar var...

Nedir Bu Yerelleştirme?

Okuduğunuz romanda başkahraman öfkeyle arabasına atlayıp kilometrelerce mi yol gitmeli, yoksa millerce mi? Genç delikanlı sevgilisini bir “Yum Cha” restoranına mı götürmeli, yoksa bir Çin restoranında brunch’a mı?

ESİN AKŞAR, Dublin

“Hangi alanda çalışıyorsunuz?”
“Yerelleştirme.”

“?!”

“Teknoloji alanında dil yerelleştirmesi yapıyorum.”

“Yani çeviri gibi mi?”

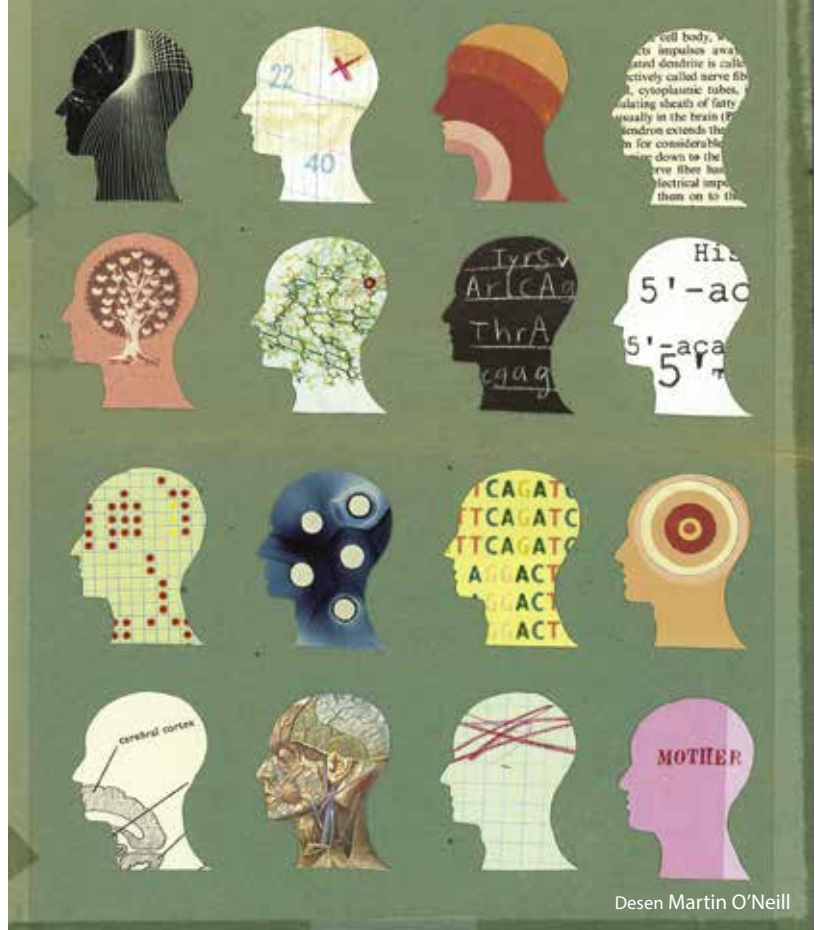
“Evet, çeviri işimin sadece bir bölümü.”

“Yani yeminli tercüman mısınız?”

“Yok, tam olarak öyle değil...”

Pek çok kişiyle, mesleğimle ilgili defalarca yaşadığım uzun diyaloglar bu şekilde başlıyor. Peki gerçekten ne yapıyorum? Nedir bu yerelleştirme? Temeli postmodern sosyal teoriye dayanan ve küreselleşmenin getireceği aynışmanın tam olarak gerçekleşemeyeceği düşüncesini ortaya atan çeviri yaklaşımı olarak özetleyebiliriz ama biraz açalım. İflah olmaz tüketicileriz. Dünyanın her yerinde üretilen filmleri/dizileri izliyor, oyunları oynuyor, teknoloji ürünlerini kullanıyor, gıdaları tüketiyor, arabalara biniyor, makyaj malzemelerini alıyor, internet sitelerine bakıyoruz. Bu “ürünler” bizim kullanımımıza sunulana kadar upuzun bir yolculuktan geçiyor. Aslında çeviri ve dil yerelleştirmesi arasındaki koskoca fark tam da bu süreçte gizleniyor.

Harika bir fikriniz var! Uzmanlık alanınızda dijital ya da fiziksel bir ürünün eksikliğini yakalamışsınız. Bunu üretebilecek bilgi, donanım, işgücü ve sermayeye sahipsiniz. Elbette ürünün hedef kitlesi yalnızca yaşadığınız mahallenin değil, Üstelik vizyonunuz geniş, hayallerinizde bir gün

ürünü kendi ülkenizdeki insanların yanı sıra dünyanın diğer ucuna da pazarlayabilmek var. Bu yolda karşılaşacağınız zorlukların bir kısmı ürünün fiziki ve hukuki adaptasyonu ile ilişkili, dil bakımından da hayalini kurduğunuz toplumlara uyarlanması gerekecek. Örneğin Türkiye’de ürettiğiniz bir elektrikli aleti doğrudan İngiltere’ye satamazsınız. En basitinden priz farkını gözetmeniz gerekir. Türkiye’dekinden farklı hukuki düzenlemelere hâkim olmanız elzemdir. Markanızın sesini koruyarak ürününüzü potansiyel kullanıcıya tanıtmamız gerekir.

Reklamlarınızla mesajınızı doğru ve tastamam iletmeniz gerekir. Bununla da bitmez, sattığınız ürünün kullanılabilirliğini gerek talimatlar gerek satış sonrası destekle sağlayabilir olmanız beklenir. Tüm bunlar hedef kültüre dair derin bilgi sahibi olmayı gerektirir. Üstelik süreçlerin hepsinin merkezinde dil vardır. Evet, bu özünde çeviri işidir ama yalnızca çevirmek yeterli midir?

Çeviriye dair kaygılarımıza bir göz atalım: Kaynak dili korumalıyız, yazarın sözcüklerini yansıtmalıyız, anlamı da iletmeliyiz, çeviri kokusuna karşıyız, elbette çeviri yaptığımız

Coca-Cola'nın "Share a Coke with John" (John ile bir Kola Paylaş) sloganını kullandığı kampanya Türkiye'de "Bu Coca-Cola Senin İçin Mehmet" ve "Ailem ile Paylaşmak İçin" olarak karşımıza çıktı. Türkiye'deki yaygın isimlere vurgu yapılması ve ailenin değerinin öne çıkarılması başarılı bir yerelleştirme örneği.

dildeki ilgili konulara hâkim olmalı ve gerekli araştırmaları yapmalıyız. Tamam, artık bir makaleyi kaynak dilden hedef dile çevirebiliriz. Artık başarımızın sırrı çevirmenlik becerilerimiz ve tecrübemiz olur. Çeviriye dair kaygıların hiçbirini hafife alması değildir. Bir de dil yerelleştirmesine dair kaygılara göz atalım: küresel ve yerelin entegrasyonu, aynışmanın ne ölçüde mümkün olduğu, farklılaştırmanın nasıl olması gerektiği, aynı cümleyi on farklı şekilde kurabilme yeteneği, aynı anlama gelen on farklı cümlelerin kaynak metindeki ses tonunu ne kadar yansıtabildiği, hedef kültürde bu söylemin ne kadar kabul görebileceği, anlamın kısa, öz ve net olarak iletilip iletilmediği, bize her açıdan doğru gelen çevirinin dijital platformda ayrılan

yere sığıp sığmayacağı ve daha pek çoğu. Kısaca anlatmak gerekirse, nihayetinde çeviride bir eser ortaya çıkar, edebi ya da değil, bir metni ortaya çıkarmak amaçtır. Yerelleştirmeyse sadece hedef kitle için yapılır.

Yerelleştirmeye bir de kullanıcının gözünden bakalım. Cumhuriyet Bayramı'nda Google'ı açtığımızda tanıdık bir görselle karşılaşırız, WhatsApp'ta nazar boncuğu da gönderebiliyoruz, McDonald's'ta ayran içebiliyoruz, Coca-Cola'nın en vurucu reklamlarını Noel'de değil Ramazan ayında izliyoruz, her kısım ayının son haftası "kara cuma" mı "muhteşem cuma" mı tartışmalarına tanık oluyoruz. Yani aslında yerelleştirme her alanda hayatımızın tam ortasında. Peki aslında bu kadar yakınımdaki bir kavrama bu kadar

yabancı olabilir miyiz? Yabancıysak bunun sorumlusu işini iyi yapan yerelleştirme uzmanları! Çeviri kokusu her metinde rahatsız edici ama yerleşmiş metinler (kullanıcı kılavuzları, uygulama arayüzleri, internet siteleri, reklamlar, sloganlar vb.) hiç hata kaldırmıyor. Bir uygulamayı kullanırken tıkladığımız yerlerde yazan sözcüklerin Türkçe olması yetmiyor, ufaklık bir hata bizi duraksatıyor. Bir internet sitesinde iki farklı marka arasında tercih yaparken ürünlerini nasıl kullanacağımızı en kısa ve öz şekilde ama bir o kadar da net anlatabilen markaya yöneliyoruz. Yabancı bir ürünü araştırırken tanıdık değinmeler görürsek satın almaya daha hızlı ikna oluyoruz.

2013'te "Share a Coke" (Bir Kola Paylaş) kampanyasıyla ses geti-

ren Coca-Cola'yı ele aldım. Markanın orijinalinde "Share a Coke with John" (John ile bir Kola Paylaş) sloganını kullandığı kampanya Türkiye'de "Bu Coca-Cola Senin İçin Mehmet" ve "Ailem ile Paylaşmak İçin" olarak karşımıza çıktı. Türkiye'de yaygın kullanılan isimlere vurgu yapılması ve Türk toplumunda ailenin değerinin öne çıkarılması başarılı bir yerelleştirme örneğiydi. Benzer şekilde KFC'nin "finger lickin' good" (parmak yalatan lezzet) sloganı ülkemizde "parmak ısırtan lezzet" olarak yerleştirildi. Starbucks, Nike, IKEA gibi pek çok bilinen marka tüm reklam içeriklerini açıldığı pazarların kültürlerine uyacak sloganlarla yerleştirdi. Yerelleştirme doğru yapılmadığına en sık tanıklık ettiğimiz alanlardan biri ise altyazı çevirileri. Dilimize uygun olmayan ifadelerle mutlaka karşılaşıyoruz. "That filty, ungrateful cow" repliği için "iğrenç nankör inek" çevirisi yanlış olmaz ama yadırgarız. "Aşâğılık, nankör köpek" bizim kültürümüze daha uygun bir isyan söylemi olur. Belki de çeviri ve yerleşmiş ürün arasındaki ses tonu farkını en net ortaya koyan örneklerden biri.

Ülkemizde yerelleştirmesi doğru yapılmamış ürünlere en çok maruz kalanlar saatlerini bilgisayar karşısında geçiren oyuncular. Görselliğin ön planda olduğu oyun endüstrisinde kullanıcıların kaynak dili bilmediği çoğu kez göz ardı edilir. Kostüm, kitap, büyü, yaratık isimleri, eylem çağrıları her zaman yerelleştirmesi zor kısımlar olarak karşımıza çıkar ama iyi bir kullanıcı deneyimi için yaratıcı ve özenli çevirmeleri gerekir. Özellikle hikâye odaklı oyunlarda, ekranda tek karakter varken

çoğul dilin kullanılması, diyaloglardaki Türkçeye uygun olmayan "dostum, hey ahbap" gibi hitaplar ve "... you wish..." gibi mizah içeren ifadelerin "daha çok beklersin" yerine "istersin tabii" gibi doğrudan çevirileri kullanıcının kafasını karıştırır.

Yerelleştirme alanının dillere pelesenk olmuş en büyük hatalarından biri 1964 Pepsi reklamıydı. "Come alive, you are in Pepsi generation!" (Canlanın, Pepsi kuşağındasınız!) sloganı Almancaya "Mezarınızdan diri olarak çıkın!" ve Çinceye "Atalarınızı mezarından çıkarın!" olarak çevrilmişti. Ülkemizde başarıya ulaşan KFC Çin marketine yaptığı "Parmaklarınızı yiyip bitirin!" yerelleştirmesiyle aynı başarıyı elde edemedi. 2009 yılında HSBC dünyanın pek çok yerinde "Assume Nothing" (Hiçbir Varsayıma Kanmayın) olarak başlattığı reklam kampanyası birçok dile "Do Nothing" (Hiçbir Şey Yapmayın) olarak çevrildi. Mar-

kanın bu hatadan gördüğü zararı tahmin edebilirsiniz.

Aslında terim olarak yerelleştirmenin yabancıysa da kullanıcı olarak yerleştirilmiş ürünlerle kuşatılmış durumdayız. Yerelleştirmenin anlamı iletme kaygısının, kullanıcı/tüketici deneyiminin ön planda olduğu ve ifadelere hizmet ettikleri amaç uğruna manipüle edilebileceği, hatta manipüle edilmesi gereken bir çeviri biçimi olduğuna kullanıcı gözüyle ikna olduk. Peki edebiyat metinlerinde yerelleştirmenin bir yeri var mı? Kurgu dışı metinlerde (beslenme ve ebeveynlik kitapları gibi) yerelleştirme gerekebileceği açık ama ya romanlar ve öyküler? Mesela Amerika'da geçen ve Noel temasını işleyen bir öyküde tarihler ve ritüeller, Noel'i farklı bir tarihte

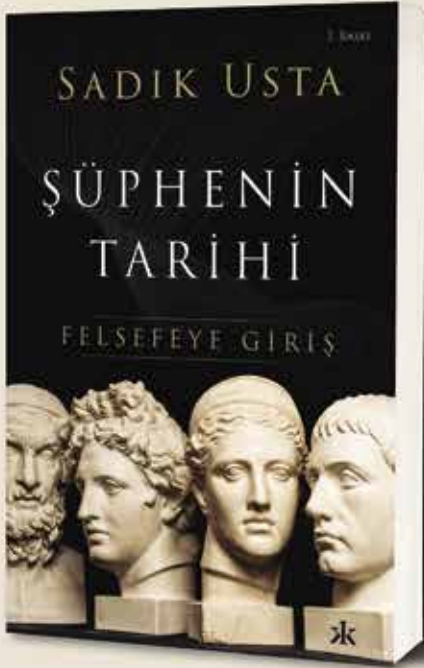
ve farklı ritüellerle kutlayan Ruslar için çevrilirken manipüle edilmeli mi? Okuduğunuz romanda başkahraman öfkeyle arabasına atlayıp kilometrelerce mi yol gitmeli, yoksa millerce mi? Genç delikanlı sevgilisini bir "Yum Cha" restoranına mı götürmeli, yoksa bir Çin restoranında brunch'a mı? Küçük kız herkes uyuduktan sonra tüm Reese's, Hershey's ve Tootsie Roll paketlerini mi bitirmeli, yoksa tüm şekerlemeleri ve çikolataları mı? Kadın uzun ve yorucu bir işgününün sonunda eve gelip kendine bir Masseto mu açmalı, yoksa yıllanmış, pahalı bir İtalyan kırmızı şarabı mı?

Tüm bu soruların tek bir yanıtı var mı? Yoksa kişisel deneyimle farklı yanıtlara ulaşılır mı? Ya da şöyle soralım: Masseto içen yorucu kadın ile eve gelip kendine bir duble rakı koyan kadın size aynı duyguları, aynı etkiyle yaşatır mı?

TUHAF KUŞ'UN GÖRÜLDÜĞÜ GECE

H.G. WELLS

Bugüne dek okuduğumuz H. G. Wells yapıtlarından bariz bir biçimde ayrılan *Tuhaf Kuş'un Görüldüğü Gece*, yazarının olanca dehâsı, mizahı ve dikte edilmiş doğruları sorgulama cesaretiyle ilk kez Türkçede!

ŞÜPHENİN TARİHİ

SADIK USTA

Dünyayı Değiştiren Düşünürler adlı kapsamlı felsefe tarihi serisiyle tanıdığımız Sadık Usta, olabilecek en yalın dille insanlığın düşünce tarihini anlatmaya koyulduğu bu yeni seride akla takılan tüm soruları yanıtlıyor.

NORMAL OLMAK VARKEN NEDEN MUTLU OLASIN?

JEANETTE WINTERSON

Jeanette Winterson, *Tek Meyve Portakal Değildir* adlı eserinin ardına gizlenmiş sarsıcı, kalp kıran gerçekleri bu kitapta anlatıyor.

Kaygı çağında kendi ayakları üstünde durabilen çocuklar

Kaygı çağında yaşıyoruz. Hayat hepimiz için eskisinden daha zor. Çocuklarımız için daha da zor olacak. Peki onları hayata nasıl hazırlayacağız? Duygusal olarak sağlıklı, cesur ve bağımsız olmaları için neler yapabiliriz? Hayatın kötü sürprizleriyle ve kaçınılmaz yenilgilerle nasıl baş edecekler?

Dünyaca ünlü psikiyatrist Dr. Harold S. Koplewicz **Sağlam Çocuklar Yetiştirmek**'te hayatın irili ufaklı türlü zorluklarıyla başa çıkabilen, sağlam, kendi ayakları üstünde durabilen çocuklar yetiştirmek için stratejiler sunuyor, bilimsel araştırma sonuçlarına dayanan İskele Kuramı'nı anlatıyor, pratik uygulamalar, örnek durumlar ve rehber ilkelerle önümüzü aydınlatıyor.

Bu stratejileri ne kadar erken öğrenirseniz ileride o kadar sağlam, mutlu ve başarılı çocuklarınız olacak.

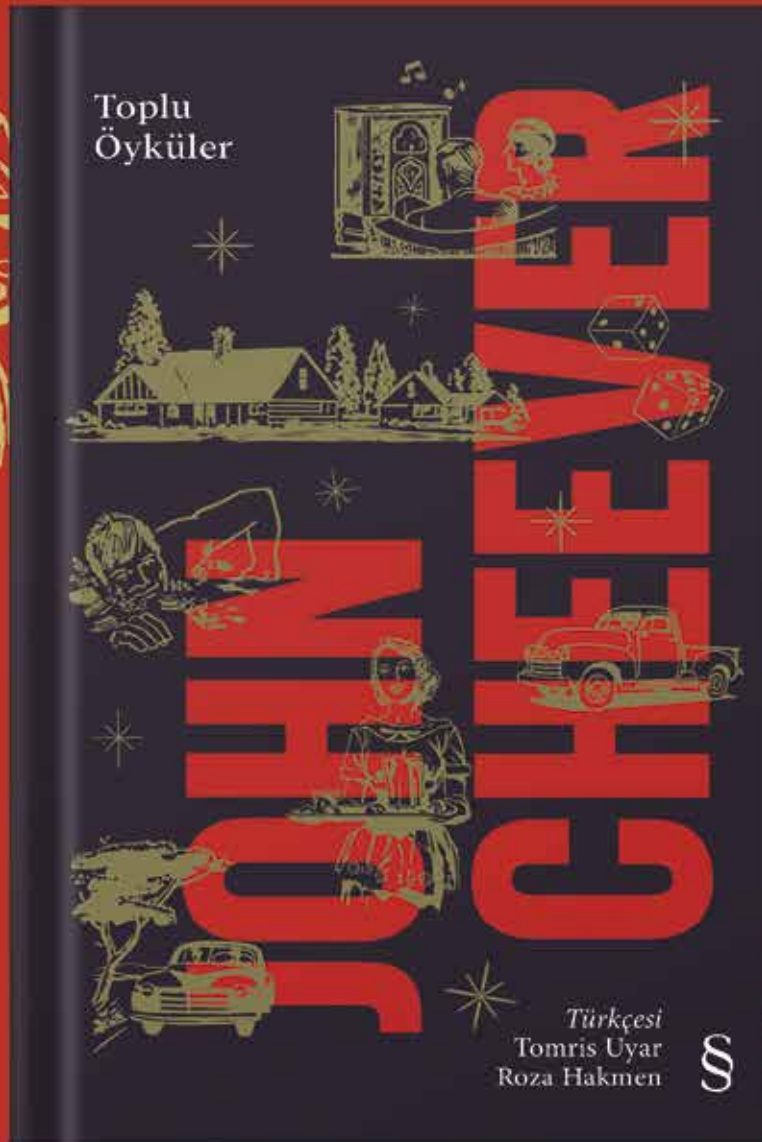
"Ebeveynler çocuğa yapı ve destek sunan iskelelerdir. Korumak ve rehberlik etmek için vardırlar, öğrenmeyi ve risk almayı engellemezler."

İngilizce'den çeviren Ebru Kılıç
272 s. • 13,6*21 cm
Aralık 2021 • 45 TL
ISBN 978-605-70076-7-4

www.agantakitap.com
f i t /AgantaKitap

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI
AMERİKAN EDEBİYATININ
EN GÜÇLÜ VE FARKLI SESLERİNDEN BİRİNİN
TÜM ÖYKÜLERİ TEK CİLTTE,
TOMRİS UYAR VE ROZA HAKMEN ÇEVİRİLERİYLE.

Görme Biçimleri Elli Yaşında

Berger'in elli yaşına giren eserini günümüzde hâlâ değerli kılan, görme ve görünme çılgınlığının bu dereceye ulaşmasına sebep olan içimizdeki o nüveyi bize yıllar öncesinden cümle cümle aktarmış olması.

YALIN GÜNDÜZ, Frankfurt

Görme Biçimleri 1972'deki ilk basımından bu yana sanat tarihi ve görsel kültür alanlarında öncü bir metin olarak ağırlığını korumayı sürdürüyor. Geçen elli yılda sanat ve medya çalışmaları klasiklerinden biri haline geldi bile. Ses verdiği Marksist-feminist sanat eleştirisiyle dünyaya bakış açımızı devrimsel olarak değiştiren John Berger'i beş yıl önce kaybetmiştik. Oysa *Görme Biçimleri*'yle yolu açılan sosyal sanat tarihi okumaları ve oluşturduğu farkındalık elli yaşından henüz gün aldı.

Berger ilk olarak BBC kanalında dört bölümlük bir program olarak yayımlanan *Görme Biçimleri*'ni, aktarıta bazı değişiklikler yaparak aynı yıl kitap olarak da yayımlamıştı. Birbirinden bağımsız ama birbirini tamamlayan bu dört bölümün her biri önemli bir görsel kültür başlığına odaklanıyordu. Bunlardan ilkinde, sahip olduğumuz kimlik ve bakış açısının bir sanat eserini değerlendirmemizi nasıl etkilediğinden bahsediyordu Berger. Görüşlerinde bir mirasçı gibi sahiplendiği Walter Benjamin'in 1935'te yazdığı "Tekniğin Olanaklarıyla Yeniden Üretilbildiği Çağda Sanat Yapıtı" adlı makalesinden yola çıkıyordu. Benjamin'in dem vurduğu şekilde, fotoğrafçılık ve sinema gibi üretim tekniklerinin klasik sanat yapıtlarının görsel katkısını azalttığını, buna karşın onların birer sanat nesnesi (*objet d'art*) olarak biriciklik hallerini öne taşıdığını ileri sürüyordu: "Özgün yapıtın değeri onun biricik olarak söylediklerinde değil, biricik oluşundadır artık."

İkinci bölümde kadınların sanat yapıtlarında ele alınışı konu ediliyordu. 1960'lı yılların gençlik hareketlerinin hemen ertesinde, cinsel kimliklerin ve rollerin açıkça tartışılmaya başladığı sırada tartışmalara sanat tarihi açısından dahil oluyordu Berger. "Erkekler kadınları seyreder. Kadınlarsa seyredilişlerini seyreder. Bu durum yalnız erkeklerle kadınlar arasındaki ilişkileri değil, kadınların kendileriyle ilişkilerini de belirler. Kadının içindeki gözlemci erkek, gözlenense kadındır. Böylece kadın kendisini bir nesneye –özellikle görsel bir nesneye–, seyirlik bir şeye dönüştürmüş olur." Berger'in ortaya attığı "ataerkil bakış açısı" kavramı, takip eden yıllarda feminist ve görsel kültür çalışmaları için önemli bir başlangıç noktası oldu.

Üçüncü bölümü, kitabın arka planında akan ana tema olan, Berger'in kapitalizm ve mülkiyet hakkındaki görüşlerinin en açığa vurulduğu metin olarak okumak mümkün. Bu bölümde klasik Batı Avrupa yağlıboya resminin her şeyden önce bir mülkiyet ve refah sembolü olarak değer taşımış olduğunun, resimlerin estetik değerinin yalnızca bir yan anlam taşıdığının öne sürülmesi Berger'in çağdaş birçok sanat tarihçisini kitaba isyan ettirmişti. Oysa Berger klasik Batı Avrupa sanatının, bir parçası olduğu güç odaklı kapitalist ekonomik sistemin çarklarına nasıl hizmet ettiğini 1972'de anlatırken internet ve sosyal medya henüz doğmamıştı bile.

Dördüncü bölüm ise reklamcılığı odağına alıyor ve masum görünen reklamların kapitalizmin arzula ve satın aldırma üzerinden iş-

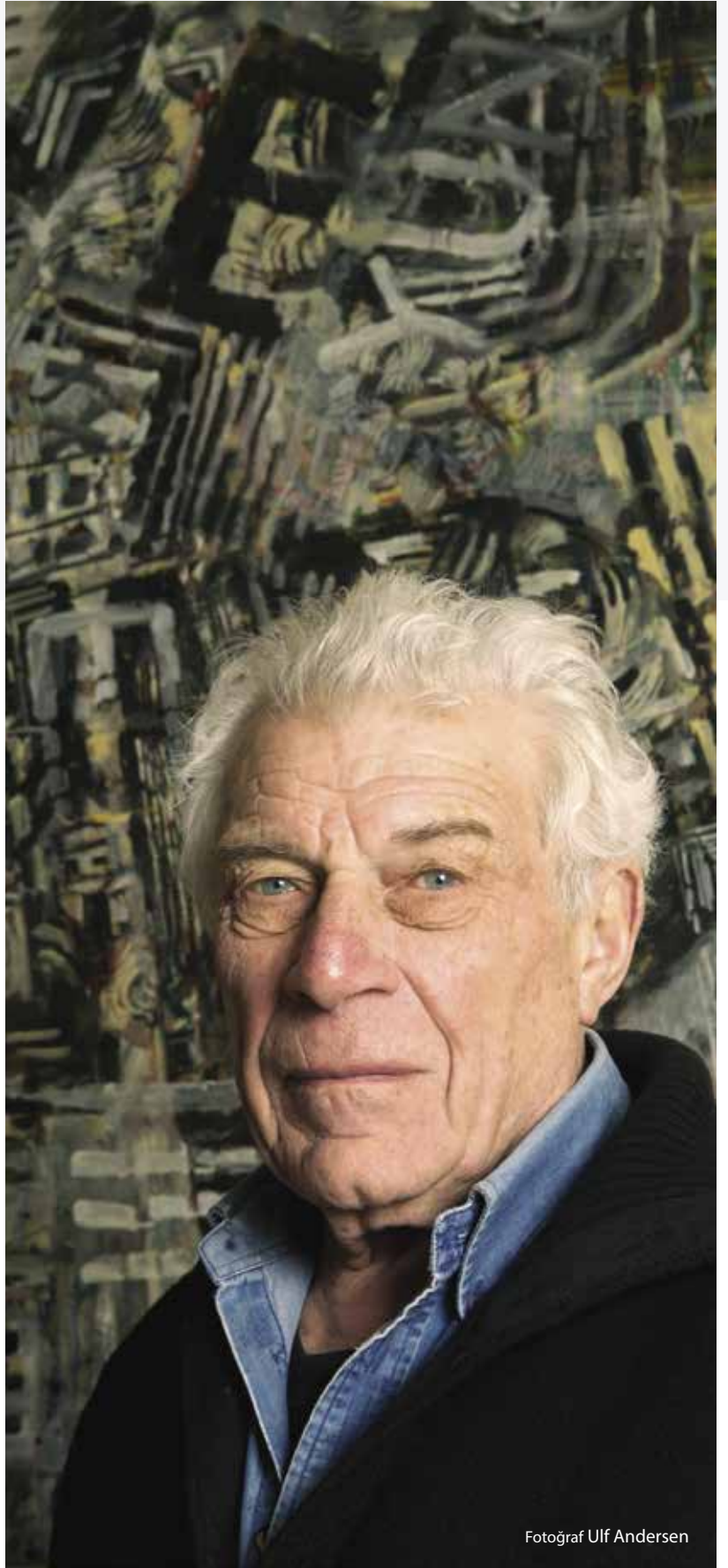

leyen yırtıcı sürecinin parçası oluşu ile klasik Batı Avrupa resim sanatının geçmiş zamanda hüküm sürdüğü etkisini karşılaştırıyordu. Klasik resim sanatında mevcut zaman mülkiyeti ön plandayken, çağımız reklamcılığında gelecek hayali pazarlanıyordu: "Reklamlarla her birimize bir nesne daha satın alarak kendimizi ya da yaşamlarımızı değiştirmemiz önerilir. Aldığımız bu yeni nesne, der reklam, sizi bir bakıma zenginleştirecektir – aslında o nesneyi almak için para harcayarak biraz daha yoksullaşacak olsanız bile!" Berger'in işaret ettiği üzere reklamın asıl amacı, sizin onu satın almanız durumunda kıskanılacağına hissinizi aşıl原因arak size sahte bir kendine güven duygusu yaşatmasıydı: "Reklam imgesi alıcıdan aslında onun kendisine duyduğu sevgiyi çalar; sonra da bu sevgiyi ona, alacağı ürünün fiyatına yeniden satar."

Geçen elli yıl içinde teknoloji görsel yaratımını o kadar demok-

Berger'in işaret ettiği
üzere reklamın asıl
amacı, sizin onu satın
almanız durumunda
kıskanılacağınız hissini
aşilayarak size sahte
bir kendine güven
duygusu yaşatmasıydı:
"Reklam imgesi alıcıdan
aslında onun kendisine
duyduğu sevgiyi çalar;
sonra da bu sevgiyi ona,
alacağı ürünün fiyatına
yeniden satar."

ratikleştirdi ki, bir zamanlar sadece ayrıcalıklı bir aristokrat sınıfın elindeki görüntüye sahip olma gücünü sokaktaki her insanın eline verdi. Instagram'ın başarısının arkasındaki en önemli odak, kendi görseliniz üzerinde bir sanatçı gibi çalışarak kendinizi izleyicilere arzu edilir şekilde yansıtmaya olanağı vermesiydi. İlginçtir ki günümüzde Instagram'da paylaşılan cazibe dünyasıyla, farkında olarak ya da olmadan, takipçilerin bilinçaltında kıskançlık yaratması arzu edilen görseller tam da klasik Batı sanatının alt türlerine karşılık geliyor: Yediklerini paylaşanların (#foodporn) natürmorta, özçekimlerin (selfie) otoportreye, tatil fotoğraflarının manzara resimlerine karşılık geldiğini saptamak zor değil. Çağımızda her birey kendi yaşamının mikro-reklamcısı, elinde telefonu olan herkes kendi yaşadıklarının ressamı. Berger'in elli yaşına giren eserini günümüzde hâlâ değerli kılan ise görme ve görünme çılgınlığının bu dereceye ulaşmasına sebep olan içimizdeki o nüveyi bize yıllar öncesinden cümle cümle aktarmış olması.

Fotoğraf Ulf Andersen

İlk öykü kitapları "Siyah Gökkuşağı", "Her İnsan Bir Zamandır" ve
"Ama Bir Gün Bir Şey Olur" ile beğeni toplayan
"Öbürkü" adlı öyküsü ile '2019-Ümit Kaftancıoğlu Öykü Armağanı'nı ve
Kaleme aldığı mektubu ile 2021 Gülten Akın Mektup Ödülü'nü (Mansiyon) kazanan

Metin TURAN'dan yeni bir öykü...

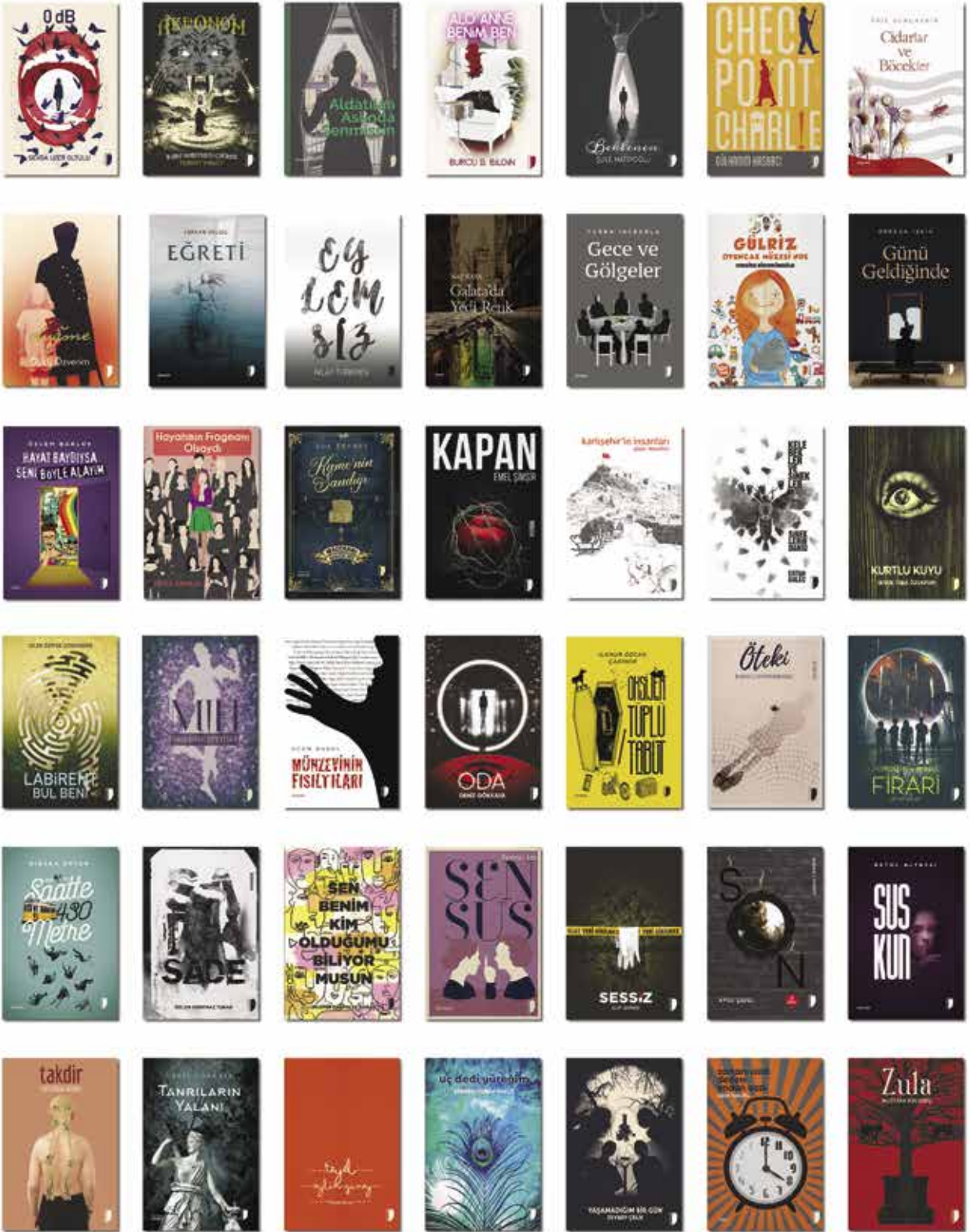
"...Melville'in 'Moby Dick'ini okudunuz mu bilmem, ama orada, kitabın bir yerinde Melville tutuculuktan söz eder. Teamüllerin, gelenek ve göreneklerin, ayağı yere basmayan kimi inançların körüklediği kalıplardan... Misal, tıpkı sürü başları vakti zamanında bir çitin üzerinden atladı diye, çit oradan kaldırıldıktan sonra bile boşluğun üzerinden atlayan aptal koyunların içine düştüğü hâller gibi..."

Metin Turan, daha önceki öykülerinde olduğu gibi, novella tadındaki bu, tek öykülük kitabında da okurunun, yakıcı bir gerçeğimizle yüzleştiriyor. Bireysel olandan toplumsal olana varıyor ve her şeye rağmen hayata yeniden başlama cesareti gösteren kadınlara, hepimize, daha çok cesaret aşıyor.

**Unutma ki;
başka türüsünü de bulursun!**

Edebiyat dünyasına yeni yazarlar ve yeni eserler kazandırmaya devam ediyoruz...

Fotoğraf Göktürk Uyan

Sine Ergün

Kopuk'un konusu aklıma geldiğinde artık neyi nasıl yazacağımı biliyordum.

Unutmak-anımsamak-vicdan üçgeninde bir metin yazacağımı uzun zamandır biliyordum, yazmayı gereksiniyordum diyelim.

Kopuk senin dördüncü kitabın ama ilk romanın. Kısacık bir roman ama önemli ve yoğun bir hikâyesi var. Bir kentteki cenazeye katılmak için yola çıkan foto muhabirinin karşılaştığı durumlar hikâyede anlatılanların ötesindeki gerçeklere göndermeler yapıyor. Sen de bunu düşündün mü?

Evet, düşündüm. Katmanlı bir metin olmasını istedim. Bunun karşılık bulduğunu duymak güzel.

Foto muhabirinin karşılaştığı sert gerçekler onu kendi gerçekliğini anlamaya itiyor. Hem bellek hem varoluş kavramlarını bir bireyin

dünyası içinde anlatıyor. Bundan daha önemli ne anlatılabilir...

Bellek, varoluş ve oradan doğru vicdan ilişkisi uzun zamandır derdim olan bir konuydu. Benim için önemliydi. Geçmiş ve gerçek belleğimizde bir fotoğraf yalınlığında yer etsin etmesin bize siner. Olduğumuz insana, korkularımıza, tercihlerimize. Anımsadığımız anılarımızdan dolayı geliştirdiğimiz davranışlara anlam veririz, unuttuğumuz durumlarda ise onun yarat-

tığı etkiyi anlamlandırmak zor olur. Soru, kişi neyi niçin unuttur? Bu seçimi bellek neye göre yapar? *Kopuk* bu soruların yanıtlarının arayışı.

Bu romanını yazarken kendi deneyimlerinden mi daha çok yararlandın, okuduklarından mı?

Bu soruyu öteki kitaplarım için de yanıtlarken hep zorlandım. Deneyim mi okuduklarım mı ağır basıyor yazınımda, bu nasıl ölçülür, gerçekten bilmiyorum.

Sine, *Kopuk* kısacık bir roman ama

Üçüncü kitabım *Baştankara*'nın basımından sonra hayatımda değişiklikler oldu. Gece çalışan ve uzun zaman kapanarak yazan bir yazardan gün içinde mesaili çalışan bir yazara dönüşmem gerekti ama sonuçlarından, şu anki düzenimden memnunum.

Öykü yazmakla roman yazmak arasında seni zorlayan farklar oldu mu?

Üçüncü kitabım *Baştankara*'nın basımından sonra hayatımda değişiklikler oldu. Gece çalışan ve uzun zaman kapanarak yazan bir yazardan gün içinde mesaili çalışan bir yazara dönüşmem gerekti ama sonuçlarından, şu anki düzenimden memnunum. *Kopuk*'u böyle bir düzende yazdım, öykü ile roman yazmak arasında beni zorlayan farklardan çok günlük hayatımdaki değişiklikler daha etkili oldu süreçte.

***Kopuk* bir kurmaca metnin nasıl yazılması gerektiğiyle ilgili de iyi bir örnek. Anlatım sorunlarına doğru çözümler getirmek yazarın seni ne kadar ilgilendiriyor? Teşekkür ederim.**

Edebiyatın kendisinden bağımsız düşünülemez anlatım. Konunun önemini yadsımadan, dili doğru, amaçlanan biçime hizmet edecek biçimde kullanmak çabamın –çabamızın– büyük bölümünü oluşturuyor.

Az mı yazıyorsun... Senin öykü kitapların da hep küçük hacimli. Öykülerini ya da *Kopuk*'u yazmaya nereden başlıyorsun, senin için en önemli sorun ne?

Az yazıp yazmadığımı bilmiyorum. Başka yazarları gözlemlene olanağım olmadı karşılaştırma yapabilmek için.

Eray Ak

Sine Ergün'ü öykülerinden tanıyan okurları; onun “fazlalıksız ama aynı zamanda boşluksuz da” olan üslubunu, kelime seçimlerini ve bunları metin içindeki kullanımlarında hassasiyetini, dilinin duruluğunu ve okuruna bıraktığı alanları hatırlayacaktır. *Kopuk*'un üslubu ve dil hassasiyeti için de bunlardan farklı yorumlarda bulunmak zor. Ergün'ün dil dünyası, kendini bir adım daha geliştirerek, üstüne koyarak *Kopuk*'ta da yolculuğunu sürdürüyor. Dil, Ergün'ün kaleminde çıkanların bir başka kahramanı olarak *Kopuk*'ta da metin içinde yaşamaya devam ediyor.

Kopuk'ta olaylar ise hızını hikâyenin ana karakteri olan isimsiz foto-muhabirinin karanlık atmosferli bir şehre yolculuğuyla başlıyor. Herhangi bir yerde, herhangi bir şehir... Şehrin karanlığı insanlarından kaynaklıdır daha çok. Kargaşanın, tekinsizliğin hâkim olduğu bir dünya *Kopuk*'ta Ergün'ün çizdiği. Roman kahramanının bu şehirdeki tek eşlikçisi ise yol boyunca yanında göreceğimiz rehberidir. Bu ikili, aynı zamanda romanın “hatırlamak”la ilgili dertlerinin taşıyıcısı olarak karşımızdalar.

Hürriyet Kitap-Sanat

Kopuk'u yazma sürecim ötekilerinden oldukça farklı. Hayatımın da farklı bir dönemiydi. Unutmak-anımsamak-vicdan üçgeninde bir metin yazacağımı uzun zamandır biliyordum, yazmayı gereksiniyordum diyelim. İlk kurgu tamamen farklıydı. O kurguda da uzun zaman ilerledim. *Kopuk*'un konusu aklıma geldiğinde ise artık neyi nasıl yazacağımı biliyordum.

Senin başucu kitapların ve yazarların kimler oldu, onlardan söz edermisin?

Kopuk özelinde söz edeyim bazı

başucu kitaplarımdan. *Beden Kayıt Tutar*, Bessel A. Van der Kolk; *Unutma Biçimleri*, Marc Augé; *Bellek Tiyatrosu*, Simon Critchley; *Geçmiş Zaman*, Beatriz Sarlo; *Hafızanın Toplumsal Çerçevesi*, Maurice Halbwachs; *Hafıza, Tarih, Unutuş*, Paul Ricoeur; *Yazma Üzerine Sohbetler*, Ursula K. Le Guin; *Günler, Aylar, Yıllar*, Yan Lianke; *Kâğıt Ev*, Carlos María Domínguez; *Tayga Sendromu*, Cristina Rivera Garza; *Argonautlar*, Meggie Nelson ve *Buzda Yürüyüş*, Werner Herzog.

Okunmazsa olmaz birkaç kitap adı verir misin?

Şöyle diyelim, olur mu? Benim edebiyatla ilişkimde önemli yer tutan kitaplardan önerilerim. Vüsat O. Bener'in bütün kitapları. Her zaman. *Buz* ve *Kartal Yuvası* ile Anna Kavan. Ingeborg Bachmann şiirleri. • S.G.

Bellek, varoluş ve oradan doğru vicdan ilişkisi uzun zamandır derdim olan bir konuydu. Benim için önemliydi. Geçmiş ve gerçek belleğimizde bir fotoğraf yalınlığında yer etsin etmesin bize siner.

Cihan Çakan

Gücüm yettiğinde tiyatro yazmaya devam edeceğim ama kendimi öyküye daha yakın hissediyorum.

Tabii öyküde benim için her şey çok daha hızlı geliyor, karakter birden karşıma çıkıyor (ama onu hep tanıyormuşum gibi) ve öyküyü yazdıkça ilişkimiz daha da güçleniyor.

Cihan, *Geçmiş Zaman Ambarı*'nda en çok dikkati çeken, senin köyün ve taşranın gerçekliği içinden çıkan öyküler yazmana rağmen öykülerinin köyü ya da taşrayı anlatmaması. Doğrudan insan ilişkilerine odaklanan öyküler yazıyorsun. Bu ikisini bir arada nasıl görüp seçtiğinden söz eder misin?

İlk gençlik yıllarımın sonuna kadar köyde ya da taşrada yaşayan insanların birbiriyle ilişkilerinden doğan çatışmaların içerisinde yer aldım. Gelenekler ve görenekler, fark-

lı inanç ve etnik kökenler, ekonomik sıkıntılar ve daha sayabileceğim birçok etmen bu çatışmaların temel nedenlerini oluşturuyordu. Yani doğduğum coğrafyada mevcut olan her şey aslında ilişkilere yön veriyordu. Durum böyle olunca mekânı ve ilişkileri birbirinden pek ayıramıyorum ama daha çok ilişkileri gösterip mekânın rüzgârını hissettirmeyi tercih ediyorum.

Anlattığın dünyanın içinde çeşitli kişiler var, ana oğul da var, genç kızlar ya da başkaları. Senin o kişi-

lerin dünyalarında gördüğün can alıcı sorun nedir?

Anlatılan dünyanın içinde en çok rollerin ama en az kişinin kendisinin olduğunu düşünüyorum. Coğrafya bireyle ilgilenmiyor; nasıl anne ya da baba, oğul ya da genç kız, gelin ya da kaynana olmanız gerektiğiyle ilgileniyor. Kişinin yalnızca başkalarıyla olan ilişkilerini değil, kendisiyle olan ilişkisini de coğrafya belirliyor. Bu kapa-na kısırlanmış hal bana en can alıcı sorun olarak gelmekle beraber

asıl dramatik malzemenin de orada saklı olduğunu düşünüyorum.

Elbette genç insanların aşk ve sevgi çevresindeki ilişkileri, düşünme biçimleri, ruh durumları...

Aşk ve sevgi de kapa-na kısıtlanmış halde. Geçmiş Zaman Ambarı'nda bu çokça yer alıyor. "Kuyu" adlı öyküde olduğu gibi toplumsal normlar karşısında eli kolu bağlı olanlar intiharı seçmek zorunda kalabiliyor, "Adaletin Ardından" da normlara karşı koymakta kararlı olanlar ise kaçmaya karar verip bunun için taşranın en gözde yerini yakmayı bile göze alabiliyor. Ya da "Kışın İlk Karı"nda olduğu gibi bazı aşkları ise kişi kendine bile itiraf edemiyor. Öbür öyküler için de benzer şeylerden söz etmek mümkün. Nereden bakılırsa bakılsın fazlasıyla bıçak sırtı ve hırpalanan ruhlar...

Sen öykü yazarlığından önce oyun yazarıydın. İyi oyunlar yazdın.

Oyun yazmanın öyküye geçen katkıları neler olmuştur?

Genel olarak tiyatrodaki diyalogun önemli bir yeri var. Öyküde diyalog yazarken tiyatrodan gelen tecrübe yardımcı oluyor. Ama iyi diyalog yazabilmek için karakteri iyi tanımak gerekiyor. Bunda da tiyatro yardımcı oluyor. Tiyatrodaki karakterleri oluştururken her karakter için öykü torbası tutuyorum. Bu torbada karakterin ne zaman, nerede doğduğundan, hatta ayakkabı numarasından tutun hayatının kınılma anlarına değin birçok bilgi yer alıyor. Ardından bu bilgilerden yola çıkarak karakterin biyografisini yazıyorum ve onunla kurduğum ilişkiyi gitgide güçlendiriyorum. Karakteri iyi tanımak diyalog yazmada ima alanlarını genişletiyor. Tabii öyküde benim için her şey çok daha hızlı geliyor, karakter birden karşına çıkıyor (ama onu hep tanıyormuşum gibi) ve öyküyü yazdıkça ilişkimiz daha da güçleniyor. Sanırım tiyatro, öykü yazarken karakterlerle hızlı tanışmanın yolunu açıyor. Ayrıca tiyatrodaki

dramatik mekânı çizmeye kafa yoruyor olmam öyküde atmosfer kurmada yardımcı oluyor. Öykü yazarken yazdığım yeri iyi tanıyorum ve karakterlerimin orada ne giyip nerede duracaklarını iyi biliyorum. Yine tiyatrodaki sahne trafiğini bir mate-

matiğin etrafında vermeye gayret etme alışkanlığım öyküdeki eylemlerde ölçülü olmam için beni frenliyor.

Peki öykülerini yazarken senin için en önemli sorun ne oluyor?

Öncelikle öykü yazabilmek için iyi beslenmem gerekiyor. Aslında ne türden yazarsam yazayım durum hep böyle. Çokça kitap okumaya, film izlemeye, oyunlara gitmeye, eleştiri metinleri bulup kafa yormaya, elden geldiğince atölyelere katılmaya özen gösteriyorum. Bunları yaparken bir anda kendimi oturup yazarken bulabiliyorum. Nereden, nasıl geliyorlar bilmiyorum ama öykü yazarken bir sorun yaşamıyorum. Saatler sürse de çoğu zaman bir öyküyü o gün içinde yazıp kalabiliyorum. Bedenen yorulduğum zamanlarda yazmaya farklı günlerde devam ediyorum ama araya giren zamanda ne yazdığımı ya da neler yazacağımı düşünmüyorum. Zaten yazmaya koyulmuşsam kafamda farkında olmadan bitmiş bir şeyi yazıyorumdur.

Benim için asıl süreç öykülerin bir araya gelip bir dosya bütünlüğü oluşturmasıyla başlıyor. Bu süreçte yazdıklarıma kapanmayı seviyorum. Başta dil olmak üzere uzun bir işçiliğe giriyor, ritme, alt metinlere yoğunlaşıyor ve yazdıklarını farklı günlerde sık sık okuyup değerlendiriyorum. Sesli okumalar da yapıyor ve sezgisine, eleştirisine güvendiğim kişilerin yorumlarını dinliyorum. Bunlar en meşakkatli ama beni en çok geliştirdiğini hissettiğim süreçler.

Artık öykü ile oyun arasında bir öncelik gözetiyor musun? Bundan sonraki ilk kitabın bir oyun mu öykü mü olacak?

Başta dil olmak üzere uzun bir işçiliğe giriyor, ritme, alt metinlere yoğunlaşıyor ve yazdıklarını farklı günlerde sık sık okuyup değerlendiriyorum. Sesli okumalar da yapıyor ve sezgisine, eleştirisine güvendiğim kişilerin yorumlarını dinliyorum.

Tiyatro benim uzun yol arkadaşım. Halihazırda yazılmış, açığa çıkmamış, demlenmekte olan birkaç tiyatro metnim var. Gücüm yettiğince tiyatro yazmaya devam edeceğim ama kendimi öyküye daha yakın hissediyorum. En azından durum şu an böyle. 2020'nin sonlarına doğru bitirdiğim ve 2021 boyunca işçiliğini yaptığım yeni bir öykü dosyam hazır: Yerini Yadırgayanlar. Sırada bu var. Sanırım ondan sonra da yine öykü olacak. Yeni bir dosya için de kolları sıvamış durumdayım.

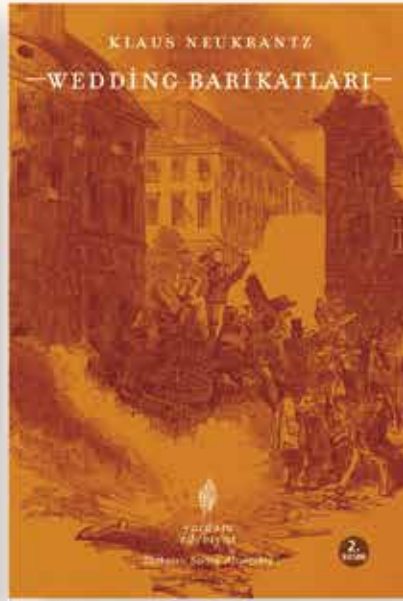
Sevdiğin ve sana ışık tutan yazarların ve kitapların neler?

Değişmeyen başucu tiyatro metinlerim/yazarlarım var: Yunan tragedyalı, Shakespeare'in, Ibsen'in, Çehov'un, Brecht'in, Beckett'in, Lorca'nın ve Tennessee Williams'in bütün oyunları... Tiyatrodaki liste daha da uzayabiliyor ama öyküde zevklerim yeni yeni oluşuyor ve öykü dosyalarım değişen zevklerimle paralel kendi aralarında farklılık gösteriyor. Ama birkaç başucu yazarım: Cortázar, Márquez, Salinger, Carver ve Yaşar Kemal. • S.G.

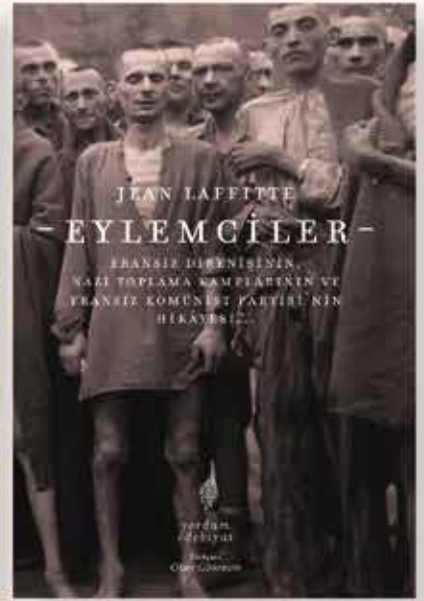
MÜCADELE ROMANLARI YORDAM EDEBİYAT'TA!

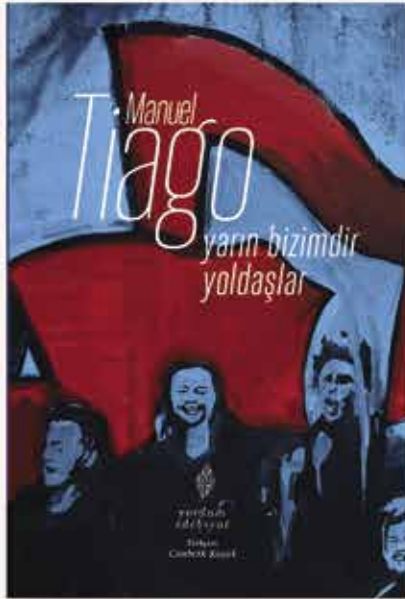
Türkçesi: Zaven Biberyan
400 sayfa

Türkçesi: Sevinç Altınçekiç
208 sayfa

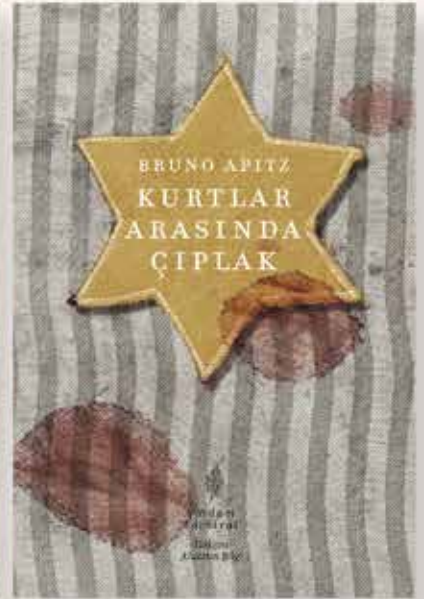
Türkçesi: Okay Cönenşin
320 sayfa

Türkçesi: Canberk Koçak
512 sayfa

Türkçesi: Canberk Koçak
160 sayfa

Türkçesi: Alaattin Bilgi
432 sayfa

yordam
edebiyat

YordamEdebiyat • YordamEdebiyat • YordamKitap • www.yordamkitap.com

2022
YILIN
YAZARI

SAİT FAİK

"Kimseler âşık
değil mi bu şehirde?"

2022 yılını ağaçlardan, kuşlardan, bulutlardan, denizden ve topraktan yankılar sunan hikâyeleriyle tanıdığımız; aynı zamanda kahramanlarıyla dünyanın çirkinlikleri, sahtelikleri, adaletsizlikleri karşısına canlı birer karşı duruş olarak çıkan Saîd Faik'e armağan ediyoruz.

Fotoğraf Gönül Ocak

KADİR IŞIK

Yaşam bütün karmaşıklığıyla bir fotoğraf karesinde çıkabilir karşımıza. Bizi bulduğumuz yerden başka diyarlara taşır, hayal dünyamızın sınırlarını zorlar ya da rengârenk bir pazaryerinde, düzene teslim olmuş insanların kayıp hikâyelerinden ayrıntılar sunar bize. Sanki herkes kayıplarının, eksiklerinin peşindedir orada.

Oysa fotoğraftan yansıyan ışık huzmeleri canlılığa dair tek kanıt.

Kalabalığa, her şeyin alınıp satıldığı uç uca tezgâhlara, çığırtkanların kahkahaları arasına karışıyorum ve bir süre sonra ben de kayıplarımın peşinden gidiyorum.

Günlerimiz bizi pazaryerinde daracık, sıkış tıkiş, zoraki nefes alınan yaşam alanlarında ayakta kalmaya mecbur bırakıyor. Kendimizi kalabalıkta arıyoruz en çok, oysa ne kadar uzağımıza düşebilir, ne kadar kalabalığa karışabiliriz ki her şeyin bir başına, bağısız yaşandığı dar zamanlardan geçerken.

ÇEVİRİ SORUNLARI NEDİR, NE DEĞİLDİR

Notos'un bu sayısında yayıncılık ve edebiyat dünyamızın en önemli sorunlarından birini, Çeviri konusunu ele aldık. Bizde bir yıl içinde yayımlanan kitapların yarısının çeviri olduğu düşünülürse onca çevirinin niteliğini, edebiyat çevirisinin ve çevirmenlerin sorunlarını irdelenmek gerekir. Kültür hayatımızı çeviri kitaplar olmadan düşünemeyeceğimize göre, önemli bir sorun bu. Olabildiğince kapsamlı biçimde gündeme getirmeye çalıştık.

EDEBİYAT ÇEVİRİSİ VE ÇEVİRİ GERÇEKLERİ

Çevirmen çevirmen olmadan önce bir edebiyat metnini okumayı, anlamlandırmayı bilmelidir. Tam bir edebiyat eleştirmeni gibi. Ama edebiyat çevirmenliği çeviri gerçeklerinden, dillerin nasıl işlediğinden, dille kültür arasındaki sıkı ilişkiden haberdar olmayı da gerektirir.

Ülker İnce

Edebiyat çevirisini, sözelimi, bir kira sözleşmesi çevirisinden ayıran nedir?

Buradan başlayalım. Önce hiçbir uzmanlık gerektirmeyen yanıtları verelim: Kira sözleşmesinin kendine özgü bir dili ve biçimi vardır; metinde bilgiler kapalı ve dolaylı olmaktan uzak bir dille açık seçik verilir; metni kullanacak kişinin gerekli bilgileri neredeyse bir bakışta metinde kolayca bulabilmesi için o tür metinlere özgü biçimleme geleneğine uyulur. Metne belli bir biçimde başlanır, gerekli bilgiler

belli bir biçimde verilir, metin belli bir biçimde sonlandırılır.

Bir kira sözleşmesini çevirirken o kira sözleşmesinin Türkçedeki biçimleniş tarzına, başlama ve bitiş usullerine uymaya, belli söz kalıplarını kullanmaya, belli konuda açık bilgi vermeye dikkat edersiniz. Bir kira sözleşmesinin dili ve biçimi konusunda bilginiz yoksa kendi dilinizde yazılmış birkaç kira sözleşmesi metni bulur okursunuz.

Buradan şimdi hemen edebiyat çevirisine atlarsak, bir edebiyat metninin bir kira sözleşmesine hiç benzemediğini kolayca söyleyebilirsiniz. Ne kalıplaşmış bir dili, ne kalıplaşmış bir biçimleniş tarzı vardır

ne de belli bir konuda bilgi vermek için yazılmıştır.

Bir edebiyat metninin biçimiyle içeriği arasında, herkesin bildiği gibi, organik bir bağ bulunur, ikisi birbirini belirler. Yazarlar iletmek istedikleri içeriği okura en iyi biçimde aktarabilmenin bir yolu olarak uygun biçimlerini oluştururlar.

Şimdilik biçim konusunu bir kenara bırakalım. Çeviri gerçeklerine bakalım. Çeviri için bir şey söylemeden önce çeviri gerçeklerini bilmek, bunları önümüze koymak gerekir. Birincisi, diller arasında benzerlikler vardır ama benzerlikler de vardır. İşin kötüsü, benzerlikler, yani birbirine benzeyen dilsel yapılar ya

da birbirinin karşılığı olan sözcükler, söyleyişler her zaman birbirinin yüzde yüz karşılığı değildir. Birbiriyle yüzde yüz çakışmaz.

Önce sözcüklere bakalım. Örneğin İngilizcede rüzgâr için kullanılan “strong” sözcüğünün dilimizde (“güçlü” olarak) pekâlâ karşılığı vardır ama rüzgâr için biz “sert” sözcüğünü yeğleriz. Öte yandan rüzgâr için kullandığımız “sert” sözcüğünü “bakış” için de kullanırız ama İngilizcede “strong” sözcüğü “bakış” için yeğlenmez.

Sözcüklerin bir de yan anlamları, tarihsel ya da toplumsal anıştırmaları, duygusal yükleri bulunur. Bunlar çok uzun yıllar içinde birikerek oluşmuştur. Yine sözgelimi “kızıl-cık” sözünü duyduğumuzda Türk dilini konuşan insanlar olarak neredeyse hepimizin aklına hemen “kızıl-cık şerbeti ya da sopası” deyimi gelir ama İngiliz dilini konuşanların aklına gelmez. Demek ki çeviride “kızıl-cık” sözcüğünü İngilizcede-

ki karşılığıyla aktardığınız zaman, o sözcüğün Türk dilini kullanan insanlara hatırlatacağı şeyleri aktaramamış olursunuz. Burada biraz durur düşünürseniz, yukarıdaki gerçekler ışığında, sözcükleri hiçbir zaman bütün yan anlamlarıyla, anıştırmalarıyla, duygusal yükleriyle birlikte aktarma olanağının bulunamayacağını rahatça kabul edersiniz.

Dil toplumsal bir olguysa, toplumların tarihsel deneyimleri birbirinden çok farklıysa bunun böyle olması da kaçınılmazdır. Bu konuda çevirmenin yapacağı bir şey yoktur. Gerçekleri bilmek ve kısıtlamaları kabul etmekten başka. Buradan hareketle önemle vurgulanması gereken gerçek ortadadır: Çeviri “bazı kısıtlamalar” altında yapılan bir iş-tir. Bu kısıtlamaların sorumlusu çevirmen değildir. Bir dilde söylenmiş şeylerin hepsinin ve aynen başka bir dilde de söylenebileceği yanlış-samasından vazgeçilmesi gerekir.

Hâlâ bu yanlış varsayıma bağlılık sürdürülmemelidir.

Çevirmen bazı kısıtlamalar altında çalışır ama çevirmene açık bazı özgürlük alanları da yok değildir. Bunlardan biri sözcüklerin çok anlamlı olmasından kaynaklanır. Çok anlamlılığın bütün dillerde var olduğu söylenir: Sözcüklerin en çok bilinen ve yaygın olarak kullanılan birincil anlamlarının yanında daha az bilinen ikincil anlamları, teknik anlamları, eğretilmesel anlamları da bulunur. Sözlüklerin çoğunda bu anlamlar gruplaştırılmış, birbirinden ayrılmış ve numaralanmış olarak verilir. Çevirmenlerin çok büyük çoğunluğuysa sözcükleri birincil anlamlarıyla aktarma eğilimindedir. Yani sözcüklerin bağlama göre en uygun anlamını seçme özgürlükleri varken bu özgürlüğü çoğu durumda kullanmazlar.

Şimdi yapıları dönelim: yan cümlecikler ya da niteleme ifadeleri. Bu yapılar İngilizcede de bulunur, Türk-

Faulkner okurda öykünün bir sona doğru ilerlediği izlenimini yaratmak istemez, sanki başı ve sonu olan ya da geçmişte kalmış, bitmiş bir öykü anlatmıyordur, geçmişle şimdinin bıçakla keser gibi birbirinden ayrılamayacağı duygusunu vermek istiyordur.

manın o küçük malikâneyi bulduğunu öğreniyoruz önce – zaten biz de onu bekliyorduk: “İşte o küçük malikâne karşımda duruyordu,” diyor kahraman. “Manor” sözcüğünden sonra virgül konmuş, ardından o “manor” sözcüğünü niteleyen sözcükler sıralanmış – bu da İngilizcede çok kullanılan bir yapıdır (bir isimden sonra konan virgölün ardından o ismi niteleyen sözcüklerin sıralanması): “damp-stained and unpainted, its gutters swollen with fallen leaves”. Yani kahraman evi bulmuş, işte ev, diyor, sonra evi inceliyor, bakıyor ev boyasız, nem lekeleri içinde, yağmur olukları kuru yapraklarla dolu. Biz İngilizce metinden bunları bu SIRAYLA öğreniyoruz: Yine tekrarlayacağım: O kahraman önce malikâneyi bulduğunu söylüyor, sonra da malikâneye bakıyor, ne halde olduğunu görüyor ve bize aktarıyor. Yani okura verilen bilgilerin bir veriliş sırası var. Bilgiler bu sırayla veriliyor. Bu gerçekçi bir sıra, olayların oluş biçimine uygun.

Ama Türkçeye aktarıldığı zaman bilgilerin veriliş sırası bozuluyor, malikâneyi niteleyen (“damp-stained and unpainted” gibi) niteleme ifadeleri “malikâne” sözcüğünden önce kullanılmak zorunda, öyle olunca da şu aktarım ortaya çıkmakta: “İşte, o nem lekeli, boyasız, yağmur oluk-

çede de. Ancak İngilizcede niteleme cümlecikleri ya da bazı niteleme ifadeleri cümlede hangi ismi niteleyecekse o isimden SONRA gelirken Türkçede ÖNCE gelir. Böylece iki dil arasında niteleme yan cümleleri ve bazı niteleme ifadeleri bakımından bir benzerlik bulunduğu doğruyken aynı zamanda bir benzemezliğin bulunduğu da doğrudur. O yan cümleciklerin ve niteleme ifadelerinin cümle içindeki yerleri arasında ben-

zemezlik vardır. Bu benzemezliğin bir fark yaratmayacağını söyleyebilir misiniz? Söyleyememeniz gerekir. Niçin söyleyememeniz gerektiğini anlatmak istersem size bir örnek vermek zorunda kalacağım.

Bir romanda roman kahramanı, çocukluğunun geçtiği kasabaya gelmişken o kasabada doğduğu evi bulmaya gidiyor. Evi buluyor. İngilizce cümle şöyle başlıyor: “There stood the little manor.” Yani kahra-

ları kuru yapraklarla dolu malikâne karşımda duruyordu.”

Kaynak metindeki sıralama Türkçenin yapısına göre değişince ne ortaya çıkıyor görüyorsunuz: Kahraman henüz bize malikâneyi bulduğunu söylemedi ama henüz gördüğünü bilemediğimiz ve görmediğini düşündüğümüz malikânenin niteliklerini saymaya başlıyor, “Nem lekeli, boyasız” falan fıstık diye.

Bu örneğin de gösterdiği gibi diller arasında benzerlikler bulunsada dillerin yapıları arasındaki bazı başka benzerlikler dolayısıyla o benzer yapıların aktarımı sırasında bazı aksaklıklar ortaya çıkabilir ve bu aksaklıkların giderilmesi için bazı “uyarlamaların” yapılması şarttır.

Nerelerde ve hangi nedenlerle uyarlamalar yapılması gerektiğini bildiğiniz zaman, o cümleyi örneğin şöyle aktarma olanağınız bulunduğunu bilirsiniz: “İşte malikâne karşımda duruyordu, nem lekeli, boyasız, yağmur olukları kuru yapraklarla dolup taşmış bir binaydı” gibi.

Ama böyle “uyarlama” dediğiniz zaman bazıları için bu, kaynak metni değiştirmek, yazarın söyleyişine uymamak, metni değiştirmek, metne kendinden bir şeyler katmak, bunlar da yetmezse yazara ya da metne ihanet etmek, sonuçta da sadık çeviri yapmamak olarak görülür ya da pek çok insanın kafasında sadık çeviri yapmak demek (dillerin yapılarının farklılığının gerektirdiği ve yapılması şart olan) uyarlamaları yapmamak demektir. Sadakat, ihanet, müdahale deyimlerinin hâlâ kullanıldığına tanık olduğum için söylüyorum bunları.

Çeviri gerçekleri apaçık ortada dururken bu deyimleri hâlâ kullananların çevirinin ne olduğu konusunda bilgilerinin bulunduğunu düşünmek zor. Uyarlama yapmak metni değiştirmek demek değildir, hatta “serbest” çeviri yapmak da değildir, bir zorunluluktur.

Şimdi gelelim “biçem” konusuna. Yazınsal çeviride çevirmen yazarın

biçemine uymalıdır ki yazarı yansıtabilsin derler. Bu da doğrudur ama “biçem” nedir sorusuna ne yanıt verirsiniz? Buna genellikle “yazarın dili” ya da “yazarın dilsel seçimleri” gibi içinin ne kadar dolu olduğundan çok kuşku duyduğum şeyler söylenir. Bu sözlerle karşı sormak istediğim soru şu olur: “Yazarın bütün dilsel seçimleri” biçiminin bir parçası mıdır? Bu soruya yanıt olsun diye şöyle bir “biçem” tanımı yaparım: “Bir yazarın belli bir yazınsal etki yaratmak amacıyla yaptığı özel dilsel seçimler toplamı yazarın biçimini oluşturur.” Bunun dışında kalan dilsel seçimleri kendi dilinin söyleyiş alışkanlıklarına ve olanaklarına bağlı şeylerdir. “Kapı çaldı, açtım, tanımadığım bir adam vardı kapıda” falan fıstık. Bu biçem değildir.

Ama örneğin William Faulkner bazı metinlerinde günlük dilden sapmalarla dolu bir dil kullanır, bol tekrarlı cümleler dikkatinizi çeker; “ve” bağlacıyla birbirine bağlanmış cümleler bitmez tükenmez şekilde uzayıp gider, söz bir yerde bir türlü noktalanmaz, bu arada konu dışına sapmalar araya girer, metin başıboş dolaşmaya başlar, sanki hiç bitmeyecek gibidir. Çünkü Faulkner okurda öykünün bir sona doğru ilerlediği izlenimini yaratmak istemez, sanki başı ve sonu olan ya da geçmişte kalmış, bitmiş bir öykü anlatmıyordur, geçmişle şimdinin bıçakla keser gibi birbirinden ayrılmayacağı duygusunu vermek istiyordur. Bu arada dili bazen de İncil’deki, “Âdem çiftçi olmaya başladı” cümlesindeki gibi işlenmemiş, acemice, ham bir dili hatırlatır. Faulkner bunları boşuna yapıyor olabilir mi? İncil’i hatırlatan bir dil kullanması amaçsız olabilir mi? O amacı sorguladığınız zaman onun Birleşik Amerika’da Güney’in laneti olarak gördüğü “köleciliği” ve köleciliğin “kurtuluşsuz” sonuçlarını anlatmak istediği saptamasında bulunabilir, okurun bu öyküyü İncil’deki ilk günah öyküsüyle, insanın cennetten kovulma öykü-

suyla birleştirmesi için böyle bir dil kullandığı sonucuna varabilirsiniz. Yorumunuz bu olursa elbette bu biçem özelliğini çeviride korumaya özen gösterirsiniz. Yazara sadakat burada yatar.

Faulkner’den sonra Hemingway’i düşünün, onun dilinin ne kadar hızlı, atlamalı ve sabırsız olduğunu düşünün. Bir an önce yol almak istediğini yansıttığını. Bu onun biçiminin bir özelliğidir. Daha tanıdık örneklerle bakın, Yaşar Kemal’in çok uzatmalı, tekrarlı, kendi eksenini çevresinde dönüp duran, sözün büyü- suyle okuru büyüleme, okuru o büyü- nün girdabına alıp götürme amacı taşıyor görünen masal ya da efsane dilini düşünün, bu da buz gibi bir biçem özelliğidir ve içerikle tamamiyle örtüşür. Orhan Kemal’in yerel ağızlarını, eğitimsiz kahramanlarının bol eğretilmeli, deyimli, biraz da külhan dilini düşünün. O da bir biçem özelliğidir.

Başta dönersek, sonuçta edebiyat metninin kira sözleşmesi gibi bir formülü, kalıplaşmış bir biçimi yoktur. Bir edebiyat metninin çevirisinde çevirmenin başarısı okuma ve yorum becerisine, yorum yaptıktan sonra da kafasındaki içeriği yazıya dökme becerisine bağlıdır, yani okuryazarlığına. “Yazarlık” diyorsam tam anlamıyla bir “yetkinlik”ten söz ediyorum, bir yazar gibi yazabilmekten, öyle ilkokul çocuğu gibi yazmaktan değil. Çevirmen çevirmen olmadan önce bir edebiyat metnini okumayı, anlamlandırmayı, yorumlamayı bilmelidir. Tam bir edebiyat eleştirmeni gibi yani. İnsan edebiyat eleştirmeni de olabilir ama edebiyat çevirmenliği bir de çeviri gerçeklerinden, dillerin ne olduğundan, nasıl işlediğinden, dille kültür arasındaki sıkı ilişkiden, dil topluluklarının algılama “alışkanlıklarından” haberdar olmayı da gerektirir. Öyle kuru kuru, metnin sözcük ve yapılarını erek dildeki karşılıklarıyla aktarmakla sınırlı bir iş olamaz edebiyat çevirmenliği. ■

SADAKAT İLE İHANET ARASINDA BİR DENGE

Bir yandan, çevirdiğiniz yazarın kıyafetini biçilmiş kaftan gibi sırtınıza geçirecek, onun üslubunu elden geldiğince korumaya özen göstereceksiniz. Bir yandan da, bunu hakkıyla yapabilmek için belirli bir özgürlüğü, serbestliği seçecek, Can Yücel'in deyişyle “yeniden yaratma” yolundan ayrılmayacaksınız.

Celâl Üster

Her şeyden önce “çeviri” deyince ancak “edebiyat çevirisi” üstüne bir şeyler söyleyebileceğimi vurgulamalıyım. Çevirinin tümünde bilimsel, siyasal, teknik ve tecimsel çevirileri de kapsayan bir alan olduğunu düşünürsek, uzun yıllardır roman, öykü ve şiir çeviren biri olarak edebiyatın dışına taşmamamda yarar olduğu kanısındayım.

Temel alanımız edebiyat olunca, söze bir söylemle başlamak isterim: Binlerce yıl önce Babilliler “başı göğe değen” bir kule yapmaya kalkmışlar. Gel gör ki Tanrı Baba, kimbilir belki de hiçbir ölümünün kendi katına erişmesine razı gelmediğinden, kulenin yapımını durdurmaya karar vermiş. Bunun için de, kule yapımında çalışan işçilerin konuştukları dilleri o denli birbirine karıştırmış ki sonunda birbirlerini anlayamaz olmuşlar. Kule hiçbir zaman bitirilememiş ve herkes dünyanın dört bir yanına dağılmış.

Aslında bu dil karışıklığına dillerin zenginliğini, her dilin apayrı güzelliğindeki sözcüklerini, deyimlerini, söyleyişlerini borçluyuz. Ama o günlerden bugünlere, farklı dillerde konuşan, yazan insanların birbirlerini anlayabilmelerini, birbirlerinin yazdıklarını okuyabilmelerini de çe-

virmenlere borçlu değil miyiz?

O yüzden çevirinin, uzak yakın çağları buluşturan, uygarlıkları ve kültürleri, farklı duygulanımları, değişik düşünce ve yaratım iklimlerini birbirine yakınlaştıran, insanları birbirine yanaştıran, insanlığı hısım akraba kılan bir uğraş olduğu söylenebilir.

*

Peki dil, yalnızca konuşmanın ve yazmanın değil, düşünmenin de aracı değil mi? “Dilsiz” dedikleri konuşma engelli insanlar bile gerçekte dilsiz değiller, onlar da dille yazıyor, dille düşünüyorlar.

Bambaşka bir yapısı olan bir dilde düşünen, çok farklı olanakları barındıran bir dilde yazan, apayrı bir toplum, çağ ve ortamda yetişmiş, yaşamış bir yazarın yapıtını dilimize çevireceksek, iki dilde de bilgili, donanımlı, birikimli, duyarlı olmamız gerekmez mi? Çevirdiğimiz yazar kadar o yazarın dilinde yaratılmış edebiyatı, dahası kendi dilimiz ve edebiyatımızı da iyi tanıyor olmamız, kuşkusuz, o yapıtı daha iyi çevirmemizi sağlar.

Dilimizin sınırları, bir bakıma, dünyamızın, düşünce ufukumuzun ve düşgücümüzün de sınırlarıdır. O yüzden, dile ne denli egemensek o ölçüde iyi çeviri yaparız. Dile egemen olmak ne demektir? O di-

li sözdizimiyle, sözcükleriyle, benzer sözcükler, eski ve yeni sözcükler arasındaki ayırtılıyla, deyimleriyle, kökenleriyle, dahası argosuyla iyi bilmek demektir.

Peki, çeviri yaparken kullanacağımız dili nasıl ve nereden öğreniriz? Hiç kuşku yok ki, dilimizin temel dilbilgisi kurallarını ister istemez bilmek zorundayızdır. Ama genç yaşlardan başlayarak dilin kendisiyle –örneğin burada Türkçeyle– çok yakından, tutkuyla ilgilenmemizin bize sonsuz yararı olacaktır.

Yine de kanımca, dili ve edebiyatı, daha doğrusu edebiyat dilini birbirlerinden çok farklı yazar ve şairlerimizin, sözgeliymi Yaşar Kemal'in, Behçet Necatigil'in, Salâh Birsel'in, Memet Fuat'ın, Melih Cevdet Anday'ın, Ferit Edgü'nün ve daha nicelerinin yapıtlarını okuyarak öğreniriz önünde sonunda. Ama yalnızca özgün yapıtlar değil, çeviri yapıtlar da dilimizi öğrenmemize katkıda bulunur. Örneğe Necatigil'in, Can Yücel'in, Ahmet Cemal'in, Cevat Çapan'ın vd. çevirileri.

*

Bugün özgün metin ile çeviri metnin iki özgün metin olduğu söyleniyor. Bunda kuşkusuz bir gerçek payı var. Bir romanı, bir öyküyü, bir şiiri, bir denemeyi ya da bir oyunu çevirirken kendi dilinizde bir yazınsal

Roelant Savery, Babil Kulesi, 1602

Bir romanın aslında beş ayrı “okuma” olan beş ayrı çevirisi de karşımıza nerdeyse beş ayrı roman getirecektir. Bu bakımdan okur ile çevirmen arasında çok büyük bir fark yoktur, çünkü okur da okuduğu yapıtı kendi algılarıyla “çevirerek” okur.

metin oluşturunuz. Evet, burada elbette iki farklı yaratıdan söz edilebilir, ama birincisi olmadan ikincisinin, aslı olmadan çevirisinin olamayacağını unutmadan.

Öte yandan çeviri de bir tür “okuma”dır, çevirmen de bir tür “okur”dur. Örneğin, her roman okuruyla birlikte şu ya da bu ölçüde bir başka kılığa bürünür. Bir romanı sözgelimi bir milyon okur okumuşsa, o roman bir milyon romana, sözcükleri değişmeyen, aynı kalan ama düşlettirdikleri, düşündürdükleri, çağrıştırdıkları farklılıklar gösteren bir milyon romana çoğalıp evrilir. Aynı biçimde, bir romanın aslında beş ayrı “okuma” olan beş ayrı

çevirisi de karşımıza nerdeyse beş ayrı roman getirecektir. Bu bakımdan okur ile çevirmen arasında çok büyük bir fark yoktur, çünkü okur da okuduğu yapıtı kendi algılarıyla “çevirerek” okur.

*

Çeviride en çok tartışılan konulardan biri de “sadakat” ve “ihanet”. Kaynak metne ve yazara bağlı kalmak elbette esas. Ama işin zorluğu tam da burada. Bağlı kalmak, ama nasıl bağlı kalmak? Çevirdiğiniz yapıtı mekanik, istençsiz bir biçimde bağlı kalırsanız, belki tuhaf ama aslında o metne bağlı kalmayan, o me-

tinden uzaklaşan bir çeviri çıkabilir ortaya. Her çeviri gerçekte bir yorum değil midir? O yapıtın özünü, ruhunu yorumlamak zorundasınızdır. İşte burada işin içine sanat girer. Ben edebiyat çevirisinde kuramsal yaklaşımlardan çok, sanatsal yaklaşımdan yanayım. Birtakım kuralları elbette yadsıyamazsınız, ama işin içine sanatsal beceri girmezse ortaya iyi bir çeviri çıkmaz diye düşünüyorum.

Sanırım çevirmenin ikilemi de burada. Bir yandan, çevirdiğiniz yazarın kıyafetini biçilmiş kaftan gibi sırtınıza geçirecek, her yazarla birlikte bir bukalemun gibi renk değiştirecek, onun üslubunu elden geldiğince korumaya özen gösterecek, dilediği biçime bürünebilen o yaşlı kâhine, Proteus’a döneceksiniz. Bir yandan da, bunu hakkıyla yapabilmek için belirli bir özgürlüğü, serbestliği seçecek, Can Yücel’in deyişiyle “yeniden yaratma” yolundan ayrılmayacaksınız.

Sözün özü, çeviri uğraşı “sadakat” ile “ihanet” arasına gerilmiş incecik bir ipte yürüme sanatıdır... ■

ÇEVİRİ SANAT MI, İŞ Mİ, ZEVK Mİ?

Okullu olan da alaylı olan da dile hâkimse, çevirmenlik kumaşına sahipse, hatta biraz da yazarlık kumaşına sahipse iyi bir çevirmen olabilir. Ama ustalaşmak zaman istiyor. İki kitap çevirip çevirmen oldum diyemeyiz. İki kitap çevirdim diyebiliriz.

İlknur Özdemir

Birkaç tanım daha verilebilir çevirmenin yaptığına. Pek çok sıfat da eklenebilir: keyifli, zor, uğraştırıcı, yaratıcı, yorucu, yüzeysel, araştırmacı, üstün-körü, derinlikli, usta işi, baştan savma ya da mükemmel, amatörce... Liste uzayıp gidebilir. Ama bir şey kesindir: Dikkatli okur, fark ettiği hataları kolaylıkla affetmez, bir şekilde söyler, duyurur, böylece çevirmenin ortaya koyduğu metin yara alır, geri kalanı, yani o bir hata hariç tamamı kusursuz olsa da. O bir tek hata beyaz sayfanın üzerindeki kırmızı bir damla gibi durup durup canlanır çevirmenin gözlerinin önünde, ruhunda, kafasında, belleğinde yer eder.

Çeviriye ilk başladığım dönemdi. Bir çevirimde yanlış sözcük kullanmıştım, daha doğrusu çeviriye yeni başlayan ya da henüz amatör olan çevirmenlerin yapabileceği hataya düşmüş, birden çok anlamı olan bir sözcüğün sözlükte bana doğru görünen anlamlarından birini seçip kullanmıştım, cümlede bir aksama yoktu, anlamlı ve düzgündü ama yanlış anlamı seçmiştim, bunu da ancak kitabın ilk baskısı çıkıp bir okurdan böyle bir uyarı gelene kadar bilmemişim. Bu hata sonraki baskıda düzeltilmişti ama benim aklımdan çıkmadı, yıllarca düşünüp durdum. Çeviri yaparken sözlüğe

bakma ihtiyacı duyduğumda hâlâ aklıma gelir, bulduğum anlamlarla asla tatmin olmam, içim rahat etmezse başka dillerdeki anlamlarını araştırırım. Aldığım en büyük derslerden biridir. O yanlış sözcük kitabın ilk baskısının o sayfasında duruyordur çünkü.

Her çeviri yorumlayıcı olduğu kadar yaratıcı bir eylemdir. Klasik bir tanımla, çevirmen bir yapıtı kendi dilinde yeniden yaratan kişidir. Zorlu bir çeviriye aylarca emek verirsiniz, araştırmalar yaparak ilerlersiniz, başka dillerdeki çevirilerine bakarsınız, her cümleyi defalarca bozup yeniden kurarsınız, her sözcüğü üzerinde defalarca durarak seçersiniz, defalarca değiştirirsiniz. Bitirdikten sonra birkaç kez üzerinden geçer, her geçişinizde sürekli bir şeyleri değiştirirsiniz. Sonunda istemeye istemeye veda edersiniz metne. Kitap haline gelene kadar aklınız ondadır. Yaratmış bir şeydir çünkü. Kitap olur, elinize geçer, kitapçılara dağıtılır ve heyecanlı bekleyiş başlar. Nedir beklediğiniz? Çevirinizin nasıl bulunacağı, kitabı herhangi bir yolla tanıtanların, hakkında yorum yapanların çevirmene ve çeviriye de değinmesi, adını anması, çeviriye nasıl bulduğunu belirtmesi, okurun kitabı sevmesi. İster acemi çevirmen olsun, ister usta olsun, çevirmenin ödülü budur işte: takdir edilmek.

Yakın yıllara kadar kitap tanıtımları ya da eleştirilerinde (eleştiriye

artık pek az rastlıyoruz) sanki kitap kendiliğinden Türkçeye çevrilmiş, ortada çeviri emeği yokmuş, çeviren anonimmiş gibi çevirmenin adına pek yer verilmezdi. “Müthiş bir kitap”, “yazar şunu şunu ne güzel işlemiş”, “çok güzel betimlemeler ya da diyaloglar var”, “üstün bir yazar”, “harika bir kitap” gibi sözler edilirken kitabın çevirmenin emeğini, katkısını barındırdığını hatırlayanların sayısı azdı. Kasıtlı bir davranış olduğunu söyleyemiyordum ama kitabı Türkçede okumak “doğal” karşılanırdı. Yazarın kendisi o kitabı Türkçe yazmış gibi! Tabii çevirmenin adına kitapların kapaklarında yer verilmemiş olması bu yanlışlığı doğurmuş olabilir! Şaka bir yana, çevirmenin adına kitap kapaklarında hâlâ yer vermeyen yayınevlerinin bunu tekrar düşünmelerini isterim. Ne kaybederler ki? Yurtdışında da yer verilmiyor denebilir, ama görüyoruz ki, geç de olsa orada da şimdilerde bunun için imza toplanıyor. Aslında evet, bu açıdan övünme hakkımız var, çoğu yayınevimiz uzun yıllardır koyuyor çevirmenin adını kapaklarına.

Çevirmenlerin bir kısmı bu işi okulunda öğrenip çevirmenliğe başlar. Bir kısmı bu okulların hocası, onlar da çeviri yapıyor. Ama büyük bir kısım “alaylı”, benim gibi. Bunu okulunda okumadık, hatta bambaşka mesleklerden geliyoruz. Ama sonunda “çevirmen” adı altında buluşuyoruz. Hangi tür çeviri-

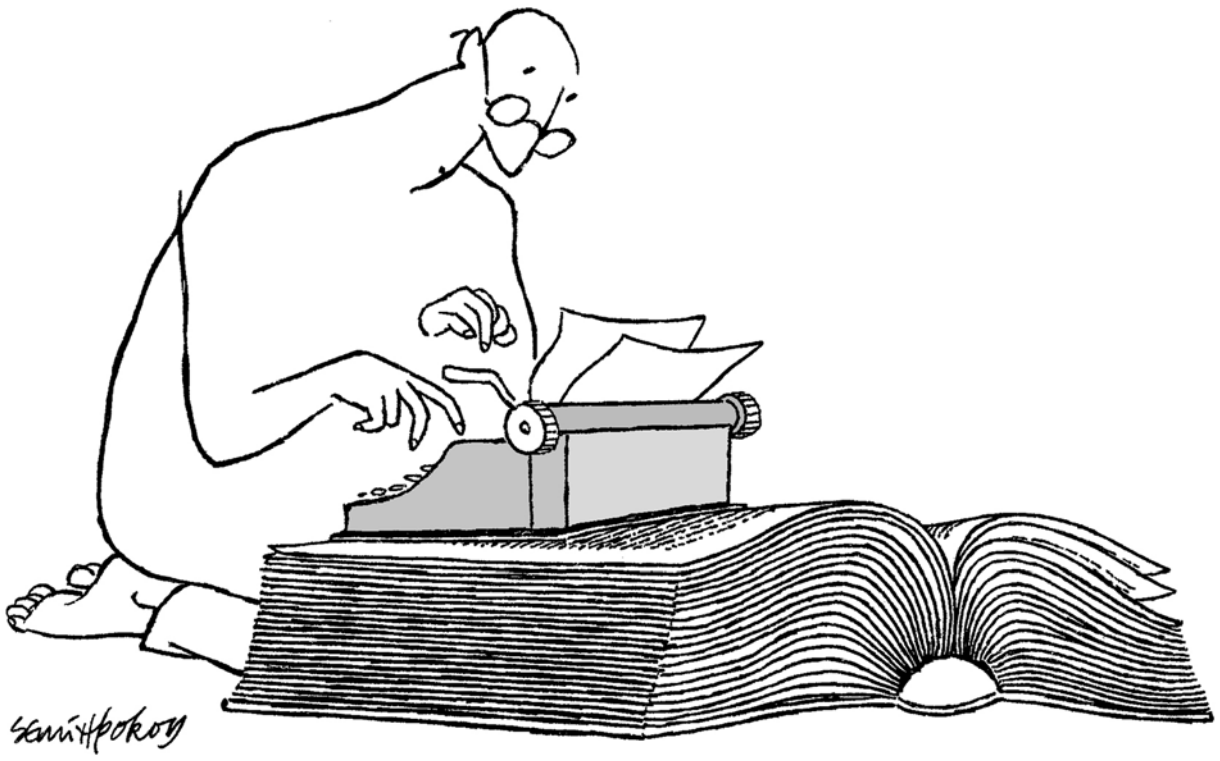
men daha başarılıdır, hangileri daha iyi çeviri yapabilir? Bunun yanıtı yok. Okullu olan da alaylı olan da dile hâkimse, çevirmenlik kumaşına sahipse, hatta daha ileri gideyim, biraz da yazarlık kumaşına sahipse iyi bir çevirmen olabilir. Ama ustalaşmak zaman istiyor. İki kitap çevirip çevirmen oldum diyemeyiz. İki kitap çevirdim diyebiliriz. Ben çevirmenlerin, eskiden pek çok meslek kolunda olduğu gibi, usta-çırak ilişkisiyle meslekte ustalaşacaklarına inanıyorum. Ustayla direkt bir bağı olamayabilir ama ustaların yaptığı işleri kendine örnek alırsa, okursa, incelerse bu usta-çırak ilişkisi dolaylı bir yoldan da olsa kurulabilir. Elbette dolaysız yoldan, ustayla direkt görüşerek, hatta birlikte çalışarak ilerlemek çok daha hızlı ve verimli olur.

Çeviri, özgün dilin hem dilbilgi-

si kurallarını hem de kültürünü bilmeyi zorunlu kılıyor. Çevirmenlerin bir dilin kurallarını olduğu kadar o dilin konuşulduğu ülkenin ve insanların alışkanlıklarını, geleneklerini, popüler kültürünü, tarihini, toplum yapısını da bilmeleri doğru olur. En deneyimli, en usta ve profesyonel çevirmenler bile zor metinler karşısında kafa karışıklığı ve yılgınlık yaşayabilir. Konuşma diline yerleşmiş sözcükler, deyimler çevirmeni zorlayabilir. Gerçi artık internet sayesinde pek çok şeyi araştırarak bulabiliyoruz, yine de bazen internet bile yetersiz kalabiliyor. Konuşulan dil ne kadar geniş alanda geçerliyse ve kullanılıyorsa bu türden sözcüklerin, deyimlerin sayısı da o ölçüde arttığından metinle uğraşmak çevirmenin epeyce zamanını alabilir. Elbette işin diğer boyutu da var, özgün dili ne kadar

iyi bilerseniz bilin, ne kadar hâkim olursanız olun kendi dilinizin ustası değilseniz, zenginliklerinden yararlanamıyorsanız, yüzlerce sözcük yerine dar bir sözcük dağarcığıyla yetinip sürekli aynı sözcükleri kullanıyorsanız o zaman çeviri yavan ve renksiz olabiliyor. Yabancı dili iyi bilmekten çok Türkçeyi iyi bilmek çevirmenin olmazsa olmazıdır.

Çevirmenin çeviride aşırı yorumla kaçtığı, eklemeler ya da çıkarmalar yaptığı günler geride kaldı ama yine de dikkatli olmak gerekiyor. Yorum tehlikeli boyutlara ulaşırsa tabii yazardan uzaklaşılır, çevirmenin kendi bakış açısı ya da tercihi söz konusu olur. Ortaya konanın ne kadar yorumdur, ne kadar yazarın söylediğini ufak müdahalelerle daha anlaşılır biçimde vermektir? Burada sınırı çok iyi çizmek gerekir. Benim ustam, değerli Erdal Öz, bu işe baş-

larken, çevireceğim ilk kitabı bana verirken şöyle demişti: Bir cümlede zorlanırsan, çevirdiğin zaman anlaşılmaz, yavan, eksik bulursan şunu düşün: Ben bu cümleyi Türkçe söylersem nasıl söylerim? Bunu hiç unutmadım ve çok da yararını gördüm. Bazen aslına birebir sadık kalmak çeviriyi tatsızlaştırabiliyor, yine de yoruma kaçmadan kotarmak önemli.

İyi bir çeviride, çevirmen metnin içinde görünmez olur. İyi bir çeviri yabancı bir dilin getirdiği engeli kaldırır ve yazarın yabancı okurla doğrudan iletişim kurmasını sağlar. Edebi çevirinin önde gelen zorluklarından biri, özgün yapıta sadık kalma ile özgün yapıtla aynı duyguları ve tepkileri uyandıracak benzersiz ve ayırt edici bir şey yaratma arasında denge kurma ihtiyacıdır. İyi bir çeviri bir metnin ruhunu onu harfi harfine, körü körüne takip etmeden yakalar. Kaynak metnin enerjisini, dokusunu, sesini yakalar ve hedef dilin tüm kaynaklarından yararlanarak bunları çeviride çoğaltır. İyi bir çeviri sadece

satırlarda değil, satır aralarında yazılanları da aktarır. İyi bir çeviri yazarla ve okurla empati kurar. İyi bir çeviri okurda, kaynak metnin o dildeki okurlarında yarattığı aynı duygusal tepkiyi ortaya çıkarır.

Çevirmenin her türlü kitabı çevirmek yerine bir ya da iki konuda uzmanlaşması da önemli. Edebiyatta roman ve öykü olabilir tercihi, ya da şiir, ya da kurmaca dışı metinler tercih edilebilir, biyografi olabilir, tarih apayrı bir alan. Felsefe, psikoloji, toplumbilim gibi konular da bence o tür çevirilerde uzmanlaşma gerektirir. Tarih konulu kitapların çevirisinde ustalaşmış birinin mutlaka edebiyat yapıtlarını da aynı ustalıkla çevirmesi beklenemez. Tarih kitabına kendinizden pek fazla şey katamazsınız, metne tamamıyla sadık kalmak gerekir ama yukarıda söylediğim gibi edebiyatta çeşitli tuzaklar ortaya çıkabilir, yorum katma tehlikesi vardır. Hele de içinizde yazarlık kumaşı varsa. Böyle de olsa, edebiyat yapıtlarındaki teknik konular için işin uzmanına danışmakta yarar var.

Çevirmenin işi zor. Bir yerde okumuştum: Çevirmen bir dili ve o dilin sözcüklerini çevirmez, çevirmen fikirleri çevirir, kitabın ruhunu çevirir. Çeviri sözcüklerle değil, o sözcüklerin ne hakkında olduğuyula ilgilidir. Dolayısıyla bir çevirmen sözcükleri anlayıp altında yatan fikri anlamazsa ortaya pek iyi denemeyecek bir çeviri çıkabilir. Çeviri eziyetli bir iş, mükemmeliyetçilere, imkânsıza ulaşmaya çalışanlara göre bir iş. Böyle de olsa, çeviriyi kendine hayat biçimi yapanların sayısı az değil, karşılığı çoğu kez tatmin edici olmasa da.

Yine de iyi ki çevirmenlerimiz var, iyi ki okurların önüne dünyaları açıyor, ufuklarını genişletiyorlar. ■

TOO GOOD TO BE TRUE

Çeviri yapmayı düşünen ve bu isteğini bana iletenlere hangi dili bildiklerini değil, Türkçe bilip bilmediklerini sorarım önce.

Seçkin Selvi

Son zamanlarda gerek yayına hazırladığım kitaplarda gerek basılı ve başta televizyon dizileri olmak üzere dijital medya yapımlarında tüylerimi diken diken eden bir söz kalıbıyla sıkça karşılaşıyorum: “Gerçek olmak için fazla iyi.” Bu, başlıktaki İngilizce deyimimin kelimesi kelimesine (*mot à mot*) çevirisi. Doğru Türkçesi ise “Gerçek olamayacak kadar iyi”. Aynı yanlış şablon çok çeşitli örneklerde yineleniyor.

İkinci dilim İngilizce olduğu ve yayıncılık alanında yaygın olarak da çeviri yapıtlar İngilizceden aktarıldığı için değineceğim sorun bu dille bağlantılı, ancak diğer yabancı dillerden yapılan çevirilerde de aynı sorunun olduğunu düşünüyorum. Buna da bir örnek vereyim: Yıl 1964, Pasternak’ın *Doktor Jivago* romanı Türkçeye çevrildi, hangi yayınevi ve hangi çevirmen olduğunu anımsamıyorum, önemli de değil. Leningrad Üniversitesi mezunu Kırmızı bir hanımefendi çevirinin yanlışlarla dolu olduğunu söyledi ve, “Kitabın ilk sayfalarında ‘mezarlıktan 11 numaralı tramvayla döndüler’ diye bir cümle var, Rusça 11 numara iki bacağına gönderme yapar, yayan döndüler demektir,” dedi. Bunun Türkçede “tabanvay” diye kusursuz bir karşılığı var ama romanın özgün diline de, Türkçeye de eski deyimle “vâkıf” olmayınca sonuçta bir tramvay hattı numarasıyla karşılaşıyorsunuz.

O yüzden çeviri yapmayı düşünen ve bu isteğini bana iletenlere hangi dili bildiklerini değil, Türkçe bilip bilmediklerini sorarım önce. Doğru ve nüanslı Türkçe konuşulmayan bir

evde doğup büyüyenlerin hangi yabancı dili konuşurlarsa konuşsunlar başarılı çevirmen olmaları olanaksızdır. Bir sonraki aşamada da yabancı dil için aynı soruyu yinelerim. Zira kapısına “Kolej” ya da “Anadolu Lisesi” tabelası asılan okulların çoğunu bitirenler İngilizce konuşuyor ama İngilizce bilmiyorlar. Bir yabancı dili konuşmak ile bilmek arasında ciddi fark var. Bu fark göz ardı edilerek yapılan çeviriler sadece özgün yapıtı zedelemekle kalmıyor, yukarıdakine benzer şablonlar günlük dile de yerleşince Türkçenin yapısı, dahası anlam ve kavram temeli bozuluyor. Yabancı dil emperyalizmi tartışılırken öncelikle her iki dilde de

konusmak ve bilmek sorunu irdelenmeli kanısındayım.

Sorumluluğu bütünüyle yayınevlerine de yüklemek istemem. Başka ülkelerde kitaplar on binlerce adet basılırken okur kitlesinin niceliği ve niteliğine, yayıncılığın çok ağır ekonomik koşullarına bağlı olarak ilk baskıların çoğunlukla birkaç binle sınırlı olduğu yayıncılık dünyamızda, yayınevleri çevirmen arayışında gerektiği kadar seçici ve seçkinci olamıyor ne yazık ki. Okur kitlesinden de kalite talebi gelmeyince sonuç bir çıkmaza gelip dayanıyor. İki bin basılan bir kitaptan asgari ücretle denk çeviri ücreti alındığı sürece bu sorun sürer gider. ■

HAVAYA, RİTME, SESE SADIK OLMAK

Bize düşen ısrarla mesleki olarak kendimizi ilerletebileceğimiz mecraları, kaynakları kovalamak – dilde gelişimin sonu yok.

Saliha Nilüfer

Edebiyat çevirilerinde özgün metne sadık kalmak ile çevirmenin metni Türkçede dile getirme özgürlüğü hakkında ne düşünüyorsunuz?

Sanırım sözünü ettiğimiz, kurmaca eseri “Türkçe yorumlarken” sadakatın çerçevesini nasıl çizeceğimiz. Kendimce kabaca formüle etmeye çalışırsam: En genel hal-kada, kuşbakışı, metnin bütünündeki havaya, ritme, sese sadık olmak var. “Metnin sesi” denen o afaki bütünlüğe bağ kurmanın yolu herkese göre değişir, benim için çeviriye baştan sona eşlik eden bir müzik albümü anlatıyı zihnimde canlandırmamı/duymamı kolaylaştırıyor. İkinci hal-kada somut olarak metnin üslubuna sadakat var: Bolca deyim, argo, mecaz kullanımıyla, devrik, uzun cümlelerle ya da tersiyle, zengin sözdağarcığıyla, dönemsel/yerel jargonla vs. mi kurulmuş, ironik, sade, konuşmaya yakın, kuru bir dili mi var? Sonraki halka, görselliği gözünde canlandırıp mümkün merteye tek tek her karede, sahnede karakterin duruşuna, konuşmasına, beş duyuya hitap eden kısma, atmosfere sadık olmaya çalışmak sanırım. İçteki en küçük halkaysa kelime seçimi: Bazı kelimeleri ıskalamadan, yazara en yakın şekilde karşılamak daha önemli olabilir – çevirmenin tercihi-ne kalmış herhangi bir zarf, fiil değil de yazarın gözde, damar kelimeleridir bunlar. Hepsini üst üste biriktikçe “yazarın gölgesi” hissiyatınız pe-

kişir. Türkçe söyleme özgürlüğü de bu halkaların içinde, ekseninde, ona uyum çabasıyla anlam kazanır sanıyorum. Mantiğı basitleştirmek de mümkün: Cümleleri kaynak metne en yakın vurguyla/yorumla, özdeş anlamlar içinden nüansı/bağlamı en iyi yakalayan düzgün/anlaşılabilir Türkçeyle karşılamak en sadık çeviri sayılmaz mı?

Elbette bunları ne denli layıkıyla tartabileceğimiz ve yansıtabileceğimiz kaynak dile hâkimiyet, Türkçe becerisi, o anki dikkat, metninle kurduğumuz bağ, edebi yorumlama gibi mütemediyen geliştirmeye muhtaç olduğumuz birçok etmene bağlı. Bilmekle yapmak her zaman bir de-ğil. Özetle, çeviri dilin özgün Türkçe edebiyatı taklit edercesine baskın yerleşmiş ifadeler ya da aksine, okuru duraksatan Türkçe ifade bozuklukları içermesi arzulanmayan iki uç

olsa gerek. O iki uç arasında da her çeviri emekçisi için dilin sonsuz olasılıklar silsilesi uzanıyor.

Yayıncılık dünyamızda bir yıl içinde yayımlanan kitapların neredeyse yarısı çeviriyken yapılan çevirilerin niteliği nasıl olacak?

Aslında her dilden çeviri yapan yeterince çevirmenimiz var, çok sayıda çeviri eser yayımlanması bir olumsuzluk gibime gelmiyor. Belki klasikler hariç – klasiklerin piyasada onlarca çevirisinin olması sahiden gerekiyor mu bilmiyorum. Çevirinin, karşılığı tam ödenmeyen bir uğraş olması, tesliminin çok kısıtlı sürelerle sıkıştırılması, geçim derdi baskısıyla aceleye gelmesi, özenli editörlük yapılmaması hepimizin malumu ortak sorunlarımız. Az önce kurduğum süslü cümlelerin geçim sıkıntısı çekerken pek hükmü olacağını sanmam. İnsanın ay sonunu getiremezken mesleki gelişimine kafa yorması zor. Çeviri niteliğinin yükselmesi için yayın piyasasında herkese rol düşüyor. Yayınevine düşen çevirmene hak ettiği ücreti vermek, makul çalışma şartları, yetkin editörlük sağlamak, bize düşen ısrarla mesleki olarak kendimizi ilerletebileceğimiz mecraları, kaynakları kovalamak – dilde gelişimin sonu yok. Meslek birliğimiz ÇEVBİR buna katkıda bulunmak için kurulduğundan bu yana gücü oranında çalışmalar yapıyor. Ben de bütün meslektaşlarımızı bu kolektif çabanın parçası olmaya davet etmek isterim. ■

ÇEVİRİNİN POLİTİK FELSEFESİNE DOĞRU

Edebiyat çevirisi “başka” eserdeki bir hakikati ortaya çıkarmaya, analinde okunur kılmaya çabaladığı için, bütün bu süreci de düşünsel kalarak, gerilim noktalarında durmaya, sürekli normatif ve sorgulayıcı olmaya özen göstererek yürüttüğü için felsefi bir uğraştır.

İşık Ergüden

İnsan duygularını, düşüncelerini söze ve yazıya, –sözün ve yazının dolayımından geçerek ya da geçmeyerek– eyleme çeviren, bunları sürekli birbirine tercüme edip duran bir varlıktır. Farklı diller konuşan insan toplulukları arasındaki ilişkideyse sözlü, yazılı, eşzamanlı ya da ardışık zamanlı çeviri, ilaç prospektüslerinden kullanma kılavuzlarına, hukuki belgelerden televizyon, sinema ve internet gibi görsel-işitsel iletişim araçlarındaki çevirilere dek uzanan geniş bir alanda iletişimin, duygu, düşünce, mesaj aktarımının aracı olarak işlev görür.

Edebiyat çevirisi ise çevirinin bu türlerinden ayrılarak daha katmanlı, daha özgün bir alan oluşturur. Bu özgünlüğe eğilmeden önce edebiyat çevirisinin hayatımızdaki yerine değinmekte yarar var.

*

Bilincin alt katmanlarında yer alması muhtemel olan milliyetçilik ve yabancı düşmanlığı insanlığın zihniyetindeki en tehlikeli, en karanlık yanlardan biridir. Kibirli bir şekilde kendini soyutlayıp ayırmakla saldırgan bir milliyetçiliğin sert rüzgârlarının aynı anda esmekte ve ülkelerin sınırları etrafına hem gerçek hem de metaforik duvarlar çekmekte olduğu günümüzde konuşu-

lan dillerin sayısı her geçen gün biraz daha azalıyor, egemen kültürel ve dilsel yapılar, şablonlar insanlara kendini dayatıyor, bununla birlikte yine de dünya üzerinde birkaç bin anadil varlık sürdürmeye, hayatta kalmaya çabalıyor.

İşte bu ortamda insanlığın çeşitliliğine ve başkalığına –başka ama ortak yazgılı haline– kapıyı açan, çok kültürlü, çok dilli hayatı gözler önüne seren etkenler arasında edebiyat çevirisinin başat bir rol oynadığı sanırım söylenebilir. Çeviri olmasaydı örneğin bir Kafka’yı, Dostoyevski’yi, Nietzsche’yi, Marx’ı, Balzac’ı, Beckett ya da Faulkner’i, Afrika, Latin Amerika, Asya kültürlerini –o dilleri bilenler hariç– tanımayacak, dolayısıyla içinde yaşadığımız dünyanın zenginliğine, çoğulluğuna dair cehaletimizle çok şey yitirmiş olacaktık.

Üstelik edebiyat çevirisi sadece insanların bütün farklılıklarıyla bir arada yaşama kültürü edinmelerini büyük ölçüde sağlayarak, böyle bir tanışma ve buluşma imkânını mümkün kılarak sırf çok kültürlü ve çok dilli dünyamızı savunmak için değil, aynı zamanda farklı zaman ve mekânlarda yaşayan insanların da ortak ıstırap ve sorunlardan mustarip olduğunu kavrayabilmek, kendi otistik âlemimizde musallat olabilecek milliyetçilikten (ve arka planındaki aşağılık kompleksiyle megalomaniden) kurtulabilmek için de olmazsa olmazdır.

Dolayısıyla, farklı kültürlerin yanı

sıra farklı bireysel ifadelerin de bütün insanlıkla buluşma noktası olan; keza kişilerin dünyayı ve hayatı siyah-beyaz, iyi-kötü, biz ve ötekiler gibi dikotomilerle görmekten kurtulup hayatın muğlak ve puslu alanlarına, karanlık yanlarına, katmanlarına bakmasını sağlayacak, farklılıkları ve aynılıkları görmelerine yol açacak; önyargılardan, basmakalıp düşüncelerden kurtaracak olan edebiyat çevirisi işte tam da bu nedenlerle politik nitelikte bir kültür edimidir.

Edebiyat çevirisini diğer çeviri türlerinden farklılaştıran, onu politik bir edim kılan şey, bu tip çevirinin iletişim aracı işlevinin ötesine geçmesi, anlam, mesaj, meram anlatmakla sınırlı kalmaması, bu alana hapsolmamasıdır. Deyim yerindeyse, edebiyat çevirisi yabancı bir dile ve kültüre, bu dilin ve kültürün biçimsel, biçimsel özelliklerine, sesine, tınısına, rengine, kokusuna kendi anadilimizde yer açmak, onu misafir etmektir; dolayısıyla bir konukseverliğin tüm gereklerini yerine getirmek elzemdir. Yabancı bir eseri farklılığıyla, farklılığı içinde görüp anadilimizde ona uygun yeri ayırmak, benzeştirmeye, asimile etmeye kalkışmamak burada temel önem taşır.

*

Ancak şunu belirtmek gerekir ki her çeviri amaç dilin içerisinde, kaynak metnin kendi imkânları çerçevesinde rahatlıkla okunabilir, anlaşıla-

bilir olmak durumundadır. Kaynak dili bilmeyen, yola çıkılan metni anadilinden okuyamayanlara bu eseri kendi anadillerinde okuyabilme olanağı sunduğu unutulmamalıdır elbette. Dolayısıyla bir edebiyat çevirisinin anlaşılabilirliği, okunurluğu, amaç dili düzgün ve tüm imkânları çerçevesinde kullanma yükümlülüğü olmazsa olmaz bir özellik olarak başat önem taşır. Bunun ötesinde başlayan soru, sorun ve gerilim noktaları çevirinin felsefesiyle doğrudan ilişkilidir.

Bir dilde yazılmış eserle o dile çevrilmiş eser aynı değildir, aynı olmalıdır. Çeviri eser kaynak eserin kültürel ve dilsel özelliklerini konuk edildiği dile taşıyabilmeli, konuk edildiği dildeki okuru bunlarla

tanıştırabilmelidir. Bu nedenle, bir dili ve kültürü diğer dilin ortamına taşıyan edebiyat çevirisi son derece karmaşık ilişki ve çelişkilerin ortasında yer alır. Tek bir dil bile ele avuca sığmaz, tezatlıklarla dolu ve asi bir yapıyken, iki dil ve bu iki asi yaratık arasındaki ilişkinin odağında yer alan çeviri her iki dile de yüzünü dönebilir, her ikisine de kök salabilir olmalıdır.

Her özgün edebiyat eseri kendi dilinin kurallarını kimi zaman zorlar, yer yer bozar, ihlal eder, kendi üslubunu “özgürce” metne geçirir. Çeviri metin de özgün metne uygun düşen misafirperverliği gösterebilmek için konuk eden dilde aynı şeyi yapabilir olmalıdır ama bunu her iki dilin

imkânları ile okunurluk arasındaki hassas dengeyi gözeterek yapabilmelidir. Kaynak eserin bağlayıcılığı altında yürüten çeviri sürecinin sonunda ortaya çıkan eser ile amaç dilde “özgürce” yazılmış bir eser arasında (amaç dil içinde benzer ya da aynı edebi tatları verebilseler de) böyle bir fark görülür. Bunun üzerine, çeviri metnin kaynak metinden farklılığı, kaynak metni farklı bir dil yapısı, farklı bir ses, tını, koku içine yerleştirme süreci de (ama kaynak metni açıklama, anlaşılır kılma, asimile etme yönünde bir çabanın ürünü asla olmayan, kaynak metni deforme etmeyen, anlamdan biçime, biçime, sese, tınıya dek uzanan bütün özelliklerini amaç dilde ifade

Kaynak metinden çeviri metne geçerken aslında çevirinin rotası kaynak metne dönüktür, çeviri metnin dilinde kaynak metin yeniden üretilir, dolayısıyla bu dil kaynak dilin özelliklerine kendini açmış, o kültüre kendini açık kılmış olur.

ederek okunabilir olmaya çalışan bir çeviri süreci) eklendiğinde bu farklılık katmanlanır. Çeviri metin kaynak metnin yarattığı duygu ve düşünceleri bir başka dil ve kültürde yeniden kurarken hem o dilin özgün metinleriyle hem de kaynak metinle arasına mesafe koymuş olur.

*

Yabancı dilden yapılan edebiyat çevirisi aracılığıyla anadilin ufku, çerperleri genişler, melezlenme dili zenginleştirir. Her edebiyat çevirisi anadile bir katkıdır. Kaynak metinden çeviri metne geçerken aslında çevirinin rotası kaynak metne dönüktür, çeviri metnin dilinde kaynak metin yeniden üretilir, dolayısıyla bu dil kaynak dilin özelliklerine kendini açmış, o kültüre kendini açık kılmış olur.

Sonuç olarak, edebiyat çevirisi bir yandan farklı diller arasındaki gidiş gelişle karşılıklı düşünce ve kültür alışverişinin yolunu açar. Aynılık ile farklılık arasındaki diyalektik ilişkide konumlanıp farklı kültür ve diller arasında diyalog oluştururken bu farklılıktan insanın aynılığına götüren bir köprü kurar (farklı zaman ve mekânlardaki birey ve toplumlar arasında kurduğu diyalogla bütün bu farklılıkların ötesindeki ortaklığa, insanın ve dilin çok katmanlılığına vurgu yapar, yalnız olmadığımızı belirtir). Diğer yandan ise bu alışverişin sonucunda bir dile kazandırılan eser o dili geliştirip zenginleştirir, dilin kalıp ve kurallarını kimi zaman zorlayıp parçalayarak yeni ifade biçimlerine, kullanımlara imkân tanır,

dili devindirir, dil için ve dil içinde özgür, eleştirel düşüncenin kapılarını açar, yaratıcı düşünceye gelişme imkânı tanır.

*

Dolayısıyla anlamın anlaşılır olması adına, mazruf adına kaynak metnin zarfına müdahale kimi zaman “güzel, düzgün” bir çeviri ortaya çıkarsa da kaynak metni gösteriyor olmaz, hem edebiyatın hem edebiyat çevirisinin dışında kalır. Salt anlam iletmekle sınırlı olmaması bakımından diğer çeviri türlerinden ayrılan edebiyat çevirisi başka bir bireyin, başka bir kültürel, toplumsal yapının kurmaca ya da gerçek deneyimine, başkalığına bir diğer dilin okurunu dahil etmektir; sesiyle, tınısıyla, üslubuyla bu yabancıya –yabancı esere– okurun anadili içinde yer açabilmesini, onu asimile etmeden başka olarak deneyimlemesini, bu deneyimlemeyle birlikte kendisiyle onun arasında bağ kurmasını, hem kendini hem de yabancı dildeki eseri aşkınlıktan kurtarmasını sağlamaktır.

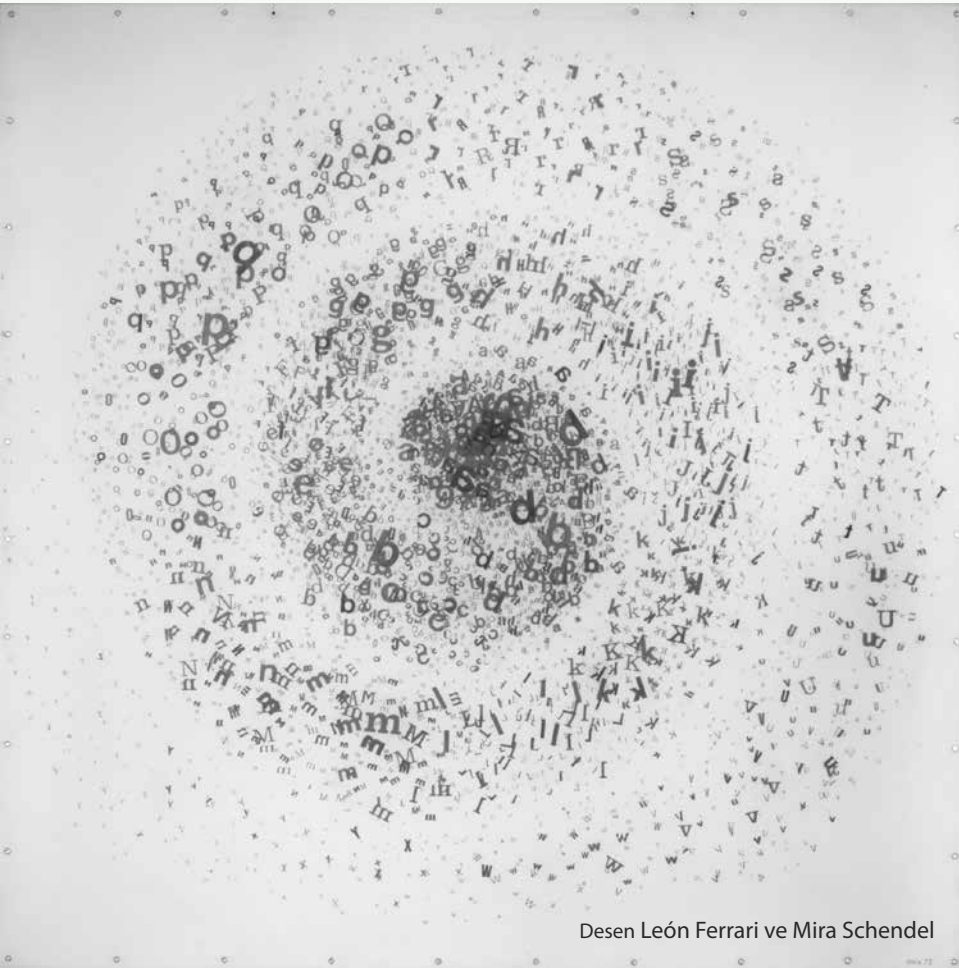
Edebiyat çevirisi ve çevirmeni bütün bu gerilim noktaları arasında, yazar ile okur arasında, çevrilemezlik ile çeviri edimi arasında, (kaynak metne) ihanet ile (her iki dile de) sadakat arasında, sayısız farklılıktaki dil ve kültür ile dilin ve kültürün insanın evrensel özelliği olması arasında kendine bir yer açmak, gerilimlerin ve soruların göbeğinde olmak durumundadır.¹

Edebiyat çevirisinin çok kültürlü, çok dilli bir dünyada köprü olma işlevi tam da bu çok kül-

türlülüğü ve çok dilliliği indirgememekle, tekleştirmemekle yükümlü olmasında, bu çoğulluğu verebilir, yansıtabilir olmasında yatar. Üstelik bunu da kendi dilinin sınırları içinde “okunabilir”, “anlaşılabilir” kalarak yapabilmelidir; en azından, kaynak dildeki okurlar açısından ne ölçüde anlaşılabilir, rahat okunabilirse amaç dilde de böyle olabilmelidir. Kaynak metne ve kaynak metnin yazarına odaklı bir çeviriye benimserken aynı zamanda yaratıcı yeteneği sayesinde edebiyat zevki verebilmek, “çeviri kokmamak” gibi ince bir çizgideki, gerilim noktasındaki çetrefil görevdir çevirmeninki. Bunu yaparken ne kolaylaştırıcı ne de basitleştirici olur, (varsa eğer) bütün pürüzleri, aşkınlık ve taşkınlıkları, dilsel sapkınlıklarıyla edebiyat eserini görünür kılar sadece. Anadilinin yabancı bir dili ve söyleyişini kabul edebileceği yerleri bulmak, dili anlaşılmasız kılmadan parçalayıp bölerek, gerektiğinde sözdizimiyle oynayarak yabancı söyleyişin yabancılığına yer açmak; edebiyat çevirmeni bunu yapar. Ulus devletlerin dili değil ama anadil her zaman açık, misafirperver bir yapıdır; çevirmen bu yapının içine kabul eder misafirlerini.

Diktatörlüklerin dile egemen olma, “arındırma” adı altında dili kendi içine kapama ya da dünya kültüründen, dünya dillerinden koparma teşebbüsü, “azınlık dili” adı verilen dilleri yok etme çabaları, zorba yönetimlerin de dile, bilgiye ve düşünceye ne kadar önem verdiğinin olumsuzdan göstergesidir. Fakirleştirilmiş, yalınkat kılınmış dil, azaltılmış, daraltılmış, yüzeyselleştirilmiş

Çevirmen yazar değildir, zira bir yazarın sahip olabileceği zihinsel, yaratıcı özgürlüğe sahip olamaz, kaynak metnin sınırları içinde hareket etmek çevirmenin etik görevidir.

Desen León Ferrari ve Mira Schendel

iletişim ortamı düşünce üretiminin bilinçli olarak bozulmasına, tektipleşmiş, eblehleşmiş, sürüleşmiş kitleler yaratmaya hizmet eder.

*

Bütün bunlar edebiyat çevirisinin politik niteliğini iyice belirginleştirir. Edebiyat çevirisi felsefi, etik ve poetiktir. Felsefidir, zira bir başka hakikati, metin içinde ifade bulmuş bir dünyanın hakikatini başka dilin okurlarına tercüme eder, bu metnin diliyle varlıksal bir ilişki kurar, yazardan okurlara dek tüm özneler arasında hakikat(ler)in, varlık katmanının taşıyıcısı olma, hakikate sadakat gösterme işlevini yerine getirir. Dolayısıyla etikdir, zira bu hakikati taşıırken, kendi anadili içine yabancıyı çağırırken, iki metin (kaynak eser ile kendi yarattığı) arasında

denklik varsayımına ama özdeşliğin imkânsızlığına dayanır, her iki dile karşı, hem yazara hem de okura karşı sorumlu olur. Sadakat ve doğruluk kaygısı, başkasını, başka metni başkası olarak kabul edip anadiline dahil etmek çevirmenin etik yükümlülüğüdür. Çevirmen yazar değildir, zira bir yazarın sahip olabileceği zihinsel, yaratıcı özgürlüğe sahip olamaz, kaynak metnin sınırları içinde hareket etmek çevirmenin etik görevidir. Ama bu noktada çevirinin poetik yanı devreye girer; her iki dilin de poetikasını kullanmak, özgün metnin zarfına da mazrufuna da sadık kalırken anadilinin sınırlarını zorlayıp kapalı alanlarını misafire açmak, böylece anadili de zenginleştirmek, esnetmek, yeni ihtimallere açık kılmak, ama bütün bunları da kendi evini kirletip dağıtmadan, yani anadilin özellik ve güzellikle-

rini bozmadan, okunurluğu ihmal etmeden yapabilmek poetik bir çaba olarak çevirmenin yaratıcılığına kalmıştır.

Teorik değil düşünsel bir süreç olan çevirinin tüm kaygı ve açmazları çevirmenin elindeki her bir kitapla yeniden başlar, yeniden yaşanır, çevirmen her kitapla birlikte dili ve edebiyatı yeniden deneyimler, kendini de anadilinde ve çeviri yaptığı dilde bir yabancı kılar, dolayısıyla (metni ve dili geride bırakabilen bir aşkınlık olarak) felsefelere daha yakın, daha öznel bir yerde durur.

Edebiyat çevirisi, özellikle “başka” yerdeki –eserdeki– bir hakikati ortaya çıkarmaya, onu tercüme etmeye, anadilinde okunur kılmaya, misafir etmeye çabaladığı için, bütün bu süreci de düşünsel kalarak, gerilim noktalarında durmaya, sürekli normatif ve sorgulayıcı olmaya özen göstererek yürüttüğü için felsefi bir uğraştır. ■

¹ Bazı sorular: Kaynak metin kendi anadilinde nasıl bir okur kitlesine hitap etmektedir, kendi anadilini altüst eden bir özelliğe mi sahiptir, alımlanması için belirli bir kültürel yapı mı gerekmektedir, yoksa bu anadil içinde gayet kolay okunur bir metin midir? Kaynak metin kendi anadilinde iyi yazılmış, üsluplu, tınlı bir eser midir, yoksa edebi değerden yoksun mudur? Kaynak metne sadakatin sınırları nerede başlayıp nerede biter?..

EDEBİ ÇEVİRİ GÖZBAĞCILIK VE DENGİ OYUNU

“Türkçede böyle dendiği” ya da daha akıcı, daha güzel geldiği için metne eklediğimiz her ifadeyi, her kelimeyi tartmamız, hesabını verebileceğimizden emin olmamız gerekiyor.

Armağan Ekici

I

Edebi çevirinin özünde bir gözbağcılık, bir illüzyon var: Bir kültürün ve zamanın sözlerini alıyor, bambaşka bir ortama taşıyoruz. Türkçeye çeviri yaparken başka yüzyılların, başka mekânların insanlarını alıyor, onları bugünkü Türkçeye konuşturuyor, düşündürüyoruz. Oysa konuşulan dil, o dilin şiveleri, hatta vücut dilindeki, insanların tepkilerindeki yerel özellikler insan tecrübesinin en önemli boyutları arasında; çeviri işte tam bu yerelliği alıp bambaşka bir mekâna ve kültüre taşıyor. Sahiden de gerçeküstü bir durum bu: 17. yüzyılın İspanyol asilzadesi, 1960’ların Liverpool’lu müzisyeni, 11. yüzyıl Japon saray nedimesi, bugünkü Amerika’nın zenci polisi, sanki Türkiye’de doğmuş büyümüş gibi, sanki bizimle aynı kahvelere gidip aynı sohbetleri etmişler, öğretmenlerinden aynı azarları aynı kelimelerle dinlemişler gibi, bugünkü Türkçenin ritimleri, deyimleri, vurguları, hisleriyle konuşuyorlar. İşte gözbağcılık burada; nasıl sinemada gördüğümüz görüntü gerçek değilse, onu birileri uğraşıp bize öyle gösteriyorsa, okuduğumuz çeviri de çevirmenin zihnimizin hayal perdesinde oynattığı bir oyun.

Okurken işin bu yönünü çoğu zaman düşünmüyoruz bile; anlatılan merama, insanların ne düşündüğüne, ne hissettiğine, ne dediğine kaptırıp gidiyoruz. Çevirinin bir il-

lüzyon, aslının bir taklidi, başka bir mecrada tekrarı olduğunu unutabiliyoruz, çünkü insan tecrübesinin başka bir ortak yönü daha var: Dillerin, yerelliğin ötesinde varolan, tüm insanlığın anlayabileceği ortak mecraların varlığı fikrini paylaşıyoruz. Zamanın, kültürün, siyasetin tüm farklarına rağmen insanların benzer durumlarda benzer duygulara kapıldığını içimizde, derinimizde biliyoruz çünkü. Gerekirse kendimizi binlerce yıl önce yazılmış bir efsane kahramanının yerine bile koyabiliyor, “Ben Gılgamış olsam böyle hissederdim, böyle derdim” diye düşünebiliyoruz.

Bob Dylan’ın *Sözler* kitabındaki tercihlerimize gelen itirazlardan biri, okurun bu illüzyona kendisini kaptırmasını, yazarın gerçekten de Türkçe yazıp söyleyebildiğini sanabilmesini örnekliyor. Ekşi Sözlük’teki *Kara Plak Yayınları* başlığından: “My blue eyed son’ı ‘gök gözlü oğlum’ diye çevirmişler mesela. E arka-
daş, Bob Dylan bilmiyor muydu öyle demeyi? Öyle demek isteseydi, öyle derdi.”

II

Çeviriyle önce amatör, sonra profesyonel olarak neredeyse otuz yıldır uğraşıyor, çeviri üzerine düşünüyor, okuyorum. Vardığım düşüncelerden biri şu: Edebi bir çeviri benim gözümde başarılı yapan en önemli unsur, işte bu illüzyonun başarısı. Bir metni asıl dilinde okumanın ya da duymanın yarattığı hisleri, anlam

ve yananlam dünyasını metin sanki Türkçe yazılmış gibi taklit eden; eğer metinde mizah, kinaye, ironi varsa, eğer metin biçimsel oyunlar, biçimsel özellikler içeriyorsa, bunların benzerlerini erek dilde tekrarlayan, kaynak dilde okuyan okurun gördüklerini, hissedeceklerini erek dildeki okura yaşatabilen çevirileri başarılı, “iyi” çeviriler olarak görüyorum.

Bunu daha ileriye götürmek, okuru ve çevirmeni bu çeviri illüzyonunun yaratılması (ya da yaratılamaması) üzerine beraberce düşünmeye yönelten unsurları çeviriye katmak da mümkün. Çevirmen bunu su altından yapabilir; mesela, metni aslıyla karşılaştıran birinin görüp gülümseyeceği, üzerine düşüneceği kelime seçimleri aracılığıyla, “satin kapağını açıp bakacak” kişilere yönelik mektuplar, pusulalar bırakmış olabilir. Çevirmen bunu açıkça, görünür olarak da yapabilir: Metne katılmış çevirmen notları aracılığıyla alternatif anlamlar, çeviri sorunları su yüzüne çıkarılabilir. Selahattin Özpallabıyıklar’ın Brian Dillon’dan yaptığı *Denemecilik* çevirisi bu ikinci yaklaşıma bir örnek.

III

Bu fikirler, çeviri sanatının en eski tartışmalarından biriyle, “yabancılaştırıcı”/“yerileştirici” çeviri tartışmasıyla bağlantılı (bu konuda daha önce yazdıklarımı *Monograf* dergisinin 2018 tarihli 9. sayısında okuyabilirsiniz). İngilizce bir deyim (me-

Demek ki, çevirmenin önündeki akıcılık/zorluluk, yabancılaş-tırıcılık/yerlileştiricilik sorunlarının tek bir cevabı yok: Cevaplar, hep, çevirmenin metni hangi amaçla, hangi okur için çevirdiğiyle, metnin hedef dilde ne kadar bilindiğiyle bağlantılı.

bilgisini saklıyoruz. İngilizce çok yaygın bir dil olduğu, bu deyimleri “herkes bildiği” için önemli bir kayıp değil bu; ama az bilinen bir dildeki benzer bir deyim çevirirken yerel unsurları, yerel deyimlerin renklerini aynı rahatlıkla silebilir miyiz? Mesela, İleana Moroni’den öğrendiğim üzere, Yunancada “toprağı *bol* olsun” değil de, “onu örten toprak *hafif* olsun” dendiğini bilmek istemez misiniz?

Meraklılar Joyce'taki kelimelerin, çift anlamların, ses özelliklerinin, muğlaklıkların, metnin aslındaki bozuklukların ve tuhaflıkların nasıl çevrildiği üzerinde duruyor, çevirileri birbirleriyle karşılaştırıyor.

menin (bilinçli ya da bilinçsiz) tercihlerinin kimi zaman tam tersine, akıcı olmayan, metnin yabancılığını, yabancılığını korumaya çalışan sonuçlara yolaçabileceğini söylüyor bize. Örneğin: “Piyasa” hâkim dil olan İngilizceye yapılan çevirilerde *akıcılık* bekliyor; yazarlar sanki Türkiye’de, Kore’de, Venezuela’da aynı ritimlerle, aynı deyimlerle, aynı üslupla yazıyormuş gibi bir dünya yaratmak istiyor. Bu, İngilizce okuyanları bu dillerin, bu kültürlerin kendine has özelliklerini görmemeye, bilmemeye, anlamak istememeye götürme tehlikesini içinde taşıyan bir istek. Oysa ters yöndeki, örneğin İngilizce gibi kültür âlemine zaten hâkim olan, pek çok insanın bir düzeyde bildiği bir dilden daha az yaygın bir dile yapılan çevirilerdeki akıcılık tercihlerinin etik sonuçları bambaşka.

Demek ki, çevirmenin önündeki akıcılık/zorluluk, yabancılaştırıcılık/yerleştiricilik sorunlarının tek bir cevabı yok: Cevaplar, hep, çevirmenin metni hangi amaçla, hangi okur için çevirdiğiyle, metnin hedef dile ne kadar bilindiğiyle bağlantılı. (Zaten defalarca çevrilmiş, bir dile yerleşmiş bir metnin yeni bir çevirisinde sadakatten uzaklaşmak için haklı nedenler olabilir; ama bir metin ilk defa aktarılıyorsa çevirinin “meramı” doğru aktarmasını bekleriz.)

Tüm bu tercihler arasında, iki konuda dikkatli olmamız gerekiyor bence: Birincisi, metnin aslındaki pürüzleri, zorlukları, tuhaflıkları düzeltme, parlatma, böylece aslından daha kolay ve basit bir metin yaratma tehlikesine karşı uyanık olmamız; seçtiğimiz her kelimede, noktalama işaretinde, kelime sırasında bu

dengeleri gözeterek bir tercih yaptığımızı hatırlamamız gerekiyor. Bu, görevinin “iyi bir metin üretmek” olduğunu düşünerek çalışan çevirmen için özellikle zorlayıcı bir denge oyunu. İkincisi, “Türkçede böyle dendiği” ya da daha akıcı, daha güzel geldiği için metne *eklediğimiz* her ifadeyi, her kelimeyi tartmamız, hesabını verebileceğimizden emin olmamız gerekiyor.

IV

Uluslararası Joyce camiası içinde Joyce’un çeşitli dillere nasıl çevrildiği üzerine yıllardır süren derin tartışmalar var. Meraklılar Joyce’taki kelimelerin, çift anlamların, ses özelliklerinin, muğlaklıkların, metnin aslındaki bozuklukların ve tuhaflıkların nasıl çevrildiği üzerinde duruyor, çevirileri birbirleriyle (aynı dil içinde ve diller arasında) karşılaştırıyor. Tahmin edebileceğiniz gibi, gülyüzlü bir ciddiyetle yapılan çalışmalar bunlar – kaynak metinlerimiz, uğraştığımız sorunlar komik çünkü. Dünyanın dört bir yanından insanların bu meşhur çeviri sorunları üzerinde nasıl dikkatle, ayrıntıyla durduklarını görmek bir çevirmen için bir açıdan korkutucu, bir açıdan da olağanüstü ilginç bir tecrübe. Bu çalışmalara zaman içinde ben de katıldım; benim de bir makalemin olduğu ortak bir kitap 2020’de yayımlandı (*Retranslating Joyce for the 21st Century*, haz. Jolanta Wawrzycka ve Erika Mihálycsa).

Daha sonra, *Ulysses* çevirisindeki tercihlerimi Venuti’nin (çeviriyi bittirdikten çok sonra öğrendiğim, üzerinde düşünmeye başladığım) fikirleri ışığında değerlendirmemi iste-

yen yeni bir makale yazmam gerektiğinde, on yıl önce düşünmeden, kendi “doğal” çeviri anlayışım içinde yaptığım kimi tercihlere Venuti’nin gözüyle tekrar bakum. Örneğin, kitabın hemen başında Buck Mulligan, “*We’ll have a glorious drunk to astonish the druidy druids*” diyor; çevirimde bu “Öyle şahane kafa çekeceğiz ki şamanist şamanlar bile şaşıracak”. Mulligan’ın burada “druid”ler, “şaman”lar diye dalga geçtiği insanlar, İrlanda’nın kendi ulusunu inşa ettiği bu yıllarda İrlanda efsanelerine geri dönerek yeni bir edebiyat kurmaya çalışan edebiyatçı çevresi (en ünlüleri William Butler Yeats).

Venuti’nin fikirlerini öğrendikten, üzerlerinde düşündükten sonra bile, bu çözümden memnunum: Aslındaki üçlü aliterasyon (*drunk, druidy, druids*) Türkçede de, hatta bir fazlasıyla var (şahane, şamanist, şamanlar, şaşırarak). “Şaman” kelimesi, “druid”in ne menem bir kişi olduğunu Türkçede ilk bakışta anlatan bir tercih. Burada “druid” kelimesini çevirmem, kitabı çevirirken genel stratejimi belirleyen tercihle, bu kitabın okunabilir, komik ve insani bir kitap olduğunu okura gösterme hedefimle örtüşüyor; okuru kitabın daha en başında “druid” kelimesinde tökezletmeye gerek görmüyor, kelimenin Türkçe bir eşdeğerini kullanıyorum – İrlanda’ya özgü deyimleri birebir aktarmak için daha önümde yedi yüz sayfa var. “Kimmiş bu şamanlar” diye araştırmak ise, aslındaki gibi, okura kalmış durumda.

“Şamanlar” çözümünü siz de göz kırpmadan kabullenmiş olabilirsiniz. Ama bakın, “çeviri illüzyonu” dediğim şey bu tek kelimenin içinde hangi mucizeleri yaratıyor:

1904'te Dublin'de yaşayan bir tıp öğrencisi olan Buck Mulligan, İrlanda druid'lerinin Türk kültür dünyasındaki eşdeğerinin Orta Asya şamanları olduğunu bilmekle kalmıyor; 2021 Türkiye'sinin geçmişinde aynı kendisinin o anda yaşamakta olduğu türden bir köklere dönüş hareketi olduğunu, bu nedenle Yeats'lerin geçmişe dönme isteğiyle dalga geçerse bunun çağdaş Türkçede de sezileceğini biliyor. Yukarıdaki Bob Dylan örneğindeki gibi, Türkçe "druid" demek isteseydim ne derdim diyor ve doğru kelimeyi buluyor: şaman! Böylece İrlanda'nın şamanlarını alıp binlerce kilometre doğuya, Orta Asya'ya taşıyivermiş oluyor. (Gülmeyin: çeviride "Tanrı" kelimesini her kullandığımızda da aynı şeyi yapıyoruz.)

Bu mucizenin bir sonucu şu: Türkçe cümleyi İngilizceye geri çevirince tamamen İrlanda'ya özgü bir kelime olan "druid" metinden yokoluveriyor: "We will drink so royally even the shamanist shamans will be surprised." Bu yüzden, bu tercih Venuti'nin etik etkilerine güzel bir örnek: *Ulysses*'i çevirirken bu kitabın İrlandalılığını, İrlanda'ya özgülüğünü aktarmayı herşeyin önüne almış bir çevirmen, bu kelimeyi çevirmeden, "druid" olarak bırakmayı tercih edebilir, bu kelimenin yerine geçebilecek başka her kelimeyi *etik nedenlerle* reddedebilirdi.

V

Yıllar geçtikçe bu ve benzeri düşünceler beni bir denge arayışına yönlendirdi. Yazarın kaynak dilde söylediğinin mümkün olduğunca birebir aynısını söylemeye çalışarak başlıyorum işe; her kelimeyi, her anlam birimini mutlaka çevirmeye, kaynak metnin noktalamasını birebir tekrarlamaya çalışıyorum.

Hint-Avrupa dillerinden Türkçeye çeviri yaparken hepimizi en çok uğraştıran şeylerden biri, cümlelerin öğelerinin sırasının farklı olması.

Uzun, yancümleleri olan bir İngilizce cümleyi Türkçeye doğal, nötral bir biçimde çevirdiğinizde kelimelerin sırasının tamamen değişmesi, İngilizcede önde olan yüklem Türkçede en geriye gitmesi gerekiyor; ama bunu yapmak, çoğu zaman, o uzun, dolambaçlı cümlelerin retorik değerine, bilgilerin okura verilmiş sırasına zarar veriyor. Bu denge oyunu içinde, Türkçe cümlelerin gramerinin doğru olması ile cümlelerin retorik değerinin doğru olması terazisindeki seçimleri yaparken kelime sırası üzerinde özellikle çalışmak gerekiyor.

Öte yandan, bunları yaptıktan sonra, ortaya *çeviri kokan* bir metin çıkarmayı hâlâ kabul edemiyorum; daha sonraki okumalarda noktalama değişip Türkçenin ritimlerine yaklaşıyor, kalıplaşmış Türkçe ifadeler, "bu Türkçede böyle denir" dediğimiz sözler yine Poe'nun, Manguel'in, Melville'in tam tamına söylediklerinin yerini alabiliyor. Her an düşebileceğimiz, tökezleyebileceğimiz bir denge oyununun sonucunda, metnin meramından benim ne anladığımı aktaran yeni bir metin çıkıyor ortaya.

VI

Çevirmenin bu denge oyunuyla boğuşurken yaşadığı en mutlu anlar, kaynak metindeki bir oyuna, tuhafliğe erek dilde eldiven gibi uyan bir çözüm bulabildiği zamanlar oluyor. Son yıllarda üzerinde çalıştığımız üç çeviriden beni özellikle gülümseten birer örnek vererek kapatayım:

Alice'lerdeki şiirlerin önemli bir kısmını aruz vezinleri kullanarak çevirmeye çalıştığım az sayıda meraklının malumu. Bu tercihin nedeni şu: Carroll'ın şiirleri, bilinen şiirlerin parodileri; zamanın nazmedilmiş şiir anlayışıyla yazılmış olmaları, metnin mizah etkisi açısından bence önemli. Hece yerine aruzla uğraşmayı tercih etmem ise o sırada aruz üzerine çok çalışıyor olmamın, bunu denemek istememin sonucu.

Harikalar Diyarı'nın 5. Bölümü'ndeki "You Are Old, Father William"ın şu mısralarının çevirisine hâlâ kıs kıs gülerim: "And yet you incessantly stand on your head— / Do you think, at your age, it is right?": "Zırt pırt amüda kalkma, sakatlanma bak sakın— / Bir ihtiyar için bu pozisyon mubah mıdır?" Bu çözüm, meraklının göreceği gibi, "Baki kalan bu kubbede bir hoş seda imiş" ya da "Zil şal ve gül bu bahçede raksın bütün hızı" ile aynı vezinde.

Oğuz Atay'ın *Korkuyu Beklerken*'inde, "Beyaz Mantolu Adam"ın hemen başında: "Bununla birlikte, güvercinlerin ve mısır kaplarının ve caminin eğimli bir duvar çıkıntısına dizilen cinsel ve dinsel kitapların ve halkı bazı toplumsal kötülöklere karşı uyaran ve ağaç gövdelerine sarılan gazetelerin..."

"Cinsel ve dinsel" kafiyesine kıs kıs gülen Oğuz Atay'ı gördünüz mü? Fulya Peker'in İngilizce çevirisinde: "sexological and theological books that were lined up..."

Kâtip Bartleby'de, hikâyenin anlatıcısı şirket sahibi, Bartleby'yi, bu tuhaf memurunu hem kendi odasında, hemen emir verebileceği şekilde elinin altında tutmak, hem de gözünden uzak tutmak istiyor. Bulduğu çözüm, Melville'in her cümlesine sinmiş o ironinin güzel örneklerinden biriyle anlatılıyor – sondaki "cinsel ve dinsel" benzeri ikiliye dikkat:

"Bu tatminkâr düzenlemeyi daha da ileri götürmek amacıyla, yüksek, yeşil, katlanır bir paravan satın alarak, sesimin Bartleby'ye ulaşabilmesini ama gözümün onu hiç görmemesini sağladım. Böylelikle, mahremiyet ve cemiyet bir şekilde birleştirilmiş oldu." ("Still further to a satisfactory arrangement, I procured a high green folding screen, which might entirely isolate Bartleby from my sight, though not remove him from my voice. And thus, in a manner, privacy and society were conjoined.") ■

DÜZ-ANLATI DÜZ OLAMAZ

Düz-anlatı çevirisinin özü burada sanıyorum: bambaşka bir coğrafya ya da tarih dilimine, başka bir dil iklimine giren bir metnin yeni bir iklimde nasıl yaratılabileceğini sezmek.

Tomris Uyar

Düz-anlatı çevirisi gibi dünyanın hemen her yerinde çevirmenin geçimini sağlamada yeterli olamayan bir uğraş neden heves edilir? Konuya bu soruyla girmek istiyorum, ilk akla gelen yanıtlardan birkaçını sıralayayım: Bir yabancı dili hakkıyla öğrenmek isteyen biri o dilde temrin yapabilmek için, sözcük dağarcığını genişletmek için “çeviri”den yararlanabilir. Ya da bir yabancı dili yeterince bildiğine inanan biri çok sevdiği, önemli bulduğu bir romanı ya da öyküyü anadiline çevirmek, böylelikle duyduğu tadı başkalarıyla paylaşmak yoluna gidebilir. İki durumda da çevirmenin uğraşı, amacı gerçekleşir gerçekleşmez sona erecektir. Diyeceğim, çevirmenlik sürekli bir çalışma, araştırma, dilde ve seçmede tutarlılık, öz disiplin isteyen bir uğraştır, uğraş katına yükseldiğinde.

Şimdi kişisel deneyimimden yola çıkarak soruya kendi yanıtımı vereyim. Yazar olmayı küçük yaşlarda aklıma koyduğum için çeviriye anadilim Türkçeyi öğrenmek için başladım ben: yabancı bir dille karşılaşılınca geriye düşüp tökezlediği bölgelerle birden ileri atılıp tadına doyumlanmaz bir şölen sunduğu bölgeler hangileriydi? Türkçenin hangi olanaklarını zorlayarak kendimce bir edebiyat-dili kurabilirdim?

Önüme çıkan en büyük güçlük dilimizin, siyasal tarihimizin çalkanlarıyla koşutluk göstermesi, on yılda bir ya ileriye ya geriye çekilmesiydi. Bu kaygan zeminde yazmaya

çalışanlar, çeviri yapmaya uğraşanlar, uğraşlarının yanı sıra bir de taşıyamayacağı kadar ağır politik yük bindirilmiş bir tür jargon-dille baş etmek zorundaydılar. Yazarların işi belki de daha kolaydı, ne de olsa oturmuş bir dilde de yazsalar kendi kişisel anlatımlarını, biçemlerini keşfetmek zorundaydılar. Tabii burada dil’i bir konuyu aktarmada araç olarak görmeyen, iç-dünyaların yansıtılmasında ön koşul sayılabilecek bir varoluş sorunu olarak ele alan yazarlardan söz ediyorum. Onlar ayrımcıklardan vazgeçmezler ne pahasına olursa olsun. Ama çevirmenlerin işi daha da zor. Kavramdan yana çok zengin, incelmış bir dili –sözgelimi Almancayı– kavramlarının çağdaş karşılıkları pek oturmamış, buna karşılık deyişlerden ve deyimlerden yana çok zengin Türkçeye çevirirken ne kadar zorlanacağımız baştan belli. Seçtiğiniz her sözcüğün neredeyse dünya görüşünüzü gösterdiği varsayılan bir ortamda yazar olarak taşımaya hazır olduğunuz sorumluluğu çevirmen olarak taşıyamazsınız. Yabancı bir yazarı kendi ortamınıza özgü dil tartışmalarının içine çekmeye hakkınız yoktur çünkü. Bu açmazdan kurtulmanız için size “günlük yaşayan konuşma dili” türünden bir ılımlı yolu seçmeniz önerilir. Oysa kitle iletişim araçlarının da katkılarıyla Osmanlıca-Türkçe kırmayı bir yamalı bohçaya dönmüş bu günlük konuşma dili hiçbir edebiyatçının özel sesini, kişisel tınısını yansıtamayacak kadar düzayak, ortaklaşa, ortalama, ortamalı bir dil. Bu yolu seçen çevirmenin Türkçesi kulağa hoş gelebilir ama Borges’i,

Márquez’i, Woolf’u, Mann’ı aynı kişiliksiz potada eritme gibi bir ihanetin bedelidir bu başarı.

Düz-anlatı çevirisinin özü burada sanıyorum: bambaşka bir coğrafya ya da tarih dilimine, başka bir dil iklimine giren bir metnin yeni bir iklimde nasıl yaratılabileceğini sezmek. Kendinizden başka kimse yardımcı olamaz size bu boşlukta. Sözlükte yazarın seçtiği sözcüğün ütopik karşılığı bulmanız bile doyurucu değildir. Akşit Göktürk bu konuda şöyle diyor: “Çeviri, çoğunlukla iki dili yeter ölçüde bilen kimselerin kolayca yapabileceği bir iş olarak düşünülür. Bu düşüncenin temelinde, herhangi bir metnin, yazıldığı kaynak dilden bir ikinci dile aktarılmasında başlıca sorunun, kaynak metnin diline, amaç dilde bir eşdeğer bulmak olduğu kanısı yatar. Çeviri, bütünüyle somut metinle sınırlı bir etkinliktir bu düşünceye göre. Oysa, çevrilecek bir metnin somut dilbilimsel yapısı ötesindeki birtakım etkenlerin anlam yönünden önemi göz önüne alınırsa çevirinin sanıldığından çok daha karmaşık, çetin bir uğraş olduğu ortaya çıkar.” Wolfram Wills’den bir alıntıyla sürdürüyor yazısını Göktürk: “Çevirmen, kaynak dilde düzenlenmiş belli bir iletiyi, amaç dilde bir metinle yeniden üretir.” Burada sözcüklerden sözcük beğenmenin, ölümlerden ölüm beğenmek gibi bir çaba olduğuna dikkati çektikten sonra, “Burada önemli sorun,” diyor, “alışılmış anlamda metne bağlıktan çok, metnin iletişim niteliğine bağlı kalmanın gerekliliğidir. Bir sözcüğün ya da iletinin çağrıştırdığı anlam ise, çevirmenin yalnız iki-dil-

Yakup Kadri ile F. Scott Fitzgerald'ın aynı dönemde yaşamış olmaları gibi bir gerçek de işimize yaramayacaktır, Fitzgerald'ı Yakup Kadri Türkçesiyle iletemeyeceğimize göre.

Desen Tomas Kos

li sözlüklere değil, metin dışı başka bilgi alanlarına da yönelmesini zorunlu kılar.” Demek ki çevirmeye koyulduğumuz metin denize fırlatılmış bir şişeden çıkmamışsa onun yazarıyla iyiden iyiye içli dışlı olmamız gerekir. Yakup Kadri ile F. Scott Fitzgerald'ın aynı dönemde yaşamış olmaları gibi bir gerçek de işimize yaramayacaktır, Fitzgerald'ı Yakup Kadri Türkçesiyle iletemeyeceğimize göre. Benim bu noktada benimsemişim yöntem, yazarın yaşamışlığı ile metnin yaşarlığı arasındaki ilişkiyi saptamak. Önce: Nasıl bir yazarla karşı karşıyayım? Öğretmeye, bir bildiri getirmeye düşkün bir yazarla mı? İğneleyici, hınzır, eleştirel bir kara-mizahçıyla mı, benzer eleştirileri sık bir gülmece anlayışıyla sunan bir yazarla mı? Yoksa yazarın amacı, kendi dilinde bir devrim yapmak mı inandığı doğrultuda?

İkinci adım, yazarın yaşadığı dönemdeki kişisel tavrı: Nerelere gidiyor? Dostları kimler? Ne gibi alışkanlıkları var? (Sözelimi William S. Burroughs, Jean Genet gibi yazarları Türkçeye çevirmeye kalkıştığınızda yepyeni bir sorun çıkıyor ortaya: yeraltı dünyasının bir dönemdeki İngilizcesini Türkçeye aktarmak gibi. Onların doğallıkla kullandıkları şifre sözcüklerin dünyası ne Tophane'de ne de kaçamak burjuva âlemlerinde.)

Üçüncü adım: “O şimdi benim yerimde olsaydı hangi sözcüğü seçerdi?”dir bana göre. (Yazarın fotoğraflardaki giyimine kuşamına da bakarak saptamam gerekir sorununu). Yalın bir sözcükten, “ihmal” sözcüğünden bir örnek verirsek: “İhmal”ın Türkçede birçok karşılığı var, biliyoruz: boşlatma, tavsatma, gecikme, geciktirme,

erteleme'den ilgi göstermemeye, yakınlık esirgemeye, unutup gitmeye kadar uzanan bir duygular dizgesi. Yine biliyoruz ki Borges'in kurduğu oyun, “polisye bir ihmal” üstünedir (“Ölüm ve Pusula” öyküsünde görüldüğü gibi), Fitzgerald'ın ki bir unutuştur (“On Yıl Sonra” öyküsünde görüldüğü gibi), Thomas Hardy'de yazarın yazgıcılığını açıklayan bir izlek oluverir birden: “Keşke olmasaydı ama olacaktı nasılsa.” Woolfta bu anlam tersine döner: “Keşke olmayabilseydi!” Hangi “ihmal”i seçeceksiniz?

Çevirmenliğin öğretililebileceğine inanmıyorum. Ama dünyaya ve edebiyata bakışın öğretililebileceğine, en azından birtakım kilometre taşlarıyla yolun çizilebileceğine inanıyorum. Bu yol da bir dili sevmekten, dil-dünyalarının çakışabileceği bölgeleri bulup çıkarmaktan, zaten “bütüncül” olmadığı anlaşılan dünyanın kişisel, lirik, sağaltıcı bölgelelerini aramaktan geçiyor. Labirente girerken yalnızca bu kırılğan sicim var elinizde. Çabaya razı değilseniz labirente girmeyin derim, sicimi sıkı sıkı tutsanız da, yola ekmek kırıntıları serpseniz de yorulabilirsiniz, sonuçta karanlıkta kalabilirsiniz. ■

* Boğaziçi Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Mütercim Tercümanlık Bölümü'nün 12-13 Mayıs 1988'de düzenlediği Yazın Çevirisi Semineri'nde verilen bildiri metni.

– Metis Çeviri, sayı 17, Güz 1991, ss. 63-65.

ÇEVİRMENLİK HALİ

Kendi kendinize sorduğunuzu duyar gibiyim: O halde bunca insan bu yabancı dil düzeyleriyle başka işler yapabilecekken neden edebi çeviriyle uğraşıyor?

Süleyman Doğru

Bana insanı insan yapan en büyük buluşun ne olduğu sorulsa hiç düşünmeden dil(ler)dir derim; sizce insan çok zeki olduğu için mi bu kadar zengin içerikli diller konuşuyor, yoksa dil yetisi geliştikçe, zenginleştikçe mi primatlar *homo sapiens*'e doğru evrildi? Bana kalırsa ikinci ihtimal daha akla yatkın, insanın kullandığı dilin unsurları çoğalıp somut imgelelere karşılık gelen göstergelerin sayısı arttıkça beynin gelişimi de hızlanmış olmalı, bunun tam tersi bir süreç eşyanın tabiatına aykırı olurdu.

Ünlü Fransız filozof Alain'in çok güzel bir sözü var: "*La langue est un instrument à penser*"; dil bir düşünme aracıdır, diyor üstat. Bu araçtan büyük ölçüde mahrum çok eski atalarımız alet kullanmak ve avlanmak gibi somut deneyimlerini kendilerinden sonraki kuşaklara aktarabilseler de, zihinlerinde oluşan soyut

düşünceleri birbirlerine aktarmada, o düşüncelerin her birine karşılık gelecek sözcükleri icat edene kadar herhalde epeyce zorlanmışlardır. Şu sıralar çevirisiyle uğraştığım Marcel Proust'un *Geçmiş Zamanın Peşinde* isimli romanı insan zihninde oluşabilen düşüncelerin ne kadar karmaşıklaşabileceğinin güzel bir örneği ve o karmaşıklıktan bizim haberdar olmamızı sağlayan yegâne şey dil; o karmaşıklığın en büyüğünden en ufağına kadar bütün unsurlarının adlandırılması gerekiyor ki söz konusu düşünce tek bir kişinin zihnine hapsolmayıp başka insanlara da ulaşsın, onların zihinlerinde de canlansın ve aynı zihinsel deneyim başkalarınca paylaşılsın. Bu bahsettiğim aynı dili konuşan insan grubunda sözel ya da yazılı olarak yaşanan durum; o düşüncenin belli bir dili konuşan topluluğun dışına çıkması gerektiğindeyse devreye çevirmen giriyor ve düşüncenin kapsama alanı muazzam genişliyor. Evet, çevirmen, bir kişinin zihninde doğmuş

bir düşüncenin çok geniş kitlelere ulaşmasında köprü vazifesi görüyor, çevirmenler olmasaydı insanlığa mal olmuş anlı şanlı yazarların hepsi yerel kalır, sadece kendi dillerindeki bir avuç okura ulaşırlardı. Evrensel bir üne kavuşmuş yazarların büyük çoğunluğunun kitapları çevrildikleri dillerde yazıldıkları dilden çok daha fazla okura ulaşmıştır ve bunu çevirmenlerine borçludurlar. Çevirmenlerine ne çok şey borçlu olduklarını iyi bilen kimi büyük yazarlar kimi çevirmenlerle çalışma konusunda çok ısrarcı olmuş ve eserlerini onlara çevirtmek için bazen yıllarca beklemişlerdir. Mesela Julio Cortázar'ın tavsiyesiyle *Yüzyıllık Yalnızlık*'ı çevirmesi için Gregory Rabassa'yı üç yıl bekleyen Gabriel García Márquez ortaya çıkan İngilizce çeviri için İspanyolca özgün metni aştığını söyleme yüce gönüllülüğünü göstermiştir. Gelişmiş ülkelerde çevirmene bakış, bu konuda geçmişe nazaran oldukça yol almış olmasına rağmen hâlâ belli normları oturtamamış olan

SEMİH POROY

nüşen imge, çeviri metnini okuyan okurun zihninde aslına uygun biçimde canlanıyorsa o çeviri niteliklidir ve amacına ulaşmıştır. Buna karşılık o imgenin yansıması aslından uzaklaştığı ölçüde çevirinin niteliği düşer. Ortaya iyi bir çeviri koyabilmek için çevirmen çeşitli yöntemlere başvurabilir, mesela en basitinden söz konusu imgeyi okurun zihninde daha kolay canlandırabilmesini sağlayacak yerel deyimler kullanabilir ve bu yaklaşım uyarlamayı çağrıştırır da abartılmadığı sürece sorun teşkil etmez. Diğer bir yöntem, özgün metinde yer almayan ve normalde dipnot olarak koyulabilecek bir ifadeyi metne yedirmek suretiyle okurun okuma ritmini bozmadan bu sorunun üstesinden gelmektir. Bu tür ufak dokunuşlar, o meşhur sözle *–traduttore, traditore / çevirmen mi hain mi?*– atfen, çevirmeni yazarın metnine ihanet eden biri konumuna getirmez, aksine başka bir dille çevrilirken büyüyünden bir şeyler yitirme riski taşıyan bir metnin doğallığının ve akıcılığının garanti altına alınmasını sağlar. Başta da söylediğim gibi çevirmenin görevi yazarın zihninde belirip yazıya dönüşmüş olan imgeyi okurun zihninde canlandırmaktır ve bununla sınırlıdır. Metne müdahale edemez, düzeltme, eksiltme, ekleme yapamaz, aksi takdirde “hain” durumuna düşer. Yine Marcel Proust’un *Geçmiş Zamanın Peşinde*’sinden (ısrarla *Geçmiş Zama-*

ülkemizdekinden oldukça ileridedir. En basitinden bir kıyaslama yapacak olursak, gelişmiş ülkelerde “iyi” bir çevirmen sadece çeviri yaparak yaşayabilirken ülkemizde işi fabrikasyona dökmeden nitelikli çeviri yapabilmemiz, bu lüksü kendinize tanıyabilmemiz için size düzenli gelir sağlayan bir işinizin olması gerekir.

Bu nitelikli çeviri konusunu biraz açmak istiyorum ama öncelikle nitelikli çevirinin ne olup ne olmadığını ortaya koymamız gerekiyor. Bu konuda farklı tartışmalar olsa da kimsenin itiraz edemeyeceği şöyle bir tanım yapılabileceğini düşünüyorum: Özgün metni kaleme alan kişinin zihninde oluşup yazıya dö-

Bazen bir insanın hayatı bir sözcükle, bir cümleyle değişebiliyorsa (ya da en azından benim gibi böyle olduğuna inananlar azımsanmayacak kadar çoktur) biz çevirmenler kim bilir kaç kişinin hayatının değişmesine vesile olmuşuzdur.

nın *Peşinde* dememin sebebi kitabın ismini bu şekilde çevirmenin daha doğru olduğunu düşünmem ve yeni çevirinin yakında bu isimle yayımlanacak olması) bir örnek vereceğim: Bu yedi ciltlik devasa eserde cümlelerin ortalama uzunluğu 30-40 sözcük ve Proust'un eserinde bir cümle ancak 70-80 sözcüğe ulaştığında uzun sayılıyor, hatta ciltlerin birinde 800'ü aşkın sözcükten oluşan bir cümle var. Şimdi Proust çevirirken bu cümleleri olduğu gibi –uzunsa uzun– çevirmemiz gerekiyor ki metnin ruhu çeviriye tam olarak yansın, çünkü Proust'un başlıca özelliği anlatım tarzı, yoksa onun romanında heyecan verici bir olay örgüsü, ani iniş çıkışlar, beklenmedik gelişmeler gibi okuru esir alan bir heyecan fırtınası yok. Proust gündelik yaşam içinde varlığının farkında dahi olmadığımız ayrıntıları, belki de kimsenin görmediği, önemsemediği şeyleri kendine özgü şiirsel bir dille anlatıyor ve eğer siz daha anlaşılır kılmak için (zira Proust'un upuzun cümlelerinin içine dalıp gitmek belli

bir çaba gerektirir ve bir Fransız da onu okumakta zorlanır, bazı yerlerini anlamayabilir) her zorlandığınızda cümleleri bölüp kısaltırsanız belki metnin okumasını kolaylaştırırsınız ama aynı zamanda da Proust'a ihanet etmiş olursunuz ve metin artık onun değil sizin metniniz olur.

Çevirinin niteliğini belirlemede en önemli rolü oynayan kişi editördür. Yerine göre bir hakem, bir denetçi, bir yol göstericidir; redaksiyon sürecinden geçen, düzeltmeleri ve değişiklikleri yapıldıktan sonra en son onun önüne gelen metne son rötuşlar onun tarafından yapılır. Nasıl ki iyi bir çevirmenin hem kaynak dile hem de hedef dile çok iyi hâkim olması gerekiyorsa editörün de en az bir yabancı dili iyi bilmesi gerekir. Ülkemizde bu konuda bir eksiklik olduğunu düşünüyorum, çünkü benim birlikte çalıştığım editörlerin çoğu edebi birikim olarak oldukça yüksek düzeyde olmalarına rağmen çok azı yabancı dil konusunda aynı yüksek düzeye sahip ve onların da tamamına yakınının yabancı di-

li İngilizce. Bu yüzden İspanyolca, Portekizce, İtalyanca ve diğer birçok dilde (Fransızca ve Almanca da durum biraz daha iyi) onları çok iyi bilen editörü bırakın bir çevirinin redaksiyonunu yapacak birini bulmakta dahi zorlanabiliyorsunuz. Ben bazı İspanyolca çevirilerimin redaksiyonunun özgün metnin İngilizce ya da Fransızca çevirilerinden yapıldığını, bazen de redaktör bulunamadığı için redaksiyonun ya da son okumanın editör tarafından doğrudan Türkçe metinden yapıldığını biliyorum. Yabancı dil kaynaklı kimi sorunlar ve eksiklikler bulunsa da Türkiye'deki yayınevlerinde çalışanların (en azından benim tanıdıklarımın) iş kalitesi ve bilgi birikimi açısından dünya standartlarının oldukça üzerinde olduklarını düşünüyorum. Yaklaşık yirmi yıllık çevirmenlik hayatımda girip çıktığım yayınevlerinde öylesine nitelikli insanlarla tanıştım ki, Türkiye'nin başka hiçbir sektöründe entelektüel düzeyi bu kadar yüksek insanların bulunduğunu sanmıyorum. Karşı

"... QU'ELLE SE CROIT LE PLUS INTERDIT ET QUI EST, EN DEHORS DE L'ŒUVRE, CELUI OU LA PERSONNE DE L'AUTEUR, EN PROIE AUX MENUS FAITS DE LA VIE COURANTE, S'EXPRIME EN TOUTE INDEPENDANCE, D'UNE MANIERE SOUVENT SI DISTINCTIVE..."

karşıya kaldığı onca zorluğa rağmen Türk yayıncılığının varlığını güçlü bir şekilde sürdürmesinin sırrı da kuşkusuz bu nitelikli ve özverili emekçilerde saklı olmalı.

Peki kendilerinden resmen iğneyle kuyu kazmaları istenen çevirmenler hangi koşullarda çalışır, neyle geçinirler? Edebi çevirmenler dünyanın her yerinde bütün çevirmenler arasında en az kazananlardır; bir simültane çevirmenin iki üç günlük gelirini kazanmak için bir edebi çevirmenin belki bir ay çeviri yapması gerekir; üstelik diğeri gibi işini tamamlar tamamlamaz hak edişini tahsil etmesi çok nadir rastlanan bir durumdur. Çeviri ücretinin ödemesi genellikle kitap yayımlandıktan bir iki ay sonra yapılır ama bu süreyi kitap yayımlandıktan üç dört ay sonrasına öteleyen yayınevleri olduğunu biliyorum, tıpkı çeviri bedelini kitabın yayımlanmasını beklemeden, hemen metnin tesliminden sonra çevirmene ödeyen az sayıda yayınevinin bulunduğu bildiğim gibi. Çeviri teslim edildiğinde redaksiyon ve yayına hazırlık süreci başlar ve bu süreç –eğer özel bir durum yoksa– ortalama üç ila altı ay sürer, ama ben bir yılı aşan birçok örneği bizzat yaşadım. Özetlemek gerekirse, diyelim ki 300-400 sayfalık bir kitabın çevirisi için sözleşme imzalandınız ve belli bir disiplinle çalışarak metni iki üç ay gibi kısa denebilecek bir sürede teslim ettiniz. Ondan sonra yapacağınız şey yayına hazırlık sürecini, kitabın yayımlanmasını ve onun ardından birkaç aylık bekleme süresinin geçmesini beklemek olacaktır: Bütün bu süreci en az on ay ila bir yıl olarak düşünebilirsiniz. Bütün bunların sonunda elinize geçen miktar çoğu zaman emeğinizi karşılamaktan uzaktır.

Şimdi kendi kendinize sorduğunuzdu duyar gibiyim: O halde bunca insan bu yabancı dil düzeyleriyle başka işler yapabilecekken neden edebi çeviriyle uğraşıyor? Aslında birçoğumuz (hepimiz dememek

için) başka işlerde çalışarak hayatımızı idame ettirebildiğimiz için edebi çeviri yapma uğraşını sürdürebiliyoruz. Ama bu düşük kazançların sebebi her şeyden önce ülkemizdeki okuma alışkanlığının içler acısı hali, onu başka bir yerde aramaya gerek yok. Seksen milyonu aşkın nüfusa sahip bir ülkede kitapların baskı sayıları bin beş yüzlere hatta binlere düşmüşse genellikle belli bir yüzdeyle çalışan çevirmenlerin bu işten çok bir şey kazanması zaten beklenemez.

Edebi çevirmenleri bir çatı altında örgütlenme amacıyla yola çıkan ÇEV-BİR eskiden hakkını arama konusunda büyük zorluklar yaşayan ve herhangi bir güvenceleri olmayan çevirmenlerin temel haklara kavuşmaları ve emeklerinin karşılığını almaları yolunda çok önemli adımlar attı. Salt örgütlenmiş olmak bile çevirmenlik işinin bir hobiden ziyade bir mesleğe dönüşmesi yolunda çok önemli bir kilometre taşıyken, henüz genç sayılabilecek bir kurum olan ÇEV-BİR yönetimlerinde gönüllülük esasıyla çalışan arkadaşların özverili çabaları sayesinde çevirmenler daha şimdiden seslerini, taleplerini, sıkıntılarını her platformda daha kolay dile getirmeye başladılar.

Biraz önceki soruya dönecek olursak, bütün bu zorluklara rağmen neden bunca çevirmen iğneyle kuyu kazmaya devam ediyor? Çünkü edebiyat bir tutku ve bu tutkunun ateşini içinde hisseden insan bu hayatta ne yaparsa yapsın edebiyat onun yaşamının önemli bir bölümünü işgal edecektir. Bu tutkunun yanı sıra ve biraz daha somut diğer bir etken de aranızda kalıcı bir şeyler bırakma hazzı. Simültane çeviri, teknik çeviri ya da yeminli çeviri yaparak çok daha az emekle daha çok maddi karşılık elde edebilirsiniz ama matbaadan henüz çıkmış yeni çeviriniz elinize geçtiğinde ve dijital ortamda aylarca cebelleştirdiğiniz metnin somutlaşmış, deyim yerindeyse ete kemiğe bürünmüş halini, henüz mürekkep kokan

Matbaadan henüz çıkmış yeni çeviriniz elinize geçtiğinde ve dijital ortamda aylarca cebelleştirdiğiniz metnin somutlaşmış, deyim yerindeyse ete kemiğe bürünmüş halini, henüz mürekkep kokan gıcır gıcır bir kitap olarak elinize aldığınızda hissettiğiniz haz hiçbir şeye değişilmez.

gıcır gıcır bir kitap olarak elinize aldığınızda hissettiğiniz haz hiçbir şeye değişilmez.

Bu hazzın bir uzantısı da herhangi bir zamanda, herhangi bir coğrafyada yaşamış bir insanın zihninde doğmuş olan bir fikrin başka bir zaman ve başka bir coğrafyada yaşayan bir insana feyz vermesine, belki de onun hayatını tümden değiştirmesine aracılık etmekle ilintilidir. En azından ben kendim için bunu söyleyebilirim: Biraz çetrefil bir cümleyi anlamından hiçbir şey kaybettirmeden ve özgün halinde bulunmayan bir anlamı katmadan çevirmek için kafa yorarken kendimi azgın yaşam ırmağının karşılıklı iki yakasındaki yazarla okur arasında bir köprü gibi hissederim. Bazen bir insanın hayatı bir sözcükle, bir cümleyle değişebiliyorsa (ya da en azından benim gibi böyle olduğuna inananlar azımsanmayacak kadar çoktur) biz çevirmenler kim bilir kaç kişinin hayatının değişmesine vesile olmuşuzdur. Babil Kulesi'ni inşa etmeye kalkıştıkları için lanetlenerek yetmiş iki farklı dil konuşmaya mahkûm edilen insanların üzerindeki laneti mümkün olduğunca etkisizleştirmek için yaptıklarımız da cabası. ■

ANLATI ÇEVİRİSİ

Birkaç yüzyıl önce yabancı bir ekin bağlamında üretilmiş bir yapıtı bugün kendi dilimize aktarmak dilsel, toplumsal, tarihsel türden sayısız sorunlar çıkarır karşımıza.

Tahsin Yücel

I Giriş

Sözlerime kişisel bir gözlemimi belirtmekle başlayacağım: Bu konuda çok çabalar harcanmış, çok kitaplar yayımlanmış olmasına karşın, bugüne değin adına yaraşır bir çeviri kuramı geliştirilebilmiş değil. Olguyu betimleyen tanımlar var, belirli yönlerini adlandıran terimler var. Ayrıca, özellikle dilbilimden yararlanılarak bildik verilerin dizgeleştirilmesine çalışılıyor. Ama bütün bunlar genelin ve yüzeyselin ötesine geçmiyor; bir başka deyişle, çevirmenin deneyimlerinden bildiklerine fazla bir şey eklemiyor. Bu nedenle, ben burada ağırlığı daha çok uygulamaya vermek, konuşmamı öncelikle alçakgönüllü çevirmen deneyimime dayandırmak istiyorum: Konunun sınırlarını el yordamıyla çizmeye çalışacağım.

II Anlatı Çevirisi

Tanımlarımız her zaman yeterince belirgin, yeterince ayırıcı olmasa bile, genellikle şiir çevirisini düzyazı çevirisinden, yazınsal çeviriyi de geri kalan çevirilerden ayırırız. Anlatı çevirisini de anlatının göstergebilimdeki tanımını (en yalın sözceden en karmaşık romana değin bir olay bildiren her şey anlatıdır) göz önüne alarak,

a) düzyazı çevirisi,

b) yazınsal çeviri

biçiminde belirleyebiliriz. Bu da fazlasıyla genel bir tanım kuşkusuz. Şu var ki, anlatı çevirisiyle örneğin

“deneme” çevirisinin ayrı gereklere uyduğunu, ayrı tutumlar, ayrı yordamlar içerdiğini kesinleyemediğimiz sürece daha özgül bir tanıma ulaşamayız. Her iki durumda da yazınsal metinler söz konusudur.

Ama “yazınsal metin” kavramı öncelikle “biçem” kavramına getirir bizi. Bu kavram da çevirinin temel sorunlarından birini çıkarır karşımıza: Anlatı metinleri kaynak dilden erek dile biçemleriyle aktarılabilir mi? Ne ölçüde? Kaynak metnin biçimini erek dilde yansıtanın yolları nelerdir?

III Biçem

Başka çevirilerde olduğu gibi anlatı çevirisinde de tek sorun biçem sorunu değildir. Örneğin birkaç yüzyıl önce yabancı bir ekin bağlamında üretilmiş bir yapıtı bugün kendi dilimize aktarmak dilsel, toplumsal, tarihsel türden sayısız sorunlar çıkarır karşımıza. Böyle bir aktarımın yarattığı değişik bildiri sapmalarını, bildiri yitimlerini, bildiri artmalarını saptamak bile neredeyse olanaksızdır. Ancak bu sorun yalnız çeviriler için değil, kendi ekinimizin ürünleri için de geçerlidir: Bir yapıtın tarihin bütün dönemlerinde, toplumun bütün katlarında hep aynı biçimde anlaşılmasını bekleyemeyiz. Çeviri de bir anlama, bir yorumlama biçimidir. Öyleyse sözünü ettiğimiz sorun, çevirinin önemli sorunlarından olmakla birlikte, özgül sorunu değildir. Biçem sorunuysa, hiç değilse yazınsal çevirinin özgül ve birincil sorunu olarak nitelenebilir.

Çevirmenin yalnızca bildiriye de-

ğil, yazınsal ya da biçimsel (dilsel ve özdilsel) özellikleri de kaynak dilden erek dile aktarması olanaklı mıdır? Dillerin birbirlerinden ne denli farklı olduğunu düşünersek, bu soruyu olumlu biçimde yanıtlamanın olanaksız olduğunu kesinlememiz gerekir. Öyle ya, çevirmek istediğimiz yapıtın kendi özdilsel özellikleri bir yana her dilin kendine özgü bir yapısı, kendine özgü bir mantığı vardır. “Dil”in genel bir tanımının yapılamayacağını düşündüğünden, kendi tanımında “bir dil” deyimini kullanmayı yeğleyen André Martinet, “Aristoteles yapıtını Hopi dilinde vermiş olsaydı, batı düşüncesi bugün olduğu şey olmazdı” derken, bu gerçeği çok güzel belirtir.

Ama bir gerçek daha var: Kendi yaptığım anlatı çevirilerini şöyle bir gözden geçirdiğim zaman, hiç kuşkusuz hepsinde de kendi “yazı”nın özelliklerini buluyorum; bununla birlikte, Gide’den yaptığım *Kalpazanlar* çevirisi Flaubert’den yaptığım *Madame Bovary* çevirisine, Proust’tan yaptığım *Swann’ın Bir Aşkı* çevirisi Balzac’tan yaptığım *Goriot Baba* çevirisine, Camus’den yaptığım *Tersi ve Yüzü* çevirisi Émile Ajar’dan yaptığım *Kral Salomon’un Bunalımı* çevirisine benzemiyor.

Bunu nasıl açıklayacağız? Rastlantıyla mı? Ya da, tam tersine, işi salt gerekciliğe dökerek, metinlerin kaynak dilden erek dile içerdikleri ve biçemleriyle, oldukları gibi aktarılmış olduklarını mı söyleyeceğiz? Hayır. Belirli bir dilde, aynı metnin birbirlerinden çok farklı çevirilerinin bulunması böyle bir varsayımı geçersiz kılar. Öte yandan, saydığım

çeviriler arasındaki biçimsel farklılıkların kaynak dilde (Fransızca), özgün metinler arasında saptanabilecek farklılıklarla yüzde yüz örtüşüklerini, aynı türden farklılıklar olduklarını kesinlemek de kolay değildir. Gene de aydınlatıcı bir olgudur bu: Farklılıkları kolaylıkla algılayabildiğimize göre özelliklerini saptayabilir, nedenlerini belirleyebilir, hatta (burada kuramdan çok uygulama söz konusu olduğuna göre) farklılıkların dizgesel bir değerlendirilmesinden yola çıkarak daha tutarlı çeviriler yapmanın olanaklarını araştırmaya bile girişebiliriz.

IV Bağıntılar

Farklılıkların varlığı kaynak metnin erek metin arasında birtakım biçimsel bağıntılar kurduğumuzu ve çevirimizi bu bağıntıların ışığında yaptığımızı gösterir. Ancak bu bağıntılar iki dilin somut sesleri ve sözcükleri arasında kurulan bağıntılar değildir, dilsel göstergenin saymacılığı ve her dilin kendine özgü bir ses düzeyi bulunması da iki ayrı dil arasında bu türden koşutluklar kurmanın olanaksızlığını kanıtlar. Şu var ki, kaynak dille erek dilin somut sesleri ve sözcükleri düzeyinde de, anlam-birim ve sesbirim düzeylerinde de kuramadığımız bu koşutlukları daha geniş bir düzlemde, kaynak metnin içinde yer aldığı doğal dil ve ekinle kurduğu bağıntılarını saptayarak kurabiliriz.

Gerçekten de, şu bağıntılar ilk elden belirlenebilir gibi görünüyor:

1. kaynak metnin içinde belirlediği toplumsal ve ekinel bağlamla bağıntılar;
2. kaynak metnin içinde yer aldığı doğal dille bağıntılar;
3. kaynak metnin içinde yer aldığı türle bağıntılar (uygunluk, sapma, karşıtlık vb.);
4. kaynak metnin kendi içinde, kendi öğeleri arasında kurulan bağıntılar.

Bana öyle geliyor ki, bu bağıntılar (hiç değilse benzerlerini) çevirimizde de kurabilirsek, aktarmanın elverdiği ölçüde, biçim (ya da biçim) sorununu çözebiliriz. Bu konuyu, sözü fazla uzatmadan, yakın geçmişte çevirdiğim bir anlatıyı, Émile Ajar'ın (Romain Gary'nin) *L'Angoisse du roi Salomon*'unu örnek alarak geliştirmek istiyorum.

Ajar'ın anlatısına alıcı bir gözle baktığımız zaman şu özellikleri hemen saptayabiliyoruz:

1. anlatı gerek sözcük seçimi, gerek sözdizimi açısından, öncelikle günümüz Paris'inin konuşma diliyle yazılmıştır (dolayısıyla doğal dilin belirli bir alanında yer almakta, ancak alıştığımız yazı diliyle karşılaştırmaktadır);
2. buna karşılık, bu günlük konuşma dilinde, biraz aykırı bir biçimde, daha çok yazı dilinde ve özgül metinlerde yer alan birtakım bilgiç (ya da bilimsel) terimlere de sık sık yer verilmekte ve bu terimler genellikle bir alay ögesi oluşturmaktadır;
3. yapının anlatıcısı sözcükleri sık sık genel kullanımlarının dışına çeker, insan için kullanılan bir sözcük ya da deyim nesne için, nesne için kullanılanları insan için kullanmakta bir sakınca görmez; bu arada hemen hiç kullanılmayan sıfatlar, adlar üretir;
4. olaydan olaya geçişleri genellikle dilsel çağrışımlar yönlendirir.

Daha da çoğaltabileceğimiz bu özellikler Ajar'ın dilinin Fransızca içindeki yerini, özgünlüğünü belirlemektedir. Ama kendi dilimizde de bunlara koşut özellikler, bir başka deyişle, Ajar'inkine denk bir biçim oluşturmak olanaksız değildir. Örneğin yazarın kullandığı Paris konuşma dilini İstanbul konuşma diliyle karşılayabiliriz. Yazarın dilinin doğal dile (kimi zaman da genellikle benimsenmiş konuşma diline) göre sapmaları, doğru olarak saptanınca,

sapmalar kendi dilimizde de karşılıklarını bulabilir. Örneğin sözünü ettiğim çeviride, "Bir bakarsın doğa-ötesel olduğumu söyler, bir bakarsın tarihsel olduğumu, bir bakarsın istikselsel, bir bakarsın sinircesel olduğumu, bir bakarsın toplumbilimsel, bir bakarsın güldürüsel, bir bakarsın sayrısalsal olduğumu söyler, bir bakarsın yeterince alaysal, bir bakarsın yeterince stoasal olmadığımı söyler, kimi zaman katoliksel, kimi zaman gizemsel, kimi zaman liriksel, kimi zaman dirimbilimsel olduğumu söyler, kimi zaman da hiçbir şey söylemez, çünkü suratını dağıtmamdan korkar" türünden bir parça ilk bakışta çok tatsız, çok aykırı görünebilir. Ama bir kaynak metni kendi dilimize uydurmak değil de çevirmek istiyorsak aykırılıktan çekinmemek gerekir.

V Sonuç

Bu son gözlem yazınsal çevirinin "doğallığı" (çeviri kokmama), akıcılığı sorununa getiriyor bizi. Hemen belirtmek gerekir ki doğallık, akıcılık gibi nitelikler yazının özgül niteliği olmadığı gibi yazınsal çevirinin de özgül niteliği değildir. Bir başkasının dilini kendi dilimizle özdeşleştirmek, bir başka ekinin ürününü kendi ekinimizin bir ürününe dönüştürmek istersek, Ajar'ın ya da Balzac'ın anlatısının çevirisi yerine, sıradan bir metin getirmiş oluruz. Sıradan metinlerin de ne yazına yararı vardır, ne çeviriye. ■

* Boğaziçi Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu, Mütercim-Tercümanlık Bölümü'nün 12-13 Mayıs 1988'de düzenlediği Yazın Çevirisi Semineri'nde verilen bildiri metni.

– Metis Çeviri, sayı 19, Bahar 1992, ss. 61-64.

ÇEVİRİDE KAYBOLMAYAN

“Çeviride kaybolmayan nedir?” sorusuna verilecek en basit cevabın (“evrensel olandır”) ucu çok karmaşık bir tartışmaya uzanıyor: Dilde/dillerde evrensel diye bir şey olabilir mi? Nasıl olabilir?

Savaş Kılıç

Dil var olduğu andan itibaren somut bir evrendir. Bütün anlamların orada kendilerine yer bulması gerekiyor. Tercüme edilemez koca koca alanların olduğu bir dilin örneği yok. Anlam olarak kabul ettiğimiz her şey dil evreni denen bir sistemde ete kemiğe bürünür hep. Dil var olduğu andan itibaren evrendir.

Jacques Lacan, 2. *Seminer*

“Mutlu aşk yoktur”... elbette ki yoktur, nasıl olsun?

“Mutlu aşk” kendi içinde çelişkili bir ifade. “Yoktur” yerine “vardır” deseydi, Aragon belki gerçeküstücülüğüne daha uygun bir formül yakalamış olurdu.

Buna yönelik “Mutlu aşkın tarihi yazılmamıştır” itirazının arkasında gönülleri okşamak için yeni bir şey söyleme niyeti var belki, ama yaslanmaya çalıştığı ampirizm aslında ona gerekli cevabı verebilir – bir soru kılığında: Mutlu aşkın tarihi neden yazılmamıştır, acaba mutlu aşk diye bir şey olmadığı için mi? Tarihi yazılmamış bir insan olgusu olsa olsa potansiyel olarak vardır. Peki potansiyel olarak mutlu aşk var mıdır? Olabilirmiş gibi görünmüyor pek, çünkü aşkı mümkün kılan şey, engel, aynı zamanda mutlu aşkı imkânsız kılar: Engel ortadan kalktığında mutluluğun hissedilmesi muhtemel, ama ondan sonrasının aşk olduğu su götürür. Milner’in (Lacan’dan esinlene-

rek) dediği gibi, biz modernlerin en tuhaf icatlarından biri “aşk evliliği”.¹

“Mutlu aşk” yapısal olarak imkânsızdır, onun için tarihi yazılamaz, ama yapısal olarak mümkün olduğu halde “iyi çeviri”nin *tarihi yazılmamıştır* (yazılmış da olabilir, ben daha ziyade iyi çevirinin teorisinin yaygın söyleme yeterince damgasını vurmadığını söylemeye çalışıyorum). İyi çevirinin tarihi yazılmamıştır, çünkü filozoflar iyi çevirinin imkânsız olduğunu varsaymışlardır bir süre için; bunun da temel sebebi dilyetisi konusunda sapla samanı, dille sözü birbirine karıştırmış olmalarıdır. Temel sebep bu ama başka sebepler de var; bunlardan biri çevirinin iyileştirilebilir bir şey olması. “İyileştirilebildiğine göre mutlak anlamda iyi çeviri yok” gibi bir sıçrama yapan bir felsefi eleştiri, bir de genelleme yapmayan, münferit örnekler üzerine konuşan bir popüler eleştiri koyutlayabiliriz.

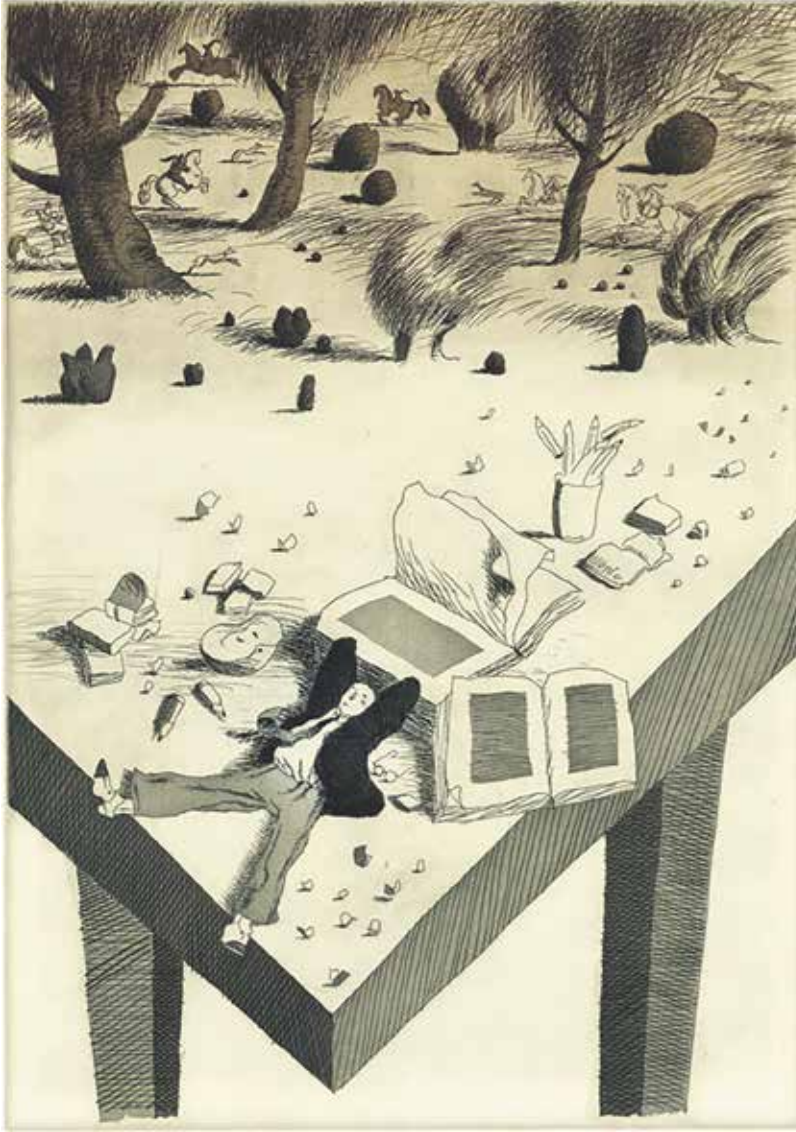
Çeviri iyileştirilebilir, çünkü dil, yazı, metin yoğrulabilir bir malzemedir. Bir ibareyi x şeklinde çevirirsiniz, aradan biraz zaman geçer; siz o ibarenin y şeklinde daha iyi karşılanacağını düşünürsünüz ya da bir başkası size öneride bulunur. Sözgelimi “Üzgünüm/özür dilerim ama...”ların yerini “Kusura bakma ama...”lar alır. Çevirinin iyileştirilebilir olması kötü çevirinin fiili varlığına olduğu kadar iyi çevirinin potansiyel varlığına da işaret eder. Kutsuz çevirinin imkânsız olduğunu iddia eden felsefi (ya da entelektüel) melankolik eleştirinin aksine çevirilerin kötü olduğundan sık sık dem

vuran popüler eleştiri iyi çevirinin mümkün olduğunu zımnen kabul eder. Bu zımni kabulüyle de nesnesini kavramaya entelektüel melankoliden daha yakındır.

Yine de popüler eleştirinin melankolik olanla paylaştığı bir tema var: çeviride kaybolanlar. Ama popüler eleştirinin kayıp karşısındaki tavrı oldukça hafiftir, neredeyse neşeyle söz eder kayıptan, onun için esas itibarıyla “geyik muhabbeti” konusudur – daha fazlası değil. Bu da yüksek eleştirinin ruh haline göre daha sağlıklı bir tutum sayılabilir.

“Çeviride kaybolanlar”ın karşısına “kazanılanlar”ı çıkarmayı düşünmüştüm bir yazının sonunda.² Biraz hızlı gitmişim. Önce çeviride “kaybolmayanlar” üstünde durmak lazım. Tabii çeviride kaybı da tanımlamak. Bunun için de çevirinin doğası olan bir birimin– hedef dilde eşdeğerlisinin bulunamaması ya da yaratılamamasıdır.

Çeviride kaybolanlar söyleminin sevdiği türden bir örnek: Albert Camus’nün *Yabancı*’nın başındaki “Aujourd’hui, maman est morte” cümlesinin çevirisinde karşılaşılan güçlük.³ Bu örnekte sıkıntı gündelik hitap biçimlerinin sözdizimsel kullanımının Fransızca ile Türkçede farklılık göstermesinden kaynaklanıyor. Türkçede biz annemize “anne” diye ismin yalın haliyle hitap ederiz ama ondan gıyabında (yani üçüncü tekil

şahıs olarak) söz ettiğimizde “an-nem” (iyelik ekli) deriz. Fransızca da konuşma dilinde annelere “maman” diye seslenir çocuklar, yani yine yalın haldeki bir kelimeyle, gıyabındaysa Türkçedeki gibi “ma mère” denir (yani iyelik zamiri eklenir ama kelime başkadır). Lakin Fransızca da çocuk dilindeki seslenme kelimesi giderek yaygınlaşmış ve konuşma dilinde (hatta yazı dilinde de) gıyabi isim olarak, yani gerektiğinde artikel alarak *les mamans* şeklinde kullanılır olmuştur (buna “dilde bozulma” diyen de vardır herhalde oralarda).⁴

Çevirisine geçelim: Camus’nün cümlesinde anneyi ifade etmek için iyelik zamirli kuruluşun kullanılma-

mış olması anlamlı görünebilir, ama bunun duygusallıktan arındırma amacıyla olduğunu da söylemek zor, çünkü çocuk dilinden gelen *maman* pekâlâ bu kökeninden dolayı yoğun bir duygusal yananlam içerir ve günümüz Türkçesinde bunun yaygın bir karşılığı olmasa da çocuk diline öykünerek, sevgi dolu seslenme anlamını taşıyan bir karşılık üretmeyi deneyebiliriz: “Bugün *anniş/annecik* öldü” gibi – tabii Türkçede *anniş* ya da *annecik*’in yaygın kabul görmediğini, yani sözlüksel birimler olmadığını söyleyerek itiraz edenler çıkacaktır ama benim için önemli olan, Fransızca ifadeyi açıklamanın yanı sıra, sözel bir deney yapmak ve

çözüm yani karşılık üretme kapısının kapalı olmadığını vurgulamak.⁵ İkinci bir itiraz da bu sevgi dolu seslenmenin “yabancı”nın duygusuzluğuna uymadığı iddiası olabilir ki aynı itiraz Fransızcası için de geçerli olacaktır: Demek ki *maman*’da ya duygusallıktan arındırılmış bir duygusallık (yani bir bakıma ironi) söz konusudur ya da gündeliklik (yani sık tekrar) duygusallığı ortadan kaldırmıştır – kitabın bütünü göz önünde tutulursa bu ikinci yorum daha doğru. Bu durumda söz konusu cümle “Bugün annem öldü” diye çevrildiği zaman bir şey kaybolmuyor, sadece Türkçenin yapısına uymak için eklenen küçük bir göstergeyle (iyelik eki) aynı değer verilmiş oluyordur. (İngilizce son çevirisinde olduğu üzere “*Today, Maman is dead*” diye sanki çevrilemezmişçesine kelimeleri olduğu gibi almaktan çok daha doğru bir şeydir bu da.) Melankolik söylemin morfolojik düzeydeki “Kayıp var!” iddiası pragmatik düzeyde geçerliliğini koruyamıyordur, ki çoğu zaman temel sıkıntı zaten kaynak metnin analizinin morfolojinin ötesine geçememesinden kaynaklanır. Dolayısıyla, birincisi, melankolik söylem o kadar azimli ve kararlıdır ki kayıp olmadığı yerde bile kayıp görüp yas tutmaya hazırlanır – haliyle bu durumu psikanalize havale edip geçiyoruz. İkincisi, melankolik söylem burada bir kayıp görüyor olabilir, diyelim ki kayıp gerçekten var, peki kaybolmayanları niye görmüyor, niye onun üstüne de bir söylem kurmuyor? Ve son olarak, kaybolmayanlar (işbu örnekte “bugün”, “öldü” ve en azından kavram olarak “anne”) nedir? Edebi olsun olmasın, olağan çeviri pratiği önemli ölçüde “kayıp” içermez – gerçek anlamda kayıp olağandışıdır, istisnadır. Peki olağandışı ya da istisna neden bu kadar dikkat çekiyor, şayet popüler söylem de melankolik değilse? Muhtemelen tam da olağandışı olduğu için. Oysa teörinin, bakışın, düşüncenin olağanı, sıradanı da hesaba

katması gerekir;⁶ yoksa fizikte yerçekiminin açıklaması olmaksızın aerodinamik üstüne konuşmak gibi bir tutarsızlık çıkar ortaya.

*

“Çeviride kaybolmayan nedir?” sorusuna verilecek en basit cevabın (“evrensel olandır”) ucu çok karmaşık bir tartışmaya uzanıyor: Dilde/dillerde evrensel diye bir şey olabilir mi? Nasıl olabilir? Evrenselin temeli nedir, biyolojik mi? (Burada söz konusu olan evrenselcilik bir tür zihin tembelliğinin, kolaycılığın ürünü, “kendiliğinden özcülük” diye savuşturulamayacak, oldukça yüksek düzeyli bir evrenselcilik.) Karşısında ise dilyetisinden ziyade dillerden söz eden kültürel göreciliğin kolay kolay görmezden gelinemeyecek haklı ampirik itirazları var. Bu zorlu tartışmaya giremeyeceğim, onun yerine varsayımsal bir göreciliğin yolunu tutacağım: Diller arasında zorunlu ortaklıklar (evrenseller) yerine (ya da yanı sıra) zorunsuz ortaklıklar olduğunu kabul edeceğim. (“Zorunsuz”, çünkü renk adları ya da akrabalık adları gibi temel kavram alanlarında dahi diller arasında bırakın tam eşdeğerliliği, yakınlık bile bulmanın imkânsız olduğu durumlar var.) Kısacası, çeviride kaybolmanın yaşam deneyimlerinin, daha doğrusu bu deneyimlere ilişkin algıların ortaklık veya benzerliklerinden kaynaklandığını ve bunların kendini anlambirim ya da anlambirimcikler düzeyinde gösterdiğini varsayacağım. (Bunun da Hjelmslev’in dörtlü içerik ve anlatım tasavvuruyla tutarlı olduğunu düşünüyorum.)

Bu ortak ya da benzer deneyim algılarının benzer ya da özdeş anlatımının en iyi örneğini atasözlerinde bulabiliriz. Birbiriyle akrabalık ilişkisi olmayan (İngilizce ve Türkçe gibi) iki dildeki aynı ya da benzer atasözleri dillere meraklı birçok insanın dikkatini çekmiştir: En tanıdıklardan başlarsak, “Easy come easy

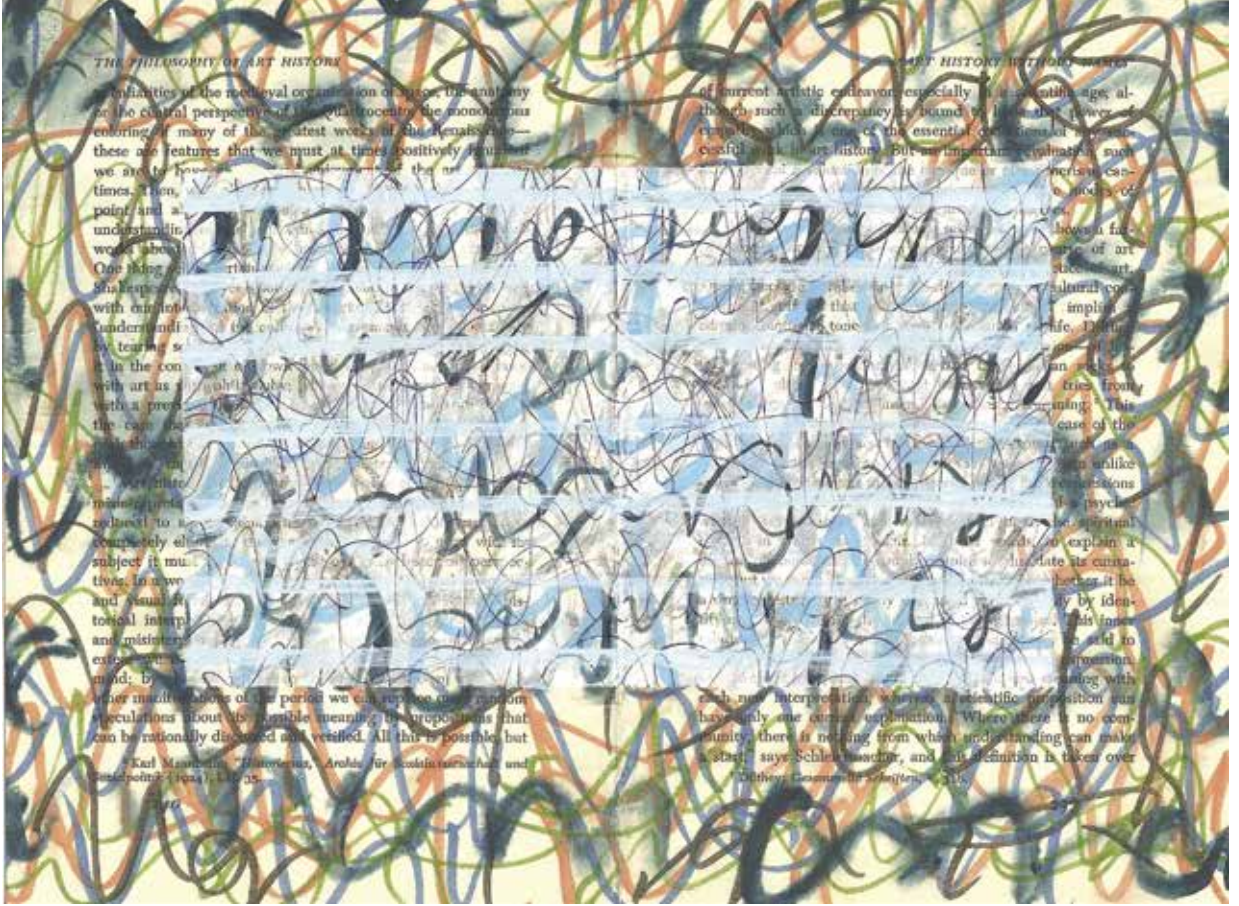
go” ile “Haydan gelen huya gider”, “Bad news travels fast” ile “Kara haber tez duyulur” atasözleri gibi. Ortaklık soy ilişkisiyle açıklanamadığı için geriye iki olasılık kalıyor: Bu atasözleri ya da deyimler kültürel alışveriş sonucunda bir dilden diğerine aktarılmış olabilir (ki bu da kusursuz bir çeviri demektir, kısırdöngüye girmek için bu çeviriyi mümkün kılmanın ne olduğunu –yeniden– sormayacağım) ya da zorunsuz bir tarihsel süreç sonucunda iki dilde ortak ya da benzer kalıp-sözlerin ortaya çıktığını ve bu kalıp-sözlerin birbirinin eşdeğeri ve dolayısıyla da başarılı bir çevirisi olduğunu kabul ederiz. Söz konusu zorunsuz ortaklığın da antropoloji ile açıklanabileceği varsayılabilir.

Sözünü ettiğim iki duruma basit örnekler vereyim:⁷ Türkçede “Rüzgâr eken fırtına biçer” dendiği gibi Fransızcada da “Qui sème le vent récolte la tempête” deniyor. En “kaynakçı” eleştirinin dahi kabul edeceği üzere, bu eşdeğerlikte kayıp yoktur. Bu birebir ortaklık, bu kusursuz çeviri, tarihçesi özel olarak araştırılması gereken kültürel bir alışverişin sonucu muhtemelen (nitekim basit bir internet araştırmasıyla Kitabı Mukaddes’in ortak kaynak olabileceği anlaşılıyor). Buna karşılık, Fransızca “Quand on parle du loup, on en voit sa queue” (Kurt dedin, kuyruğu göründü) atasözünün Türkçede en yaygın eşdeğeri biçimsel olarak epey farklı: “İti an çomağı hazırla.” (İngilizcesi de öyle: *Speak of the devil and he is sure/bound to appear*.) Öte yandan, annemden duyduğum ve internette az da olsa tanığına rastladığım (belki de Azeri kökenli) bir başka atasözü var ki Fransızca eşdeğerlisinin neredeyse aynısı: “Kurt dedin, kulağı çıktı.” Metafor kurt üzerinden kurulmuş olsun olmasın, aynı algıya ilişkin atasözlerinin aynı ya da çok benzer bir anlamı ete kemiğe büründürdüğü ortada. Ardında şu an için bilmediğimiz bir kültürel alışverişin olduğu kanıtlanmadı-

ğı sürece, bu tür ortaklıkların benzer deneyim algılarının zorunsuz sonucu olarak ortaya çıkmış olduğunu kabul edebiliriz.

Bu ikinci gruptaki ortak atasözlerine başka örnekler de verilebilir: *Tel père, tel fils*: Anasına bak kızını al (kenarına bak bezini al); *Les cordonniers sont toujours les plus mal chaussés*: Terzi kendi söküğünü dikemez. Örnekleri çoğaltmak mümkün. Edebiyatımızın Batı’yla karşılaşmasının değilse bile en azından modernleşmesinin miladı sayılan Şinasi’nin yazdıkları arasında bir atasözleri sözlüğü var; bu sözlük Doğu ve Batı’yla temas içinde olan bir Osmanlı aydınının derlediği Türkçe atasözlerinin Arapça, Farsça ve Fransızca (hatta Latince) karşılıklarını kaydetmiş olmasıyla önemli. *Durûb-i Emsal-i Osmâniyye*’nin genişletilmiş üçüncü baskısında toplam 4004 adet atasözü veya benzeri söz (deyimler, atasözünü andıran dize ve beyitler) yer almıştır; Türkçelerinin altında, yanı başında eşdeğerli olarak kaydedilenler arasında 64 Arapça, 226 Farsça, 122 Fransızca, 2 Latince atasözü ve deyim bulunuyor⁸ ki bu dökümün Şinasi’nin –sözelimi benimkiyle kıyaslanamayacak derecede geniş ama sonuçta birkaç dilin ötesine geçemeyen– dil kültürüyle sınırlı olduğunu da göz önünde tutmak lazım. İçlerinden bazılarına değinelim: “Aç ayı oynamaz”ın Fransızca karşılığı olarak “*Ventre affamé n’a point d’oreilles*” verilmiş ve Şinasi bu sözü lafzen çevirmek için “Acıkmış batnın kulağı olmaz” demiş. “Aç tavuk kendini buğday ambarında sanır” şeklinde kaydettiği sözün ise şöyle çevirdiği Farsça bir eşdeğerlisini verir: “Kedi bütün gece düste kuyruk görür.” Bu iki sözün Fransızca karşılığı olarak ise “*On espère toujours ce qu’on désire*”i aktarır (onu da şöyle Türkçeleştirir: “Arzu olunan şey daima ümit olunur”, ben bugün belki “İnsan neyi arzuluyorsa hep onu umar” diye Türkçeleştirdim).⁹

Her iki türdeki örnekleri çoğalt-

mak için dilbilimcilerin paremiyoloji dediği alanda giriştiğim basit bir araştırma sonucunda, Türkçede karşılığı olan şu atasözlerinin Fransızca ile Rumencede birebir var olduğunu öğrendim:

Il n'y a pas de fumée sans feu (Ateş olmayan yerden duman çıkmaz) = *Fum fara foc nu exista*.

Chien qui aboie, ne mord pas (Havlayan köpek ısırmaz) = *Cainele care latra, nu musca*.

Un clou chasse l'autre (Çivi çivi çivi sök) = *Cui pe cui scoate*.

A cheval donné on ne regarde pas les dents (Hediye atın dişine bakılmaz) = *Calul de dar nu se cauta la dinti*.

Şunlar da Türkçesi irili ufaklı değişiklik sergileyenler:

Mieux vaut tard que jamais (Geç olsun güç olmasın) = *Mai bine mai tarziu decat niciodata*.

Au besoin on connaît l'ami (İyi dost kara günde belli olur) = *Prietenul la nevoie se cunoaste*.

Les corbeaux ne crèvent pas les yeux aux corbeaux (Karga karganın gözünü oymaz → *It iti ısırmaz*) = *Corb la corb nu-si scoate ochii*.

Chacun porte sa croix dans ce monde (Bu dünyada herkes kendi çarmihını taşır → Her koyun kendi bacağın-dan asılır) = *Fiecare isi poarta crucea pe aceasta lume*.¹⁰

Afrika dillerine kadar uzanan örnekler vermek mümkün, ama hiç bilmediğim sulara açılmayayım. Benzer deneyim algılarının benzer ifadesi diye düşünebileceğimiz bu ortaklıklar aslında bir dilin kendi içindeki varyantlarda da kendini gösterir: Örneğin “Aç kılıca sarılır” dendiği gibi, “Aç kurt aslana saldırır” da denebilir.¹¹ Ayrıca “Sen ağa ben ağa, bu ineği kim sağa” / “Sen dede ben dede, bu atı kim tımar ede” türünden yöresel varyantların da bir kısmı aynı kültür ve dil içindeki çevirilerin ürünü olabileceği gibi ortak deneyim algılarının –çeviri olmayan– ürünleri de olabilir.

Dahası, bir söylem türü olarak ata-

sözünün yaygınlığı, birçok halkın kültüründe bulunması, bu olgunun kendisi de, benzer deneyim algılarının benzer anlatımının bir örneği veya kanıtı olarak düşünülebilir. “Atasözleri hakkında atasözleri”nin, yani atasözünün kendi üstüne düşünülmesinin yaygınlığı¹² yine ortak deneyim algılarının hanesine yazılabilecek şeylerden biri.

Atasözlerine verdiğim örnekler meramımı anlatmaya yetmekle birlikte, dillerde ortak/benzer deyimlerin olması da deneyim algılarındaki ortaklığın ifadesinin bir tezahürü olduğu için bir örnek vermek istiyorum: Sözelimi İngilizce (*make someone turn in one's grave*) deyimi bir süredir Türkçede de çeviri yoluyla “mezarında ters dön(dür)mek” şeklinde kullanılıyor (Fransızcada da *se retourner dans sa tombe* şeklinde karşılandığı anlaşılıyor), ama ondan önce de “kemikleri(ni) sızla(t)mak” diyorduk ki ikisi de “ölmüş birinin manevi varlığını rahatsız etmek, hatırasına saygısızlık etmek” anlamını veriyor, hangi karşılığı kullanırsanız

kullanın deyim mükemmelen karşılanmış oluyor.

Atasözleri ve deyimler, kalıplaşmış oldukları ölçüde, birer gösterge ve anlambirimidir – bir bakıma basit değil de birleşik göstergeler söz konusu. Bu birleşik göstergeler düzeyinde uluslararası, zorunsuz ortaklıklar olması hangi nedene dayanıyorsa, aynı nedenle kelime denen gösterge düzeyinde de yaklaşık ya da tam eşdeğerlilikler olduğunu söylemek mümkün – birleşik göstergeler olarak atasözleri ve deyimler için geçerli olan, basit göstergeler olarak kelimeler için haydi haydi geçerlidir. Çiftdilli ya da çokdilli sözlüklerin, ki dilciliğin de çeviri pratiğinin de en eski teknolojilerindendir bunlar, yine bu ortak algı zemini üzerinde geliştiğini tahmin etmek zor değil. Çeviride kaybolmayan ve çeviriyi mümkün kılan, insanlığın işte bu deneyim algılarındaki zorunsuz ortaklıklarıdır.

Peki çevrilemeyen (çeviride kaybolan) nedir bu durumda? Bu yazıda asıl konum olmamakla birlikte, çevrilemeyen (diyelim ki bir kavram alanındaki anlam ayrımları ya da birtakım göstergelerin yerici duygu değerleri) bir yanıyla yerel, yöresel, kültürel bir deneyim alanı olduğunu söyleyebilirim: örneğin Türkçedeki *anne-ana* arasındaki karmaşık ayrımlar. Dillerin iç gelişmelerine bağlı olarak ortaya çıkmış gösterge yapılanmaları (diyelim ki dilbilgisel zaman ya da görünüş kalıpları) da bu özel (ya da felsefi adıyla tikel) alana dahildir: örneğin İngilizcedeki *present perfect* denen zaman. Bunların yanı sıra gösterene bağlı söz oyunlarının çevrilememesinden de söz edilebilir. Son olarak yazarlara özgü sapmaların, standart koda aykırı kullanımların içinde dar anlamıyla çevrilemeyenler olabilir. Son iki türden çevrilemeyenlerin eşdeğerlerinin yaratılabileceğini de kaydedelim.

İletişimdeki küreselleşmeyle birlikte ortaklıklar büyük ihtimalle ar-

tıyor; dolayısıyla çeviride kaybolmanın topraklarını genişlettiğini düşünebiliriz. Buradan kocaman bir insan felsefesine sıçramak gerekmiyor hemen ama ortaklıkların görmezden gelinmesi mümkün değil, insanlık fikri adına kurucu veya olumlu rolleri olabileceğini düşünmemek için bir sebep yok. Çeviride kazanılanları düşünmek için belki buradan yola çıkmak gerekir. ■

* “İyi Bir Çeviri Mümkün müdür?” üstbaşlığıyla yayımladığım ve çeviri pratiğinin içeriden bir teorisinin nasıl yapılabileceğini düşünmeye çalıştığım iki yazının devamı olarak görülebilir bu yazı. Kullandığım birtakım kavramların tanımları o yazılarda bulunabilir, ama bu yazı o tanımlar olmadan da okunabilir.

¹ Bkz. Jean-Claude Milner, “Hazzın Üç Çehresi”, çev. Savaş Kılıç, *Express*, Yaz 2016, ss. 64-75; şuradan ulaşılabilir: https://www.academia.edu/29296463/Hazz%C4%B1n_%C3%9C%C3%A7_%C3%87ehresi

² Bkz. <https://t24.com.tr/k24/yazi/iyi-bir-ceviri-mumkun-mudur-melankolik-soylemden-siyrilirsak-neden-olmasin,2934>

³ İngilizceye çevirisiyle ilgili bir tartışma için bkz. Ryan Bloom, “Lost in Translation: What the First Line of ‘The Stranger’ Should Be”, *The New Yorker*, 11 Mayıs 2012; <https://www.newyorker.com/books/page-turner/lost-in-translation-what-the-first-line-of-the-stranger-should-be>

⁴ Camus’nün dil düzeyindeki başka sapmaları gibi bu kullanım için de o dönemde üslup bakımından bir konuşma diline yaklaştırma niyetinden (*l’écriture blanche*, “renksiz yazı”) bahis açılabilir. Bkz. Roland Barthes, “Yabancı’nın Üslubu Üstüne Düşünceler”, çev. Savaş Kılıç, *Notos*, sayı 72, Ekim-Kasım 2018, ss. 49-51.

⁵ Aslına bakılırsa Türkçe *anne* kelimesi de *ana*’nın çocuk dilinde aldığı biçimin standart koda geçmesinden başka bir şey değildir (*ana* kelimesi konuşma dilinde yanında yöresinde sık yer alan

birtakım kelimeler dolayısıyla pejoratif bir değer ya da bir taşra ağız tınısı kazandığı için kabalaşmış sayılıyor). Bu yüzden, eşzamanlı bir bakış açısıyla olmasa da, *maman*’daki çocuk dili değerinin –tıpkı *cici* ya da *kandırıkçı* kelimelerindeki gibi– *anne*’de zaten içkin olduğu bile savunulabilir (tabii sırf eğlencesine!).

⁶ Kendimce, çok alçakgönüllü adımlarla buna dair notlar düşünüyorum. Bkz. “Aynı’nın Huzursuzluğu”, K24, Nisan 2017, <https://t24.com.tr/k24/yazi/ayni-nin-huzursuzlugu,1158>; “Lévi-Strauss ve Aynı’nın Huzursuzluğu”, *Arka Kapak*, sayı 22, Temmuz 2017, <https://arkakapak.babil.com/levi-strauss-ve-ayninin-huzursuzlugu/>; “Sıradan ve Sıradışı, Normal ve Anormal”, *Metis Ajanda 2022: Normali Beklerken*, ss. 62-63.

⁷ Bu örnekleri şu yazıdan aldım: Ebru Eren, “Les proverbes français et turcs en tant que ‘dénominations métalinguistiques’”, *Synergies Turquie*, sayı 10, 2017, ss. 13-27.

⁸ Süreyya Beyzadeoğlu, “*Durûb-i Emsal-i Osmâniyye*’de Türkçe ile Birlikte Arapça, Farsça ve Fransızca’da Ortak Kullanılan Atasözleri ve Deyimler”, *İlmi Araştırmalar*, sayı 19, 2005, ss. 23-33.

⁹ Şinasi, *Durûb-i Emsal-i Osmâniyye*, *Bütün Eserleri* içinde, haz. İsmail Parlatır ve Nurullah Çetin, Ekin, 177-358, ss. 179-180.

¹⁰ Georgiana Burbea, “Proverbes français et roumains : quelques équivalences”, *Romanian Language and Literature*, ss. 214-27; https://www.upit.ro/_document/21175/no._1-2005.pdf#page=210. Son erişim tarihi: 09.10.2021.

¹¹ Şinasi, a.g.e., s. 180.

¹² Bkz. İlhan Başgöz, “Atasözleri Hakkında Atasözleri ya da Atasözlerinin Toplumsal Anlamı”, çev. Nurdan Tuhfe Toçoğlu, *Milli Folklor*, sayı 70, 2006, ss. 85-91.

NİTELİK RUHA BAĞLI BİR ŞEY

Sahte çevirilerle, intihallerle kültürümüzün ekosistemini tahrip ettiler; kütüphaneler, bibliyografyalar bunlarla kirlenmiş durumda.

Sabri Gürses

Yayıncılık dünyamızda bir yıl içinde yayımlanan kitapların neredeyse yarısı çeviriyken yapılan çevirilerin niteliği nasıl oluşacak?

Ben otuz yıl önce edebiyat dünyasına genç bir yazar olarak girerken piyasadaki çeviri oranının ve etkisinin çok fazla olduğunu düşünüyordum. Otuz yıl sonra da fikrim çok değişmiş değil. Ortaokuldan beri yabancı dilde eserler okuyan, birkaç dilde yabancı literatürü takip eden, üstelik geçim kaynağı çevirmenlik olan biri olarak bizdeki çeviri yoğunluğunu kabullenmekte hâlâ güçlük çekiyorum. Sadece çeviri okuyan bir okurun işi çok zor. Böyle bir ortamda normlar oluşması, normların değerlendirilmesi de çok zor. Düşünce dünyamız uzun zamandır böyle ve kriz çok derin. Durumun ironik simgesi Hasan Âli Yücel olabilir. Yarıltıcı bir mitte ticari marka haline getirildi, ülkenin çeviri kahramanı olarak ünlendi ama onun kendi şairleriyle, düşünce eserleriyle ilgilenen yok. Konuyu bu çerçevede ele alabiliriz bu yüzden: Yüz yıl boyunca yaşanan çeviri bolluğunda nitelik karmaşası ilerlemeye engel olmadığına göre bundan sonra da olmayacaktır. Nitelik beklentisinin kişi için yaşla, deneyimle birlikte değiştiğini de unutmayalım; gençken bir eserin konusuna ilgi duyan kişi, yıllar sonra eserin üslup özelliklerini, dilini dikkatli değerlendirmedikçe fark edebilir. Ben geçmişte beğendiğim, altını çize çize okuduğum birçok kitabı yıllar sonra tekrar baktığımda dillerinin derin sorunlarla yüklü olduğunu gördüm, her okumada fark-

lı şeylere önem verdiğimizizi anladım. Demek ki nitelik aslında ruha bağlı bir şey.

Her koşulda, dönemin edebi çevirilerinin niteliğini belirleyen, o niteliğin ölçüsünü yaratan şey öncelikle o dilde üretilen edebi eserlerin niteliğidir. Edebiyatımızdaki çevirilerle telifleri dönemsel kıyaslamakta, niteliği, üslubu dönemsel görmekte yarar var. Çevirilerin nitelikli olması telif edebi eserlerin nitelikli olmasına bağlı; dilimizde yeterince nitelikli, kalıcı edebi eser üretilmiyorsa, bu yokluğu çevirilerle doldurmayla, onların niteliğini daha belirleyici görmeye başladığımız tehlikeli bir yerdeyiz demektir. O yüzden çeviri niteliğini artırmak için, genel dil niteliğini artırmak, güçlendirmek için güçlü bir edebiyata ihtiyacımız var.

Yayıncılık dünyamızda çeviriyle ilgili en önemli sorun sizce nedir?

2000'lerin başında edebiyat çevirisi alanındaki en ağır sorun intihallerdi, çeşitli yayınevi ve gazetelerin yayımlayıp dağıttığı klasik edebiyat çevirilerindeki intihaller. Özellikle Rus edebiyatı gibi çok okunan edebiyatları mahvettiler, çeviri tarihimizi bozdular. Bunu unutmayacağız: Sahte çevirilerle, intihallerle kültürümüzün ekosistemini tahrip ettiler; kütüphaneler, bibliyografyalar bunlarla kirlenmiş durumda. Bu süreçte aydınlarımızın sessiz kalması akıl alır gibi değildi ama oldu: Ben kitapçılarda, marketlerde intihalleri yakalayıp resimlerini çeker, haklarında yazılar yazar, gazete kampanyalarının setlerini takip ederken, bu gazetelerden birinde yazan bir köşe yazarı bana, "Ben sadece yazı yazıyorum orada, gerisini bilmiyorum" di-

ye mektup yazdı. Bir diğerinin günlüklerini okurken gördüm geçenlerde; o sırada bir tatil yerine çekilmiş, "Böyle bir hataya karıştım ne yazık ki" diye yazmış. Ve biz bu insanlardan demokrasi, adalet, edebiyat adına bir şeyler bekliyoruz – en temel konuda, halkın kandırıldığı yerde susan insanlardan. Nitelikse nitelik bu.

Onun dışında her sanat için olduğu gibi çeviri sanatı için de başlıca sorun kötü bir piyasa. Ucuza mal edilen çeviriler kalabalığı, tek seferlik ödemelerle, her baskıda azalan teliflerle yaptırılan işler, okuru yanıltarak yönlendirmeler... kolaycı çağımızda işi zor çevirmenlerin, editörlerin, sanatçıların. Gruplaşmalar iyice tuhaflaştı. Eskiden dergilerde eleştiri yok diye yakınırdık, şimdi sosyal medyada bir satırda harcanabiliyor çevirmenlerin emekleri, ya da abartılabiliyor. Yayınevi yayıncı çalışanlarını reklamcı gibi çalıştırıyor. Çeviribilimin bu piyasa dinamiklerini eleştiren bir araştırma alanı olması mümkün, ben onu böyle bir sosyal bilim olarak gördüm, böyle bir rol alması gerekiyor. Bu arada makine çevirisinin etkilerine karşı hazır olmamız gerekiyor: Douglas Robinson'ın *Nasıl Çevirmen Olunur* kitabında güzel bir örnek var bu konuda – kitabın ilk baskılarında makine çevirisinin başarısız örnekleri verilirken, son baskısında insan çevirmenin iş ortağı olabileceği anlatılıyor. Çevirmenleri insan yerine koymayanların bolca bulunduğu bir piyasanın makineleri adam yerine koymasına şaşırmayız herhalde. Bu geleceğe hazır olmak gerekiyor. ■

ÇEVİRİDE ARGO SORUNU, ARGO KATKISI

Bu konumlama süreci içinde argo, kendisine düşen işlevi şöyle ya da böyle yüklenebiliyorsa, çeviriler bir dilin argosu için belki de en çok ter dökülmüş kaynaklardır.

Hulki Aktunç

Bir Argo Sözlüğü dolayısıyla...

Bir Dilin Tanığı Olarak Çeviri ve Argo

Tanıklıklarıyla Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü'nün yazılışı yaklaşık on yıl sürdü.

Sözlüğün birinci yazılışı iki yıl önce bitmişti. Diğer çalışmalarımı altüst eden bu çileli ve keyifli beladan kurtuldum sanmıştım. Ama gelincik tarlasına dönmüş sayfaları temize çekerken her sayfanın aynı işleminden geçeceğini anladım. Ekler, yeni yeni sözcüklerle deyimler, özellikle de yeni tanık cümleler, bütün sözlüğü işgal etmişti.

Argo ve dil bir an bile donuk kalmıyor. Hele yazma süreci yıllara yayılınca, genel dil ile genel argo, genel argo ile alan argoları arasındaki ozmos gerekeni yapmıştı: Dün *pararon* sözcüğü için tanık cümle bulamıştım, bugün yazılı kaynak vardı. Dün *madi* sözcüğü yalnızca “duyulan” bir şeydi, artık “okunan” bir şeye dönüşmüştü. *Dandig* “uyuşturucu” alan argosundan kalkmış, genel argoya girmiş, genel anlamda dile karışmak üzereydi.

Katkıları durdurdum. Yeniden yazmaya girişmezsem bu sözlük bitmeyecekti.

Yeni tanıklar bir sorunsal ile daha karşılaştırdı beni: Önceleri biraz soğuk durduğum çeviriler, niçin tanıklık kaynakları olmasın? Türkçe'nin argosuna, değişik bir tanıklık kayna-

ğı... Çeviriler. Yararlanmamalı mıydım?

Bir *Gönülçelen*, bir *Otomatik Portakal*, bir *Lolita* öyle güzel tanıklıklar içeriyordu ki. Haydi, onlarla birlikte birçok çeviriyi taradım.

Çeviri-etkin dil (kendisinden çeviri yapılan dil), çeviri-edilgin dil'de bir karşılık aramaktadır.

Çeviri-edilgin dil, çeviri-etkin dil karşısında her çeviriyle birlikte yenisinden konumlanır.

Bu konumlama süreci içinde argo, kendisine düşen işlevi şöyle ya da böyle yüklenebiliyorsa, çeviriler bir dilin argosu için belki de en çok ter dökülmüş kaynaklardır.

Cop, Aynasız, Tahtakoz ve Zarvo

“If he's really a cop...” (Vladimir Nabokov, *Lolita*, Corgi, 1962, s. 230.)

Bu cümlecik Türkçe'de karşılığını ararken kendi kurallarını da koymaktadır:

– Konuşan yeniyetme bir kız.

– *Lolita* ilk kez 1955'te yayımlanmıştır ve romandaki olaylar II. Dünya Savaşı sonrasında geçmektedir.

– *Lolita* bir ortahallidir, eğitimi ortalamadır.

Lolita Türkçe'de şöyle konuşuyor: “Gerçekten aynasızsa...” (*Lolita*, çev. Fatih Özgüven, Can, 1982, s. 300.)

Roman kişisi erkek olsa, başka bir dönemde konuşsa, sınıfsal durumu da değişik olsa “aynasız” sözcüğünün yerini kim bilir hangi argo söz-

cükler alacaktı?..

“Adam essahtan tah-takozsa...” (1800'lerin sonu.)

“Zarvo ise herif gerçekten...” (1970'ler.)

“Ya paparonun biriyse...” (1980'ler.)

Çevirmen *cop* sözcüğüyle karşılaşıyor. Sözcük “yakalama, tutuklama, polis memuru”

anlamlarında kullanılıyor; “not much cop” çeşitlemesi “pek iyi değil” anlamına geliyor.

Aynasız (öncelikle *aynalı* sözcüğünün karşıtı olarak) nahoş, kötü, olumsuz, aykırı anlamlarını taşır; bir yandan da polis zaptiye, kolluk kuvveti demektir. *Cop* ile *aynasız* çok iyi örtüşüyor.

Cop Anglo-Amerikan kaynaklarda 19. yüzyıldan beri bilinen bir terim, argoluğunu giderek yitirmiş. (Son birkaç yıl içinde büyük ilgi yaratan *Beverly Hills Cop* adlı filmi düşünün.) Türkçede de *aynasız* öyle: Argoluğu hemen hemen kalmadı. (19. yüzyıl sonundan kalma ortaoyunu metinlerinde “aynasız” a rastlarsınız.)

Sözcükler daha dar alan argolarından (hırsız argosu, dolandırıcı, yankesici argosu) yola çıkarak genel argoda kullanım değeri kazanıyor; genel argodan da genel dile geçerek “bilinirlik, şifreyi yitirme” aşamasına geliyor.

Fatih Özgüven'in *cop*-aynasız çevirisi yerinde. Doğru. Tanıklık değeri taşıyor.

Özellikle Lolita ve Otomatik Portakal'da argo hem toplumdan kaçışın hem karşı çıkışın simgesidir. Toplum dışlıyor mu bizi? Biz de toplumu dilimizden dışlarız! (Elden geldiği kadar tabii.) Argonun işlevini Türkçede yeniden var kılmak, çevirmeni sözlüklerden öteye götürüyor...

Argo: Dillerin Kardeşliği

Amerikan argosu (özellikle, bu argonun en büyük eyaleti New York argosu) neredeyse dünyanın bütün dillerinden ödünç alan bir argo.

Türkçedeki argo da bu özelliği taşıyor. Çünkü büyük bir imparatorluk coğrafyasına dayalı. (Henry ve Renée Kahane ile Andreas Tietze'nin o görkemli sözlüğü, *The Lingua Franca in the Levant*, söylediklerimin çok iyi bir tanığı.)

Osmanlı/Türk argosuna terim, deyim veren diller: Almanca, Arapça, Arnavutça, Bulgarca, Çince, Çingenece, Ermenice, Farsça, Fransızca, Hintçe, Hollanda dili, İbranca, İngilizce, İspanyolca, İtalyanca, Kürtçe, Latince, Macarca, Moğolca, Portekizce, Romence, Rusça (Anthony Burgess ile Aziz Üstel'in kulağı çınlasın!), Sanskritçe, Slav dilleri, Yunanca...

İşte Amerikan argosu içinde yer alan "Nadsat", Rusça birçok sözcüğü İngilizceye taşıyivermiştir. Soyları Slav ülkelerinden gelmiş birçok Türkün kullandığı "babuşka" sözcüğü, birden *A Clockwork Orange*'da karşınıza çıkarır: "Give these poor old baboochkas over there a nourishing something." (Anthony Burgess, *A Clockwork Orange*, Penguin Books, 1973, s. 11.)

"Bu zavallık morukçuklara doyurucu bir şeyler ver." (*Otomatik Portakal*, çev. Aziz Üstel, Bilgi, 1982, s. 16.)

Daha önceki sayfada, yine "babuşka"yı Üstel *kokona* diye çevirmiştir.

Moruk (Ermenice "sakal"dan) ve *kokona* (Yunanca *kokkona*'dan), ba-

buşka Rusçadan... Metin İngilizce, çevirisi Türkçe! Bir iki cümle içinde beş dilin izleri.

"... a disgusting slang term which, in a literal French translation, would be souffler..." (*Lolita*, s. 291.)

"... tam olarak Fransızcaya çevrilirse 'üflemek' anlamına gelecek iğrenç bir argo deyim..." (*Lolita*, Özgüven, s. 378.)

Bir yandan Nabokov'un Fransızca ile ilgisini düşünüyorum; bir yandan çevirmenin şansını. *Souffler*'nin doğrudan çevirisi, bizim argodaki "üflemek" ile karşılaştırıyor çevirmeni. İngilizce, Fransızca ve Türkçe, bir cümlelerin içinde, utkuyla.

Birkaç örnek daha:

Laç ve sanırım bu sözcükten türetilmiş *laço*. Çingenece kökenli. (Sözlüğüme *laç* için tanık ararken Osman Cemal Kaygılı'nın *Çingeneleri*'ni yardıma yetişmiş.) *Gacı* ile *gaco* arasındaki ünlü değişimi, *laç* ile *laço* arasında da var. *Laço* bir alan argosu olarak eşcinsel argosunda kullanıldı, oradan genel argoya sızdı. Jean Genet'nin en önemli oyunlarından biri olan *Ilaute Surveillance*'in çevirisinde *laço* ile karşılaşırız. Türkçe, Fransızca, Çingenece yan yana (*Gözetim Altında*, çev. Yıldırım Türker, *Yazko Çeviri* dergisi, Eylül-Ekim 1981).

Saloz; bir yandan "salak"a gönderme yapıyor bu sözcük, bir yandan Yunanca *salos* kökenli.

"... soğuktu hava, hele bu saloz tepenin üstünde" diyor Salinger, Adnan Benk'in Türkçesinde. (J.D. Salinger, *Gönülçelen*, çev. Adnan Benk, Cem, 1967, s. 14.)

Papel uzun yolculuklar yapmış bir sözcük. Yunanca *papyros*'tan İspanyolcaya geçmiş, "kâğıt" anlamında. Bizim argoda da önceleri "kâğıt para, kaime", sonraları "para, lira" anlamında yer almış. Joseph Conrad'ın *Ölüm Gemisi*'nde Donkin şöyle konuşur: "... bir okka, tam üç papel eder..." (Joseph Conrad, *Ölüm Gemisi*, çev. Haluk Şahin, Adam, 1982, s. 96.)

Diden Dile İşlev Aktarımı

Özellikle *Lolita* ve *Otomatik Portakal*'da argo hem toplumdan kaçışın hem karşı çıkışın simgesidir. Toplum dışlıyor mu bizi? Biz de toplumu dilimizden dışlarız! (Elden geldiği kadar tabii.)

Argonun işlevini Türkçede yeniden var kılmak, çevirmeni sözlüklerden öteye götürüyor: Örneğin, Genet çevirisinde *laço* ilk kez yazılı kaynağa geçmiştir sanırım. 1981 yılında hiçbir sözlük bu sözcüğü anlamıyordu.

"... fine for the complexion"ı *cilde iyi gelir* diye karşılamak; "queer"i *tekerlek* diye çevirmek; "Nadsat"ın "meme" anlamındaki "groody"sine *güğüm*'ü eşlemek...

Çeviride argo sorununa çözüm getirmek, hatta Türkçeye bu yolla katkıda bulunmak, argonun işlevini dilden dile doğru aktarmakla mümkün. Benim sözlük, sayısız kaynağın yanı sıra bu güzelim çevirilerin kutlanası çevirmenlerine de bir teşekkürdür. ■

– *Metis Çeviri*, sayı 7,
Bahar 1989, ss. 31-33.

BAHTİYAR ÖZGÜR SARIOĞLU

İnsan iyi verilmiş
bir fizik dersiyle
analitik düşünmeyi
gerçek anlamda kavrayabilir.

Uluslararası öğrenci değerlendirme programı PISA'nın ya da ÖSYM'nin üniversiteye giriş sınavı sonuçları yorumlanırken "Niçin öğretemiyoruz?" sorusu ortaya atılır ama nedenleri üzerine değerlendirmeler genelde kısıtlı kalır. Oysaki öğretmenlerimiz nasıl bir öğretim sürecinden geçiyor, öğretmenlerimizin mezun oldukları üniversitelerdeki hocaları konularına ne kadar hâkim sorularının sorulması elzemdir. Bu sebeple, 2007 yılında Türkiye'den on dört fizikçinin neredeyse tüm makalelerinin intihal ürünü olduğunu ortaya çıkaran ODTÜ'lü ekipte yer alan Prof. Dr. Bahtiyar Özgür Sarioğlu'yla bu meseleler ve fiziğin günlük hayattaki karşılığıyla ilgili bir söyleşi gerçekleştirdik.

MEHMET KAVUK

Öncelikle çok klişe bir soru var, özellikle mühendislik öğrencileri sorar, "Hocam fizik bizim ne işimize yarayacak," diye. Fiziğin günlük hayatla ilişkisi nedir?

Ben genellikle soru soran öğrencinin haline bakıp öyle cevap veriyorum ve bunu mühendislik öğrencisi soruyorsa, "Notumu alayım gideyim" diyordur zaten, öğrenme niyeti yoktur. O yüzden birazcık canını sıkacak şekilde cevap veriyor, "Fizik öğrenmezsen mühendis olamazsın," diyorum. Newton ve

öncesi fizik için doğa felsefesi diyordu, bütün bilimlerin anası yani. Bilim dediğin şey aslında fizikle çok yakından ilişkili, doğayı anlama çabası. Fizik çalışırken insan doğa hakkında bir sürü şey öğreniyor. En önemlisiyse düşünmeyi öğrenmek. Memleketinde düşünen yok! İnsan iyi verilmiş bir fizik dersiyle analitik düşünmeyi gerçek anlamda kavrayabilir. Mühendislikte bunu yapmak kolay değil. Mühendislik eğitimi almış bir fizikçi olarak diyebilirim ki mühendisler fiziğin temelini değil sadece kuralları öğreniyorlar. Öğrenci, Newton'un üç yasası eşelendi-

Düşünmeyi öğretemiyoruz. ODTÜ’de bile çoğu öğrenci mesela ivmenin birimlerini bilmiyor. Yani “metre bölü saniyekare” desin istemiyorum ama “uzunluk bölü zamanın karesi” demeli ivme için. Birimleri çevirmeyi de bilmiyorlar.

Bariz bir şekilde bu memlekette matematik, fizik öğretmiyoruz. Lise mezunu insanlarımız beklenen seviyede değil, çünkü bakışımız yanlış. Zaten kültürel olarak bu toplumda, bu topraklarda bilim öncelikli değil.

ğinde göreliliğin bulunduğunu fark etmek yerine bu yasaların sonuçlarıyla ilgileniyor. O yüzden mesela eğik düzlemde bir cismi bıraktığında hangi ivmeyle düşecek, bunu öğreniyorlar sadece.

Günlük hayatta çokça karşılaşıyoruz aslında, fiziğin şu prensibinden bu gerçekleşiyor veya şu mümkün değil diyoruz. Geçenlerde dalgıç bir arkadaşımla konuşuyorduk, “Hocam ocak ayında dalıyoruz, su sıcaklığı belki eksi on, belki eksi on beş derece,” dedi. Uzun yıllar dalgıçlık yapmış biri bile deniz suyu sıcaklığının eksi on beş derece olamayacağını bilmiyor.

Makarna pişirirken tuz konur değil mi? Ama önce suyu kaynatırsın, sonra tuzu koyarsın, zira tuz eklediğinde suyun kaynama derecesi yükselir. Suyu kaynatmadan önce tuzu atarsan daha çok enerji harcarsın. Daha az enerji harcamak ve daha çabuk pişirmek istiyorsan tuzu kaynadıktan sonra koyacaksın. Ya da bir diğer örnek; yağmurda koşmak mı yoksa yürümek mi iyidir, hangisinde daha hızlı ısınır... Pratik açıdan koşmak daha iyidir ama teorik açıdan, süpürdüğü yani taradığın alan değişmediği için sonuç değişmiyor. Sizinle buluşmadan önce 2020 üniversite giriş sınavı istatistiklerine baktım. Birinci basamak Temel Yeterlilik Testi’ne (TYT) 2 milyon 295 bin 890 aday katılmış, fen bilgisinden, yani fizik, kimya ve biyolojiden 20 soru sorulmuş, ortalama 2,668. Matematikten 40 soru sorulmuş, ortalama 5,556. İkinci basamak Alan Yeterlilik Testi’ne (AYT) giren aday sayısıysa 1 milyon 272 bin 309. Fizikte 14 soru sorulmuş, ortalama 1. Matematikte 40 soru sorulmuş, ortalama 7,5.

Bariz bir şekilde bu memlekette matematik, fizik öğretemiyoruz. Lise mezunu insanlarımız beklenen seviyede değil, çünkü bakışımız yanlış. Zaten kültürel olarak bu toplumda, bu topraklarda bilim öncelikli değil. Bilimsel kültür yok. Ailelerde başlıyor bu iş. Benim annem babam öğretmen, o zaman

için öğretmen olmak çok değerli, saygın bir şeymiş. En iyi öğrenciler öğretmen olurmuş. Hali vakti birazcık daha iyi olanlar belki tıp fakültesine filan giriyormuş. Annemle babam parasız yatılı okuyarak öğretmen olmuşlar. Tabii çok değerli hocaları varmış. Ama şu an eğitim fakültelerine aldığımız gençlere bakalım, daha düşük puanla, hiç olmazsa öğretmen olayım bari diyerek giriyorlar. Bizim fizik bölümünde eğitim fakültesinden gençler de ortak ders alıyor. Ne yazık ki çok zayıflar, düşünmeyi bilmiyorlar. Düşünmeyi öğretemiyoruz. ODTÜ’de bile çoğu öğrenci mesela ivmenin birimlerini bilmiyor. Yani “metre bölü saniyekare” desin istemiyorum ama “uzunluk bölü zamanın karesi” demeli ivme için. Birimleri çevirmeyi de bilmiyorlar. **Hocam burası ODTÜ, bir de Anadolu üniversiteleri var, söylemekte beis yok, düşük profilli üniversiteler. Yani fizik bölümüne girebilmek için örneğin ikinci basamak sınavda 5 matematik 4 fizik yeterli olabiliyor. Sonra bu öğrenciler mezun oluyor. Bir kısmı akademisyenliğe devam ediyor, tabii nasıl devam ettiği de ayrıca konuşulması gereken bir konu. Ahbap çavuş ilişkisi biliyorsunuz, torpiliniz yoksa kadro alamazsınız. Ama örneğin X üniversitesinin fizik bölümüne bakıyorsunuz, yirmi hoca varsa neredeyse yirmisi de o üniversitenin mezunu. Ama bu hocalar o üniversiteye 5 matematik 4 fizikle girmiş. Tabii ki aralarında kendini geliştirenler vardır ama yirmide yirmi olması mümkün değil. Bu hocaların yetiştirdiği öğrencilerden nasıl fizikçi olur, asıl problem burada başlıyor sanırım. Öğrencilerde pek suç yok gibi geliyor bana.**

Ben doçentlik jürilerine giriyorum, artık sadece dosyalar değerlendiriliyor. Eskiden sözlü sınav da vardı ama kaldırıldı. Yazılan makaleleri görüyorum. Çoğu üçüncü dördüncü sınıf, adı sanı duyulmamış dergilerde basılmış. Kalite ve içerik büyük sorun. Bir üniversitede profesörlük kadrosuna başvuru

İnsanlar sonuçta yapacakları işe, kazanacakları paraya bakıyor. Türkiye’de temel bilimler alanında çalışmak saygın bir iş değil. Amerika gibi gelişmiş ülkelerde ise temel bilimlerle uğraşan insan gerçekten kafası çalışan insandır, fark yaratan insandır.

ran dört adayın dosyasına baktım daha yeni. O dört adaydan bir adayın, başvurduğu kadroyla hiç alakası yoktu. Başka bir adayın yayınları hep aynı konu üstüne; hiç geliştirmemiş kendini, doktorasının üzerine yeni bir şey koyamamış. Evrensel anlamda değerli bir şey yapmamış yani. Mesela ben fen lisesini bitirip, elektronik okuyup sonra temel bilimlere geçeceğim diye karar vermiş biriyim. Çok çalışarak fizik bölümüne giren hevesli insanları, fizikte kalıp ilgilendiği konularda çalışmaya devam eden insanları tenzih ediyorum ama çok büyük bir kısmı aslında memuriyet gibi bakıyor bu işe. Araştırma yapmayınca rahatsız olmalısın ki devam edebilesin. Merak da çok önemli bir unsur ama biz insanlara merak etmeyi, akıllı, anlamlı sorular sormayı, o sorulara kendi başlarına cevap vermeyi öğretmiyoruz. Birinci sınıfta “Fizik niçin lazım,” diye soran gence aslında verebileceğim bir cevap da bu. Anlamlı bir fizik dersinde kendi problemini kendin çözmeyi öğrenebilirsin.

Pekâlâ, belki aynı konu etrafında dönüp duruyoruz ama devlet okullarında fizik öğretmenliği olmak istiyorsanız KPSS’ye (Kamu Personel Seçme Sınavı) girmeniz gerekiyor. 2019’da 4025 aday fizik öğretmenliği alan bilgisi sınavına girmiş. 75 soru sorulmuş, ortalama 32. Sorulara baktım, tabii sübjektif bir şey bu ama çok zor değillerdi. 32 kimilerine az gelmeyebilir ama bu sınava girenlerin iddialı fizik mezunları olduğunu düşünüyorum. 4025 sayısı da az, hem az sayıda kadro açıldığı hem de birçoğu muhtemelen kendini yetersiz gördüğü için KPSS’ye başvurumuyor. Ortalama 32 ise tabii 50 yapan da vardır ama 10 yapan da vardır. Yani bir fizik mezunu 75 soruda 10 soruyu doğru yanıtlıyorsa durum pek de iç açıcı değil.

Bu büyük problemin farkındayız ve olumlu anlamda geliştirecek bir sürü şey söyleyebiliriz ama bütüncül yaklaşmak lazım. Bileşik kaplar teorisi. Memleketin neresi düzgün ki

fizik eğitimi düzgün olsun. Genel olarak bu kadar çok fizikçi yetiştirmeye gerek olmadığını düşünüyorum. ODTÜ Fizik Bölümü’ne yüz küsur kişi alıyoruz. Bence çok fazla. Öğrenci sayısı azaltılmalı. Onları daha iyi seçmeli ve daha iyi yönlendirmeliyiz. Zaten bu yüz küsur kişinin büyük bir kısmı gerçekten fizikle ilgilenmiyor. Kerhen mezun oluyorlar. Tabii fiziği merak etmedikleri, doğru dürüst öğrenmedikleri, içselleştirmedikleri için sonradan hoca olsalar bile yetiştirdikleri insanlar da kendileri gibi meraksız ve ilgisiz oluyor. İnsan temel bilimleri gerçekten içinden gelecek öğrenebilir.

Birçok ülkede temel bilimler mühendisliğinin önünde. Temel bilimler okumak istiyorsanız fizik, matematik veya kimyada yetkinleşmeniz lazım. Türkiye’deyse temel bilimlerin puanı mühendisliğe göre düşük.

İnsanlar sonuçta yapacakları işe, kazanacakları paraya bakıyor. Türkiye’de temel bilimler alanında çalışmak saygın bir iş değil. Amerika gibi gelişmiş ülkelerde ise temel bilimlerle uğraşan insan gerçekten kafası çalışan insandır, o anabilim dalında kalmayıp başka yere yönlense de fark yaratan insandır. Böyle bir sürü arkadaşım var Amerika’da, fizik okuduktan sonra Wall Street’te çalışmaya başlayıp orada fark yarattılar, çünkü düşünmeyi biliyorlar. Başka bir bakış açısı getirebiliyor, pratik sorunları fizik eğitimi sayesinde öğrendiği yöntemlerle halledebiliyorlar. Bizdeyse mühendislik öne çıkıyor. Ben niçin mühendislik okudum, çünkü mühendisler daha yüksek maaş alıyordu; hayata yüksek maaşlı bir işle başlayıp anne babama yük olmayayım diye seçmiştim mühendisliği.

Bilkent Üniversitesi Elektrik-Elektronik Mühendisliği mezunusunuz, aynı üniversitede matematik yüksek lisansı, sonra da ABD’de Brandeis Üniversitesi’nde fizik doktorası yaptınız. Aslında siz de aynı dertten mustaripsiniz sanki hocam: Liseden mezun öğren-ci ne istediğini tam bilmiyor, çevresi de iyi

Memleketin neresi düzgün ki fizik eğitimi düzgün olsun. Genel olarak bu kadar çok fizikçi yetiştirmeye gerek olmadığını düşünüyorum. ODTÜ Fizik Bölümü’ne yüz küsur kişi alıyoruz. Bence çok fazla.

yönlendiremiyor onu.

Aslında ben şanslıydım, elektrik-elektronik bölümünde çok iyi hocalarımız vardı. İkinci sınıfın ikinci döneminde, sonradan danışmanım da olan sevgili Bülent Özgüler hocamın yanına gittim, “Yanlış bölüm seçmişim, benim mühendislik okumamam lazım,” dedim. “Bu diplomanın sana çok büyük faydası olacak, sen bir şekilde bu okulu bitir, sonra istediğin her şeyi yapabilirsin, matematiğe ya da fiziğe kayabilirsin, kafan çalışıyor. Kafası çalışsan, nasıl bakması gerektiğini bilen insan her şeyi yapabilir,” dedi. Elektronik yanlış bölümdü benim için, bunu biliyordum. Ama Bülent Hoca bana büyük bir güven verdi, ufkumu açtı. Biz de ODTÜ’de ne yapmak istediğini bilen ama yönünü kaybetmiş insanlara elimizden geldiğince yardım etmeye çalışıyoruz. Senin dediğin X üniversitesinde bunu önemseyen hocalar var mı acaba? Daha kendisinin niçin orada olduğunu bilmeyen insanların yapabileceği bir şey değil hocalık.

Peki hocam sizi sıkıştırıyım biraz, doçentlik dosyaları geliyor, niçin doçentlik unvanı veriyorsunuz?

Ben genelde vermiyorum. Ama oy çokluğu meselesi var, jüri beş kişiden oluşuyor. Gerçekten hak etmiyorsa, doçentliğe uygun bulmuyorsam mümkün olduğunca objektif, yön gösterici ve yapıcı eleştirilerle “uygun değildir” diye yazıyorum. İnsanların gerçekten zora gelemediğini düşünüyorum. Ne istediğini bilmek ve onun peşinden koşmak: biz bunu öğretmeliyiz insanlara. Fizik eğitiminin önce kendine güvenmeyi öğretmeliyiz. İlkokulda, ortaokulda oturması gereken şeyler bunlar. Sonra da kendi sorularına kendisinin cevap vermesini sağlamalı. Ben öyle okullarda okumadım. Günümüzde öğretmenlerimiz ezbere dayalı ders veriyor; Newton’un ikinci hareket yasası $F=ma$ ’nın sadece çarpma bölmeyeyle çözüleceğini zannediyorlar. Önemli olan nasıl düşüneceğini öğretmek ve bundan da önce karşındaki öğrencinin sana güvenmesini sağlamak. Çocuklar çok iyi anlar korkuyu, bilmeyeni, bir defa bunları hissetmemeli çocuk. Size hem saygı hem sevgi duymalı ki anlattıklarınızla gerçekten ilgilensin. Bizdeki fizik eğitiminde öğretmenler gündelik hayatla ilgili klasik mekanik bilgilerin (hareket, dinamik, kinematik vs.) formülünü verip geçiyorlar.

Günümüzde öğretmenlerimiz ezbere dayalı ders veriyor; Newton'un ikinci hareket yasası $F=ma$ 'nın sadece çarpma bölmeyele çözüleceğini zannediyorlar. Önemli olan nasıl düşüneceğini öğretmek ve bundan da önce karşındaki öğrencinin sana güvenmesini sağlamak. Çocuklar çok iyi anlar korkuyu, bilmeyeni, bir defa bunları hissetmemeli çocuk.

Halbuki her dersin başında o gün anlatacağın kavramı çok basit düzeneklerle hazırladığın bir deneyle gösterebilirsin. Arada ettiğin laflarla çocuğa konunun ne kadar derin olduğunu hissettirmeli, merak uyandırmalı-sın. Sonra bunu niceliksel hale dökmelisin, matematiğini de anlatarak. Newton bu yüzden *Kalkülüs*'ü buldu; sizler de integral ya da türevi bu nedenle öğreniyorsunuz.

Peki okullarda bu altyapı var mı? Ayrıca müfredat sorunu da var. Yanlış hatırlamıyorsa ABD'de Richard Feynman bir eyaletin müfredat kuruluna davet edilmişti ders kitaplarını değerlendirsın diye. Orada da o dönemde durum iç açıcı değilmiş ama Feynman'ın davet edilmesi iyi bir şey. Amerika'da çok iyi bilim eğitimi veren okullar var ama seyrek görülen seçkin okullar bunlar. Çok değerli insanlar da var ama onlar da biraz aileden gelen gelenekle filan yoğruluyor. Genel olarak Amerika'da bilim eğitimi çok iyi değil. Amerika'nın bizden farkı; orada kafası çalışan, ne yaptığını bilen insanların önünün açık olması. Bizde kafası çalışan insanların gittiği üniversiteler belli, o üniversitelere tepeden nasıl çöktüğü de belli. Boğaziçi'nin durumuna bakın, aynı şeyler ODTÜ'de de oldu. Daha kötüsü de gerçekleşebilir. Aykırı bir sesin çıkmasını, aykırı düşünen insanların olmasını istemiyor sistem. Sanat, bilim ve edebiyat, sisteme rağmen bireylerin uğraşlarıyla yürüyor.

İşte bu sürdürülebilir değil, sonuçta harcıyoruz insanları. ODTÜ'ye, Boğaziçi'ne giren diyelim ki yüzde birlik ikilik kesim İngiltere'de doğsaydı Oxford'da, Cambridge'de okuyacaklardı ve hiçbir zaman kariyer anlamında çok büyük bir sıkıntı çekmeyeceklerdi ama burada ODTÜ, Boğaziçi mezunlarını bile harcıyoruz.

Ben çocukken de beyin göçü sorunu vardı,

hâlâ var. Ülkenin potansiyel sahibi, çalışkan gençlerini topluyorsunuz, mesela ilk kurulduğunda fen liselerinde olduğu gibi, ülkenin kıt kanaat kaynaklarıyla bu insanları yetiştiriyorsunuz. Benim dönem arkadaşlarımla büyük kısmı yurtdışında yaşıyor, dönmediler. Niye dönsünler ki? Burada istedikleri araştırmayı yapamıyorlar. Bürokrasisi de ayrı bir sorun. Yurtdışından birini getirecek olduk, her ay yirmi tane imza atmak zorundaydım bursunu verebilmek için. Bunun gibi bir sürü şeyle uğraşmak zorundasınız. Bir yandan da ders yükü altında eğilip bükülüyorsunuz. ODTÜ kendisini iyi eğitim veren bir üniversite olarak lanse ediyor. Ama araştırma ikinci planda kalıyor her zaman. Her hoca en az ikişer ders vermek zorunda. İki ders insanın imanını gevretiyor.

Anadolu üniversitelerinde haftada otuz saat ders veren hocalar var. İki ders sayesinde ODTÜ araştırma konusunda daha da fark yaratıyor gibi. İki derse çok diyorsunuz, aman duymasınlar hocam.

Evet çok. Nedir ki diyebilirsiniz ama bizim işimiz başka aslında. Bir sürü şey söyleyebilirim fizik eğitimiyle ilgili, mesela 1500 mühendislik öğrencisine 30 grup açıp ders veriyoruz, halbuki insanların ders programlarına uysun diye diyelim 300'er kişiden 5 grup açabiliriz. Benim doktora yaptığım üniversitede öyleydi. Bir sınıfta 500 kişi vardı. Amfide hocanın işi sadece ders vermektir. Çok da güzel ders veriyordu. Dersin başında deney düzeneğini herkesin görebileceği bir şekilde tahtaya yansıtıp mikrofonuyla çok basit bir deney yapıyordu. Sonra soruyordu: Ne yaptık, ne oldu, niçin böyle oldu? Mesela bir pusula alıp ucunu saptırıyor, hareketleri gösteriyor, akı mevzusunu anlatıyordu. Lenz Yasası'nı basit bir şekilde anlatabiliyordu. O hocanın tek işi dersi iyi vermektir. Deney de

Yurtdışından birini getirecek olduk, her ay yirmi tane imza atmak zorundaydım bursunu verebilmek için. Bunun gibi bir sürü şeyle uğraşmak zorundasınız. Bir yandan da ders yükü altında eğilip bükülüyorsunuz.

önemli; sonuçta herkes teorici olmayacak, bunun için belirli bir olgunluğa ulaşmak lazım. Fizik aslında değişik branşların kopuk kopuk bir araya getirilmesi değil. Bir tane fizik var. Çünkü bir tane doğa, bir tane evren var. Onu anlamaya çalışıyoruz.

Bir lise fizik kitabına göz attım, Özel Görelilik Teorisi'ni anlatıyor ama adeta delikli peynir gibi. Hareketli bir cisme baktığımızda zamanın orada yavaş geçtiğini görürüz gibi temel bir düşüncüyü vermişler ama bu yavaşlığı niceliksel olarak veren formül yok. Halbuki özel göreliliğin basit bir matematiği var. Bu müfredatı kim karar veriyor biliyor musunuz?

Talim Terbiye Kurulu karar veriyor herhalde ama bizlere sormuyorlar. ODTÜ'den hocalarımızın Talim Terbiye'ye danışmanlık yaptığını zannetmiyorum ben. Bu işler zaten belli üniversitelerin tekelinde. Gazi Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi...

Lise müfredatı demişken, doçentlik sözlülerinde sorulan temel fizik problemlerinde sıkıntı yaşandığı doğru mu?

Doğru. Ben sana ne örnekler anlatırım. Adayı tahtada sözlü yapıyoruz. Jüri üyelerinden biri sordu: Eğik düzlemde bir tane blok var, bloğun üstünde de başka bir blok var, kaymadan gitmesi için neler olması lazım?

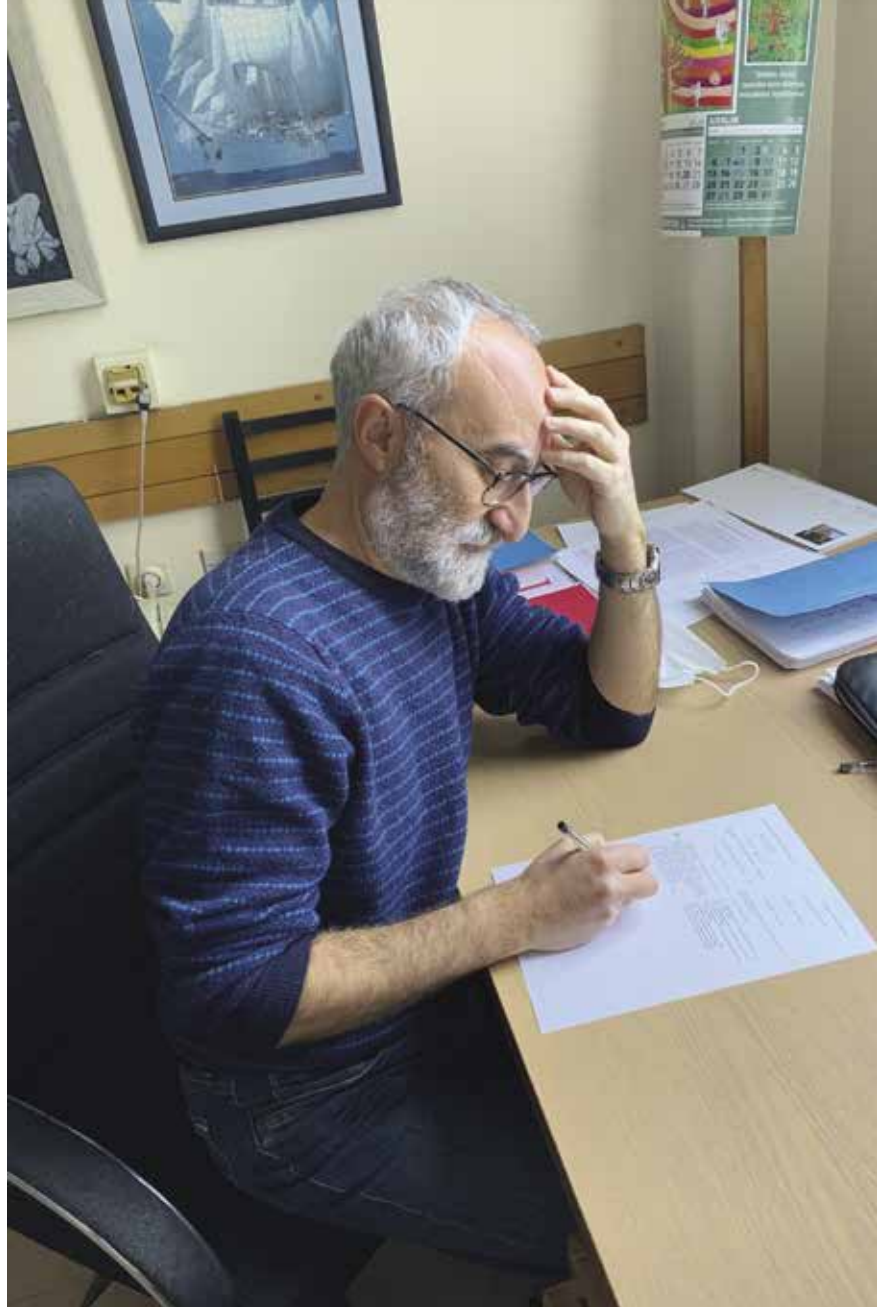
Bu soru aslında birazcık yüksek seviye lise sorusu gibi değil mi?

Evet ama işte daha sürtünme kuvvetinin yönünü bilmiyorlar. Ben dedim ki: Bu bloku düzleme koyalım, boş ver eğik düzlemi. Düzlemde kütle, onun üzerinde de başka bir kütle olsun, alttakini çekiyorum, üstteki onun üzerine etki eder, yani bir sürtünme var, hangi yöndedir sürtünme kuvveti? Serbest cisim diyagramını çizemiyorlar mesela. Eğik düzlem sorusunda kuvveti bileşenlerine ayırıyor, bileşeni de bileşenlerine ayırıyor, öyle bir bileşen buluyor ki orijinal kuvvette, yani orada gerçekte var olan kuvvete dik yönde bileşen buluyor.

İlk doçentlik sınavından kalsa bile ikincisinde mecburen geçiriyoruz dendiğini duymuştum.

Valla mecburiyet falan yok. Beni eskiden matematik jürilerine de çağırıyorlardı. Hattırıyorum, bir matematik kürsüsündeydim, aday ikinci jüride de kaldı.

Parayla makale bastırılmasına ne diyorsunuz?

Bir tane fizik var. Çünkü bir tane doğa, bir tane evren var. Onu anlamaya çalışıyoruz.

Bazı dergiler parasını verirsiniz her şeyi basarlar. Maç anlatımını bile basarlar.

YÖK bir dönem bunları da makale diye kabul ediyordu.

YÖK düzeltmeye çalıştıklarını söylüyor ama bilmiyorum. Önüme gelen dosyalardan görüdüğüm kadarıyla... Gerçi bana çok dosya yollamamaya çalışıyorlar gibi hissediyorum. Aslında bu işi zorlaştıracaksın, evrensel seviyede nasıl yapılıyorsa öyle yapacaksın. Türkiye'ye bir sürü yabancı topçu getiriyorlar ya, yabancı hoca getireceksin. Çok

Nature benimle telefonda söyleşi yapıp yayımladı. Sonra intihalciyle de konuştular. Adam oradan bile atıf aldı bir sürü, sanki Nature’da makalesi yayımlanmış gibi atıf aldı. Biz çıktık, “Kral çıplak” dedik ama Türk bilimine onulmaz yaralar vermekle suçlandık, baskı gördük. Ama memleket-te intihal bitmiş değil.

basit aslında, topçulara verdiği paranın çok daha azına kaliteli insanları getirecek-sin, zira yurtdışında pozisyon bulmak çok zor. Tabii onları ders yükü altında, bürokrasi altında ezmeyeceksin. Bunun için de bu ülkede özgürlük ortamı olması lazım, yoksa niye Almanya’yı bırakıp buraya gelsinler? Bir yerde rahat rahat içkisini bile içemeyecek ki. Böyle bir ortam olsa Türkiye’ye yurtdışından çok iyi hocalar getirebilirsin. Bu yerli hocalar için de hem tatlı bir rekabet yaratır hem de konuşacak insan olur.

Birçok üniversiteyi ziyaret etme fırsatım oldu. Doçent ya da profesör ders açmış, katalogda dersin dili İngilizce ama hoca İngilizce ders anlatamıyor, o zaman bu hoca nasıl araştırma yapacak, diyelim bir konferansta yabancı bir hocayla diyalog kurup nasıl birlikte çalışacak?

Her şeyi bıraktım, güncel olanı takip etmesi için İngilizce bilmesi lazım, her şey İngilizce yazılıyor zaten. Hatta ikinci bir dil bilse daha da iyi ama ondan uzağız ne yazık ki. Güncel olanı takip etmek bile insanın çok vaktini alıyor. Topçu analojisini biraz açacak olursam, kariyerinin başında, başarıya aç, parlak yerlerden mezun olmuş, iyi referanslara sahip insanları Anadolu’da sosyal ve kültürel açıdan rahat edebilecekleri yerlere getirip oraları kalkındırabilirsin. Ama bunun için önce mesela çanta taşıtan rektör imajını geçmen lazım. O yabancı insanın önünü açman, ona rahat bir ortam sunman lazım. Gelecek baskıları göğüslemen lazım, çünkü yabancı hocalar apayrı bir kültüre uyum sağlamaya çalışıyor. Bunu yapabileceğin sayılı üniversite var, Boğaziçi’nde, ODTÜ’de bunu yapabilirsin, yabancı hocalar geliyor bize. Ama bunu yaymak için ufak ufak bir yerden başlamak lazım.

Yine aynı konuya dönecek olursak, birçok üniversitenin fizik bölümüne bakıyorsunuz,

akademisyenlerin neredeyse tamamı kadro aldıkları üniversitede lisans, yüksek lisans, doktora yapmış. Makale ya da atıf sayılarından bahsetmiyorum bile.

2007’deki intihal olayı bitmedi biliyorsun. Benim de dahil olduğum, ODTÜ’lü hocalardan oluşan üç dört kişilik bir ekiple bu büyük intihali ortaya çıkardık.

Evet, hatta Nature’da yayımlandı.

Nature benimle telefonda söyleşi yapıp yayımladı. Sonra intihalciyle de konuştular. Adam oradan bile atıf aldı bir sürü, sanki Nature’da makalesi yayımlanmış gibi atıf aldı. Biz çıktık, “Kral çıplak” dedik ama Türk bilimine onulmaz yaralar vermekle suçlandık, baskı gördük. Ama memlekette intihal bitmiş değil. Artık o zamanki kadar bariz yapamıyorlar, uygulamalar var ama yine de bir şekilde intihale devam ediyor insanlar. Publish or Perish (Yayımla ya da yok ol) dediklerini bilirsin. Leblebi sayar gibi makale saymanın önüne geçilmesi lazım. Ama bu da eninde sonunda kapitalist sistemin bir dayatması. Bilime de o gözle bakıldığı için bakışı toptan değiştirmek lazım. Gerçek anlamda kuramsal bilim, merak ve bir şeyi anlamaya çabası sürekli sopa yiyor, insan idealist bir şekilde bir konuyu çalışmak istese bile çalışmıyor. Zira yayımlamakta zorlanacak ya da yayımlayamayacak, yayın sayısı düşük olacak...

Fransa’da École Normale Supérieure var.

Bizde Yüksek Muallim Mektebi vardı, sonra kapatıldı, mezunları arasında Behçet Necatigil de vardı. Böyle bir çözüm olabilir mi sizce? Veya ülkede kadro bulamayan bir sürü doktora mezunu var, onlar lise hocası olarak kadroya dahil edilemezler mi?

École Normale Supérieure’in hem Paris’te hem Lyon’da iki merkezi var. Ben Lyon’dakinde bulundum. Fransız sistemini iyi biliyorum, ondan da bahsedebilirim ama

sen konuşurken asıl doktora hocam Stanley Deser geldi aklıma. Stanley, New York bölgesinde seçkin ve iyi bir lisede okumuş. Fizik hocası çok iyi bir üniversiteden, Cornell'di yanlış hatırlamıyorsam, doktorası olan bir adammış. Kimya hocasının da doktorası varmış.

Tabii bahsettiğiniz kişi meşhur fizikçi Stanley Deser.

Lisede, doktorası olan bir hocadan ders aldığını düşünsene. Ne kadar büyük bir fark yaratır. Senin de tanıdığın, iyi öğrenci olup, güzel işler yapıp sonra burada kadro bulamayan insanlar var. Mesela seçilmiş liselerde, seçilmiş öğrencilere hocalık yapsalar fark yaratırlar bence.

Abartmayayım ama mesela Avrupa'da fizikçiyim dediğiniz zaman saygı görüyorsunuz, insanlar merak ettikleri şeyleri sormaya başlıyor. Türkiye'de merak eden insan yok denecek kadar az.

Ben, "Fizikçiyim" demiyorum, "Üniversitede hocayım" diyorum. Hangi üniversite olduğunu soruyorlar, "ODTÜ" diyorum. "Haa tamam" diyorlar, o kadar. Ne çalışıyorsunuz filan gibi bir soru gelmiyor zaten. Bilimsel altyapıları zayıf. Merak eden insanlarla karşılaşım ama temelleri çok eksik. O yüzden sohbetler çok yüzeysel kalıyor. Konuyu birazcık açacak olsanız karşısındaki kavramları bilmediğini fark ediyorsunuz. İşte bunu liselerde halletmek gerekiyor, hatta iyi liselerde ne konuştuğunu bilen çocuklarla daha da verimli olur bu iş.

Fizik mühendisi bir arkadaşım Youtube'da görmüş, devridaim makinesini bulmuşlarmış. Yani bir fizik mühendisi bile devridaim makinesine inanabiliyor. Fen eğitimini bugün verebilseydik, kimsenin bir makineyle bu kadar basit bir şekilde termodinamiğin ikinci yasasını ihlal edemeyeceği bilinirdi.

Doğru diyorsun. Aklıma şu da geldi, bizim güzide basınıımızda Einstein'ın hata yaptığını gösteren haberler çıkar sık sık. Ben her sene Anadolu'nun çeşitli yerlerinden, yurtdışından da, "Hocam Einstein'ın hata yaptığını kanıtladım" diyen en az iki üç tane mesaj alırım. Ya arkadaşım, Einstein'la alıp veremediğiniz nedir! Çünkü adam Yahudi. Bilim kültürü yok bu ülkede. Oluşmasına da izin vermiyorlar, çünkü analitik düşünme önemsenen, değer verilen bir şey değil. Analitik düşünme okullarda öğreteceğimiz ilk şey ol-

malı. Böylece çocuklarımızın, gençlerimizin sağlam duygusal kişiliklere sahip olmasını sağlayabiliriz.

Bu noktada felsefe eğitimi de önemli.

Felsefe eğitimi kalmadı ki.

Doktora dediğimiz PhD'nin açılımı Doctor of Philosophy, felsefe doktoru. Öncesinde felsefe ve fizik tek bir çatı altındaydı tabii.

Doğa filozofları diyor eskiler. Biliminsanları aynı zamanda felsefe yapıyordu eskiden. Sonradan ayrıldılar. Gerçi felsefenin geldiği durum da bir değişik, postmodernizmden tut bilmem neye kadar. Bilim kültürünü, bakış açısını vermek açısından felsefe eğitimi olmazsa olmaz aslında. Kesinlikle büyük bir içgörü zenginliği katar. Az önce dediğime dönersek, çocuklarımızın duygusal olarak sağlam, kendine güvenen insanlar olmasını sağlamalıyız. Sokaktaki en eğitimsiz İngiliz bile kendine güveniyor. Biz de bunu verebilmeliyiz. Çocuklarımızı ezmemeli, istersen her şeyi yapabilirsin duygusunu oluşturmaliyız. Önce duygusal sağlamlığı vermeli, sonra analitik düşünmeyi, merakı vs. desteklemeliyiz. Ailelere çok iş düşüyor, soru soran çocuğun merakını öldürmeden kendi sorusuna kendisinin cevap vermesini sağlamalıyız.

Felsefe neyin ahlaki olduğunu, neyin ahlaki olmadığını da sorgulamaya yarıyor. Aşıda patent problemi veya atom bombası meselesinde olduğu gibi. Einstein önce destek verdi, sonra mektup yazarak karşı çıktı.

Hiroşima'da gördük, Nagazaki'de gördük.

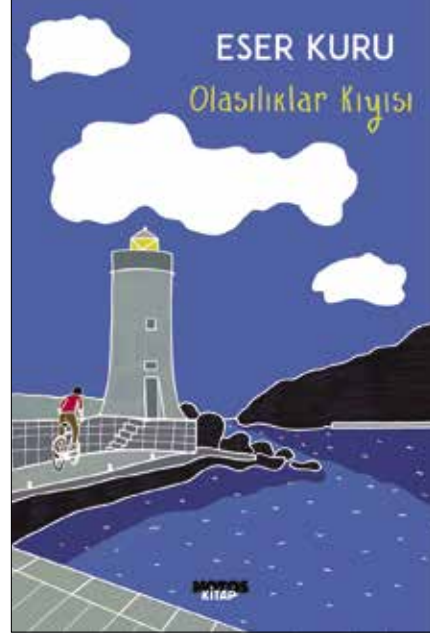
Kaç milyon insanın ölümüne ve sakatlanmasına yol açtı ama birçok biliminsanı bunu sorgulamadı.

Proje için uğraşan insanların büyük kısmı sorguladı ama işin başındaki Robert Oppenheimer, "Ben ne yaptım" diye acısından öldü. Atom tam anlamıyla parçalanabilir mi, aslında Oppenheimer bunu anlamaya çalışıyordu. Böyle sıkıntılar yaşandı ama hayat bu zaten. Sonuçta hayatın bir yansıması olan bilim başarısızlıklar ve hatalar tarihi de aynı zamanda. Ama hatalardan öğrenmek de bir erdem. Bunun için en doğru metot, aklımızı kullanarak hatalarımızı çözümleyip bunları tekrarlamamak. Bu nedenle okumalı, öğrenmeliyiz değil mi? Bilim eğitimi bu açıdan önemli, hata yapsan da doğrusunu bulup düzeltebilesin diye.

Peki hocam, çok teşekkür ederim.

Ben teşekkür ederim. **N**

Olasılıklar uçurumunun kıyısında...

Olasılıklar Kıyısı

Eser Kuru'nun **Olasılıklar Kıyısı**'nda kadınlar, erkekler, sevgililer, terk edilenler ve hayatın kötü sürprizleriyle kavrulan ailelerin hikâyeleri var. Bir türlü olamayan ya da oldurulamayan ilişkiler, terk edişler, geride kalanlar, hiç gerçekleşmeyecek hayaller...

Olasılıklar Kıyısı'ndaki öykülerin içinden ince bir sızıyla geçeceksiniz. Sanki bir olasılıklar uçurumunun kıyısında yürüyorsunuz. Tam da dengenizi sağlayamıyorsunuz. Aşağıya bakmamaya çalışsak da Eser Kuru uçurumun dibindekileri apaçık ve gözümüzün içine sokarcasına gösteriyor bize. Aşağıya böyle bakınca düşmemek olanaksız. Bakalım tutunabilecek miyiz? Ya da şöyle sormalı: Öykülere tutunabilir mi insan?

Eser Kuru önemli bir ilk kitapla okur karşısına çıkıyor.

Aralık 2021
142 s. • 35 TL
ISBN 978-605-7643-70-4
Kapak Virginia Elena Patrone

www.notoskitap.com

Dağıtım
Alfa Dağıtım
212 513 34 20

TED PLANTOS

Şanghay Noodle Cinayeti

Nasıl yaşıyorsa öyle öldü. Kafası bir kâse noodle'ın içine gömülü halde. Muhtemelen ölüm ilanında bu yazmayacak. Bilindik laflar edilecek. Beş çocuk babası, Lily Lee'nin sevgili kocası falan filan. Kimsecikler inanmaz, o başka. Herkes bu tür yazıların dürüstlükle işi olmayan biri tarafından uydurulduğunu bilir.

Hiç kimse kafası bir kâse noodle'a gömülü halde ölmez. *Al dente* kıvamında makarna olsa neyse. Şöyle kana bulanmış kekikli domates sosunda. Üstüne bir de Queen Caddesi'ndeki Queen's Noodle House'ta ölmek! Olacak iş mi?

Elizabeth'e, "Şanghay noodle... kalın olanından," diye anlatmaya koyuldu Lo. Elizabeth *The Gazette*'de yayımlanacak haber için notlar alıyordu.

"En sevdiği noodle çeşidi buydu herhalde?"

"Noodle'ın nasıl piştiğine titizlenir," diye cevap verdi Lo. "Ölmeden birkaç dakika evvel dedi, bu yumuşak olmuş."

Elizabeth bu noodle mevzusunun bayağı ilgi çekeceğini düşündü. "Ben noodle'ının nasıl pişirildiğine çok dikkat ederdi yani," dedi ve Lo'nun onaylaması üzerine cümlesini notlarına ekledi.

Silahlı adamlar ateş etmeye başladığında Lo masanın altındaydı. Arkadaşını uyarmaya çalıştıysa da nafile. Bu restoranda noodle'ın, cızbız domuzun ya da menüde veya duvarda Çince yazılmış herhangi bir yemeğin değil de keşmekeşin günün yemeği olarak servis edildiğini bilmek için hiç olmadı bir kez Queen's Noodle House'ta yemek yemiş olmanız gerek. Otuz beş masanın her biri doymak bilmez karınlarla ve buharı tüten et ve sebze dolu tabakları çubuk tıkrıtları eşliğinde suyunu akıta akıta öğüten ağızlarla doludur. Bu uğultunun arasında da yemek yiyenlerin karınlarından gelen hafif bir gurultu, daha ziyade bir homurtu duyulur. Gözlerinizi kapasanız kendinizi Hong Kong'da sanırsınız. Gözlerinizi acılı ekşili çorbanın buharına açtığınızda yüzlerin yüz kırk dört mahjong¹ taşı gibi yer değiştirdiği izlenimine kapılırsınız. İstiridye sosuna bulanmış bu esrarengiz kargaşa ânında açlık paranızın yeteceği bir bağımlılık olup çıkar.

"Bağırdım Ben'e, o serserilerin içeri girdiğini görünce, *Çök Ben, çök* diye bağırdım," dedi Lo.

"Sizi duydu mu peki?"

"Evet."

“Ne dedi?”

“Dedi, *Ördek mi söyledin?* En son ağzından çıkan laf bu. *Ördek mi söyledin?* Sonra dan dan. Kulağımın zarı patladı resmen. Herkes çılgık çılgığa, çocuklar ciyak ciyak. Kafam yerde, kaldım öyle polis gelene kadar. Sonra kalktım, bir baktım, Ben’in kafası kâsenin içinde. Her yer kan. Ben’in gözler açık. Ama Ben ölü.”

Elizabeth öğrendiği bu korkunç ayrıntıları kimseyi rahatsız etmeyecek şekilde habere nasıl ekleyeceğini düşünüyordu. Elizabeth’in ilk mafya cinayeti haberi olacaktı bu. Daha öncekiler hep eceliyle ölenler hakkındaydı. Uykusunda öldü. İnme indi. Alışıldık ölümler. Daha önce kimsenin bir kâse Şanghay noodle yerken vurulup öldürüldüğünü duymamıştı. Editör, *Onu değiştir bunu değiştir* deyip Ben Lee’nin o cumartesi öğleden sonra Queen’s Noodle House’taki ölümüyle alakası olmayan bir haber yazdıracaktı Elizabeth’e kesin.

Editör, Elizabeth’i nasıl suçlayabilirdi ki? Ben’in yakın arkadaşı olan Lo adlı şahısla röportaj yapması söylenmişti. Sorduğu sorular zaten zararsız, masum sorulardı. Lo’nun bütün bu acayip ayrıntıları anlatmakta ısrar etmesi Elizabeth’in suçu muydu?

“Ben yanlış kişilere borçluydu,” dedi Lo.

Elizabeth gerildi. Lo’nun, Bay Lee’nin banka borcu gibi alelade bir borcundan söz etmesini beklemişti. Uyuşturucu olmasın da. Hikâyesinde Ben Lee’nin uyuşturucu bağımlısı olduğunu nasıl yazardı?

“Kumar,” dedi Lo.

Elizabeth rahatladı. Kumar uyuşturucu kadar kötü değildi. Gerçi yine de Lo'nun söylediklerini değiştirmesi, lafı evirip çevirip yalan söylemesi gerekecekti. Hikâyesinde Ben Lee'nin bir spekülâtör olduğunu anlatabilirdi mesela. Kurban edildiğinde iş ortağı Lo Chen ile şehir merkezindeki bir restoranda yemek yiyordu... Hayır, aslında ondan para sızdırmaya çalışan bir çete tarafından haksız yere öldürülmüştü. Okurlar nezdinde hikâyeyi aydınlığa kavuşturma ihtimali bile olsa ille de noodle'dan bahsetmesi gerekmiyordu. Elizabeth için okurları her şeyden önce gelirdi. Gerçekleri yazamıyorsan en azından okurun ilgisini çekecek bir şeyler yaz.

"Kumar onun başının belası," dedi Lo.

Elizabeth bunu not etmeden önce durup düşündü: Bay Lee kendisini işine adamıştı.

"Kumar Ben'in uyuşturucusu," diye devam etti Lo.

Elizabeth şöyle yazdı: Bay Lee ailesiyle olmadığı ya da çalışmadığı zamanlarda ahbablarıyla eğlencesine şans oyunları oynamaktan zevk alırdı.

"Ben mimliydi," diye ekledi Lo. "Onu uyardım, Queen Noodle'a gitme, dedim. Mafya bilir noodle sever o. Vah vah, garibin son noodle'ı da yumuşak çıktı."

Lo'nun bu sözleri Elizabeth'in yaratıcılığını zorlamıştı. Nasıl yazsa bilemedi. Sonunda şu cümlede karar kıldı: Bay Lee'nin enfes noodle'lar yapan bu restoranın müdavimlerinden olduğu bilinirdi. Son nefesinde dürüst bir vatandaştan para çalmaya çalışan suçlulara cesaretle direndi.

"Ailesi kumarından çok çekti."

Elizabeth yalan söylemek zorunda kalacaktı: Ailesi son zamanlarda yaşadığı maddi zorluklar karşısında Bay Lee'nin en büyük destekçisi olmuştu.

"Çocukların okul parasını yedi. Kumarda hep. Çok fena."

Elizabeth yazmayı bıraktı. Okula gidebilsin diye kendi ailesinin nasıl gecesini gündüzüne katarak çalıştığını biliyordu. Akli başında hiçbir ebeveyn çocuklarının geleceği üzerine kumar oynamazdı. "Bu söyledığınız doğru mu," diye sordu Lo'ya.

"Ben Lee hakkındaki acı gerçek bu. Haline üzülüyorum. Ailesine üzülüyorum."

Elizabeth samimi görünen bu adama inandı. Ben Lee gibi adamlar hakkında çok şey duymuştu. Bu adamın haline Elizabeth de üzülüyordu. Hikâyenin aslı hiçbir zaman yazılamazdı. Sansüre takılırdı. Belki bu durumun sorumlularından biri de sansürcülerdi. Bir yalan kimi koruyabilecekti ki? Aileyi mi yoksa gerçeğin açığa çıkmasından korkan insanları mı? Elizabeth cevabı bilmek istiyor ama bilmiyordu. Lo'ya sormaya karar verdi. "Hikâyenin aslını yazmamı istiyor musunuz?"

Lo güldü. "Hikâyenin aslı mı?"

"Bana Bay Lee ile ilgili söylediğiniz şeyleri."

"Ben Lee ile ilgili anlatıklarım başka insanlardan da duyacağınız dedikodu, yalan, aslı astarı olmayan laflardan başka bir şey değil."

Elizabeth, Lo'nun bu kadar gaddar olup ölmüş arkadaşının arkasından bu asılsız dedikoduları tekrarlamasına şaşırılmıştı. Lo, Elizabeth'i kullanmış, ona yalan söylemişti. "Siz onun arkadaşısınız. Nasıl olur da bu yalanlar doğruymuş gibi konuşursunuz?"

"Neden konuşmayayım ki?"

"Siz önce soruma cevap verin."

Bunun üzerine Lo şöyle dedi: "Ben'in bana borcu vardı. Bir ton para. Neyin doğru neyin yalan olduğu önemsiz artık. Queen Noodle'da atladığı ödemeyi konuşmak için bulmuştuk."

"Bunu bana niye anlatıyorsunuz? Sizi ifşa edebilirim."

Lo öne doğru eğilip fısıldadı. "Ama etmeyeceksiniz."

Lo haklıydı. Anlatsa editör kendisine güler, odasından sepetleyiverirdi. Bu haber asla basılmazdı. Peki ya dedikodu, bire bin katmalar? O başka hikâye. Elizabeth neye inanacağını şaşırmıştı. Lo bunun için elinden geleni ardına koymamıştı. ■

¹ Çinlilerin geleneksel domino oyunu. Yüz kırk dört taşla oynanır. (ç.n.)

* Dr. Nefise Kahraman'ın rehberliğinde, 2020 yılında Toronto Üniversitesi'nde İleri Seviye Türkçe dersini alan İlayda Gündüz, Yasemin Kol, Yasemin Özbay ve Muhammed İnce tarafından İngilizceden çevrilmiştir.

Ted Plantos (1943-2001) Kanadalı şair, yazar, editör. Daha çok şiirleriyle tanınan Ted Plantos'un iki çocuk kitabı ve bir öykü derlemesi bulunuyor. "Şanghay Noodle Cinayeti" (The Shanghai Noodle Killing) adlı öyküsü Don Bailey ve Daile Unruh editörlüğünde 1991 yılında Quarry Press tarafından yayımlanmış *Great Canadian Murder and Mystery Stories* (Kanada'dan Cinayet ve Sır Hikâyeleri) adlı derlemede yer alıyor.

HASAN ÖZKILIÇ

Gece Geç Gelecek

Nuriye'ye, Semih'e

Ali'yle karanlık bastırduğında yola koyulmuştuk, Geç kaldık, dedi. Döndü bana, bir kez daha, Geç kaldık, dedi. Duymazlıktan geldim, ayırmıyordum önemsemediğimi, Duydun mu, dedi yüksek sesle, sana söyledim, geç kaldık. Ona bakmadan, gözlerim göğün derinliğinde, “Gece geç gelecek,” dedim. Laf ağzımdan çıkar çıkmaz Ali bir anda kayboldu. Evet evet, Ali kayboldu! Ağzım açık kalmıştı, son anda ayırmıyordum, kapadım dudaklarımı ama nedense bana ağzım hâlâ açık gibi geliyordu.

“Ali!” diye bağırdım, sesim de pek cılız çıktı, ben bile zor duydum. Bir süre orada bekledim, sonra yoluma devam ettim. Nasılsa bir yerden çıkar gelir, dedim kendi kendime ama yok, Ali gelmedi. Yürüdüm, Şimdi şuradan çıkar, ön taraftan, dedim, çıkmadı. Olsun, arkadan geliyordur, yetişir bana, dedim, yürüdüm ama yok, gelmedi. Sağdan gelir, dedim, soldan gelir, dedim, hiçbir yerden gelmedi benim biricik arkadaşım Ali.

Doğrusu korku yavaş yavaş esir almaya başlamıştı beni. Benliğim tuhaf bir ruh haline bürünmüştü, sorular çoğalıyordu zihnimde, yanıtsız sorular... Güçten kesildiğimi hissediyordum, adımlarım yavaşlıyordu. Neydi bu şimdi? Ali nereye gitti? Siz söyleyin! Yanımdaydı az önce. Öfkeliydi. Bir şeye canı sıkılmıştı, ama neye bilmiyorum, birden... Biliyorsunuz işte!

Gidiyordum gecenin karanlığında, durdum az önce, hâlâ durmaktayım Ali gelir diye.

Neden bir kez daha bağırmıyorum “Aliiii!” diye, dedim kendime, sonra dönüp arkaya, karanlığa bağırdım: “Aliiii!..” Bekledim. Sesim ileride, kayalıklarda yankılandı “Aliiii!” diye.

Gökyüzünün o sonsuz derinliğinde yıldızlar kaynaşıp duruyordu. Nedense birine, o parlak büyük yıldızla takıldı kaldı gözlerim. Öyle parlaktı ki uzunca bir süre gözümü alamadım. Sanki bu yıldızda beni çeken bir güç, bir sihir vardı, ürperdim. İşte tam bu anda, rüyamda görsem bile inanamayacağım bir şey oldu. Bir şey diyorum, çünkü izah edilmesi zor, inanılması da. Bu yıldızlardan bir göz, evet evet bir büyük göz bana göz kırptı! İster inanın ister inanmayın aynen böyle oldu, gözlerimle gördüm inip kalkan gözkapığını. Üstelik hu hareket birkaç kez tekrarlandı. Hatta ikincisinde mi, üçüncüsünde mi anımsamıyorum, gözkapığı epey bir zaman kapalı kaldı. İmkân olsa göstereceğim bu gözün bana nasıl göz kırptığını ama ne yazık ki yalnızca yazarak anlatmak zorundayım. İlginç, çok ilginç! Üstelik bu şaşırtmaca devam ediyordu, aklım başımdan gidecekti, o anda bir başka

şey daha oldu, bekleyin anlatayım. Bir baktım ki bana göz kırpan göz tıpkı arkadaşım Ali'nin sıçan gözü. Evet evet, Ali'nin sıçan gözü, inanın. Tanımaz mıyım? Çünkü onunki akıldan çıkacak bir göz değil. Ortasında kara bir bilyenin parladığı çirkin mi çirkin sıçan gözü işte. Benzerine pek rastlanmaz. İşte böyle, gözün biri göz kırptı, diğeri duruyordu yerinde. Ne var ki onda da bir tuhaflık vardı. Dikkatli bakınca ayırımsadım, göz Ali'nin gözüydü ama yüz onun yüzü değildi. Aşağıya doğru sarkmış, ince, biçimli bir kurt yüzüydü. Gel de şok olma! Vay be, dedim, gözlerimi kaçırdım, titriyordum, sonra dayanamadım bir kez daha yıldızla baktım, vahşi bir kurt Ali'nin tek gözüyle bana kötü kötü bakıyordu. Ah, bir düşünün, Ali'nin başına ne iş gelmiş düşünün. Açtım adımlarımı, yürüdüm. Açıkçası korktum, daha doğrusu nasıl denir, biraz tırtım.

Böyle bir haldeyken ne yapılır? Ali başının çaresine bakar, ben gideyim en iyisi, yapacak bir şey yok, dedim kendi kendime, yola koyuldum.

Şimdi söyleyin allah aşkına, benim yerimde siz olsanız ne yapardınız? Bir an önce kaybolmaktan başka çarem var mıydı? Ben de onu yaptım, açtım adımlarımı.

Ne oluyor? Gökyüzünü karanlık bulutlar mı kuşatıyor, yoksa benim gözlerime bir şey mi oluyor? Neden gözlerim karardı? Gecenin sütbeyaz aydınlığında parlak yıldızlara bakmaktan mı acaba? Ne oluyor?..

En iyisi ben Ali'yi size bırakayım. Onun yolunu biraz da siz gözleyin, bakın bakalım nereden çıkacak. Kurttan gözünü geri alabilecek mi tek başına? Biraz zor. Ali sıska, çubuk gibi ince bir oğlan. Gücü yetmez gözünü geri almaya. Siz bakın işte, belki bir yolunu bulursunuz. Ali'yi siz, çok olanlar, evet siz kurtarabilirsiniz. Gerçi bu çokluk meselesi de eskidendi, öyle değil mi? Eskiden, bir zaman önce çoklu gücünüzle ortalığı kasıp kavurdunuz. Bir sel olup aktınız. Bilen bilir, unutmaz o günleri. Ya şimdi? Ben derim ki, ne bileyim, yine de sizde umut var. Belki o eski günleriniz gelir aklınıza da... kim bilir... yine yekindir, ayağa kalkar, şahlanırınız. Bu da Ali'nin işine yarar. Son zamanlarda pek öyle güçlü kalkışmanız da görülmedi ya. Yine de belli olmaz. Gerçi azaldınız, o alanlara sığmayan,

binlerle on binlerle sayılan kalabalığınız üç yüze, beş yüze düştü. Yine de olsun, dedi kimileriniz, kimileriniz de korkutuldu, gidenler dönmeyenler oldu. İnsanoğlu işte, n'apsın. Kimileri sıkıyı gördüğünde ufaktan ufaktan kırıdı, şaşırıp kaldınız. Olur böyle haller, bu günler de geçer, dediniz. Ama küçük bir grubunuz var ki doğrusu imrenenler çok. İşte onlar... çekirdek bir küçük grup, çelik gibiler maşallah. Onlar hep kaldı. Kaldılar, her seferinde baştaki kalabalığın heyecanı ile öne fırlıyor, bütün gücüyle savaşıyor, copu, gazı yiyor, plastik mermiler baldırlarda, gaz fişekleri kafa kol demeden kırıp geçiyor, ortalık toz duman... Sonunda her zamanki o bildik manzara: yakalanıp sıra sıra araçlara götürülüşünüzü gösteren gazete manşetleri, televizyon görüntüleri. Ama şu enseniz polisin güçlü ellerindeyken zafer işareti yapmanız yok mu, doğrusu düşmanı çatlatır, helal olsun! Allah var, bir de her eylem sonrası ensenizden bastırılıp götürülürken var ya, görenler hayran bakışlarıyla süzüyor sizi. Hele o inatçı kişiliğiniz! Ayaklarınızı yere bir dayadınız mı, ya da sırtınızı yere verdiniz mi, devletin ne kadar sivil, resmi kolluk kuvveti varsa üzerinize çöreklenip yerden havalandırmaya çalışıyor ama nafi! Kan ter içinde kalıyor garibanlar. Sonunda başarıyorlar tabii. Yerden söküp sizin gibi yaman direngenlerin boynunu koltuk altına kısırdıktan sonra çenenize alttan alttan öyle çok yumruk sallıyor ki bu devletin zavallı kolluk kuvvetleri, çoğu zaman elleri sargılı pinekliyorlar bekleme noktalarında. Kolay değil. Onların da işi zor canım. Bu nedenle siz direngenleri pek sevmiyorlar. Toplanıp yürüyüş yaptığınızda içlerine korku düşüyor. Komiserleri hiddetle, "Alın şunları! Çabuk!" demesin diye Tanrı'ya dua ediyorlar. Çünkü bazen aniden çoğalıyorsunuz, sağdan soldan, sokak aralarından, apartman girişlerinden bir anda ortaya çıkıp saldırıya geçiyor, kiminiz yumrukla, kiminiz tekmeyle, kiminiz de elindeki flamadan çıkardığı sopayla saldırıp kolluk kuvvetlerinin boyunduruğa aldığı arkadaşınızı canla başla savaşıyor almaya çalışıyorsunuz. İşte bu anda gelecek darbelerden ister istemez çekiniyorlar. Az da olsa kimi zaman başarıyor, koltuk altından söküp aldığınız arkadaşınızla bir anda ortadan kayboluyorsunuz.

Ben de böyle böyle nereden nereye geldim, gördünüz. Ama unutmayın, ben arkadaşım Ali'yi size, orda o haliyle emanet ettim. Umarım iki gözü sağlam evine gelir de annesi, yazık dul kaldı nice zamandır, sağ salim oğluna kavuşur, hadi göreyim sizi!

Bir de diyorum ki... Diyorum ki, belki de Ali gece "Geç Gelen Köprüsü"nde beni bekliyordur. Yanında da o vahşi kurt, benden yardım isteyecek. Diyecek ki, karıştırma başkalarını, herkesin işi gücü var. Bırak yollarına gitsinler. Meydanlar epey zamandır boş kaldı. Devlet kolluk kuvvetlerinin canı sıkılmıştır, gitsinler, bağırınsınlar, çağırınsınlar, yumruk sallasınlar, gene kaçan kaçsın, kalanlar belli zaten. Bugün de bu kalkışmanın sonu nasıl bitecek, bir görelim, bırak, yollarından etme! Kolluk kuvvetleri kaçının boynunu koltuk altında mengeneyle kısıtır gibi sıkıp adam toplama araçlarına bindirecek, bir görelim, bırak! Onları orada bırak, ben çok yalvardım bu kurda. Çok zalim bir kurt bu kurt. Gözümün birini ver, dedim, vermedi. Biraz da sen yalvar, karanlık, karanlık...

Yok, Ali yok! Gece geç gelecek. ■

AYLİN SÖKMEN

Tersine Paranoya

Hayatımın ilk paranoyasını yaşadığımda ânında Instagram'ı kapadım, şaşkın bir halde zihnimde çarpışan fikirleri toparlamaya çalıştım. İlk aklıma gelen Edgar Allan Poe oldu. Şu dönemde yaşıyordum telefon açar, kendisine derdimi anlatırdım çünkü bilirsiniz, sizi anlayacak kişiler yüzyıllar evvel yaşamış olsalar dahi benzer deneyimleri yaşamış olanlardır. Hem yargılamazlar hem de belki bir çözüm önerisi sunabilirler. Tabii yazdıklarından başka çok şey kalmamıştı kendisinden geriye, tüm öykülerinin bulunduğu kalın bir kitabını aldığımı hatırlıyordum ama bir süredir aklıma takılan meselelerden biri de kitabımın şu anda nerede olduğuydu. Birine ödünç verdiğimi ve kitabın bana geri gelmediğini düşünüyordum ama emin olamıyordum çünkü verdiğimi de hatırlamıyordum. İnsanın hafızasına güven olmaz, bunu da biliyordum. Gerçi o tüyler ürperten gotik öykülerini tekrar okumak da işe yarayabilirdi, çünkü hikâyelerde bit yeniği olsa bile her zaman gerçeği yansıtmazlar. Zihnimi hızlıca taradım, bu defa aklıma Elif geldi. Vakti zamanında annesinin ciddi bir paranoya atağı geçirdiğini anlatmıştı. Başlarda söylediklerinin olabilecek şeyler olduğunu ama aslında olmadığını, sonrasında da işin çığıırından çıktığını. Şaşkınlıkla dinlemiştim çünkü Elif de işi pek çözebilmiş gibi durmuyordu. Sadece annesinin söylediklerinin olmadığını inandırmıştı kendini, o kadar. Ona güvenebilir miydim? Kim bilir belki ana kız paranoid insanlardı, bu kafamı daha da karıştırabilirdi. Instagram'ı tekrar açtım, Elif'in siyah bir arka plan üzerine yazdığı o hayırsız gönderisine bir daha baktım. Arkadaşlar, hesabım hack'lendi. Bunu kimin yaptığını biliyorum. Lütfen benden gelen mesajları bir süre ciddiye almayın. Whatsapp'teki kızlar grubumuza da aynı şeyi yazmıştı. Böyle bir şeye kalkışan kesinlikle manyaktı, muhtemelen eski sevgililerinden biriydi, hangisi olduğunu henüz çözememişti ama en kötü ihtimalle hepsini birden dava edecekti. Kesinlikle korkmuyordu, aksine kızgındı çünkü olayın gerçekliğine kendini inandırmıştı.

Şu âna kadar bende çok da gariplik olmadığını ama neden bu kadar endişelendiğimi merak etmiş olabilirsiniz, hatta neden paranoya yaşadığımı düşündüğümü. O zaman başlayalım. Elif'in o meşum gönderisinin hemen arkasından takip ettiğim kişisel gelişim hesaplarından birinden, Sıra sana da gelecek, yazan bir gönderi önüme düştü. Önce tesadüf diyerek geçiştirdim ama zihnime nasıl bir çentik attıysa, peş peşe baktığım birkaç resmin ardından geriye dönüp o tehditkâr gönderiyi tekrar okuma ihtiyacı hissettim. Takip ettiğim hesaplardan Günlük Spiritüel Aforizmalar'a tıkladım, gönderilerine baktım, orada yoktu. Böyle bir şey nasıl olabilirdi? Acaba başka bir hesabın reklam kotasından önüme düşmüştü

de ben mi yanlış algılamıştım? Instagram algoritması iyice zıvanadan mı çıkmıştı? Sanmıyordum. Peki nasıl bu kadar emin olabilirdim?

Son bir sene içinde en az yedi sekiz arkadaşımın başına gelmişti buna benzer olaylar. Özellikle pandemi döneminde insanların sosyal medya hesaplarına ve bilgisayarlara yapılan siber saldırılarda artış yaşanmaya başladığına dair veriler de mevcuttu. Bir kısmı kanıtlanamamış vakalardı ama bunun ne önemi var değil mi? Evinize hırsız girdiyse, hırsızı bulamasanız dahi o gerçek değişmez. Benzer bir şey benim de başıma gelmiş olabilirdi, neden olmasın? Hesabımdan tuhaf bir gönderi yollansa emin olacaktım ama hemen şifremi değiştireceğimi bildiğinden profesyonel bir bilgisayar korsanı bunu yapmazdı. Hem Elif'in bunu uluorta duyurması ne kadar akıllıcaydı bilemiyorum, çünkü potansiyel hacker'ların dikkatini üzerine çekmiş, bundan sonra diğer hesaplarının ele geçirilme ihtimalini de artırmıştı. Hemen Elif'i aradım, sesi iyi geliyordu, özel bir avukatlık bürosuyla anlaştığını, araştırmanın sürdüğünü söyledi. Başıma geleni anlatmadan annesini sordum. İyi, dedi, ilaçlarını alıyor. Neden sordun? Hiç, dedim, nasıl bu kadar çabuk emin oldun hesabının ele geçirildiğine, onu merak ettim. Demez olaydım, çok alındı. O annesi gibi değilmiş, kadıncağızın durumu çok farklıymış, kaç kere anlatmış, hatırlamıyor muymuşum, annesi önce telefonunun dinlendiğini düşünmeye başlamış, birkaç gün sonra televizyondan ona konuştuklarını, o da yetmemiş evinde gizli kamera olduğunu ve gözetlendiğini, polis ekipleri çağırıp her yeri köşe bucak kontrol ettirdiğini, bir şey çıkmayınca rahatlar gibi olduğunu ama bir türlü ikna olmadığını ve en sonunda Elif'in konuşurken ağzından çıkan sözlerin şifreli anlamları olduğunu ve zihnini okuduğunu, bir gece yarısı evde kafasını duvarlara vurup pencereden atlamaya kalkıştığını. Ona hatırlatmak istemediğim bu cinnet ânını kendiliğinden soğukkanlılıkla anlatmasına şaşırdım. Bir çeşit hikâye duyarsızlığı gibi bir duruma kurban gittiğini düşündüm. Anlata anlata olayın gerçekliğini yitirdiği ve tekrarlanmaktan içi boşalmış sözcüklere dönüşmüş o travmatik günlerin anısının artık onda bir etki yaratmadığını. Yani, dedi, bu işler ishlerbzbzbz, alo? Elif, dedim, alo? Berbat bir cızırtı kulağımı tırmalıyordu, korkunçtu, tam da telefon dinlenmesinden bahsettiği anda tuhaf harf seslerinden oluşan ama bir anlamı olmayan cızırtıyı duymamla kalbim sıkıştı. Hemen telefonu kapadım. Bilinmeyen bir numaradan cevapsız bir arama uyarısı geldiğini gördüm, şebeke ücret karşılığında arayanın kim olduğunu öğrenmek isteyip istemediğimi soran bir mesaj yollamıştı, numaraya bile bakmadan hayır dedim, nefes nefese Elif'e mesaj attım. Kesildi galiba, sen ara beni. Kalbimin küt küt atışı dışarıdan duyulacak kadar sinir bozucu ve kuvvetliydi. Bir an için Poe'nun "Gammaz Yürek" öyküsündeki adam gibi hissettim kendimi. Çalan telefonu açıp arkadaşımın sesini duyar duymaz, Neydi o, dedim. Evet, dedi, kesildi. O garip sesleri duydun mu? Duydum ben de, dedi, bizim şebeke bu aralar sorunlu. Tam da sen telefonun dinlenmesi olayından bahsederken böyle bir şey olması? Evet, dedi, gerçekten çok ilginç bir tesadüf, tanrılar çıldırmış olmalı, yani işte diyordum ki bu işler kapanan bazı cinayet dosyalarına benzer. Gerçeği iki kişi bilir, biri ölmüştür, diğeri de konuşmaz.

Telefonu kapadıktan sonra bilgisayarımı açtım ama huzursuzdum, her defasında dünyanın farklı bölgelerinden rastgele manzara resimleri seçip önüme koyan bilgisayarımın arka planı dikkatimi çekti bu defa. İnsan boyunda sarı sazlıklar bir iskelenin etrafında giderek büyüyerek her yeri kaplamıştı ama resimden çok altında yazan açıklama dikkatimi çekti. Baltık Denizi'ndeki sazlıkların kontrolü için harika bir yöntem kullanılıyor. Bir anda tüm bedenimi bir elektrik akımının içine sokan o cümleyi okuyunca birkaç derin nefes aldım ve ani bir refleksle hemen bilgisayarı kapadım. Dışarıdan bir güç bana işkence ediyormuş gibi çaresizlik ve korku karışımı bir duygu hissettim. Yoksa? Bilgisayarı kapa-

mamış olsaydım resme tekrar bakardım ama şu anda öyle bir imkân yoktu, çünkü tekrar açtığımda başka bir ekran koruyucu çıkacaktı karşıma. Baltık Denizi? Su filan görmemiş-tim resimde, bildiğin sazlık. Kontrol için özel yöntemler kullanılıyor? Evet, virüs tarayıcım var. Yoksa? Bilgisayarımı kontrol etmek için başka yöntemler kullanılıyor mesajı mı ver-mek istiyordu bu bilgisayar korsanı bana? Olur mu? Olur. Teknoloji konusunda zaten bir uzmanlığım yoktur. Bilgi işlem bölümünde çalışan sevgilim Can o konuda benden daha iyidir ama şimdi bunu ona söylesem... Akıl sağlığımdan şüphe etmesini istemem doğrusu çünkü fazla normal biridir. Onunla konuşurken bazen duvara toslar gibi olurum, öyle düz mantık bir insandır ama canımdır, o ayrı. Tekrar Elif'in annesi geldi aklıma. Kadın artık kendine zarar verme raddesine geldiğinden hastaneye yatırıp ilaç tedavisi uygulamışlardı. İyi de etmişlerdi, ölümlerin en beterlerinden birinin yakından tanığı olmak istemezdim doğrusu. Sonradan gittiği terapideyse kocasını aldattığı ortaya çıkmış, bunun verdiği suç-luluk duygusunu taşıyamadığı, daha evvel ciddi bir psikiyatrik bozukluğu olmamasına karşın içinde sakladığı sırrın büyüyerek onu yutmaya çalıştığı, bu sebeple ileri düzeyde bir cezalandırılma hezeyanı yaşadığı ortaya çıkmıştı. Demek hiç belli olmuyordu bu işler. Neyse ne, olan anneme oldu, diye hayıflanmıştı Elif, babam zaten suratsız adamın tekidir, aldatılmayı hak etmişti bence. Bilgisayarı tekrar açtım, karşıma çıkan çiçek tarlasının altın-daki yazıya bakmadan Netflix'e tıkladım. Biohackers 2. Sezon yayında! Dedim tamam ar-tık, buraya kadarmış, kafam aldı başını gidiyor galiba. Elif'i aradım yine hemen. Beni yanlış yönlendirebileceğini düşündüğümünden başıma gelenleri anlatmadan önce onu anlamaya çalıştım. Sen emin misin birinin hesabını ele geçirdiğine, diye sordum. Kısa bir sessizliğin ardından biraz sinirli bir tonlamayla lafı yapıştırdı. Adım gibi eminim. Peki, dedim, kanıtın var mı? Yok tabii, öyle olsa özel dedektiflik yapan avukat tutar mıydım? Kanıtları onlar bulacak, dedi. Peki, henüz kanıt olmadan nasıl bu kadar eminsin? Ya kızım, sen bir şey mi söylemeye çalışıyorsun bana? Annen gibisin mi diyorsun, bak açık konuş, vallahi alınmam. Yok canım, öyle demek istemedim de, diye geveledim. Nasıl bu kadar emin olabildiğimi anlayamıyorsun haklı olarak, dedi birden sakince. Kesik bir nefes aldı, Çok basit, dedi. İnanıyorum. İnanıyorsun? Evet, dedi, inanıyorum.

Telefonu kapadıktan sonra düşündüm. Kim böyle saçma bir şeye kalkışabilirdi? Saçma bir soruydu. Türlü türlü insan vardı. Tıpkı filmlerdeki gibi, pardon, filmler de nereden çık-tı, tıpkı gerçek hayatta olduğu gibi hezeyana kapılıp kendini pencereden atan insanlardan biri olsaydım ne olurdu? Eğer bu yaşadıklarım gerçekten oluyorsa, huzurumu bozmaya kalkan bu kendini bilmez vicdan azabıyla nasıl yaşardı? Konumuz o değil gerçi. Şu anda önemli olan benim yaşayacaklarım. Empati fazlasının zarar olduğunu hep işitmişimdir. Kendi duygularını değil de başkalarının duygularını yaşamaya yatkın insanlar psikopatiye eğilimli kişiler için daima kolay hedeftir. Bir noktadan sonra akıl sağlığınızdan şüphe eder, kendinizi sürekli yanlış bir şey yapmış gibi özür dilerken ve suçluluk hissederken bulursu-nuz. Netflix hâlâ önümde açık duruyordu, biraz kafam dağılsın diye rastgele bir romantik komedi seçtim, filmi ortasında bir yerlerden açtım. Bir yandan da aklımin köşesinde şu paranoya mı değil mi belli olmayan illet cızırdıyor. Bir kere ortada psikotik bir durum olsa böyle şüphede kalmaz, tıpkı Elif gibi olayın gerçekliğine tamamen inanırdım. Yanlış anla-mayın, Elif'in hezeyan yaşadığını iddia ediyor değilim ama arada bir yerlerde salınmadığı kesin. Kendinden emin. İnanıyor. Bir anda Elif'in annesi geldi yine aklıma. Televizyondaki insanların onunla konuştuğunu düşünmüştü. Mesela ben şu anda bu diziyi izlerken oyun-cular bana oradan gizli mesaj verecek, öyle mi? Yok artık, daha neler. Bir anda kafamda bir ışık çaktı. Dur, dedim, öyle deme. İnanmak kilit kelime. Sen şimdi kanıt bulmaya bak. Ya dizideki insanlar benimle konuşuyor olsaydı, acaba bu nasıl bir şey olurdu? Önce biraz

“Kendi duygularını değil de başkalarının duygularını yaşamaya yatkın insanlar psikopatiye eğilimli kişiler için daima kolay hedeftir.”

zorlandığımı itiraf etmeliyim. Diyalogları takip etmeye çalışırken görsel hafızam da devreye girdiğinden, sarışın kadının elinde tuttuğu rengârenk balonlara, jilet gibi takım elbise giymiş esmer adamın kravatına takılıyordu zihnim. İşi kolaylaştırmak için hemen altyazıları açtım. Kadın elindeki balonları tutarken, İyi misin, dedi. Bir anlam ifade etmedi. Ne demek istiyorsun, derken mavi gözleri ıslıl ıslıl parlayan adama baktım. Bundan bir anlam çıkarabilirdim ama soruyu soranın dizideki adam değil benim olmam şartıyla. Dolayısıyla bu da bana yöneltilmiş bir soru olamazdı. Kadının, Bunu yapmak zorundaydım yoksa beni unutacaktın, demesiyle tamam, yakaladım! Bunu yapan tabii ki eski sevgililerimden biriydi. Demek içlerinden biri yeni ilişkiye başlamış olduğumu duymuştu ve huzurumu kaçırıp kafamı karıştırmaya çalışıyordu. Zaaflarımı bildiğini düşündüğüm birkaç isim geldi aklıma ama elemesi zor olmadı. Olsa olsa Ayberk yapardı bunu. Bir kere çevresi ve bağlantıları var. Yılların borsacısı. Eleştiriyi kabullenemez. Kendimle ilgili bir şey derim, onu bile üstüne alınır. O durmadan bir şeyler söyler, ben kırk yılın başı kendimi ifade edince kıyamet kopar. Sonunda gerçek duygularımı söylediğimde arkadaşça ayrılacakken anlam veremediğim bir saldırı tepkisiyle karşılaştım tabii. Üstelik üç yıllık sevgilimin beni sandığım kadar iyi tanıyamamış olması epey hayal kırıklığı yarattı. Sinirli bir ânında açtı ağzını yumdu gözünü, sen şöylesin, sen böylesin, konuşuyor, diyorum acaba hata mı yaptım ama sonra baktım ki anlattığı kişinin benimle pek alakası yok. Olacak o kadar, insan gözü yanılıgısı, dedim. Kurmaca bir metin okuyup gerçekliğine inanmak gibi bir şey. Baktım devam ediyor, Yok artık, dedim, ben hiç almayayım senin yansıtmanı ama senden iyi yazar olurmuş. Kitap bile okumazdı zaten, bir de o lafıma alındı, iyice saldırganlaştı. Gerçi insanlar genelde korktuklarında böyle davranır. Hiç olmayacak ama kendi kafalarında kurdukları bir kuruntu da olabilir, hatalarını kabul edememe kırılganlığı da. Bence o da benimle birlikte olmak istemiyordu ama ne zaman hayatıma yeni biri girecek olsa mantar gibi ortaya çıkıp sırf aklıma karıştırarak kendini tatmin ediyordu. Eskiden arardı, mesaj atardı, artık o da yok. Bir derdin varsa açık açık konuş, değil mi? Yok, hazla tuhaf bir ilişkisi vardır, türlü numaralar çevirmeye, güç gösterisi yapmaya bayılır. Yine de bilgi işlemci sevgiliyle ilişkimin başında aklımın sahiden de Ayberk'e kaydığını ve biraz ikilemde kaldığımı itiraf edeyim. Her neyse, bu dizi işinden sıkılınca başka ne yapabilirim diye düşündüm. Ya gözetleniyor olsaydım? Yok artık, daha neler. İnanmalıydım. Her şeyden önce kendime inanmalıydım. Evet, kesin gözetleniyordum. Buna dair kanıt aramalıydım. Evime yerleştirilmiş bir gizli kamera? Bu devir için eski usul bir yöntem olurdu. Bilgisayardan ya da telefondan izlenme fikri yine daha mantıklı geldi. Tekrar bilgisayarı açtım, kameraya baktım ve sanki Ayberk beni gözetliyormuş gibi hareket ettim. Arada bir gülümsüyor, sonra çeşitli dosyaları açıp kapıyor, hem bilgisayarımın içinde yaptıklarımı hem de kameradan dışarıdaki halimi gördüğünü hayal ediyordum. İyi hoş da, oyunculuk numaraları kendi başına bir yere kadar. Karşı taraftan herhangi bir tepki gelmiyor oluşundan sıkıldım. Daha başka ne yapabilir-dim? Facebook'u açtım bu defa. Birkaç gönderinin ardından önüme bir Zoom videosu düştü. Pek anlaşılmayan üç uzun paragrafın içinden tereyağından kıl çeker gibi gördüğüm iki kelimeye bakınca tamam dedim, işte fırsat bu fırsat! Paranoid pozisyon. Ülkenin önde gelen psikanalistleri toplanmış, bana özel sunum hazırlamışlar. Yok artık, daha neler. Hemen tıkladım. İkisi erkek, ikisi kadın dört kişi konuşuyor. Ekran tam dörde bölünmüş, yüz ifadeleri nötr pozisyonda. Heyecan yok. Ne sevimliler, ne sevimsiz. Kadınlardan biri sarışın, diğeri esmer. İnanın çok uğraştım ama hangisi iyi anne, hangisi kötü anne, bir türlü karar veremedim. Saçlarının rengi farklı olmasa öyle de benziyorlar ki birbirlerine, sakın bunlar aynı kadın olmasın? Bence öyle ama bunu birine söylesem bana hayatta inanmaz ve iki ayrı kadın olduğu konusunda ısrar eder. Oysa Zoom dediğim bir video, her türlü hile

yapılabilir. Adamlar zaten var mı yok mu belli değil, sürekli kadınlar konuşuyor. Bana mı konuşuyorlar yani şimdi? Vallahi bilmiyorum. Olsun, ben öyle inanıyorum, öyleyse varım.

Daha başka neler yapabilirim diye düşünürken bir anda sigorta atmasın mı? Elektrikler kesildi ama nasıl olduysa birkaç dakikaya kalmadan kendiliğinden geri geldi. Tedirgin oldum. Ya evde yangın çıksaydı? Bunu önemli bir işaret olarak algıladım ve, Bu kadar delilik yeter, dedim. Bir başıma uyguladığım bu basit yöntemin metnini de insanlığa bir parça faydam olsun diye psikiyatristlere bildiri olarak yollamaya karar verdim. (25.07.2021) Tedavi usullerini bilmiyorum ama bence dipsiz kuyu diye tabir edebileceğimiz paranoya batağına düşen insanlarda kullanılacak bir protokol olabilir bu anlattıklarım. Beğenirler, beğenmezler, o ayrı mesele. İsterlerse deli işi desinler, hiç üstüme alınmam. Ama işin bir püf noktası var ki söylemeden geçemeyeceğim. Paranoyanın ilk kırıntıları fark edildiğinde hemen odak noktasını daraltmakta fayda var. Yoksa uzay boşluğunda o yıldız senin, bu yıldız benim gezer durursunuz. Instagram’da gördüğüm mesajın algılarımın ötesinde çok daha girift bir yapının parçası olduğunu sezmeme rağmen hiç üstüne gitmedim. Bu mekanizmanın hep benzer şekilde işleyeceğini tahmin ediyordum. En sağlıklı birkaç olası senaryoyla yetinmekti, çünkü belli ki insan yapımı kötücül bir algoritma zihnimi ele geçirip bana paranoya yaşatmak istedi.

Son olarak, bunu yapanın bilgi işlem uzmanı sevgilim olduğunu düşünmüyorum. Zaten bu yaşadıklarımı ondan gizlediğim için gereksiz yere suçluluk hissediyorum. Gerçi anlatsam, hepimizin birer algoritmaya indirgenebileceğini, insanın kendi algoritmasını kendisinin oluşturduğunu söyleyecektir. Eski sevgilim borsacı Ayberk’e gelirsek, algoritmayı düzenlemiş olsun olmasın, ona haz veren bu durumun bir “kazan-kazan denklemi” olduğunu, hatta kötülüğün içinde bir iyilik olduğunu iddia edebilir. Haksız da sayılmaz, çünkü sonunda kendisinden iyice soğuduğum için artık kafamı karıştıramayacak. Hâlâ aklıma takılıyor, Elifin annesi gibi kendimi pencereden aşağı atmaya kalksam ne olurdu? Yok artık, daha neler. ■

SEMİH GÜMÜŞ

Sen Benim Oğlumsun

İskemleden yavaşça kalktı, masaya dökülmüş kırıntuları eliyle topladı, avucuna gelenleri silkelediği tabağı alıp mutfak tezgâhına koydu. Ocağın en küçük gözünü yaktı, çaydanlığı üstüne oturttu, çay demlenmiştir artık. Bir dilim ekmekle peynir domates yemek bile vakit alıyordu da yapacak ne vardı, oturup bir şeyler okumaktan, arada televizyona göz atmaktan başka. İki elini tezgâha dayayıp pencereden dışarı baktı, yağmur çiseliyordu, kimseler görünmüyordu, çocuklar evlerine çekilmiş, yarın okul var, geç kalmamak gerek. Bunlar onu ne kadar ilgilendiriyorsa. Çocuklarla gençken ilgilenbiliyor insan, benim yaşında ancak evindeki çiçeklerle ilgilenabilirsin, o bile zor oluyor, kuruyanlar gittikçe beş altı saksı kaldı evde. Esmâ olsaydı. Hiç değilse narlar çiçek açmış, arkadakiler kurumaya yüz tutmuşken tam önümdeki nasıl böyle yemyeşil kalıp kıpkırmızı çiçeklerini gösteriyor, inanılmaz. Güzelim ağaçlar, çalılar, çiçekler bahar gelince aydınlanmış renkleriyle üstüme üşüşüyor sanki, insana gerek kalmıyor. Arayan soran yok, insanlar benim dilimden anlamıyor, ben de onlarla azıcık konuştuktan sonra sıkılıyorum, artık böyle olacak demek.

Dalıp gitmişken kendine gelmiş gibi irkildi, çaydanlığın ağzından fokurdayıp sıçrayan suyu görünce ocağı kapadı, demini ayarlayıp çayını koydu, kaşığı ucuyla şekerini attı, pencerenin önüne koyduğu fesleğenin yapraklarını şöyle bir karıştırıp elini kokladı, salona döndü. Günün yarısından çoğunu geçirdiği koltuğuna oturdu, çayını yanı başındaki sehpa koyup karıştırdı. Üst üste iki derin soluk aldı, mutfaktan salona iki adımda yorulmuştu sanki, iyi ki sigarayı bıraktım, on sekiz yıl geçmiş, ya onca yıl içmeye devam etmiş olsaydım. Herhalde Esmâ'dan önce giderdim. Daha iyi olmaz mıydı. Hangimiz önce ölecek bakalım, hayatta kalanımız arkadan neler düşünüp söyleyecek, oyun oynar gibi ikide bir kurcalarken Esmâ kızardı, Öyle konuşma, iyi düşün, iyi olsun, derdi, heveslisin yalnız yaşamaya. Ah Esmâ, sen bensiz yapamazsın, demez miydin. Bak sen hep iyi düşünürdün ama beni beklemeden gittin. Ansızın boşaldı ev. Daha salonun kanepesini yeni değiştirdik, sevdiğin o kanepeye doğru dürüst oturamadın bile, ben o Afrika koltukta oturuyorum şimdi, koltuk benim, kanepeler senindi. Seni görenlerin anlamaz bakışları altında çektiğin ağrıları benden başka kim biliyordu, kış biterken yattığın kanepeden dışarıyı seyreliyordun ki susturdun beni, Kuşları dinleyelim mi biraz, dedin, bunu dediğin sırada yüzünü gölgeleyen bir sancının içine işlediğini anladım, senin tüylerin ürperince ne olduğunu anlardım ben. O kadar işte. Sonra ne yapabilirdim ki, yalnızca üstünü örtebildim.

Sehpadan telefonunu aldı, rehberi açıp kutuya *Mu yazınca Murat Oğlum* çıktı, başparmağı ekranda, sıkıca bastırınca pembeliği koyulaşan tırnağına baktı, sonra çekti parmağını, başı öne indi, gözleri telefonun ekranında, bir süre öylece kaldı, sonra ekran karardı, telefonu yavaşça sehpaye koydu. Kucağındaki kitabı alıp ayrıca sıkıştırdığı sayfayı açtı.

Huzurlu huzurlu gülümseyen Tanrı heykelleriyle süslenmiş duvar kâğıtlarıyla kaplı salonda perşembe günleri yemekte bir araya gelen Buddenbrooklar, yeni ve çok ciddi bir konu hakkında, Breite Strasse'deki evde kalmış kızlarının soğuk karşıladığı, ancak Bayan Permaneder'i çok heyecanlandıran bir konu hakkında konuşuyorlardı.

İşaretparmağını sayfanın üstüne koyup kapağı kapadı. Kaçınıcı kez okuyorsun o romanı, dedi Esmâ. Bu ikinci ama ilkinden bu yana yıllar geçti, çoktan unutmuşum ama bu romanı o zaman da sevdiğimi hatırlıyorum, artık bazı romanları yeniden okumaya karar verdim. Gözlerin iyi görüyor mu bari, dedi Esmâ. Katarakt ameliyatından sonra pek sorun kalmadı, doktorum, belki yakın gözlüğü kullanırsınız demişti ama o da gerekmedi. Şanslıyım, on yıldan uzun zaman geçti, gözlerimden yana sorunum yok, yapacak başka işim de yok, çiçeklere sen bakıyorsun, yemekte beni çoktan geçtin, artık senin gibi güzel yemek yapamıyorum. Esmam benim, ne güzel yemek yapardın ama, benim hayatımda daha güzel yemek yapan olmadı. O gün eve doluşanlara dışarıdan pide ayran söylediğimde nasıl utanmıştım. Bizim evde konuklara pide... Olacak şey değildi ama elinden iş gelen birisi yardıma gelmedi ki. Benim insanlarla ilgilenecek halim yoktu, Murat yok, o hep meşgul, herkesten de gelen gidenin karnını doyurması istenmez. İki elinin parmaklarını açıp baktı, sanki titriyordu parmakları, ellerini bir süre öyle tuttu, bıraktığın boşluğun ruhu hep benim canımı mı sıkacak, sen istemezdin bunu, benden sonra kendine iyi bak, beni güzel hatırla yeter, abur cubur yemeyi bırak, kilo alıp durma, boş verme, hızlı yürüme, nasıl yapacağım bunları, benim iradem seninki gibi değil ki.

Salonun penceresinden dümdüz dışarı baktığını fark etti, hiçbir şey görmeden boşluğa. Bu haline hiç alışkın değildi. Kucağındaki kitabı koltuğa koyup ayağa kalktı, belini rahatlatmak için kollarını başının arkasında kavuşturup sağa sola döndü, hareketi on kere tekrarladı, yeniden oturdu. Bu romanın başına her oturduğumda böyle takılarak okuyorum, oku, sonra başa dön, hep böyle dura dura, zihnim okurken de yorulmaya başladı artık. N'oldu, yaşılanıyor musun, dedi Esmâ. Bilmem, dikkat etmezsem hızlı yaşlanacağımı sen söylüyordun. Kaldığı yerden yeniden okumaya başladı. Sayfanın sonuna geldi, çevirdi, ayrıca koyup kitabı sehpadaki abajura dayadı. Esmâ'nın en sevdiği abajur, bugün on sayfa okudum, yeter, Thomas Mann hızlı okunacak yazarlardan değil, yedi yüz sayfalık roman, benim on sayfadan fazlasına dikkatimi vermem bile zaman alıyor. Dışarı çıkıp hiç değilse sokağın sonuna yürüyüp dönsen, ama hava da karardı. Sen yağmuru seversin, dedi Esmâ. Severim, hem çok, yağmur altında yürüyüp gelebilirim, kaç kere yaptım bunu, n'olur ki, tepeden tırnağa ıslansan da sonunda eve geliyorsun, üstünü çıkarıp bir duş alınca bir şey kalmaz, çıkardıkların çabucak kurur. Öyle konuşmayacaksın işte. Ayağım kayıp üstüm başım çamur içinde geldiğimde amma kızmıştı Esmâ. Biliyordum böyle olacağını, dedi, üstünü çıkar, doğru banyoya. Tamam, dedim küskün pozlarda. Bir tarafına bir şey oldu mu? Kolumun ağrısı bir ay sürdü, çok ağrıdığını söyleseydim daha çok kızardı, konuşacak kimim kaldı ki, komşularla konuşmaya sıkılıyorum artık. Belki çıkarım bahçeye, sen yapardın, birkaç çiçek keser, verandada masanın üstüne koyarım, vazunun bir kenarına küçük bir zeytin dalı, aynı senin yaptığın gibi. O iş senin, demiştin. Benimdi değil mi, komşular toprağı üstüne atıp tek tek gitti, Siz gidebilirsiniz, ben biraz daha kalır gelirim, merak etmeyin, dedim onlara. Merak ederler miydi. Yanımda getirdiğim çiçekleri tek tek, yan yana dizdim üstüne, bir gül, bir lavanta, semizotu çiçeğı, güneş gördükçe hep açıyor o, yanına çiçekleri

üstünde bir ebegümeci, bahardalı senden hemen sonra açtı, ondan bundan işte, güzel bir zeytin dalı da sona. Elimi yumuşak toprağın üstüne koydum, seninle biraz konuştum, Ne yapacağım bilmiyorum Esmâ, sen demiştin ki, ben öyle mermer filan istemem, bildiğin taş olsun. Tamam, taş yaptıracağım, toprak çökecekmiş, ondan sonra, ayakucuna bir alev çalısı dikeceğim demiştin ya. Baharda yaprakları kızarınca sen çok severdin, büyüdükçe gelir budarım onu, nasıl olsa yakındasın. Benim bunları böyle düşündüğümü bilsen kızardın, hayal kurup durma gene derdin ama bak, ne geldi başımıza. Derin bir iç geçirdi, elleriyle kolçaklardan destek alıp kalktı, verandaya çıktı.

Güneş batmış ama ortalık daha kararmamıştı. Bahar kokusu vardı havada, art arda çoğalan günün gürültüsü çekilmiş, önündeki geniş boşluğa serin bir sessizlik çökmüş, sokağın sonu iyice kararmaya başlamıştı. Burada saatlerce oturabilirim demiştin Esmâ, burada doğmadık ama herhalde burada öleceğiz, hangimiz önce ölürse arkada kalanımız arada onu ziyarete gelsin, yılda üç kere. O zaman güçlkle aldığımız bu evi istediğin gibi yaptın

ama onu hak ettiğin kadar yaşayamadın, kimsesiz bıraktın beni. Arada bir yerlere gidelim mi, buralarda güzel köyler, denize girilecek saklı koylar var, biraz keşif yapalım, dedin. Gidelim ama sen yerinden kıpırdamıyorsun, iyice ev kuşu oldun. Hiç de değil, dedin, sen beni harekete geçir, her yere giderim.

Her zamanki kolçaklı iskemlesine oturdu. İkimizin yeri bellidir. Hafif bir esinti ensesinden içeri bir ürperti gönderdi, üstüne bir şey al, sen olsaydın böyle derdin. Kalkıp içeri girdi, askıdan hırkasını alıp üstüne geçirdi, verandaya döndü, aklına bir şey gelmiş gibi hemen kalkıp yeniden içeri girdi, içki dolabını açtı, önce en sevdiği viski bardağını aldı, sonra arada içmeyi sürdürdüğü Jameson'ı alıp bardağın üçte birini doldurdu, gidip masaya oturdu, bardağını bahçeye doğru kaldırdı, "Senin için," dedi, bir yudum aldı, "güzel yaşadık değil mi." Gözleri dolmuştu, iki eliyle birden gözlerini sıvazladı, esinti havadaki nemi alıp götürmüştü, gündüz ortalığı çınlatan kuşların sesleri kesilmişti. Üç ay oldu ama üzüntüm üç kat arttı, içime çöreklandi bu acı. Senin öldüğünü, sonra mezarının başında oturduğumu, orada seninle konuştuğumu hayal ederdim ya da başka en olmadık hayalleri kurar, gerçekmiş gibi yaşayıp gözyaşı dökerdim de, sen delisin, derdin, bak oldu işte, benim deli aklıma uydun sen de.

İskemlesinde doğruldu, ayağa kalktı, "Gene iki satır okuyamadım," diye mırıldandı, "artık okurken eski dikkatimi veremiyorum." Hava gitgide kararıp kapandıkça uzaktan gelen gökgürültüleri artmaya başladı. Biraz kestirsem, bu hava uyutur mu beni. İçeri geçti, kanepeye uzandı, acıkmıştı, içinden bir şey yemek gelmiyordu, yalnız hiçbir şey yenmiyor ki, yalnız yemek de yapılmıyor, o şahane yemekler yok artık, ne bulduysan onunla karnını doyur, dışarıdan bir şeyler ye, hemen bir sandviç yap, kilo al. Ağırlaşmıştı, gözlerini kapadı, yarın pazara gidip bir şeyler alabilirim, diye düşündü, abur cubur da artık iyi gelmiyor bana, kilo aldıkça ayağımın tırnaklarını kesemez hale geleceğim, ayıp. Azıcık uyusam, uyanınca biraz daha kendime gelirim.

Yoldan çıkıp ot toplamaya gitti Esmâ, Sana güzel mezeler yapacağım, dedi. Yanında bir şeyler içer miyiz, dedim. İçeriz, dedi. Aralarına girdikçe sazlar yükselmeye, dizlerindeyken omuzlarına çıkmaya başladı, onu kaybettim. Hışırtılar geliyor, Esmâ'nın yürüyüşünün hışırtısı ama birden fazla ses var, sazların arasında insanlar mı hayvanlar mı, suyılanları çoktur orada, çekiniyorum, yavaşça içeri girdikçe ortalık kararmaya başlıyor, büyük bir kuş birden sazların arasına daldı, şahindir, Esmâ kendine dikkat et, sulara batabilirsin, oysa daha güpegündüz, karanlıkta nasıl bulacağım Esmâ'yı, bağıriyorum ama sesim çıkmıyor sanki, çıkıp çıkmadığını anlayamıyorum, gitgide çoğalan sesleri duyabiliyorum. Birden bir kuş sürüsü ürkütücü çığlıklarla havalandı, yüzlerce, binlerce kuş, hiç tanımıyorum, ne kuşu bunlar, Esmâ'nın fuları var öndekinde, şahin o, bırak o fuları, Esmâ, koşuyorum, birden boşluğa uçtum, bir tüy yavaşlığında süzülerek dipsiz ve karanlık bir uçuruma düşüyorum.

Gözlerini açtı. Zil sesi. Kapı zili. Kim gelir bu saatte. Yavaşça doğruldu, elleriyle yüzünü gözlerini ovuşturdu, kalktı, zil gene çaldı.

"Geliyorum, kimdir o."

"Baba ben, Murat."

Kapının önünde bir an durdu, kıpırdamaksızın, Murat kapının ardında, aklından hızla bir şeyler geçer gibi oldu ama neler geçirdiğinin tam farkında olmadan yavaşça üst kilidi çevirip kapıyı açtı. Murat'tı gerçekten.

"Ben geldim baba, şaşırttım mı seni, uyuyor muydun yoksa."

"Yok canım, gel gel, biraz şaşırdım tabii, öylesine uzanmıştım kanepeye, geç içeri. Islanmışsın, sırlıklam olmuşsun. Yağmur artmış mı?"

"Çok yağıyor, ıslandım."

"Gözlerini açtı. Zil sesi. Kapı zili. Kim gelir bu saatte. Yavaşça doğruldu, elleriyle yüzünü gözlerini ovuşturdu, kalktı, zil gene çaldı."

“Banyoya geç kurulan, hemen yandaki uzun dolapta havlu var, birini alabilirsin.”

“Tamam baba, hemen gelirim.”

Oğlundan ayrılıp salona geçti, pencerenin önüne gitti, dışarıda sağanak vardı, denizden kabaran rüzgâr ağaçları sallıyor, uzaklarda art arda şimşekler parlıyor. Hiç duymamışım, nasıl dalıp gittiysem. Gök kapkara olmuş, bardaktan boşanıyor yağmur, ortalıkta kimse kalmamış. Bu yağmurda nasıl geldi bu çocuk, yakalanmış. Benim böyle öfkeli yağmurları sevdiğimi biliyorsun, Murat olmasaydı çıkardım sokağa, ıslanmak umurumda olmadan yürüyüp dönerdim, yağmura aldırmadan yürürken seni düşünürdüm, biliyor musun, sen benim hâlâ canımsın, başka neyim olacaksın birtanem. Gözleri doldu gene, mutfağa geçti, ketıla su koydu, çay ya da kahve, ne isterse, benim de akşam çayım.

Murat yanına geldi, “Baba,” dedi, “habersiz geldim, kusuruma bakma, biraz ani oldu. Sen nasılsın.”

“İyiyim ben, bildiğin gibiyim, her zamanki gibi,” dedi. “Çok zaman oldu. İyi ettin geldiğine. Geç otur hadi, çayı tazeleyeceğim, su kaynatıyorum, kahve istersen.”

“Çay olur, sen de çay seversin,” dedi, içeri geçti Murat.

Baba mutfağa gitti, önce suyu ketıldan çaydanlığa koydu, sonra yıkadığı demliğe su doldurdu, üstüne iki çeşit çaydan dörder kaşık, tamamı. İçeri geçip Murat’ın karşısındaki koltuğuna oturdu. Artık o koltuğun şeklini aldın, dedi Ema. Öyle ama evde her şeyin bir yeri olması gerektiği gibi herkesin bir yeri oluşu benim aradığım şey, yaşam kültürü bu. Ama ben salonda ara sıra değişiklik yapıyorum, sen sevmiyorsun, dedi Ema. Doğru ama senin sevdiklerin benim başım üstüne, sorun yok, peki sence Murat şimdi niçin gelmiştir, senin mezarına gelmemişken böyle birdenbire, sen olsaydın hemen anlardın ama ben anlayamadım, özür dilemek için mi, benden özür dileyince senden de özür dilemiş olur mu, aklıma bunlar geldi birden, belki bambaşka bir nedeni vardır, yoksa buralara yolu düştüğü için uğramadı herhalde.

“Suskunsun baba,” dedi Murat.

“Bilmem, düşünüyordum,” der demez kalktı, mutfağa gitti. Nereden söz açacağız şimdi, diye aklından geçirirken başını iki yana salladı. Oğlumla bile konuşamıyorum böyle şeyleri, kimsenin kabahatini yüzüne söyleyemiyorum.

“Baba yardım gerekiyor mu.”

“Yok yok, geliyorum.”

Tepside iki fincanla geldi, “Çay olana kadar kahve yaptım, filtre. Şekersiz içiyordun diye hatırlıyorum,” dedi. “Değiştirmemişsindir herhalde.”

“Şekersiz baba,” dedi Murat, ayağa kalkıp tepsiden kahvesini aldı, kanepenin köşesine geçip fincanını yanındaki sehpa koydu.

Oğluna bakarak tepsiyi masaya koyup kendisi de kahvesini aldı, koltuğuna oturdu, bir yudum aldı, başı önünde, gözleri sıkıca kavracağı fincana dikili. Ölen ben olsaydım da benim yerimde sen olsaydın ne düşünür, nasıl davranırdın? Senin gibi değil, hemen sözü açardım, dedi Ema, babana gelmemek için iyi bir nedenin vardır, törene gelmeyeceğini bildiğim için gözlerim aramadı seni derdim. Tam böyle derdin, şimdi ben ne diyeyim, her zamanki gibi hiçbir şey, herkes kendi davranışıyla baş başa Ema, kızmaya gerek yok, onları kendi hayatlarıyla baş başa bırakalım.

“Kahvenin yanına da bir şey yokmuş evde,” dedi baba, “artık eskisi gibi kurabiyeler filan pek almıyorum, şeker korkusundan.” Ema kızıyor diyecekti, “Artık korkacak bir şey kalmadı gerçi,” dedi.

“Gerekmez baba, bu havada en güzel şey sıcak kahve ya da çay.”

“Öyle,” dedi, sonra suskun, bir süre gözleri fincanında, işaretparmağına fincanın ağzın-

da birkaç tur attırdı, kahvesinden bir yudum daha aldı, Murat'a dönüp, "Gök boşanmış da uyuklarken hiç duymamışım," dedi. "Sen anlat bakalım, görmeyeli neler yaptın."

"N'apayım baba, aynı, hep aynı şeyler, kendiliğinden gidiyor hayat. Asıl sen nasılsın."

"Bildiğin gibiyim, senden sonra üç yaş daha aldım, artık benim yaşında yaşlılığa yeni girmiş oluyorum, öyle deniyor."

"Kızgın mısın bana?"

Baba başını dikleştirdi, Murat'a baktı, sonra gözlerini kaçırıp dışarı çevirdi. "Bilmem," dedi, "üç yıldır görünmediğin için mi, annene gelmediğin için mi. Senin için hangisi daha önemli?"

"Annemin ölümü benim için de çok sarsıcı oldu baba, ne kadar üzüldüğümü söylemem gerekir mi, duyduğum acı büyüktü ama çok zor günler yaşıyordum, siz bilmiyordunuz. Bilirsin, sorunlarımı ben de pek paylaşmam, siz de üzüldünüz, bunu yapamazdım."

"Anlıyorum, seni kendim kadar iyi tanırım ama durumu az çok tahmin etmediğimizi düşünmezsin herhalde. Annen uyanıktır, bir sorun var ama, diyordu, eminim var, diyordu, kötü bir enerji alıyorum oradan, iyi olur umarım. Böyle söylüyordu arada."

"Kankocular arasında sorunlar oluyor, bazen kolayca çözülüyor, bazen çaresiz kalıyor insan."

"Biz şanslıymışız demek."

"Sizin huyunuz suyunuz birbirine o kadar uyumluydu ki baba, sizin gibi çiftlerin çok olduğunu sanıyor musun."

"Bilmiyorum."

Murat babasına baktı, iki elini kavuşturup kanepeden öne doğru eğildi, "Niçin geldiğimi merak etmiyor musun baba," dedi. "Daha doğrusu merak ediyorsundur ama sen sormazsın."

"Niçin geldin?"

"Esin'le iyi değiliz. Dün iyice kötüydük, sabah evden çıktım, nereye gideceğimi düşündüm, sana gelmeye karar verdim. Yol uzun ama sen benim için önemlisin. Ben niçin ortalarda yoktum, anneme bile gelemedim, biliyorum, bağışlanır bir davranış değil bu, sana bunu söylemeliydim. Hem sizin Eda'yı çok sevdiğinizi biliyorum, onu üç yıldır görmemek ikiniz için üzücü olmuştur, bunun sorumlusu da benim. Eda da soruyor sizi, babaannesini kaybettiğimizi söylemedik ona."

"Evet, annen Eda'yı çok özlerdi."

"Biliyorum baba, bunun için de bağışla beni."

"Annenin ona yardımları olabilirdi, bir büyüğünün daha varlığını hissettirebilirdi, bugün olmasa da gelecekte çocuklar için önemli şeylerdir bunlar. Ana babaların çocukların ilişkisini engelleme hakkı olmamalı."

"Bizimki öyle değil, sizi Eda'dan Esin'le çatışmalarımız mahrum bıraktı."

"Peki şimdi ne olacak?"

"Tam bilemiyorum ama biz bir arada birbirimize zarar veriyoruz, artık o noktadayız. Belki sen bir akıl verebilirsin bana."

"Biz böyle şeyleri hiç yaşamadığımız için bu durumlarda nasıl davranılması gerektiğini bilmiyoruz. Sanırım biz başka bir hayatın içindeydik, kırk beş yıl birbirini hiç kırmadan yaşayanlar anlaşmazlıkların nasıl çözüleceğini öğrenemiyor."

Kalktı, içki dolabına gidip kapağını açtı, iki bardak ve bir şişeyle döndü, masada bardaklara viskileri koydu, birini getirip Murat'ın yanı başındaki sehpaye bıraktı, koltuğuna geçerken, "Yalnızken rakı içilmiyor, çoktandır viskiye başladım," dedi, "hiçbir şey gerekmeden bir başına içiyorsun, en iyi yanı bu. Başladım dediysem, işte bir iki kadeh."

"Dün iyice kötüydük, sabah evden çıktım, nereye gideceğimi düşündüm, sana gelmeye karar verdim. Yol uzun ama sen benim için önemlisin."

Murat elindeki bardağa tuhaf bir şeymiş gibi bakıyordu, bunca kırık döküklükten sonra bu viski, babamın benden üstün yanları hâlâ var, diye geçirdi aklından, durdu, sonra bardağını hafifçe kaldırıp bir yudum aldı, “Güzelmış,” dedi. “Herhalde, ben viskiden pek anlamıyorum.”

“Jameson bu, İrlanda viskisi,” derken bardağını havaya kaldırıp ışığa tuttu. “Rengi çok güzel. Bir harman viskisiymiş, ben de artık daha çok şey öğrenmeye karar verdim, oraya buraya bakıyorum, üç kere damıtılmış, tadını almaya çalış, karamelli, vanilyalı, baharatlı bir aroması var.”

“Benim anlamam biraz zor,” dedi Murat.

“Viskiye yeni başlayanlara öneriliyor, yumuşak bir içimi olduğu için,” dedi baba. “Anne ne niçin gelemediğini tam anlamadım.”

“İnsan bazen çaresiz olabiliyor,” dedi Murat, “Eda olmasaydı...”

“Başka birisi var mı arada?”

“Hayır baba, ben senin oğlunum, öyle şeyleri beceremem,” dedi Murat, yüzünde bir gülümseme, gözleri bardağında, “bazen sana gıpta ediyorum baba, şimdi de bu yaşlarda viski merakı. Ben hayhuy içinde, sorunlarımın içinden çıkmayı beceremez durumdayken sen annemin yokluğunu bile ne güzel yaşıyorsun.”

“Şimdi yaşadıklarına güzel denemez,” dedi baba. Ayağa kalktı, masaya gidip boşalan bardağına bir parmak viski doldurdu, “İstersen kalabilirsin burada,” dedi, “söylememe gerek yok, odan hazır bekliyor, senden başka gelip kalan olmadı yatağında.” Murat ona akıl danışıyordu ama ne diyebilirdi ki, ben anlaşmazlıkların nasıl çözüleceğini bilmem ki, hem Esin’i hiç sevedim, uzun sürdü ama sonunda patladı demek, olan yavrucağa oldu, bu çocuk da ne yapacağını bilmiyor. Arkası Murat’a dönük durduğunu fark etti, döndü. “Biraz daha viski ister misin.”

“Sağ ol baba,” dedi Murat, “ben eski bir arkadaşım da kalacağım, haber vermiştim, bekler beni, gecikmeyeyim.”

“Öyle mi... Nasıl istersen. Burada kalabileceğini biliyorsun. Bu sefer olmazsa başka sefer. Ben yalnızım. Annenden sonra bu ev artık senin de.”

“Elbette baba, gelirim, önce kendime gelmeliyim,” dedi Murat, sonra kalktı, elindeki bardağı masaya bıraktı. “Yağmur dinmiş zaten, bir taksiye atlar giderim, uzak da değil.” Montunu askıdan aldı, bir şey söyleyecekmiş gibi düşünerek giyiyordu, sonra ayakkabısını giyip bağladı, doğrulup durdu, babasına bakıp gülümsedi, birden sarıldı, babasının sırtını kavradı, birbirlerine sarıldılar.

“Hoşça kal baba,” dedi Murat, “seni arayacağım.”

Baba elini oğlunun omuzuna koydu, sıktı, oğluydu o, geride kalan oğlu, bir daha sıktı, bıraktı, seslice bir iç geçirdi, gözleri dolar gibi mi olmuştu. Murat birkaç adım atmıştı ki, “Murat dur, bir dakika,” dedi, “az daha unutuyordum, annenin sana bıraktığı bir paket vardı.” ■

Ölümün çok boyutlu yanları...

Ölüm Kalım Öyküleri

Ekin Deniz Kuzu **Ölüm Kalım Öyküleri**'nde İlhan Erman adlı karakterin başından geçenleri anlatıyor. İlhan her öyküde bambaşka hayatlardan ve yollardan geçerek karşımıza çıkıyor. Bazen bir ayyaş oluyor, bazen bir abi, rockstar, apartman görevlisi ya da bazen bir oğul, bir baba...

İlhan bir karakter olmaktan çok bir duygu, bir kaşınıtı, bir karasinek, içimizdeki nefret, bıkkınlık, yorgunluk. Ölümün, ölümlülüğün ve öz yıkımın aracısı İlhan konuşuyor, can sıkıyor, dertleşiyor, kendinden ve hayatından bahsediyor.

Ölüm Kalım Öyküleri İlhan'ın çevresinde gelişen olayları anlatsa da odağını gerçek bir merkeze sabitliyor: ölümün çok boyutlu yanlarına, geride kalmaya, kaybetmeye ve ölümle karşılaşmanın ardındaki beyhude arayışlara.

Ekin Deniz Kuzu bu ilk kitabında bizi yakından izleyeceğimiz bir yazarla tanıştırıyor.

Aralık 2021
101 s. • 28 TL
ISBN 978-605-7643-71-1
Kapak Virginia Elena Patrone

www.notoskitap.com

Dağıtım
Alfa Dağıtım
212 513 34 20

ÇAĞATAY YILMAZ

İzler Bana Ait Değil

İçeri girdiğinde gözüme ilışen ilk şey adamın üstüne kalıp gibi oturan ceketiydi, kumaşı kalın görünüyor. Odaya çöken soğuk o kumaşı aşar mı bilemem ama aşsa da adam işini yarım bırakacak birine benzemiyor. Açık kapıdan sesler doluştu odaya, birisi balgam dolu bronşlarında yer açmaya çabalıyordu, boğulacak gibi öksürüyor, dışarıda konuşanların, bağırsanların sesini bastırıyor. Sırtıyla yaslanıp kapıyı kapadığında derine çekilen seslerin, başıma geçirilen torbayla kat ettiğim onca yolun yokluğunu yeniden hissettim.

Adam –bir başlangıç olsun diye belki de– ceketinin eteğini çekiştirdi, yakasında rozet bir an parladı. Ağır ağır yaklaştı, elini masanın köşesine koydu, İsimiz biraz uzayabilir, dedi, bir şeyler daha söyleyecekmiş gibi geldi, *Sana bağlı*, diyeceğini tahmin ettim ama parmaklarını masanın kenarı boyunca kaydırarak oturduğum sandalyenin yanından geçti, arkamda dikildi.

Bekliyoruz. Adam soğuğa dayanıklı ya da öyle olduğunu düşünmemi istiyor. Dönüp baksam mı. Ürperdim. Soğuk bedenime işledi, kemiklerime değecek sanki, televizyonda izlediğim bir söyleşiyi hatırlatıyor; siyasi görüşlerini ancak yurtdışında ifade edebildiğini, bu nedenle ülkeyi terk etmek zorunda kaldığını söyleyen ressam çocukluğunda ateşli havale geçirdiğinden de söz etmişti. Abisi doktoru aradığında doktor, ambulans gelene kadar hemen küvete buz doldurup onu içine sokmasını söylemiş, o da onu komşulardan topladığı buzla doldurduğu küvete sokmuş. Ressamın üstündeki yün süveteri yaka çatalından çekiştirip gazeteciye gösterirken elleri titriyordu, Yaşım yetmiş dokuz, o gece hayatta kalabilmişim ama hâlâ kemiklerim üşüyor, temmuz sıcaklığında bile bununla geziyorum, demişti. Bu soğuktan sağ çıkamayacağım, süveterle sürdüreceğim bir hayatım bile olmayacak. Gözkapaklarım ağırlaştı, başımı tutamıyorum.

Altımdaki metal sandalyeden gelen sesle irkildim. Adam elindeki cisimle sandalyenin bacakları arasında mekik dokuyordu, kolçağına, arkalığına vurup ortalığı çınlatıyordu. Ayağa fırladım, boynumla omuzum arasındaki kasa darbeyi o anda aldım. Çelik halata inen kalın sopa, yoğun, gergin bir ağırlık. Acının içime kazındığını hissettim. Sonra ötekine vurdu, sonra omuzlarıma. Bağırmağa başladım, o da başladı, bağırtılarımız birbirine karıştı, bir an hangisi hangimizin ayırt edemedim. Masayı tekmeyle devirdi, başıma bastırıp dizlerimin üstüne çöktetti, yere bakmaya zorladı beni. Ağzımdan burnumdan akan salyanın adamın iştahını kabarttığını biliyorum. Dişlerimi sıkarsam, yalvarıp yakarmazsam bütün

bu olanlar bir yerde kesilecek.

Adam durdu, nefes nefeseyiz. Kapı açıldı, odaya biri kadın üç kişi daha girdi. Ceket yakasında, yüzükte, vücudu saran siyah boğazlı kazağın üstünde zincire takılı o rozetlerin parlayıp sönmesi, hepsi hesaplanmış şeyler.

Ablukaya aldılar. Sorular üst üste yığıldı, cevabım bitmeden ötekisi geliyor, aklım başka başka yönler sivrildi. Yavaş yavaş dağıldığımı fark ettiğimde konuyu savuşturmaya, kenarından dolanmaya çabaladım, açtıkları ize düşmemeye gayret ettim. İçlerinden biri beni sorgulayıp tartaklayan gruptan ayrı duruyordu, kollarını birbirine bağlamış seyrediyor. Birden, Tamam, diye bağırdı, bırakın artık adamı. Bıraktılar. Yalnızca bir tanesi hızını alamayıp iki küreğimin ortasına bir yumruk patlattı. Tamam dedim ya, diye bağırdı adam. Nefesim kesildi. Bana doğru yaklaştı, elini ceketinin cebine sokup paket çıkardı, Sigara, deyip uzattı, başımla cevap verdim. Yak bir tane, dedi, istemediğimi yineledim, sonra –bir kurtuluş olur diye– tuvalete gitmek istediğimi söyledim. Tamam, dedi. Ters kelepçe yapıp başıma bir torba geçirdi, kolumdan tuttu, odadan çıkıp yürümeye başladık. Dolambaçlı yerlerden geçiyoruz ya da bana öyle geliyor. Uzun süre yürüdük. Birden durduk. Bekle burada, dedi. Beklemeye başladım. Derinlerden inşaat gürültüsüne benzer sesler geliyor, makine vuruntuları. Zihnim kaçıp kurtulabileceğim görüntüler sunuyor bana; uzun bir koridoru, kalabalığa açılan bir kapıyı, başımdan torbayı çekip atacak, kelepçemi açacak, neler olup bittiğini sormayacak birisini.

Ne kadar süredir burada beklediğimi kestiremiyorum, bodrum katlarınkine benzer bayat kokan hava dışında bir ipucu yok. Saymaya başladım. Bir süre sonra kendi sesim anlamsız geldi. Sessiz de sayamıyorum. Sayılar düşüncelerimin arasında sırasını kaybediyor. Baştan başlasam, yüzölçümün bir yerlerinde karmakarış oluyorum, doğru saysam da yanlış saymaktan farkının bir önemi yok, neyi etkiler ki.

Hey, diye bağırdı birisi. Sesin ne taraftan geldiğini anlayamadım, başımı yukarı kaldırıp arandım,

N'apıyorsun orda, dedi. Ne cevap vereceğimi bilemedim, Tuvalete gidiyorduk, dedim, bana burada beklemem söylendi.

Kim söyledi?

Beni tuvalete götüren kişi, odadan birlikte çıkmıştık.

Buralarda öyle bir oda falan yok ama... Kafan mı iyi senin?

Hayır değil. Aslında tam olarak nerde olduğumu bilmiyorum.

Tuhaf, dedi, burdasın ama nerde olduğunu bilmiyorsun.

Yardım edebilir misiz bana?

Tabii. N'apmamı istersin?

Torbayı başımdan çıkarabilirsiniz.

Bu kadar mı. O kolay canım, tuvaleti söyleyeceksin zannettim.

Torbayı çıkarsanız yeterli.

Tuvalet dedin ya az önce, onun için söyledim ben de.

Aslında vazgeçtim, burda bekleyeceğim.

Nasıl istersen. Beklemek istiyorsan bekle. Ortada durma bari, kenara geç şöyle.

Kolumdan tutunca irkildim. Yüzümü duvara dayadı, göğsünü sırtıma yapıştırdı. Önündeki şişkinliği ellerimde hissettim, avuçlarımı kapadım hemen. Elini pantolonumun bel düğmesine koydu, açmaya çalışıyordu, N'apıyorsun, diye bağırdım. Nefesini kulağımın arkasına fısıltıyla üfledi, Korkma, dedi, ilk defa mı aletini biri tutacak. Parmakları pantolonumun gevşeyen belinden aşağı yürüdü, aletimle taşaklarımı kavradı, lateks eldivenli avucunun içinde oynamaya başladı. Yere çömelip elini kısırmak istedim ama adamla duvar

"Kolumdan tutunca irkildim. Yüzümü duvara dayadı, göğsünü sırtıma yapıştırdı. Önündeki şişkinliği ellerimde hissettim, avuçlarımı kapadım hemen."

arasında kıpırdayamadım. Avucundakileri sıktı. Bağırđım. İşemek ister misin, dedi, elini daha geri kaydıldı, parmağının kıcımında dolaştığını hissettim, silkinip kurtulmaya çalıştım, arkamdan iyice sarıldı, pantolonumla donumu bileklerime kadar sıyırdı, sırtımdan itti, adım atamayınca yere kapaklandım. Burnumda bir çatırtı hissettim o an. Sırtıma bastı, tabanı izmarit ezer gibi sağa sola oynuyordu. Bir süre sonra ayağını çekti. Sessizlik. Su şırıltısı. Tıkırtılar. Su tazyikle kıcımın arasından taşaklarıma çarptı. Bağırđım. Uzaklaşmak için yerde süründüm. Sırtüstü dönüp ayaklarımla kendimi itmeye çalıştığımında ayağıyla göğsüme bastı, suyu yüzüme tuttu. Başımı sağa sola çevirip yüzüstü dönmeye çalıştım ama ayağından kurtulamadım. Torba iyice yüzüme yapıştı. Nefes almak için ağzımı açtıkça bez ağzımın üstünde gerildi, ağzımda biriken su gırtlığımila itemeyeceğim kadar yoğunlaştı, boğazıma, genzime doluştu. Boğuluyordum. Ne yapabileceğime dair hiçbir fikrim yoktu, tek yol kalmıştı: pes etmek. Su birden kesildi. Torbayı çekip çıkardı, ayaklarını havaya kaldırdı, yan çevirip sırtıma vurdu. Suyu ciğerlerimden atmak için var gücümle öksürdüm. Zorlukla soluk alıp yeniden öksürdüm. Bir daha. Nefesim düzene girene kadar bekledi. Üzıldüm haline, dedi, baksana, gencecik adamsın, ölüp gidecektin az daha. Dünya zevklerini tatmadan göçüp giden o kadar insan var ki şu hayatta. Haksız mıyım, dedi. Baksana şuna, copu avucunun içine birkaç kere hafif hafif vurdu, sonra parmaklarıyla kavradı, sağa sola çevire çevire yuvasında yukarı itmeye başladı, Sence ne kadarı seni zevkten tavana vurdurur, dedi. Copun ucu yukarıdan çıkınca durdu. Bu kadar değil herhalde, çocuk işi bu. Biraz daha itti. Bu kadar? Seyrediyordum, kendimi bir seçim yapmaya çalışırken yakaladım. Sesin çıkmıyor, dedi, hepsini mi gözüne kestirdin yoksa.

Birisi beni sarsıyor. Gözlerimi açtım. Yüzünün açısı tuhaf görünüyor ya da ben yerde yatıyorum galiba.

Neredesin sen, dedi, seni arıyorum saatlerdir, bekle demedim mi sana. Cevap vermedim.

Torbayı yeniden başıma geçirdi, kolumdan tuttu, zorlukla doğrudum. Acı içinde yürümeye başladım, kıcım zonkluyordu. Yaşadıklarına bir anlam vermeye çalıştım, nerede olduğumu tahmin edemedim. Bir anda ne kadar kolay kaybolabileceğimi anladım. Hiç yaşamamış gibi. Birileri onca kalabalığın içinden çekip alıyor, akıp giden her şeyin dışına çıkarıyor, o andan sonra yoksun. Adam kolumu bıraktı, boşluğa bir iki sarsak adım atıp durdum. Ses çıkarmadım. Başımı kaldırıp dinledim. Sessizlik devam etti, uzun sürdü, Orda mısınız, dedim. Ses çıkmadı. Orda mısınız, diye yineledim. Ses yok. Sonra bir kahkaha. Burdayım, burdayım dedi, korkma. Demir kapı açıldı. Soğuk hava ıslak giysilerimi çabucak sardı, önceki gibi üşümedim ama titremeye başladım. Omuzlarımdan tutup sandalyeye oturttu, torbayı çıkardı, kelepçemin tekini çözüp sandalyeye kilitledi. Gözkapaklarımı kaldırıp kalem fenerle gözümün içine baktı, başımı sağa sola devirdi, tekrar baktı. Cebinden pamuk çıkarıp burnuma tıkadı. Fena kırmışsın, dedi. Sonra içeri üç kişi girdi, adam odadan çıktı.

İçeri girip çıkanlar, tedirgin bekleyişler, açlık, soğuk, dayak, cızırtılı yüksek sesle döne döne çalan marşlar günlerce sürdü. Gece aniden kapıyı açıp içeri girenler hep farklı kişilerdi ancak sorular aynıydı. Söyledim ya, diyordum, tekrar anlatıyordum, Dün böyle dememiştin, diyorlardı, aklım, havsalam karman çorman oluyordu, cevaplarımla aynı olup olmadığından emin değildim artık. Gözüm kapalı bırakıldığım yerlerde, acı içinde her yalnız kalışımında odaların soğuk olduğunu hatırlıyorum ama artık soğuşu hissedemediğime şaşıyorum.

Yine uykumdan sıçradım, bir el başımı okşuyordu, bir ses çıktı ağzımdan, üstüne ba-

sılmış plastik oyuncağa benzettim kendimi. Kimsin, dedim. Şşşşt, dedi, ağzımı burnumu kapadı.

Çam yaprağı kokusu. Yanağıma yapışmışlar. Cırcırböcekleri. Esinti. Telaşla doğruldum. Ormandayım. Bedenimi yokladım. Giysiler bana ait değil. Kaçırıldığım gece. Ellerime baktım, yanaklarım, göğsüm, bacaklarım. Cüzdan. Kimlik, anahtarlar. Cep telefonum. Şarjı bitmiş. Pantolonumda hışırtı. Sıyırdım. Alt bezi. Simsiyah, bok içinde. Ağlamaya başladım.

Birilerini tehlikeye atmamak için üç hafta kimseyle görüşmedim, arayıp soran da olmadı. Sonrasında görüşmek istediğimdeyse kimseye ulaşamadım.

≈

Televizyonu kapadım. Bekledim. Yeniden açtım. Başka kanalda da aynı baskın haberi aynı görüntülerle yayınlıyordu. “Bir ihbarı değerlendiren güvenlik güçleri” sözüyle başlayan görüntüleri yeniden izledim. “İhbar” lafına takıldım. Baskından sağ kurtulduğu söylenen kişi, kollarına girmiş iki sivilin arasında merdivenden iniyordu. Onun yüzünü, ensesine basturan geniş avuçtan kendini kurtardığında gördüm. Kameraya baktı, bir an göz göze geldik, bağırarak bir şeyler söyleyecekti ki ağzını kapayıp yine ensesine bastırdılar. Sonra o görüntüyü defalarca izledim, söylediği sözlere odaklandım, anlamaya çalıştım. Sözlerin benimle ilgisi yoktu, aslında ortada söylenen bir söz falan da yoktu, ağzı kapatıldığı için konuşamıyordu bile.

Geceleri ara ara uyanıyorum, yatakta dönüyorum. Yaşadıklarım her gece başka başka kâbuslarla uykuma giriyor. Bu gece de güvende değildim, birisi ya da birileri beni kovalıyordu, ben kaçmak istiyordum kaçamıyordum, nasıl oluyorsa kovalayan da yakalayamıyordu. Gözlerim açıldı. Gece lambasının loşluğu. Boğazım kupkuru. Pansiyonda olduğumu hatırladım. Evden uzaklaşmak da işe yaramıyor. Kalan biradan bir yudum aldım, çevreme bakındım. Perdeyi araladım. Deniz görünmüyor ama baktığım büyük kara lekenin deniz olduğunu biliyorum, onu seyrettim. Sigara yaktım, arkadaşımın da –hâlâ ona arkadaşım diyorum– uykusunu bölen kâbuslar görüp görmediğini düşündüm. Huzursuz geçirdiği gecenin sabahında avluda attığı voltalar bitip koğuşuna dönerken ona uzatılan, kimden geldiğini bildiği kitapları, dergileri reddedişini gözümde canlandırmaya çalıştım; görevli memura, Asla, diyordu –o kelimeyi çok sever– ondan gelen hiçbir şeyi asla kabul etmem, ötenlerle bizim işimiz olmaz.

Saat on bire doğru –ancak kendime gelebiliyorum– deniz kıyısına iniyorum. Kumsal boyunca yürümek, kumda bıraktığım izlerin gelen ilk dalgayla bozulduğunu, sonrakilerle tamamen silindiğini görmek rahatlatıyor ama bana taşımak zorunda olduğum izleri hatırlatıyor. Tuzdan katılaşmış tişörtümü çekiştirdim, şezlonga uzandım. Biradan ırice bir yudum aldım. Gözlerim kendiliğinden kapandı. Denize tişörtle girmem başkalarına güneşten korunuyormuşum gibi geliyor belki ama bedenimdeki izleri başka türlü saklayamam. İzler bedenimde kaldı ancak onlar bana ait değil, onları orda başkaları bıraktı, taşımak zorunda kalan benim. Bir araç toprakta iz bıraksa ya da yeni dökülmüş betona biri bassa ona toprağın ya da betonun izi mi denir, izin sahibi onları orada bırakandır. Kendi isimleriyle ansanıza onları da. Hepsinin yüzü belleğimde hâlâ canlı.

≈

“Perdeyi araladım. Deniz görünmüyor ama baktığım büyük kara lekenin deniz olduğunu biliyorum, onu seyrettim.”

İnsan yürürken bir ses duymadıysa dönüp bakmaz ama bazen bir ses duymadan da dönüp baktığım oluyor. Bu durumun benimle ilgili olduğunun farkındayım. Ensemde bir nefes hissettiğimde de böyle, bir anda o nefesin sıcaklığına, birisinin bana bu kadar çok yaklaştığına inanmış olarak buluyorum kendimi, arkasından neler gelebileceğini tahmin etmeye kadar varıyorum işi. Yine birisinin nefesini hissedecek kadar kulağıma yaklaştığını, fısıldadığını duydum, arabaya binmemi söylüyordu. Dönüp baktım. Gerçekten birisi konuşuyordu, üstelik söylediği isimleri tanıyorum, Peki siz kimsiniz, diye sorduğumda konuşmaya arabada devam edebileceğimizi söyledi. İçi görünmeyen koyu camlı arabaları sevmem ama seçme şansım olmadığını da düşünerek –dediği gibi, fazlaca uzatmadan– araca bindim. Arkamdan uzanan birisi gözlerimi bağlayınca tepki gösterdim. Sakin olun, dedi, tamamen tedbir amaçlı olduğunu, endişe etmemem gerektiğini söyledi, eski dostların arasında olacaktım, korkacak bir şey yok. Tanıdığım insanların arasında olacağımı düşünmek beni elbette rahatlatır, endişelendiren “eski dostlar” lafı oldu yalnızca.

Araçtan gözlerim bağlı indirildim. Koluma giren bir kişiyle yürümeye başladık, iki üç kez tökezleyince öteki koluma da birisi girdi. Adımlarımızın sesi eğitim gördüğümüz günlerdeki gibiydi; bir komutla uygun adım yürümeye başladığımızda aynı amaçla, aynı yöne uyumla yürüyenlerin çıkardığı ayak sesleri sarardı ortalığı. Bunu içimizde hissettiğimizde ayaklarımızı yere daha sert vururduk, uzaktan seyredenler bir toz bulutu içinde kayarak yürüdüğünü gören bu topluluğu eğer kendileri durmazsa onları durdurabilecek bir engelin hayalini bile kuramazlardı, böyle eğitilmişlerdi. Sesler geniş alandan dar bir alana hapsolunca uyum bozuldu. Koridor gibi bir yerden geçiyoruz. Durduk. Kilit yuvasında anahtar döndü. Menteşe gıcirtısı. Yüzüme serin hava değdi. Bayat koku. Giriş dar olmalı ki ellerini arkamdan omuzlarıma koyan kişi omuzlarımı ite çeke geçişime yön verdi, bir sandalyeye oturttu, gözlerimdeki bandı çıkardı.

Masada üç kişi oturuyor, beni içeri sokan öteki kişinin dışarı çıktığını arkamda kapanan kapıdan anladım, dönüp baktığımda kimse yoktu. Oturdıkları masanın arkasındaki duvarda örgüt bayrağımız asılı, iki yanında da ilk kez gördüğüm terazi armalı flamalar var. Oturanları tanımasam da hakkımdaki her şeyi bildiklerini tahmin edebiliyorum, bakışlarından böyle bir anlam çıkıyor. Onlardan duymayı beklediğim şey, örgütten kovulacağım ve ilişkimin tamamen kesileceğiydi. Umdüğüm gibi olmadı. Olsaydı bunu tartışır, kararlarından caydırabilirdim, Ceza çok ağır, derdim, niçin insafsızca bulduğumu gerekçeleriyle anlattırdım ama karşımdaki üç kişiden ortada oturanı konuya böyle yaklaşmadı, şu an bir mahkemede yargılandığımı söyledi, beni doğrudan doğruya örgüte ihanetle, muhbirlikle suçladı. Sonuç ortada, dedi, esir alınan bölge sorumlumuz ve baskında ölen beş arkadaşımız. Bunun bir bedeli var. Öteki ikisine baktım, taş kesilmiş bana bakıyorlardı. ■

ERKUT ÖZAL

Sahan

Y

organı alnına kadar çekili. İri bir atsineği kendini durmadan cama çarpıyor. Pencere küçük, bir kanadı kırık, titrete. Kuruyan hayatlar, dökük macun kalıntıları ve toz. Hiçbir gün bu odada başlamak istemez. Yine de gün ışığı kubbedeki deliklerden içeri giriyor, yorgana tozdan mızraklar fırlatıyor. Keçeleşmiş yorgandan içeriye sızmak zor. Küçüktü.

Annesiyle giderdi. Büyüdüğünü ilk orada anladı. Kafasında çınlayan maşrapayla. Şimdi, öldüğünü anlamadığı yer. Atsineği ölümü yormaktan vazgeçti. Sekizler çizdi. Yükseldi. Deliklerin birinden çıktı gitti. Artık bir kayıp mezar annesi. Başında zeytin dallarının kuruğu. Babası nicedir uzak köylerde yosun tutmuş kayrak taşı. Rüyasında yağmurlar gören. O rüya görmez. Yaşamı bir kâbus zaten. O sadece sızar. Ama sızlanmaz. Sızlanmak için gerekli her şeyden yoksun çünkü. Uyanırsa, ki sadece acıktığı zaman uyanır, başucundaki tepsiden devrilmiş şarap şişesini alıp başına diker. Boştur ama olsun. Üzerine de peş peşe sigara. Belki sonra çıkarıp göbekaşına serer ıslak pantolonunu. Kurutmak için yaydığı bir top tütünün yanına. O da üzerinde kurumayacak gibiyse eğer. Neyse ki yaz şimdi.

Bugün duyduğu seslere uyandı. Kendi eliyle çattığı sedirin altından gelen. İlk kez sesler duyusu değil bu. Bazı seslerden korkuyor. Bir de nereden geldiğini kestiremedikleri var. Onlardan korkmuyor. Sadece duydukça dişlerini gıcırdatıyor. Hani sanki biliyor, sahiplesini bir yakalasa, hepsini bira kutusu gibi buruşturuvorecek. Sedirin altındakileri de onlardan sandı. Uzak köşedeki partal battaniyenin üstünde yumak yumak. Tüylü bir tavşan yutmuş gibi oldu içi. Gitmesi lazım ama kime? Çıktı. Şıpdüşeni bozuk, şakülü kayak tahta kapısını paslı bir telle sardı da sardı. Altan dört parmak aralıklı, her tarafı çürük çarık, kimin umuru.

Bakkalın çardağında bekleyiş. Iskartaya çıkmış kalaslar gibi. Kendi sağdığı günler vardı. Babasının zoruyla narin keçî memelerini çekiştire çekiştire. Ağıl kokulu bir buğu yükseirdi kovadan. Tatmasına izin yoktu. Yoksa yabayı belinde kırar. Ya gizlice içerse? Bakkal ovadadır şimdi. Akşama doğru kulak içlerinde sapan çöpleriyle çıkıp gelir. Yüzü gözü buğday karası. Gelir de, açar mı bilinmez. Zaten sattığı ne. Bira, sigara, şarap. Sigara, şarap, bir de süt. Ya para? Onun ne işe yaradığını unutalı çok oldu. O, artık her şeyin Tanrı'nın ol demesiyle olduğu kutlu ülkede yaşıyor çünkü. Bir evi vardı aslında. Ona gülümseyen çocukları... Sokağın başında belirdiğinde, akşam güneşiyle birlikte evinin üstüne düşen bir gölgesi... Kayıp bedenini gölgesiyle buluşturan bir karısı... Ne ara gittiler, artık hatırlamıyor. Her şey çerçevenin kırık köşesinden, duvarın gamlı yerinden, sedirinin budak

“Donunun ağından ip gibi akan su şimdi seyreker. Arada bir damlıyor. Damlayan yerde küçücük toz çanakları oluşuyor hemen.”

deliğinden düştü gitti yuvarlandı. Ama bugün geldi, sedirin altındaki seslere takıldı kaldı. Hayat işte. Beklemek faydasız. Her seferinde yeni bir hevesle camını tıklatmak da. Açmayacak. Belli ki daha sürülecek döveni, savrulacak baklası var. Yoksa çoktan arka kapıdan girip içerden sövmeye başlamıştı bile.

Yürüyor. Kahveye doğru kıvrılan yolu geçip toz toprak bağlamış bir yıkıntının önünde durana kadar. Biliyor mu peki? Kim bilir! Bir zamanlar bir evdi. Annesi, babası, ninesi, dedesi ve dayısıyla yaşırdı. Sonra kendi yaşadı. Şimdi de çiçek açmış acı kavunlar, yürek yakan ısırganotları, virane seven aylandızlar yaşıyor. Onların altında da belki hâlâ külceotları, islibostanlar, yangınperçemleri, yalimburmalar, cinkahkahaları. Toprağı eşelese? Göğün katlarından yerin katmanlarına. Anne, tozlu sardunya. Paslı yağ tenekelerinin içinde açmaya çalışan arlı çiçek. Baba, devediken. Mor püsküllü fesiyle sesine küskün bir uzun bekleyiş. Dede, ahlat ağacı. Acunun ortasındaki buruk tohum. Nine, su, berrak su, boz bulanık su, acı su, su. Dayı, saz püskülü. *Akşam, yine akşam, yine akşam. Göllerde bu dem bir kamış olsam.* Ya o? O şu an yangın yerinde eşelenen bir unutulmuş. Kimin tarafından unutulduğunu bile unutmuş. Avuç içlerinde şefkatli bostan dikenleri, ne aradığını bilir gibi eşeleniyor. Yerini yadırgadı. Yıllar önce de yadırgamıştı. Paçalarına yapışan pıtrakları, dokununca etrafa tohumlarını fırlatan acı kavunları fark etmeden eşelemeye devam etti. Yıllar önce kendi kuyusunu da böyle kazmıştı. Akıldan yoksun ama iştahla. Eline annesinin islibostanlı bakracı geçti. Fırlatıp attı. Babasının külceotlu tek kırmasını, dedesinin yangınperçemli koşum takımlarını, ninesinin yalimburmali gümüş tarağını ve dayısının cinkahkahalı enfiye kutusunu da. Saatler sonra, kanayan parmaklar ve çamura batmış bir suratla, bir sapı kırık küçük bir sahan buldu. Bir, bilemedin iki yumurtalık. Tek dişiyle gülümsedi. Viraneye döndü ardını. Köyün içinden çıkıp gitti.

Önünde alabildiğine bir ova. Ovanın ortasında bir tepeye sıralanmış üç yıkık değirmen. Çalıştıklarını gören yok. Şimdi sadece zamanı öğütüyorlar. Ortadaki sığınağı. Ağıldan kaçtığında korkudan buraya saklanırdı. Dedenin köstekli saati, babanın bağ bıçağı, dayının şarap şişeleri ağızlıkları çakmakları... Hâlâ duruyor. Oyduğu kovuktan çıkarıp bakar, bozuk şarapla sigara tellendirirken açıp kapar, keser saplardı. Dönüşte temiz bir dayak. Dedesinin atını kamçıladığı kırbaçla. Atın kendisi onun kadar kırbaçlanmamıştır. Sorarsan, gene de dayısına benzedi. Eğer sorulabilseydi.

Elinde sahanla değirmenli tepede şimdi. Etrafta envai çeşit vızıltı. Ortadaki değirmene yürüdü. Yıkıntıların üzerine çıkıp uzun uzun ovaya baktı, ova da ona; varlığıyla yokluğu bir, küçücük bir noktaya. Karşı dağlarda bulut gibi keçi sürüleri, havada belli belirsiz çan sesleri, nereden geldiği belli olmayan su motoru homurtuları. Koyun sürüleri daha yakınında. Büyük ağaçların gölgesine sığınmış kirli pamuk topakları. Annesi görse, “Yallah hallaca,” derdi. “Dızdız da dızdız.” Aceleyle indi yıkıntıdan. Sevince benzeyen bir koşuyla. Daha doğrusu saldı kendini tepeden. Ürküttüğü çekirgeleri yara yara düze vardı. Attı kendini balya dolu tarlalara. Doğruca koyunlara.

Güneşin en tepede olduğu saatler. Kargaların ona aldıracağı yok. Yayılmışlar orta yere, dökülmüş buğday tanelerini didikliyorlar. Pırnallarla karışmış hayıtların baygın kokusu iki tarlayı birbirinden ayırmış. Ötesi, koçanların yeni yeni boy atmaya başladığı kocaman bir mısır tarlası. Giriyor bir ucundan, diğerinden çıkıyor. Yüzer gibi. Çıktığı yer böğürtlenlerle kaplı. Dalıyor çalılıarın arasına, üstünü başını parçalayıp başka bir dünyaya geçiyor; su motorunun fidelerin arasındaki kanalları balçığa çevirdiği, tombul domateslerin elma gibi gülümsediği bir dünya. Mecbur yürüyecek. Daha ilk adımda kara lastikler gitti. Aldırmadı. Ancak balçık pantolonu da zorlamaya başlayınca bir eliyle belinden kavradı, diğer elinde sahan, güçbela dere boyuna vardı. İşte homurtunun sahibi. Yanında da muhtar. Motoru

kapaması yakındır. Bugün toplamak yok. Bir iki güne çoluğu çocuğu alıp yine gelir. Kızarmış domatesleri kasalara doldurup giderler. Birbirlerini gördüler. Daha doğrusu muhtar onu gördü, onun bakışları muhtarı deldi geçti, dağ dibinde bir yere saplandı. Asker dönüşü dayısına kanıp şehre yerleşmeseydi, adını hatırlamasa da yüzünden kimin oğlu olduğunu çıkarabilirdi. O zaman anlardı belki, nasıl oluyor da hâlâ başının üstünde delikli de olsa bir damı var, tepsisinde devrilmiş de olsa şarap şişeleri.

Balçık yordu. Soluğu tükenik, derenin kenarında iki büküm şimdi. Sederinde de böyle büzüşür, küçücük kalır. Bazen günlerce kalkmadığı olur. Bir kabuk gibi kuruyup kalacak bir gün. Tozları ilk rüzgârda kubbedeki deliklerden çıkıp gidecek. Güneşin yatağına fırlattığı tozdan mızraklar kendisi olacak. Ya da çalı süpürgesiyle süpürüverecekler kurusunu, köyün boklu sularına atıverecekler. İşte ara sıra yemek getiren kadınlar var da hâlâ...

Az kaldı koyunlara. Şu dereyi de geçerse... Geçen bahardı. Uzun yağmurlar yağdı. Kopardı sular. Dağ dibinden sularla birlikte şişmiş inekler, debelenen koyunlar, suyılanları aktı. Her şey geçip gittiğinde sadece yılanlar kaldı. Her yerdeler şimdi. Sazlıkların arasındaki çürümüş otlarda gömlek değiştiriyorlar. Suyu girerken ürküttüklerinden biri, kaldırdı başını, küçük taş köprüye doğru yüzmeye başladı. Yeri belli. Dayısıyla köprüye kaçıp âlem yaptıkları zamanlar olduğu gibi, suya eğilen dallardan birine çıkacak, pırıldayan yeni gömleğiyle küçük balıkların, iribaşların gözünü alacak. Koyunlar karşıda. Büyük bir dut ağacının gölgesinde sessiz. Çoban pinekliyor. Pilli radyosunu astığı daldan ovaya yayılan bir şarkı, adım adım birini aramakta. Kenarlara, köşelere, kadehlere, şişelere bakıyor. Kimse yok. Tam kalbine de bakacakken bir cızırtı. Ardından yeni bir şarkı. Şimdi şarkıları duyacak halde olsa onları dinlediği günleri hatırlar mı acaba? Otoban kenarlarında önce dayısıyla, sonra birkaç gölgeyle geçip giden zamanı? Köprü altlarında üzerine çöken anlamsızlık duygusuyla kendi de dahil herkese yan bakışını? Bütün gün gemileri seyredip

usul usul aklını yitirirken eve döndüğünde varlığına yönelen bakışların ağırlığını? O bakışlardan kurtulmak için eve her geldiğinde karısına erkeklik taslayışını? Hatırlamak için önce var olmak lazım. Yok ki artık o. Mademki evi yok, ailesi yok, çoluğu çocuğu, bakışı duruşu düşünüşü yok, öyleyse o da yok.

Yine de sahan diye bir gerçek var belli ki. Derenin uygun bir yerini gözüne kestirip çamurlu paçalarla suya dalıyor sonunda. Artık pantolonu kendisinden daha ağır. Hiç zorlanmadan bacaklarından sıyrılıp sulara karıştı bile. Kim bilir kimin eskisi. Kadidi çıkmış bedeni derin çizikler içinde. Kurumuş kanı çözülürken her yanı sızlıyor. Su, sandığından derin çıktı. Bunu olsun hatırlaması lazım. Dayısının şaka yollu sözüne kanıp köprüden atladığında yüzebileceğini sanmıştı. Dayısı ensesinden tutup kıyıya sürüklemeseydi, bir kayrak taşı da onun başucundaydı şimdi. Keşke şehirden de böyle çıkarıp alabilseydi. Neyse ki ayakları ara sıra yere değdi de tam boğulacakken yüzeye çıkarabildi kurukafasını.

Suluk soluğa yığıldı kıyıya. Uyusa uyur. Yine de ayağa kalktı. Halkını kurtaran Musa gibi kendi önü sıra yürümeye başladı. Elinde asa yerine sahan. Sanki etine işlemiş artık. Köpekler saldırmaya yeltenmese çobanın kalkacağı yoktu. Aslında sevindi de çoban. İşte iki kelam edecek biri. Küfür kıyamet köpekleri zapt etmeye çalışırken bir taraftan da gözü gelende. Don gömlek bir adam. Yaşlı gözleri anca bu kadar seçti. Köpeklerden iri olanı, baktı ki durmaya niyetlenen yok, önden atıldı artık. Böğürtlenlerde parçalanmış gömleğine dişlerini geçirdi, savurup attı onu. Ne kadcık canı var. Diğer köpek de dalmaya katılınca bir donu kaldı üstünde, bir de bedeninde şuncacık canı. Çoban yetiştirdi yetişmesine de önce köpekler haline acıdı sanki. Birkaç dalamadan sonra bıraktılar. Yaklaşınca bildi artık çoban. Çocukken karınca yuvalarına su doldurup ne olacak diye bakmışlar, sineklerin kanatlarını koparmışlar, çekirgeleri balıklara yem yapmışlar... Ancak kuş yuvalarını bozmak, kedilerin kuyruğuna teneke bağlamak, köpekleri dövüştürmek hep onda. Yine de yüreği sızladı çobanın. Yak bir sigara. Almadı. Başka zaman olsa... Süt deyip durdu sadece. Tek sapı kırık sahanı uzattı. Etinde bir anının zonklaması, sadece, süt.

Babasının son sözünü ettiği yerde imkânı yok ot bitmezdi. Huyu kurusun. Ona da mı benziyor ne. Çobanın, sağım olmaz bu saatte, sözünü dinlemedi, directti. Sonunda aldı bir sahan sütünü. Bacaklarının bilgisine sığınıp düştü tekrar yollara. Daha yarılanmadan çobanın sigarası, köprüyü geçip bademli tarlaya varmıştı, ardında karabaşların uzun erimli bakışları.

Altı üstü iki kök ağaç. Bostan tarlasına adını vermeye yetmiş. Yine de bereketli. Gölgesinde, kuşların kırıp içini yediği boş kovanlar birikmeye başlamış bile. Tabii ki hatırlamadı. Erkekler uzun kargılarla, yüklü dalları döver, kadınlar reçinesi kurumuş, kabuğu düşeyazan bademleri toplardı. Onun görevi de yüksek dallarda tepinip kalanları silkelemek. Ya ağaçların altına kavun karpuz zamanı açtığı derin çukuru? Çukuru yaz boyu kaplumbağalarla dolduruluşunu? “Topla anam hepsini. Yemesinler bostanı.” “Sal anam şimdi hepsini. Gene gelsinler devrisi.” Yemekleri dut yaprağı, ayrikotu, kavun karpuz kurusu. Ya her yaz sonu, tıslayan boğazlarını kimseye fark ettirmeden toprağa doyuruşunu?

Donunun ağından ip gibi akan su şimdi seyrek. Arada bir damlıyor. Damlayan yerde küçücük toz çanakları oluşuyor hemen. Karınca yalağı. Adımları ürkek. Tek bir damla dökmedi henüz. Ancak hızı pek. Malum, yetişmesi gereken bir yer var. İçinde küçük tohumlar kımıldanıyor. Ola ki çatlasın. Şimdi yıkık damların hikâyesini anlatmanın zamanı değil. Damları çevreleyen buğulu mürdümeriklerinin. Kendi yapraklarının gölgesinde güneşten üzüm damıtan sıra sıra bağ kütüklerinin. Hepsi geçilecek. Köyün tatlı yokuşunda son bir gayret edilecek ve titreyen cılız bacaklarla varılacak, şakulü kayak tahta kapının cinli eşğine.

Yokuşun başına geldi bile. Sütannesinin nar ağaçları yine tomurcuk yüklenmiş. Seksenlerini geçmiş kambur bir kadın sütanne. Bahçe kapısının eşiğindeki ortancalara su veriyor. Az önce diplerinde bir yumurta buldu, pörsük memelerinin arasına soktu. Ürken tavuklarının sesini duymasa... Az sabahlamadı sütannesinin taşlığındaki sedirde. Aylsın diye yapılan acı kahveler, sıcak çorbalar... Bıraksa, sözde babasını kesecek. On beşinde bir deli oğlan. Halbuki bilmez mi, korkusundan eve gidemedi gene. Karısından korkusu böyle değildi ama. *Suvata inen yanık kır hayvanları gibi* evinin eşiğine vardı önceleri. Şehirdi. Büyüktü. Sonu gelmeyen sokakları vardı. Kendisi yabandı. Yabancıydı. Her sokakta kaybolan ürkek bir gölgesi vardı. Karısıyla ısındı şehre. Onunla uzadı gölgesi. Onunla alıştı sokaklara. Geçtikçe günler, yatışıkça ürkekliği, unuttukça yabanlığını omuzları dikleşti, sertleşti bakışları. Ve gün geldi, düşman belledi kendisini yeniden doğurarı.

Sütannesi baktı kaldı arkasından. Dursa, ayaküstü rahmetlinin eskilerinden veriverirdi hemen. Bu halde gezilmez ortalık yerde. Bir de hepsi hepsi birkaç yumurta işte. Belki kırar da bugünlük nefsinin körler diye. Hızlıca geçti kahvenin önünden. Yanaklarında iki kıllı çukur değil de gamzeler var sanki artık. Ardında kör köpeğin bakışı ve az önce namazdan çıkan ihtiyarların tıknafes mırıltıları. Tohumlar çatladı çatlayacak.

Şakulü kayık tahta kapının cinli eşiğinde şimdi. Kendini bıraksa gamzelerinden çiçekler fışkıracak. Daha sardığı teli açmadan bir şey geçip gitti bacaklarının arasından. Fark etmedi. Öyle ya, sahanı doldurmanın kıvancından kimseyi görececek gözü yok şu an. Kapı açıldı nihayet. Sütü başucundaki tepsie bırakıp sedirin altına eğildi. İlk gördüğünde yumak yumaklardı. İncecik sesleri, açılmamış gözleri, bir sıkımlık canları vardı. Ancak şimdi yoklardı. Partal battaniyesini fırlatıp attı. Öteberi dolu mermer kurnaların içlerine baktı. Ağzı bağlı eski çuvalları karıştırdı. Yok. Yok. Yok. Hiçbirini bulamadı.

Tıpkı karısı biri memede, biri mamada iki çocukla şehre karışıp gittiği gün, elinde süt kokulu bir sahanla köksüz sapsız kaldığı gibi, hamamın orta yerinde öylece kalakaldı. Neden sonra kapısının önüne çıktı son bir umut. Dizlerinin bağı çözüldü çözülecek. Arandı. Bakkal hâlâ kapı duvardı. Çeşmenin yalağında arılar uğulduyordu. Karşı duvarın üstünde bir kedi, ağzında son yavrusuyla ona bakıyordu. Gel demek istedi. Diyemedi. Nasıl desin? Fırlatıp attı sahanı en sonunda. Sineklere hasat şenliği. Kapadı kapısını. Islak donunu sıyrıp yorganın altına girdi. Yanaklarından ölü doğmuş tomurcuklar dökülürken kurumaya bıraktı bedenini.

Şimdi iki sapı da kırık sahanın artık. ■

SENİ BİR KİTAP GİBİ OKUYORUM

Irene Vallejo

Alfabe düşüncenin izini korumak için çok güzel bir icat, uzaktan iletişim kurmak için de öyle. Ama mesajların yol almasını sağlamanın tek yöntemi değil. Atalarımız cümleleriyle ufku aşmanın başka yollarını buldu.

Okumayı ikinci kez öğrendim. Harflerin el değmemiş gizemi, şifre çözme çabası, kelimelerin anlamını yavaşça ve kekeleyerek sağma işlemi karşısındaki o şaşkınlığı oğlumun gözleri aracılığıyla tekrar yaşadım. Onun dili harflerde gizli sesleri çözerken benim dudaklarım tekrar hecelemeye koyuldu. Sayfaları sessizlikten çekip almak kolay iş değil. Çocukken bilincinde değildim ama şimdi gözlerle dinlemeyi öğretmek anlamına gelen bu garip, sinestezik ve melez işlem beni büyütüyor.

Bir metin dilin partisyonudur, kelimeler ise yazılı hava. Şu anda bakışlarınla bu paragrafların sessiz müziğini çekip çıkarıyorsun. Alfabe düşüncenin izini korumak için çok güzel bir icat, uzaktan iletişim kurmak için de öyle. Ama mesajların yol almasını sağlamanın tek yöntemi değil. Atalarımız cümleleriyle ufku aşmanın başka yollarını buldu. Dumanla haberleşmeyi veya davulların ritmik dilini yarattılar. *Oresteia*'da Aiskhylos, Agamemnon'un Troya'dan Yunanistan'a haber iletmek için muhafızların nöbet tuttukları noktalarda, bir kuleden diğerine, bir dağdan diğerine sırasıyla alevden bir telgrafi andıran bir dizi şenlik ateşi yaktıklarını yazar. İnkalar anlatılarını ve talimatlarını *quipu*'larındaki düğümler yoluyla, püsküllerin kalınlığı, renkleri ve bağlama şekilleriyle konuşarak aktarıyordu. Anlatıların olay örgüsü, düğümleri ve çözüm noktası bizi hep büyümüştür.

Yazar Juan Camilo Rincón geçenlerde bana Kolombiyalı kölelerin yarattığı büyüleyici bir iletişim yönteminden bahsetti. Bir isyanın ve uzun süren mücadelenin sonunda Cartagena valisi San Basilio de Palenque'ye özerklik tanımış. Böylece Palenque şehrine kaçmak üzere tehlikeli bir maceranın ardından hizmetkârlığın sona ereceği gizli yollar ortaya çıkmış. Siyahi kadınlar yolu ezberlemek için bir kod uydurmuş: Saçlarını harita şeklinde örüyorlarmış. Yolları ve geçitleri gösteren saç örgüleriyle kimseyi şüphelendirmeden bir kaçış hayalini, yeni bir hayatın kartografisini başlarında taşıyorlarmış.

Binyıllar içinde dumanla, iplerle, saçlarla, hatta –şaşırtıcı bir şekilde– gözlerle yazmayı becerdik. Nokta ve tire dizilerini kullanan Samuel Morse yaklaşık iki yüzyıl önce uzun mesafelere meydan okumak için elektronik bir sistem yarattı. İşaretleri çok basit –kısa ve uzun– olduğundan Mors alfabesi seslerle, ışıklarla veya aralıklı yüz hareketleriyle de kullanılabilir. 1966 yılında Vietnam'da savaş mahkûmu olan Kuzey Amerikalı bir pilot televizyonda röportaj vermeye zorlandı. Kamera karşısında onu hapsedenlerin dikte ettiği konuşmayı yaparken gözlerini açıp kapayarak Mors alfabesinde “ışkence” kelimesini oluşturdu. Beklenmedik bir iletişim taklasiyle yüzü aynı anda iki farklı mesajı iletmeyi başardı ve hikâyesini tüm yönleriyle anlatabildi.

Bizler iç içe geçmiş canlılarız, kelimelerden duvar halıları dokuyoruz, dilin iplikleri

Bizler iç
içe geçmiş
canlılarız,
kelimelerden
duvar halıları
dokuyoruz,
dilin iplikleri
bizi bağlıyor.
Doğduğumuz andan
itibaren
ellerimizle,
kaşlarımızın
kavisiyle,
konuşurken-
ki duraksamalarımızla
mesajlar
gönderiyoruz.

bizi bağlıyor. Doğduğumuz andan itibaren ellerimizle, kaşlarımızın kavisiyle, konuşurkenki duraksamalarımızla mesajlar gönderiyoruz. Bu yüzden biri şeffaf davrandığında, bakışları ve yüz ifadesi hislerini net bir şekilde yansıttığında onun açık bir kitap gibi olduğunu söylüyoruz. Gizemli metinler hikâyemizi açığa seriyor: kırışıklar ve zamanın kesikleri, tıpkı ağaç halkaları gibi; yara izleri; anneliğin kaligrafisi; dövmelemin oluşturduğu illüstrasyonlar; gözaltı halkaları; morlukların bıraktığı izler. Peter Greenaway'in filmi *The Pillow Book*'ta genç bir kadın yazar bir editörden onu azarlayan bir mektup alır, editör ona di-

zelerinin, yazılı oldukları kâğıt kadar bile değeri olmadığını söyler. Bunun üzerine şiirlerini kusursuz bir beceriyle âşıklarının derisine yazmaya başlar ve ona büyük başarı kazandıran shevi kitaplar ortaya çıkarır. Okumaya dalmış olan oğluma bakıyorum ve kitabı sıkıca tutan ellerini, satırlarda dolaşan gözlerini, havada heceler çizen dudaklarını okumaya çalışıyorum. Bedenlerimiz sayfa, atlas ve partiyon: Yazılı olmayan şeyi anlatıyorlar. ■

İspanyolcadan çeviren İdil Dündar

BİBERYAN: BİR MİZAÇ MESELESİ

Biberyan genişleyen Nazi işgali yüzünden Bulgaristan sınırından İstanbul'a geri döndüğünde neler hissettiğini hep merak ettim, fakat kaleminin tam bağımsızlığını korumak için katmanlı ve kapsamlı bir yalnızlığı tercih etmekten korkmamıştır. Bana göre bahsettiği mizaç meselesi de bununla ilgilidir.

Elif Refiğ

Yaş kırkı geçince maziye bakıp hayatımı gözden geçirme merakı hasıl oldu... Ne için? Geçmiş deşmek için mi? Neye yarayacak? Bazı davranışlarını haklı çıkarmaya mı? Kaçan fırsatların geride bıraktığı burukluktan kurtulmak için mi? Yok canım! Burukluklardan kurtulamazsın, hem açıkçası ben hiç burukluk hissetmiyorum. Çünkü olması gereken olmuştur. Hayatımda kelimenin tam anlamıyla kazara meydana gelmiş hiçbir şey yok. Bu bir mizaç meselesiydi. İnsan kendinden kaçamıyor. Ben kaçamıyorum en azından. Kaderim böyleymiş, kaçınılmazmış demeyeceğim. Kaderin hiçbir biçimine inanmam. Tek gerçek sizi, sizin gücünüzle ileri iten, manevi, fikri ve ahlaki özünü oluşturan şeylerdir.

“Entelektüeller” arasında hayli moda olan “karmaşıklık” kibriyle yaftalanacak olsam bile, karmaşık biri degildim, demeyeceğim. Kanımca övmeye değer pek az şey var. Çok çok az şey – hatta hiçbir şey.

Zaven Biberyan, *Mahkûmların Şa-fağı, Özyaşamöyküsü: 1921-1946*, Fransızcadan çeviren Deniz Kureta, Aras, Kasım 2021, s. 17.

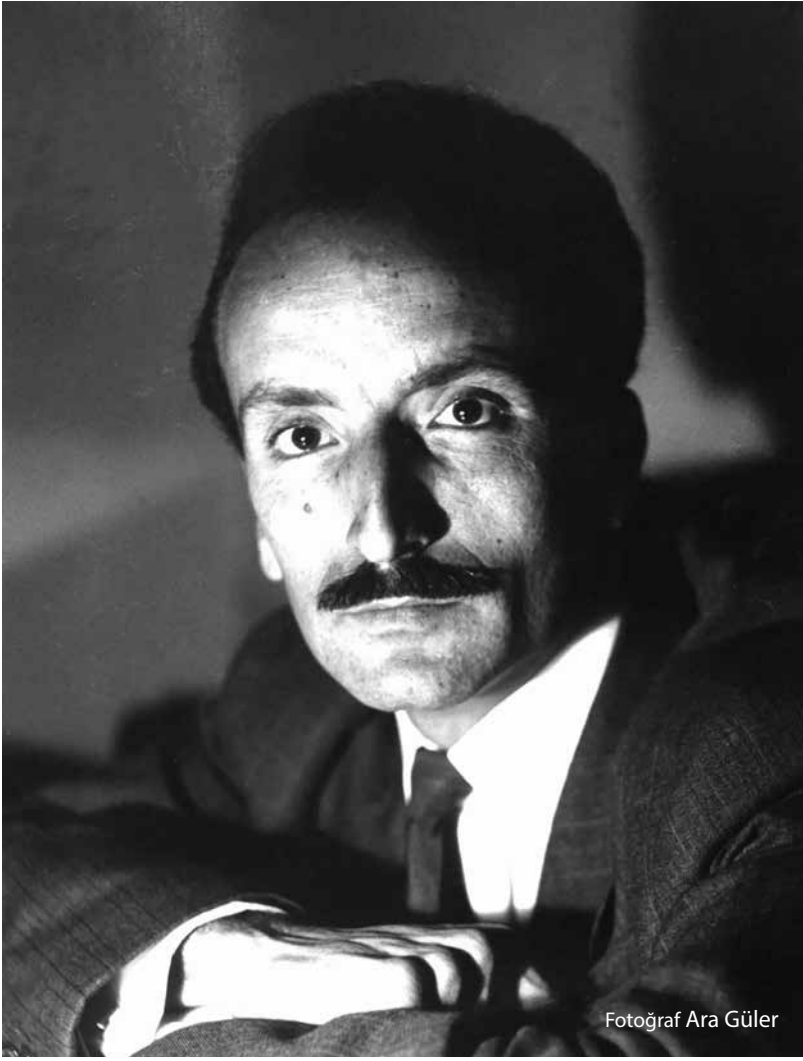
Aras Yayıncılık'ın kıymetli çabaları ne iyi ki Zaven Biberyan'ın benzersiz edebi gücünü ve toplumsal yorumunu daha geniş bir kitleye ulaştırdı. Biberyan'la tanışmanın kendi neslimdeki edebiyat-

severler arasında daha önce tanışmadığımız ama çok yakından tanıdığımızı hissettiğimiz biriyle aniden karşılaşmanın coşkusunu hatırlatan bir etkisi olduğunu defalarca deneyimledim. Romanlarını ve otobiyografisini okurken aklımda ona sormak istediğim pek çok soru belirdi. Artık hayatta olmadığı için vereceği olası yanıtları tahmin etmenin yolunu gene romanlarında, bazen kitapları kapadıktan günlerce sonra yaşadığım bir esriklik ânında, bazen sebebini bilmeden defalarca geri geldiğim tek bir sayfanın satır aralarında bulmaya çalışıyorum. Biberyan'la karşılaşmak tanımlaması zor bir hissi, hasret dolu bir kavuşmayı ve ani bir kayıp duygusunu aynı anda yaşıyor.

Türkiye edebiyatında belki de özellikle Biberyan'ın dönemdaşları ilköğrençliğimizi şekillendiren yazarlardır. Yaşadığımız topraklarda fiilen tecrübe ettiğimiz ötesinde varoluş halleriyle tanışmayı, kendimize uzak olduğu varsayılan dünyalarda aidiyet bulmayı, çoğulculuk temelli bir yaklaşımın ilk nüvelerini Yaşar Kemal, Sait Faik, Yusuf Atılgan, Tezer Özlü, Oğuz Atay, Fakir Baykurt, Sabahattin Ali ve Sevgi Soysal gibi romancılar ve hikâyeciler sayesinde keşfettik. Hayatı deneyimleme ve kendimizi şekillendirme biçimlerimiz hayal gücümüzle birlikte ve mutlaka onların katkısıyla genişledi, bu sayede evrensel değerlerle bağımız güçlendi. Peki daha düne kadar bu kadar güçlü bir edebiyatçının,

Biberyan'ın ismini neden hiç duymadık? Tanışıklığımız neden daha önce köklenemedi? Onu bizden kim sakladı veya kendisi neden saklandı? Bu sorgulamalar güçlü bir merak ve bir cins öfke duygusunu da kaçınılmaz olarak beraberinde getiriyor.

On dokuz yaşında yeni bir başlangıç umuduyla Avrupa'ya yola çıkmasında İstanbul'un köklü bir Ermeni ailesine mensup olması, dolayısıyla dönemin siyasi ve toplumsal sınırlamalarından kurtulmak istemesi rol oynamış olmalı. Yakın Türkiye siyasi tarihine bakıldığında bunun nedenlerini belirlemek güç değil. Türkiyeli bir Ermeni olmasının yanı sıra solcu bir Ermeni olması dışlanmışlığa yeni bir boyut katmış, siyasi görüşü ve ilham kaynakları yakın çevresinde de pek hoş karşılanmamış olsa gerek. Dolayısıyla genç yaşındaki bu hareket etme arzusu başka türlü bir açılma ve özgürleşme ihtiyacına da işaret ediyor. Genişleyen Nazi işgali yüzünden Bulgaristan sınırından İstanbul'a geri döndüğünde neler hissettiğini hep merak ettim, fakat şurası anlaşılıyor ki edebiyat hayatının devamında kaleminin tam bağımsızlığını korumak için katmanlı ve kapsamlı bir yalnızlığı tercih etmekten korkmamıştır. Bana göre yukarıdaki alıntıda bahsettiği mizaç meselesi de bununla ilgilidir. Biberyan müthiş çalışma azmi, gözlem gücü ve edebi üretiminin yanı sıra ve belki de bunlara rağmen, verdiği bu muhtemel zor kararlar silsilesi sonucu uzağımıza düşmüş

olabilir ama onunla kavuşmamız da mutlaka kaçınılmazdı.

Biberyan'ı düşünmek Milan Kundera'nın *Perde: Yedi Bölümlük Deneme* adlı kitabını yeniden ziyaret etme isteği uyandırdı bende. Kundera, Julien Gracq'ın şu sözüne atıfta bulunuyor: "Edebiyat tarihi materialistik tarihin aksine yalnızca zaferleri listeler, çünkü orada yenilgiler hiç kimsenin zaferi değildir." Kundera'ya göre bu parlak alıntı edebiyat tarihinin bir olaylar tarihi olmanın aksine bir değerler tarihi olduğu gerçeğinin tüm imalarını ortaya koyar. "Tarih", yani insanlık tarihi artık var olmayan ve yaşamlarımızın doğrudan parçası olmayan şeylerin tarihidir. Sanat tarihi ise değerlerin, dolayısıyla ihtiyaç duydu-

ğumuz şeylerin tarihidir ve bu sebeple varlığını bizimle yazılmaya devam ederek sürdürür.

Otobiyografisini hâkim dili olan Fransızcayla yazmış olan Biberyan Varlık Vergisi sırasında üç yıl çalışma kamplarına gönderilir ve bu süreçte Ermenice yazmaya karar verir. 1962 yılında arkadaşı Hrant Paluyan'a yazdığı bir mektupta, "Madem Ermeniyim, Ermenice yazmalıyım..." dediğini, ancak daha sonra bu kararından pişman olduğunu belirtir. İnsan pişmanlığının sebebini merak ediyor, bunun bahsettiği "burukluk"la bir ilgisi olmalı. Aktif siyasete özverili dahiliyetine rağmen kalabalık meydanlarda popüler bir konuşmacı olmayan Biberyan, özgün ve kesintisiz sanat-

sal üretimine rağmen entelektüel toplantıların vazgeçilmez bir üyesi de değildi. Ermeni bir yazar olması entelektüel çevrede dışlanmasını tetiklemiş, burjuva bir Ermeni ailesinin solcu bir üyesi olması ise evinde hissettiği yerleri daha da daraltmış olabilir.

Biberyan'ın yazmaktan asla vazgeçmediği için savaştı, belki daha doğru bir ifadeyle dirençli bir ruhu olduğu muhakkaktır. Bunun yöntemlerini farklı düzlemlerde aradığını 1960'larda TİP'ten milletvekilliği için aday olmasıyla da anlayabiliriz. Milletvekili seçilmemesine rağmen TİP'in İstanbul Belediye Meclis üyeliğinde yıllarca görev alması da bunu gösteriyor. Kadere inanmadığı için varoluş biçiminin "öteki" olduğu gerçeğini belki de gerçekten mizacına atfetmek gerekir. Sanıyorum "ötekiliği" aynı zamanda onun biricikliğini bulduğu yerdir. Belki de bu sayede çok iyi bildiği dışarıda olma hallerini romanlarında mesele edinirken, karakterlerine belli bir mesafede durmayı, onlara hareket edecekleri bir boşluk açmayı ve visseral bir güçle insan ruhunun derinliklerine dalmayı bu sayede başarır.

Biberyan'ın karakterlerinin engellerle baş etme yöntemleri kendi mücadele biçimlerini nasıl belirlediğine dair de ipuçları taşıyor. Maruz veya mecbur bırakıldıkları toplumsal ve siyasi koşullara doğrudan başkaldırmak yerine ilk etapta rahatsız bir uyumlanma çabası gösteren karakterler varoluşsal önceliklerini yok sayamaz. Hayallerinin ne olduğunu bilmedikleri, hayal kurmayı başaramayacak kadar zarar görmüş olmaları da olasıdır, yine de hayal etme haklarına sahip çıkmaktan vazgeçmezler ve bu satıhta görünen uyum hali onların içsel yalnızlaşmalarını hızlandırır. Üç romanı da Türkiye'nin gayrimüslim nüfusuna maddi ve manevi yıkım getiren bir trajedinin (Varlık Vergisi, 6-7 Eylül, Nafia Taburları) yaklaştığı veya fiziken toplumu terk etmiş görünmesi-

ne rağmen yıkıcı etkisini devam ettirdiği bir dönemde geçer. Sınırlarını belirlemenin imkânsız olduğu bu bulanıklıkta yıkımın tüm nüveleri belirgindir fakat bunların bahsi edilmez. Biberyan el yordamıyla yolunu bulma gayretinde olan karakterlerin arayışlarına yoğunlaşarak aslında bu bulanıklığın doğasıyla ilgilenir ve hakkında konuşulmayanların tahripkârlığının bileşenlerine de aynı oranda odaklanır.

Gündeliğin içinde ustalıkla kavradığı sıradan anlarda karakterlerini hayatta kalma içgüdüünün yönlendirmesine izin verir ve bu haliyle çürümekte olan bir toplumun bilinçaltısını görünür kılar. Biberyan, karakterleri arasında karşılıklı bağımlılık ilişkileri kurarken onların en yakın çevrelerinde hissettikleri dipsiz yalnızlıkların içinde genişler, dış dünyaya dair en saf ve en karanlık arzularını sezer, yakarışlarını duyar ve itildikleri noktada kendi kimliklerini nasıl tanımladıklarıyla ilişkili olarak “ötekini” de beyan etmelerinin önünü açar. Derinlikli perspektifini ustalıkla değiştirerek okurun tek bir karakterle izlediği kolay bir özdeşleşme deneyimi yaşamasını önler ve böylelikle panoramik bir “öteki” perspektifi tasarlar. Romanlarının kapalı anlatımı, katmanlı yapısı ve tasvir ettiği dünyanın güçlü görselliği sinematik olduğu kadar evrensel bir dile de sahiptir.

Biberyan’ın İstanbul’a geri döndükten sonraki yaşamı, yazgısı ülkesinin gidişatına paralel olarak şekillenen bir entelektüelin tanıdık ama detaylarına tam da vâkıf olamadığımız öyküsüdür. Lübnan’da geçirdiği ve acı hatıralarla dolu sürgün yılları, Türkiye’deki siyasi ortamın yumuşaması üzerine yeniden İstanbul’a gelişi, 6-7 Eylül felaketi ve ardından gelen 27 Mayıs Darbesi. *Yalnızlar* ve *Meteliksiz Aşıklar* isimli romanlarıyla *Dzovı* (Deniz) isimli öykü kitabı yayımladıktan sonra başyapıtı olarak bilinen *Karıncaların Günbatımı*, *Jamanak* gazetesinde tefrika edilir. Büt-

Velázquez, *Esopo*, 1639-1640

yük bir olasılıkla siyasi ortamın elvermemesi nedeniyle roman kitaplaştırılmaz ve Biberyan için uzun bir sessizlik dönemi başlar. Muhtemelen entelektüel meraktan ziyade daha çok geçimini sağlamak amacıyla Fransızca ve İngilizceden çeviriler yapar. Mahmutpaşa’da açtığı tezgâhta oyuncakçılıktan kadın iç-

çamaşırı satışına kadar uzanan küçük iş girişimleri olur ve 12 Eylül darbesinden sonra 1984’te, altmış üç yaşındayken ülser yüzünden hayata veda eder.

Geleneksel anlatıda erkek olarak tasvir edilen *flâneur*, endüstrileşmiş çağdaş yaşamın keskin bir gözlemcisi olmaktan başka bir amacı ol-

mayan, toplumdan kopuk dolaşma yeteneğini temsil eden, kentsel zenginlik ve modernitenin ikircikli bir figürüdür. Bu figürü 20. yüzyılda kentsel, modern deneyimin sembolik bir arketipi olarak akademik ilginin nesnesi haline getiren Charles Baudelaire'in şiirinden esinlenen Walter Benjamin'di. Benjamin'den sonra *flâneur*, sanatçılar ve yazarlar için önemli bir sembol haline geldi. *Flâneur* figürü –diğer şeylerin yanı sıra– sınıf gerilimlerini, cinsiyet ayrımlarını, yabancılaşmayı ve kitle kültürünün kaynaklarını açıklamak için kullanılmıştır. Biberyan hem karakteri hem de eserleriyle bu tanımı tam olarak doldurur. Küçük yaşlardan itibaren Fransız dili ve edebiyatıyla yakın tanışıklığı da göz önüne alındığında *flâneur* figürünün romanlarında sanatsal esin kaynağı olduğunu tespit etmek de sanırım yerindedir.

Biberyan'ın konu edindiği yıllara atıfta bulunurken bugünü dışlamak mümkün değildir; İstanbul'un demografik dönüşümü, oluşmakta olan vahşi inşaat sektörü, tarihi yapıların, kiliselerin ve camilerin restorasyonları, Ayasofya tartışmaları, göç ve sürgünler, Aydın Arakon'un 500. kuruluş yıldönümü kutlamaları için yönettiği *İstanbul'un Fethi* filmi, moda ve stil, Hollywood yıldızları, dans kulüpleri, yazlıklar, güzellik tutkusu, değişen güvenlik algısı, gecekonduları güzelleştirme derneği, deliler, dolandırıcılar, kapıcılar, katiller, yani özetle bir rahim olarak İstanbul Biberyan'ın oyun alanıdır. Dönem spesifik olmasına rağmen Biberyan nostalji ağına asla takılmadan şimdiki ustaca tartışır ve bu haliyle aynı zamanda dönemler üstü veya başka bir deyişle zamansızdır. Yoğun ve katmanlı anlatımıyla günümüz Türkiye'sinin sosyal ve politik iklimiyle güçlü alegorik bağlar kurar.

Bu beni Walter Benjamin'den bir alıntıya getiriyor: "Geçmişin gerçek resmi uçup gidiyor. Geçmiş, ancak

tanınabildiği anda parıldayan ve bir daha asla görülmeyen bir görüntü olarak kavranabilir. 'Gerçek bizden kaçamayacak': Gottfried Keller'in bu sözleri, tarihsel materyalizmin tarihselciliği kestiği noktayı tam olarak işaret ediyor. Çünkü bugünün kendi ilgi alanlarından biri olarak kabul etmediği her geçmiş imgesi, geri dönülemez bir biçimde ortadan kaybolma tehdidi altındadır." Bu düşünce sistematüğini, özellikle edebiyatta, 50'li yıllar İstanbul'unun kentsel temsili özelinde konumlandırmak için çaba harcadığında Biberyan'ın önemi bir kez daha belirginleşiyor.

Kültürel, sosyal ve ekonomik anlamda sistematik baskılara ve saldırılara rağmen Ermeni varlığı ve kültürü Anadolu'nun kültürel, sosyal ve ekonomik hayatının ayrılmaz bir parçası olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Bununla birlikte, bu çoğulcu mirasın temsili müktedirler tarafından her zaman reddedilmiş ve bu durum asla değişmemiştir. Sanat ve edebiyatta Hagop Baronyan, Yervant Odyan, Aleksandr Saruhan ve Zabel Yesayan gibi Ermeni sanatçılar farklı yöntemlerle varoluşsal savaşımalarını dile getirdiler. Baronyan fars ustasıdır, Odyan imaların kuklacısı, Saruhan hem kapsayıcı hem kafa karıştırıcıdır ve Yesayan çıplak bir gözün müdanasız ruhudur. Bir romancı olarak gücü ve benzersizliği henüz tam anlamıyla teslim edilmemiş Biberyan ise seyirci bir bakışı korurken aynı zamanda ânın içine ustaca sızan bir *flâneur*dür ve bu haliyle dünya edebiyatı için de ısıtılı bir deneyim sunar.

John Berger "Ezop İçin Bir Öykü" adlı makalesinde, efsanevi hikâye anlatıcısı Aisopos'un 1640 civarı İspanyol ressam Velázquez tarafından resmedilen portresinden bahsederken Aisopos'la karşılaşma ânına dair kendi deneyimini yansıtır ve şunları not eder: "Bakışı beni tereddüde düşürüyor, korkutucu birisi, bir tür kibri var. Düşünmek

için durakladım. Hayır, kibirli değil, ama aptallara tahammül etmek istemiyor." İlginçtir ki Biberyan'ın Ara Güler tarafından çekilen fotoğrafı ve Velázquez'in resmettiği Aisopos portresi yan yana konup bakıldığında insanın Berger'in tecrübesiyle ilişki kurmak için çaba sarf etmesine gerek kalmıyor. Ve belki de sadece bu deneyim bile Kundera'nın vardığı noktayı umutlandırıcı bulmak için yeterlidir: "Sanat eserlerinin değerleri sürekli sorgulanıyor, savunuluyor, yargılanıyor ve yeniden yargılanıyor. Ama onları nasıl yargılamalı? Sanat alanında bunun için kesin bir ölçü yoktur. Her estetik yargı kişisel bir bahistir, ancak bir bahis kendi öznelliğine kapanmaz; başka yargılarla yüzleşir, tanınmak ister, nesnellği arzular. Kolektif bilinçte romanın Rabelais'ten günümüze uzanan tarihi sürekli dönüşür; yetenek ve yetersizlik, zekâ ve aptallık ve hepsinden önemlisi unutuşun şekillendirdiği ve gittikçe genişleyen muazzam bir mezarlık, ki burada değersizlerin yanında hafife alınmış, tanınmamış veya unutulmuş gömülü değerler yatmaktadır. Bu kaçınılmaz adaletsizlik sanat tarihini en saf haliyle insani kılar."

Biberyan'ın zamanlar ötesi kalemi, bu kez Türkçede, İstanbul semalarında yeniden gezintiye çıkıyor. Düşüncelerimize sığınarak korunmaya çalıştığımız bir bahar yağmurlunda, kaçınmaya çalıştığımız bir tanıklığın nesnesine dönüşmeye engel olamadığımızda, haksızlığa karşı harekete geçmeden önceki o ikircikli anlarda, çok sevdiklerimiz arasındaki yapayalnızlığımızda, sakın ama kuvvetli bir iradenin gücünü ta içimizde hissettiğimiz veya etki edemediğimiz büyük karanlıkların gölgesine itildiğimiz o esriklik anlarında Biberyan'ın karakterlerinden birisi aniden yanımızda belirliyor. Onlar yaşıyor, 2021'de 100. yaşına basan Biberyan da öyle ve sanırım o da bunun kaderle ilgisi olduğunu düşünmezdi. ■

ÇİĞDEM TUNAŞAT

Yol Eşittir Hız Çarpı Zaman

Ekim ortasına vardık. Taş, toprak kavruldu yaz boyu. Deniz durgun, içine çekiliyor bu saatlerde. Görünmez bir el göğü denizi aynı renge boyamış. Böyle menevişli pembe bir denizde teknenin dümeninde olmayı hayal ediyorum. Hemen siliniyor. Günbatımına doğru sürüklenen tek direkli yelkenli demir atacak belli ki. Zinciri boşalt, çıpayı sal, koyun dibi kayalık zaten, kolayca takılır.

Manzaraya hâkim terasta oturup boş boş bakıyorum. Sahilden karşı yamaca çıkan begonvilli dar sokaklar kasabanın hepsi beyaz badanalı evlerinin arasında solucan misali yukarıya tırmanıyor. Sonra tatil siteleri başlıyor. Tepenin doğal eğimindeki makilik betona çoktan yenik düştü. Barınakta balıkçı tekneleri yerini gezi teknelerine bıraktı. Bir de kamyonlarla kum taşıyıp halk plajı yaptılar. Sepet şemsiyeler koydular. Tatilciler azalıyor gitgide. Hesapladım, yirmi iki yıl geçmiş yazlık evi alalı. Harika bir konumu var, tam ortasında sitenin, Burası olsun, demişti. İlk işi terasa çıkan merdivenin dibine yasemin fidanı dikmek olmuştü. Çatıyı buldu çoktan, budamak, sağlam bir askıya almak gerekiyor. Hava iyice serinleyince yaparım belki.

Ağaçlar büyüdü, komşu evler görünmüyor bile, iyi ki görünmüyor desem de kıyı bucak insanlardan kaçmak hayrım mı emin değilim.

Akşamdan kalan kirli tava, sıyrıp yığıldığım tabaklar, çay fincanları, kahve kupaları, ne ararsan var tezgâhta. Günbatımını kaçırmak istemiyorum, bulaşıklar beklesin. Ahşap yemek masasına yayılmış ekmek kırıntılarını kenara sıyrıp limonu dilimle, üç parmak cin, gerisi buz gibi tonik. Yarın bakkala gitmem gerekecek. Tonik al, unutma. Bir de yumurta. Cin tonik saati. Hoş geldin sonbahar seremonisi. Rutin ve ayinlerden ibaret hayat.

Yazın sıcakla titreşen hava bulanık bir mavide karar kılıyorsa rüzgâr karadan esiyor demekti. Deniz çarşaf olurdu. Bugün hiç rüzgâr yok. Eskiden cırcırböceklerinin kafa ütülemesine sinirlendiğimi hatırlıyorum, şimdi ninni gibi geliyor. Dünyayı kavrayışım değişti, hissediyorum. Yaşlanıyorum sanırım.

Mevsimler dönüyor, ışık eğilip bükülüyor, renklerle dans ediyor. Reklam yazarlığı yaptığım onca yıl ürünü satmak üzerineydi bütün olay. Gerekli sözcükler öyle ya da böyle bulunurdu. Müşteriye beğendirmek yeterliydi.

Bazen yazayım diyorum, olmuyor, düşünceleri kovalarken günler geçiveriyor. Görünenin ardını anlatmak zor.

Hayat nasıl tutarsan öyle gider, demişti biri, kimdi hatırlamıyorum, yer etti.

Her akşam denizden dönen çocuklu aileleri, tavlâ oynayan erkekleri izleyerek biramı içiyordum kafeteryada. Yemek işini de halledip çıkıyordum yukarı. Kafeteryanın koyu gölgesi altında masalara dağılmış aşına yüzler. Eski komşularla çekingen selamlaşmalar. Mesafeli duruşumu anlayışla karşılıyor gibiler. Mert'i görmeyeli kaç ay oldu? Hamburg kapı komşu değil biliyorum. Geçen yıl haziranda gelmişti. Final sınavlarının öncesinde, sadece on günlüğüne. Çoğu gece kasabaya iniyordu daha akşamüstünden. Ben geç dönerim, bekleme baba, sen yat. Uyku tutmuyordu beklerken. Merdivende ayak sesini duyduğumda kitabı bırakıyor, başucu lambasını söndürüyordum. Terasın ışığını açık bırakıyordum ki camlı kapıdan sızan ışıktâ sağa sola çarpmadan odasına gidebilsin. Kapımı aralıyordu yavaşça, yatağımın başında dikiliyordu. Gözlerim kapalı, numara yapıyordum. Kahvaltı öğleni buluyordu gittiği geceler. Dersleriyle ilgili sorular soruyordum. Kız arkadaşı olup olmadığını. Kısa yanıtlar veriyor, geçiştiriyordu.

Nazlı'dan sonra yedi yıl boyunca adım atamadım bu eve. Acı mekândan bağımsızdı, biliyordum, yine de yapamadım işte. Baba oğul İstanbul'dan güneye araba yolculuğumuz. Evimiz varken neden tatile başka yerlere gittik baba? Çünkü anımsamak istemediğim şeyler oldu, mu deseydim. Evi hale yola koymuş, kasabayla ev arasında mekik dokumuş, alışveriş yapmıştık. Yanımdan ayıramıyordum çocuğu.

Kumral kirpiklerinin ucunda tuz kristalleri. Akşama girerim duşa, nasılsa yine gireceğim denize. Nemli saçlarını karıştırmamdan kaçınmak için kafasını yana eğdiğini, bunun gibi birçok sahneyi bulup çıkarıyorum bazen. Eve çıkan merdivenleri üçer beşer atlayarak kaçırdı, nefesim kesilerek peşinden tırmanırdım. Değerli bir emaneti yitirmekten korkan biri gibi tedirgin. Şükür onca yılı kazasız belasız atlattık. Anneanne babaanne eline bırakmadan hem de.

Sıcak bir öğle sonrasında kepenkleri kapamış, serin çarşafın üzerinde sözde uykuya yatmıştık. Yanık çocuk bedenine sarılmak istediğimde gıdıklayacağım sanarak gülme krizine tutulmuştu. Neden sonra sakinleştiğinde, Baba, İngilizcede tekneler kadın oluyor, "he" değil de "she" deniyor, neden? Teknelerin davul gibi karnı var da ondan mı? Soramadım, Anımsıyor musun anneni? Düşüncesi bile dışarıda yanan günün yoğunlaşıp kafamın içinde ateşten bir topa dönüşmesine yetiyordu. Bir gün ona anlatmak zorunda kalacağımı biliyordum. Bir kardeşin olacaktı. Kız kardeşin. Adını İpek koyacaktık.

Rengi açılmış saçlarını okşamıştım uyurken.

Kendime özürler aradım durdum. Haklılık ne kadar anlamsız bir sözcük. Tatil günlerinde evde kalmak istemiyordum, kızılıyordu Nazlı. Kafamı boşaltmam gerekiyor, işi unutmalıyım, diyordum. Nazlı evde çocukla. Yelken kursunda tanıştık Serkan'la. Birlikte açılıyorduk denize. Mert iki yaşındaydı yazlık evi aldığımızda. Ertesi yıl borç harç yelkenli tekneyi aldık.

Nazlı'yı ikna etmek zor olmuştu. Yanındayım, şehir uzak değil, hem daha yedinci aydasın. Doktor onay verince kabullenmişti. Askılı bol giysisinin eteği rüzgârda kabarmış, güneşten kızarmış güçlü kollarıyla oğlanı beline oturtmuş gülümsüyor. Alma kucağına, karnındakini düşün. Bir şey olmazmış.

O sabah tekneye gelmek istemedi. Rüzgâr var çıkmayalım, sen de gitme. Serkan marina bekliyor, gitmemek olmaz. Lodos azmış, zorbela döndük.

Elimde balık torbası, bir şişe rakıyla, şaka gibi. Bahçede, sırtını duvara vermişti, eli karnında. Mert kova kürek toprakla oynuyordu. Kucakladım, zorlukla arka koltuğa yığıldı. Serkan deli gibi sürmüştü. Daha arabada bilinci bulanmıştı. Saçları ıpsıslaktı, sayıklıyordu. Hastaneye vardığımızda arka koltukta uyuyakalan oğlanı Serkan'a bırakıp sedyenin peşin-

"Yanaşma bir kedim var, balığın kokusunu aldı mı terasın kapısında miyavlayıp payını istiyor, hınzır. Adını Alesta koydum."

den koşarken, en fazla erken doğum yapar diye düşünmüştüm. Öyle olmadı.

Ölüm nedeni anafilaktik şok. Akrep ısırığı, serum, antivenom, alerjik reaksiyon... O tekneyi aldığım güne lanet okumadığım bir günüm geçmedi. Boşlukta yüzüyordum ama üç yaşında bir oğlun olunca kıyıya çıkmanın çaresi bulunuyor.

Bir cin tonik daha. Mert'le terasta açık denizi gözlediğimiz o akşamüstü. Annem nasıl öldü baba? Zamanı gelmişti, geçştiremezdim. Biriktirdiği tüm soruları art arda sıraladı sonrasına. Aldığı her yanıtla biraz daha uzaklaşıyordu benden. Büyüyor diye düşündüm, oğlum erkek oluyor. Oysa eksik parçaları tamamlıyordu hızla. Liseyi bitirdiği yaz soruları tüketti. Yol eşittir hız çarpı zamandı fizik defterinde. Yaşamının da formülü olsaydı, dedim bir keresinde, “keşke” demeseydik hiç. Yüzüme bakmakla yetindi. Üniversiteyi yurtdışında okumasına karşı çıktığımda, işte o zaman palamarı çözdü. Almanya'ya gitti gemi mühendisliği okumaya. Elimi üstünden eksik etmedim hiç. Kendi parasını kazanıyor artık. Emekli olmaya karar verdiğimi yazdığımda rolleri değiştik. Çok erken baba, ben de yokum, orarlarda tek başına yapamazsın.

Saat kullanmayı bıraktım epeydir. Gün söküümü, gün ortası, gün akşam. Taze balık almaya kasabaya yürüyorum, esnafla hoşbeş edip geri dönüyorum. Yanaşma bir kedim var, balığın kokusunu aldı mı terasın kapısında miyavlayıp payını istiyor, hınzır. Adını Alesta koydum.

Kış kapıda. Hava soğudu mu soba yakma faslı başlayacak. İki tek yuvarlar, erkenden yatağa girerim, buradaki kıştan ne olacak. Rüzgâra kulak veririm karanlıkta. Lodos estiğinde ahşap doğramalardan içeri üfürüyor. Kepenkler tamir istiyor.

Fırtınalı bir gecenin sabahında kapı vurulacak. Sırtında yün hırka, altında pijamayla açacaksın kapıyı. Kargocu. Koliniz var, diyecek. Kitap siparişi vermedin ki. Koliyi uzatırken üstünde kırılır uyarısı var, Dikkat edin, diyecek. Gönderenin adını okur musunuz, gözlüğüm yok, diyeceksin. Mert Oğuz göndermiş efendim. Kapıyı kapadığında bahşiş vermeyi akıl etmediğin için kendine kızacaksın. Masanın yanında dikilerek kolinin içindekini tahmin etmeye çalışacaksın. Mukavvanın içinde kontrplak bir kutu. Bıçakla kapağı aralayacaksın. Tek direkli ince gövdeli bir yelkenli tekne maketi. Üstüne bir kart ilıştirmiş. Tekneye isim bulmak sana düşüyor. Yakında görüşürüz. Mert. **N**

IŞIL MADAK

Merak

Gantasını toplayıp kalan eşyaları gözden geçirdi. Biriktirdiği takvimlere baktı. Neler vardı: bebekler, çiçekler, güzel kadınlar... Asmadığı, kıyamadığı. Bir zamanlar takvim yapraklarıyla kapladığı kitapları düşündü. Kitap köşelerini kaplamak zordur, makas gerektirir, kalan kısımlar bantsız kolayca şekil alır. Tırnak uçlarıyla kenarları bir güzel düzelir. Eline alınca kitabı, desen arka ve önü kaplar. Maarif takvimlerine inat, coşkulu bir halleri vardır ya da ona öyle gelirdi. Masasındaki dağınık kalemleri topladı. Birkaç –kullanmaya kıyamadığı– defteri almayı düşündü. Üstünden lastikli olanı özellikle, samankâğıdı olanı, teksir; mürekkebin dağılma riskini göze almaz kimse, tükenmezle yazılır, kurşun da olur. Sıkıldığı zamanlardaki ayrıntıları da toplayabilse her şey tamı tamına hazırды.

“Ne olursa olsun” a varınca terk edileceklerin anlamı birdenbire çoğalır, insanı boğazından yakalar. Bu durumda yapılabilecek en iyi şey hızla ayrılmaktır oradan. Ev seslenir. Bu öyle “hişt hişt” kadar net bir ses değil. Tiz ıslık. İki parmağı dile koyup hızla üflenene cinsten; birdenbire, şaşırtıcı, irkilten. Kırmızı koltuğa çöküp kaldığında ellerini hiç yapmadığı şekilde birbirine kenetleyip başının üstüne aldı. Anneannesini, “Kismetin bağlanır” dediği çocukken, kismetin ne olduğunu bilmediği zamanlarda. Sonrasında da öğrenemedi. Kismet bağlandıktan sonra çözilemeyen bir şeydi anlaşılan. Oyaları çözdürürlerdi ona. Sabır testini geçmenin bir sonraki iç sıkıntısına etkisi olmasa da karışık durumlardan kurtulmanın rahatlığıyla sevinirdi. Sevincin anlık gücü herkese lazımdı. Herkes herkese lazımdı o zamanlarda.

Hızla kalkıp sırt çantasını omuzuna attı. Son aldıklarını ön bölüme yerleştirmişti. Fermuarı açık kaldığı için yere saçıldı kalemler. İşarettir belki deyip ayağıyla itti, dönüp almadı. İnce ele, sık doku hesaplara anlam veremediği için kalan eşyaları sonra alırım diye düşündü. Bu kasabadan ayrılmak hiç de kolay değildi. Yarım kalmak. Yarım lanmak.

İlk karşılaşmaları eve taşındığı gün oldu. Karşılaşma da değil, ortaya çıkma. Ev dediği nohut oda bakla boşta. Kırk yama taşlar, ucuzundan. Renk değiştirmiş, çiçeği bol, boyu kısa perdeler. Yer yer güneş yanığı. Erimiş, çizgilenmiş, eprimiş. Kazayağı gibi değil, farklı. Ortadan ayrılır bir gün. Yırtılır gider. Başka şeyler de var, şaşırtıcı. Lavabonun musluğu tek. Su sıcaktan nasibini almamış. Soğuğun iyi hali: ısıtıcı. Anilerden. Aniden olan şeylerde risk büyük.

Eşyaların birkaçı taşınırken gülümseyerek geldi o. Saçları kızıl olmasa dikkatini bu kadar çekmezdi – kimsenin çekmedi. Kızıl değil tam, turuncu. Gözlerinin bal rengi olduğu-

“Göz deliğindeki metal parçayı soluğunu tutup aralayınca kızılığını fark etmemesi mümkün değildi.”

nu gördü yüzüne bakmamaya çalışırken. Evin şoku üzerindeydi. Alt kattaki kadın böcek var diye tutturmuşken değişmeceli olarak hamamböceği olabilme ihtimali her zihni zorlar. Olası iyilik halleri. Bazen tutar. Aslında bildiği durumu kendine karşı kullanıp yokmuş gibi davranır. Kandırabildiği bir nokta varsa –ki çoklukla yoktur– sevinip hayaller kurar. Buraya geldiği gün buna dair izler taşıdığı varsayılabilir. Böcekten önce, turuncu saçlı kızdan sonra aralığı tam buraya denk gelir. Ona bakıp gülümsedi. Öyle dikkatli değildi. Geldiğinin ilk günü böyle tesadüfi şeylere kanıp yeni maceralar... Yok, olmaz. Onu kitap kolisini karıştırırken gördü, bunu da olası halle açıkladı: merak.

Bir şeye ihtiyaç olursa yakındayım gibi baktı. Komşu olsa. Eve mi? Belki. O değil de getirdiği eşyalar hiçbir yere sığmadı. Ayakkabılık kapıda kaldı. Çamaşır makinesinin yeri dar. Elbise dolabının iki kapaklı bölümüne yer var, üçüncü ünite gibi olan aynalı bölüm boşta. Evde başka ayna da yok. “Girişe koy onu,” dedi böcek haberini veren kadın. Sonra kitaplıkları gereksiz buldu. “Bunu koymasın,” sınırıyla hayatına suni teneffüse başladı. Nefes. Çay demlemiş karşı komşu, bir tabure koyup önüne, oturmasını söyledi. Bitirim hallerin nasihat yükünü çaya batırdı, sertliği yumuşadı birden. “Güzel olmuş, elinize sağlık,” diyecek oldu, kadın sakince eğilip, “42 numaralı çay,” dedi gizli bir şey söylercesine. “Tirebolu. En iyisi.” Bir fincan alsa, işim çok dese kabalık olur mu? Gelip geçerken çat kapı teklifsizlikleri. Yok, ona göre değil. Her hali için tek oda, bir de mutfak, banyo. Mutfak ve banyoya birkaç merdivenle iniyor. Ahşap merdivenler. Duvarların bazı yerleri dökük. Boyamaya fırsat yoktu. Çayı dolduruyorlar. Kız gitmiş. Geldiği kapı kapalı, gittiği kapı da belirsiz. Gitsin. “İhtiyaç olursa,” demiş miydi? Bir ihtiyacı yok, olmayacak da.

Sıkış tepiş yerleşti. Yatak hazır olursa gerisi kolaydı. Kolilere oturdu. Karnı aç. Çıkacak hali yoktu. Mutfak yazan koliyi aradı, kenarı ezilmiş, köşede duran. Gerisi belli değil. Terliklerini giyip karşıki markete gitse, ekmek, yumurta, sucuk filan alsa. Olur. Tam çıkacakken sensörlü komşu kapısı açıldı. “Açsanız bize buyurun.” “Yok,” dedi, “sağ olun.” Bazı ihtiyaçlar vardı alacağı. Karanlık sokağa baktı, yanan ışıklara. Titrek hallerine sokak kedilerinin. Artık yazması gerekenler “Tahutını yaptık da bahtını yapamadık”lardı. Evet, onları yazmak için geldiği bu kasabada, baht böyle gecelerdeki sessizlikmiş, anladı.

Karnını doyurup yatağa uzandığında ayak tabanlarının yandığını hissetti. Onun saçları nasıl kırmızıydı, nasıl parlak. Omuzuna dökülüyordu tel tel. Uçları kıvrıkcık. Her bir bukle ayrı. Gözlerine rengi yansıyınca bal köpüklendi. Bakışları derinleşti. Kulağının arkasına alıyordu bir yanını. Yuvarlak yüzünün iki yanında... Düşünmek istemezken, gece gene yaptı yapacağını, olmazları boyadı kızıl hayale, uykuya varmadan. Yorgunluğun üstüne bu hayaller hiç olmadı. Hem ki artık onu yazamazdı, kapan kurmuş imgeler zihninde dolaşırken romanın sakın dünyasında acının, hüznün, bildiği konuların korunaklı limanında dolaşması gerektiğini düşündü. Kurguladıkları renk biçim alırsa ve birdenbire karşısına çıkarsa saklanamazdı.

Bir sonraki gün –daha sonraki de olabilir– kitaplarını raflara yerleştirirken zil çaldı. Çaldı çalmasına da açsa mı açmasa mı karar veremedi. Sessizce işine devam ederken ısrarcı olan her şeyden nefret ede ede kapıya gitti. Göz deliğindeki metal parçayı soluğunu tutup aralayınca kızılığını fark etmemesi mümkün değildi. Açtı. Mecburen. Merak... Bir şey söylemedi kız, içeri girince kitap kolilerinin yanındaki kanepeye oturdu. O, kıza bakmadan radyoyu açtı. Eften püften şarkıların zaman dolduran, kanı kaynatan yanını severdi. Tomris’e bakıyordu. O da mı seviyor? Gözlerine baktı, güzeldi; iri, çekik. İçleri buğulu. “Yürekte Bukağı’yı sever misin?” dedi kız birdenbire. “Denize bakan iki kadının gözlerine sivriltilmemiş kapkara göz kalemiyle acemi birer çizgi çekmesi var ya. Hatırladın mı? Gözüme her kalem çekişte Tomris’e selam anlayacağın.” Öyküde öyleydi evet. Bozuntuya vermedi.

“Denize bakıyorlardı onlar, herkes denize bakmalı değil mi,” diye tekrar mırıldandı kız.

“*Sen yaşamanın iyiliksever soyguncusu*” diyor “*soyguncunun yüzü*”. Hani ilk çizgilerini böyle almış. Benim çizgilerimle kesişiyor. Hayata dair hangimizin karmaşık çizgileri yok ki? “Robin Hood gibi mi sence,” deyip kızıl saçlarını topuz yaparken güldü. Kanepeye uzandı. Rahatlığı şaşırtıcı. “Bu kasabadan ne bekliyorsun bilmiyorum. Komşularını gördün işte. *Nesne kadın karşısında, özne erkek*.” “Abartmıyor musun,” demek istedi. Yanıtı hazırdu: “*Bayağılığa karşı bağışıklık aşısı ha?*” Çay koymaya kalktı, sinirini bozuyordu varlığı. Pencereyi açtı. Hava gelince ferahlık da gelir. Rahatlar insan. Öyle sansın. Kız, kitap elinde dalıp gitmişti. Daha önce okumamış gibi gözlerini kocaman açmış. Okuyup çiziyordu bir yandan.

“Bak,” dedi, “bak!” “Neye,” dedi sorusunun askıda kalacağını bile bile adam. Beklediği olay örgüsünden haberi olmalıydı. Bu nedenle gelip şüphelerini kusup karmaşa yaratacak, sonra da, “Gitme zamanı,” diyecekti. Çay... Dinlemedi. Kitabı açık olarak önüne koydu; kapıyı çekip çıktı. İşte. Sıkışmışlıklarının arasında yazacağı romanının kahramanı olmalıydı. Kahramanlar kapıyı çalar, gelir, uzanır, okur, güler, gider miydi? Kitabını eline aldı, şaşkınlıkla baktı. Altını çizmişti bazı satırların. Görmüştü. “*Onların benim bin güçlkle sıyrıldığım düzmece değerlere yapışmaları hiç mi sarsmamıştı beni?*” Düzmece hayatına birkaç değer eklenmesinden kaçmıyordu, ne var ki bunda? Çayını yudumladı. Sayfayı çevirdi. “*Küçük burjuvaca duygularımıza saplanmış kalmamalıydık. Tek başına, el değmemişliğimizi, cesaretimizi denemeliydik. Dürüst, ödünsüz, gözden çıkarıcı bir yaşam sürmeliydik... Çevremi boşaltmıştım. Yalnızdım. Yerlerine koyduğum yeni ilişkiler nelerdi? Başkaları adına savunduğum şeylerin kaçta kaçını uygulamıştım kendim?*”

Kitabı kenara koyup gözlerini kapadı. Çaydanlığın kaynarken çıkardığı tiz sesin, içindeki sesi bastırmasına izin verdi. Yakalanmak değildi bu, kaçmaktı. Kalemelerini dağıtmıştı o, kitabı çizmek için aldığında. Evet. Düzen bozuldu. Kitaplığına baktı, kalanları yerleştirmeliydi, kalkıp bir bardak çay daha aldı. İlk romanı... Başlasa bitebilirdi. Sıyrılmalıydı tüm düşüncelerinden. İhtiyacı olan buydu. Bu küçücük evin içinde bilgisayarıyla... Biraz yemek... Evet, çekilip kalsa. Toparlamayı bitirdi evi gecenin sonunda. Yerli yerinde olan sadece eşyalardı. Huzurla uyuyabilirdi, uykuya inansa.

“*Kendimizi temize çıkarmak ya da hırpalayıp ezmek adına, genel akış içinde seçtiğimiz bir anda durdurabilir miyiz yaşamı, dondurabilir miyiz?*”

Yazmak için yaşadıklarını ölçüp biçerken gerçekliğin peşine düşmeyecekti. Bilmeden, yeniden yeniden denemenin hayaline dalamazdı. Kaleminden önce kalbini dinledi. Romanı bitmedi. Komşularını sevmeydi. Kızıl saçlı kız. Gelmiş miydi? Merak... ■

* İtalik alıntılar Tomris Uyar'ın “Yürekta Bukağı” öyküsünden.

ESİN KIROĞLU

Ölüm ve Dirim

Bacanın genişliğini doğru ölçtüğünden emindi. Şu an bu durumda olmasının nedeni kendisi değil, çapsız bir mühendis veya beceriksiz bir işçi. Kendini yine yukarı çekmeye çalıştı, kımıldayamayınca bedenini güçlkle aşağı itti. Canı öyle yandı ki devam edemedi. Bir kolu göğsüyle önündeki duvar arasında sıkışmıştı, öteki kolu kafasının üstündeydi. Serbest olan eliyle isli, yağlı duvarı belki yüzüncü kez yokladı. Tutunup kendini yukarı çekebileceği bir çatlak, çıkıntı aradı. Eli duvarda gezdi, aradığını bulamadı. Boynunun arkasına toplanmış halatı yakaladı. Bir kez daha gövdesini halattan aldığı güçle yukarı çekmeye çalıştı. Olmadı.

Bağırmaı bırakmıştı. Dönümlerce arazinin ortasındaki malikanede çığlığını duyuracağı bir allahın kulu yoktu. Bunu bildiği için gelmişti buraya. Böyle budalaca bir plan yapmasının nedeni evde kimsenin olmayacağından emin olmasıydı. Derin nefes almaya çalıştıkça göğsü sıkışmanın baskısından daha da acıdı. Başını kaldırdı, aydınlanmaya başlayan gökyüzünün ufacık parçasını gördü. Saatler geçmişti. Bacaklarını salladı, gücü tükenmiş iki kütük, iki hissiz bacağıyla duvarı itti. Karnındaki acı korkunç. Orada bir şey var, kolu sıkışmamış olsa ne olduğuna bakacak. Kımıldandıkça canı acıyor. Karnında bir yarık olduğunu hayal etti. Kuruyan dudaklarını yaladı.

“İşim bitti beyefendi. Kurumu tamamen temizledim.”

Patron aynada smokininin papyonunu düzeltirken yüzüne bakmadan koca holün ortasındaki yuvarlak, büyük masayı gösterdi. Koyu ahşabın üstünde bembeyaz zarf, ücreti içinde. Baca temizleyicisi masaya doğru ilerledi, topuk seslerini duyunca döndü. Gösterişli çifte merdivenin birinden evin hanımı iniyor. Siyah elbise, uzun bir boyun. Baca temizleyicisi kirli ellerini arkasında birleştirdi, bir filmin içindeymiş gibi kadının inişini, kocasının yanına gelişini izledi. Beyefendi karısına gülümsedi, elini omuzuna koydu, güzel görünüşünü söyledi. Kadının gerdanlığı dev kristal avizenin altında birkaç renkte parladı. Patronun orada hâlâ ne dikiliyorsun diyen bakışlarını görünce heyecanla bir adım ileri attı.

“Beyefendi şey, ne zaman isterseniz gelirim. Elim başka işlere de yatkındır. Tesisat, boya, ne olursa.”

İhtiyaç olursa aranız, diyerek onu başından savdı adam. Masadan zarfı alırken cılanın parlaklığına takıldı gözü bu kez. Kirli sakallı yüzünü gördü masada. Sonra duvarlardaki kabbartmalara, ipek halılara baktı. Büyük kapıdan çıkarken de bahçıvanın sözleri geldi aklına. “Sadece kapıya dört yüz bin lira vermişler gözüm, evin kalanını sen düşün.” İki aydır bah-

çıvanmış burada. Karşı yakadaki işini sırf bu zengin herif için bırakmış ama herif yurtdışına kızlarının yanına gitmeye karar verdiği için cin küfür olmuş. Ağzından köpükler çıkararak anlatıyordu. “Evi kapatıyorlar, düğünden sonra toplanıp gidecekler. On günde bir gel, bahçeye bak yeter, dedi imansız.” Yağlı kapıdan olmanın siniriyle verip veriştiiren, yere attığı izmariti sarı lastik çizmesiyle ezdikten sonra yüzüne hadi oyalama beni der gibi bakan bahçıvanı biraz daha konuştu. Gül fidanını budarken şaklayan makas eşliğinde, hınçla anlattı o da. Gül yaprakları ıslak, kara toprağa düştü. Baca temizleyicisi birkaçını avucunda ezip kokladı. Sen de bu kapının köpeği olup sahibini ısıırıyorsun bitli bahçıvan, dedi içinden.

Kapadığı dökme demir kapıya uzun uzun baktı. Zarfı ceketinin iç cebine soktu. Parayı saymadı bile.

Yağmur başladı. Öğleden sonra. Başını geriye attı, ağzını bacanın tepesinden görünen gökyüzüne doğru açtı. Susuzluğu karnındaki acıdan baskındı. Gözlerinin içine, yüzüne düşen damlaların ziyan olmasına üzülerken dilini dudaklarının çevresinde dolaştırdı. Su, daha çok su. Dilini kürek gibi uzattı. Sağanak var, çatıdaki gürültü kulağının dibinde. Belki yağmurla iyice ıslanan bacadan aşağıya kayabilir. Ayağı kaydığı için hapsolmuştu buraya. Halatla yavaş yavaş inerken ayağı kayınca düşmüş, bacanın dar yerine tıpa gibi

**“Kadın bo-
şanırsa evde
kalır, kış
gelir, şömi-
ne yanar.
Sonunda
bulunur.
Zenginler
öyle yap-
mıyormuş.
Barıştılar.”**

sıkışmıştı. Kim bir bacayı vazo boynu gibi yapar, bildiği ne kadar insan varsa aklından geçirdi, böyle bir şerefsizliği yapacak kimseyi bulamadı. Altı üstü birkaç gümüş, biraz elektronik eşya, değerli küçük tabloları çalacaktı. Bacadan indiği gibi çıkacak, gelirken yaptığı gibi kameraların kör noktalarından tıptış tıptış evine dönecekti. Evi aklına gelince sinirlendi. Evmiş. Karısı, Taşınalım, rutubetten romatizma olacağız, demeseydi, kapıdan pis kıyafetleriyle her girişinde kızı boynuna atlayıp o şarkıyı söylemeseydi. Bütün suçlu o reklam, bak orda ne var, parlak bir şey var, babama söyleyelim. Allah'ın manyakları, her baba o evleri satın alabiliyor mu lan. Kızına bir ev almak istemişti sadece.

Çok soğuk. Karısı sobayı yakmıştır. Arabada bıraktığı telefonu kim bilir kaç kez çaldırmıştır. Polis kayıp bir baca temizleyicisinin telefonundan yerini tespit eder mi. Karısı polise gitti mi. Eh, bulsalar ne olacak. Araba en az beş kilometre ötede. Külüstür. İçinde sigara içmezdi kızı istemediği için. Çok soğuk. Bacaklarını kimildatamıyor.

Artık bir ölüyüm, dedi. Derin bir nefes almış gibi, almıyor ama olsun almış gibi. Acı bitti. Öldüğünü biliyor. Öldü. Nefes almıyor işte. Soğuk yok. Susuzluk yok. Beş gün mü sürdü, yedi mi, önemli değil. Bekledi. Birileri onu gelip alsın, gökyüzüne mi, yerin dibine mi nereye sokacaksa soksun. Karısı hep yerin dibine giresice derdi. Ama kimse onu almaya gelmedi. Onlar gelmeyince kendisi çıkmayı denedi, çıkamadı. Bacanın içinde öyle kendiyle baş başa, askıda unutulmuş bir hırka gibi kaldı. Gözlerinin yerinde olduğunu biliyor, onlarla görmese de başka türlü görüyor. Burnu da var, ağzı da, sadece olduklarını biliyor. Anıları, otuz yedi yıllık hayatının çerçöpü ne varsa duruyor. İnsan ölünce hiçbir şeyi unutmuyormuş. Yapacak bir işi yoktu, günlerce anılarını düşündü. Elbette cesedi kokacaktı. Patron evine gelecek, kapıyı açacak, patronun karısı küçük burnunu tutup, Bu ne koku, diye çılgık atacak. Ee, benim. Ben kokuyorum. Belki patron kızlarını da getirir. Olduğunu bildiği ama hissetmediği ağzıyla gülerken kokusundan kaçan ev sahiplerinin bir an önce dönmeleri için dua etti. Onu bulmaları lazımdı, evlerindeki ölüyü. Tablolarla, gümüşlerle, acayip heykellerle, çekmece köşesine itilmiş ufak tefek altınlarla, çoğu insanın bir yıllık gelirinden çok paraya alınmış mutfak ıvır zıvrıyla, kürklerle, abuk subuk zengin şeyleriyle dolu bu evde bir ölü var. Bulunmaktan başka bir şey istemeyen, en azından artık istemeyen baca temizleyicisinin ölüsü.

Yazları geldiler. İlk yaz evi havalandırdılar. Baca temizleyicisi kulaklarıyla olmasa da her şeyi duydu. Her şeyi gördü, daracık bacanın içinden milim kimildayamasa da aşağıda masadaki sıcak yemekten bulaşık makinesindeki çatal kaşıklara, patrona sevgilisinden gelen mesajlardan banyoya dökülen saçlara kadar. Orada olduğunu bilseler korkudan ödleri kopacak ev ahalisinin yerine kendi korktu. Duvardayım ama dışarıdayım, dedi. İlk yaz şömine yanmadı elbette. Belki kışın yine gelirler, tıkadığı baca tütünce onu bulurlar diyerek teselli buldu.

İkinci yaz ortalık karıştı. Kadın kocasının mesajlarını okudu. Patron yakalandığını ve boşanacağını sevgilisine yazınca o mesajları da okudu. Baca temizleyicisi sevinçten uçtu. Kadın boşanırsa evde kalır, kış gelir, şömine yanar. Sonunda bulunur. Zenginler öyle yapmıyormuş. Barıştılar.

Üçüncü yaz evin büyük kızı nişanlandı. Bahçıvan ağaçları şekilli mekilli budadı. Nişan töreni havuzun kenarında yapıldı. Baca temizleyicisi, Dudağım olsa uçuklardı, dedi. Karısıyla bir film izlemişti sinemada. Oradan hatırladığı bir repliği değiştirdi. “Olmayan o elf gözlerin neler görüyor Legolas.” Çok güldü buna, güldüğünü biliyordu. Karısını özlemişti, özlediğini biliyordu. Evdeki hiç kimse bilmese de o biliyordu. Gece boyunca damadın ağzı

kulaklarında olduğu için belki de onu hiç ciddiye almadı patron. Dış hekimiymiş damat. Patronla tek benzer yanlarını o gün keşfetti, kız babası olmak. Hayatlarının tek kesişim noktası tıkanmış bir baca olsa da o gün kız babası gözüyle baktılar damada. Baca temizleyicisi, kızının en azından mezarına gidebileceğı kadar baba olamadığı için küfretti. Bulun artık beni, diye bağırđı. Nişanlılar gürültülü müzikte alkışlarla dans etti.

Evde bir hayalet olduğunu bilseler ne yaparlardı. Her yerdeydi. Aslında malikaneye baca temizlemeye girdiğı gün de şimdi olduğu kadar görünmezdi. Sadece korkmuyorlardı ondan. Şimdi nasıl korkarlardı ama. Hizmetçiler tüm yaz arı gibi çalıştı. Çifte merdivenin korkuluklarını cilaladılar, bütün dolapları boşaltıp yeniden yerleştirdiler. Kızlar onlara kullanmadıkları giysilerden alabileceklerini söyleyince hepsini kapıştılar. Fakirler görgüsüz oluyor, dedi zengin evin zengin hayaleti. Patronla puro içti, patroniçeyle moda dergisi okudu. Rüyasında göremeyeceğı hayatı sıkıştığı taş duvardan izledi. Bizi, dedi, hiç görmüyorlar ki zaten. Bahçıvan gülleri kuruttu diye işten çıkarıldı o yaz sonu. Tulumunun içinde omuzlarını düşürerek bahçe kapısından çıkışını izledi, oradan sonrasını göremiyordu. Dışçı damat haftada iki kez geldi. Biraz fazla paradan konuşuyordu. Sonradan görme işte, dedi baca temizleyicisi patronu taklit ederek. Yalnızca bir sonradan görme paradan bu kadar çok konuşur, kızında hiç akıl yok, bula bula şunu buldu. Patronun karısıyla gözlerini devirdi hayalet bu kez. Evet, tabii, herkes senin gibi üç göbekten zengin olamıyor. Güzel kadındı vallahi, elinden gelse patronun sakladığı ikinci telefonun yerini söylerdi ona. Söz verdi kendine, eğer cesedini kadın bulursa ne yapıp edip patronun nanelerini ortaya dökecekti. Yaz bitince toplanıp gittiler. Ev gündüz camlardan giren ışıkla gölgeleri, gece borulardan gelen sesleri ve bütün servetiyle bacadaki hayalete kaldı.

Hah, dedi, şimdi buldunuz beni. Nasıl oldu da kışın geldiniz. Patronun saçlarındaki kırlar iyice artmış, paltosunun omuzlarında birkaç kar tanesi var. Kadın eskisinden daha güzel. Saçlarını gece siyahına boyatmış, ellerini ovuşturuşu film yıldızlarına benziyor.

“Şömineyi yakabilecek misin. Kalfayı arayalım demiştim sana. Ev buz gibi.”

“Ne bileyim elektriklerin kesik olduğunu.”

“Jeneratör neden çalışmıyor allah aşkına.”

“Mazotu bitmiş işte. Yahu iki dakika sabret. Şömine yakmakta ne var.”

Baca temizleyicisi heyecandan asılı kaldığı ipin titrediğini sandı. Yağlı duvarları öpmek istedi. Patron kütükleri seçerken o yerinde zıpladı, en azından zıpladığını düşündü. Bulunacaktı. Üç yılın sonunda mezarına gelecekti kızı, karısına kavuşacaktı. Onları terk ettiğini düşünüyorlardı belki, ağlayacaklardı. Yaptığından utanmıyor değildi elbette. Yine de hiçbir şey bulunamamaktan, görülememekten önemli değildi. Öyle bir azaptı ki görülmeyişi, ölüsünü bile rahat bırakmamıştı. İnsan bir kez var olunca nasıl hiç olabilirdi. Buradaydı, cesediyle olsun ailesine kavuşacaktı. Ağladı, ağladığını biliyordu. Odunlara tutuşturucu döktü patron. Kibriti çaktı. Tutuşan alevler ne güzel. Baca temizleyicisi sevinç çığlığı attı. Şimdi odanın içi bir güzel duman dolacak. Baca tütecek. Alevler yükseldi, ateş iyice harlandı. Baca temizleyicisi şaşkın şaşkın baktı. Duman odaya dolmuyor, güzel güzel bacadan çıkıp gidiyordu. O zaman kendini ilk kez gördü. Dumanın göğüs iskeletinin içinden kıvrıla kıvrıla çıkışını, göz, burun ve ağız boşluğunda bir süre bekleyip yukarı bükülüşünü, siyah duvarları yalayarak soğuk geceye yükselişini izledi. Geriye yatık başına, açık ağzına, sıra sıra dişlerine baktı. Bacadan inmek için tepeye bağladığı halat iskeletini tutuyordu, aşağı düşeceği falan yoktu. İki siyah çukura dönmüş gözlerine, pis giysisinin içinde kaybolan kemiklerine baktı.

Dirimiz de bir ölümüz de. Bizi yine görmeyecekler, dedi. ■

MEHMET FATİH ÖZBEY

Baykuş

Apartmandakiler beni evden çıkarabilmek için imza topluyor. Peki ama neden? Aslında nedeni çok basit: Biraz daha yaşamak istedikleri için. Geçen sene bu evi kiraladığımda emlakçı, apartmandakilerin yaşlarının geçkin olduğunu söylemiş, ben de adamın sözünü bitirmesine izin vermeden yaşlılarla aramın iyi olduğunu dillendirerek lafı uzatmamıştım. Ev temizdi, ucuzdu. Ev sahibi de kirayı ödediğim sürece rahatsız edecek birine benzemiyordu. Bu durumda komşularımın kimler olacağının pek de önemi yoktu. Bu evi kaçıramazdım.

Yalan da yok hani, yaşlılarla aram gerçekten iyiydi. Tanıdığım neredeyse tüm ihtiyarların –eski eşimin beni düşman askeri sanan kaçık dedesi hariç– beni sevdiğini bilirdim. Ben de kendimi onlara yakın hissedirdim. Fırsat buldukça, “Benim ruhum yaşlı” minvalinde onca beylik söz söylemişliğim vardı.

Bu insanlar da başta beni sevmişti. Sabahları gözleme yapıp getiren oldu, buralarda yenisin deyip bir ihtiyacım olup olmadığını soran oldu, hasta olduğumda çorba pişiren oldu. Geçmiş anlatıp tatlı bir rüyaya kendilerini kaptırmak niyetinde olduklarındaysa karşılıklı oturduk ve bana hayat hikâyelerini baştan sona anlattılar. Nasihatleri de cabasıydı. Ben de elimden geldiğince onları dinledim. Ufak tefek işlerine koşturdum.

Onları rahatsız ettiğim de söylenemezdi. Gürültü patırtım pek olmazdı. Genellikle gündüzleri uyuyarak ya da evin içerisinde ruh gibi dolaşarak geçirirdim. Akşam olunca da bilgisayarımın başına geçer ve çalışmaya başlardım. Yaptığım iş bunu gerektiriyordu ve ben de halimden oldukça memnundum. Uzun süre sonra iş bulabilmişim, yeterince para kazanıyordum ve evden çalışıyordum. Daha iyisi can sağlığıydı.

Aslında ne olduysa bu yüzden oldu. Bir süre sonra apartmandakiler benim geceleri ayakta olduğumu fark ettiler. İlk bu onların hoşuna gitti diyebilirim. Hem kendilerini güvende hissettiler hem de geceleyin başlarına bir şey gelirse kapısını kolaylıkla çalabilecekleri biri olduğunu bilerek uykularına daldılar. Hepimiz hayatımızdan memnun sayılırdık. Hatta bana bir lakap bile takmışlardı: Baykuş.

Biraz tüylüydüm, başım vücuduma oranla büyüktü ve geceleri ayaktaydım. Adımın en başta Muhsin olması yanlıştı zaten. Baykuş olması gerekendi.

Bir gün kapı ziliyle çalmasıyla irkildim. Gecenin üçüydü. “Hayırdır inşallah,” diye diye eşige vardım. Dikizlikten baktım. Üst kattaki komşumu gördüm. Kapıyı açar açmaz, “Yetiş,” dedi elindeki bastonun ucuyla merdivenleri göstererek. Koşarak üst kata çıktım. Kapı

aralanmıştı. İçeri girer girmez yerde Nafiz Amca'yı buldum. Ne yapacağımı bilemedim. Onu yerden kaldırıp salondaki çekyatın üzerine yatırdım. Ambulans çağırdım. Fatma Teyze merdivenleri yavaş yavaş çıkmış, bulduğu ilk sandalyenin üzerine tünemiş, olan biteni izliyordu. Ömür diye bildiği ne ise işte orada cansız yatıyordu. "Ambulans çağırdım. Birazdan gelir, merak etme," diyebildim. Fatma Teyze görmüş geçirmiş bir kadındı. Yaşananların farkındaydı. Gözleri dipsiz bir göle döndü. Dudakları kıpır kıpır, dualarla uğurladı eşini. Ambulans geldi. Nafiz Amca'yı apar topar götürdüler. Fatma Teyze'yle birlikte hastaneye vardığımızda aklımızdan geçen ama dilimizden dökemediğimiz o haberi aldık.

Nafiz Amca'nın ölümüyle birlikte sanki apartmanımızdan öteki tarafa bir yol açıldı. Neredeyse ayda bir benzer sahneleri yaşıyorduk. Kalanlar tedirgindi. Herkes olan bitene mukadderat dese de içten içe ölümü durmaksızın buraya çağıranı bulmak istedikleri aşikâr. O davetçi olmasa belki biraz daha yaşayacak, eşlerini, çocuklarını, torunlarını biraz daha görebileceklerdi. Bu davetçi meselesine inanmasam da küçükken ablamın karanlığı fırsat bilip anlattığı hikâyeleri hatırlattığı için korkuyor ve kafamı kurcalamasına engel olamıyordum. Ölüm bu kadar yakınımıdayken ben neyime güveniyordum bilmiyorum. Gençliğime desem o günleri çoktan geride bırakmıştım. Sağlıklı besleniyor ya da her gün spor yapıyor olmama desem buna ancak gülünüp geçilebilirdi. Yalnızca bir histi bu. Şimdide ya da yakın gelecekte ölmeyeceğime dair saçma ama kuvvetli bir his.

Peki kimdi ölümü çağıran?

Apartmanın etrafında dört dönen kediler mi? Kanat çırpırmaktan yorulup çatıya konan kuşlar mı? Yoksa bahçeyi çevreleyen ve geceleri yaprakları kimsenin anlamadığı sesler çıkaran ıhlamur ağaçları mı? Hepsinden şüphelendiler.

Haziran ayı geldi mi hele bir de yağmur yağarsa ıhlamur ağacı etrafa öyle bir koku yayıyordu ki ölümü çağıran o olamazdı. Bu kadar güzel kokan bir şey bunu yapamazdı. Öyle demişti aralarından biri ve diğerleri de onu onaylamıştı. Kuşlarsa apartmanımızda misafirdi. Pencere pervazlarına bırakılan ekmekleri yer ve yollarına devam ederlerdi. Kuşlardan zarar gelmezdi. Kedilere gelince, onlar da peygamber hayvanıydı. Onlardan da zarar gelmezdi.

Ölümü buraya çağıran bulunamamıştı. Düşündüler, taşındılar. Sonunda, "Kukumav," dediler, "kesin kukumav kuşu dadandı apartmana."

Gelip akıllarındakini bana anlattılar.

"Eğer geceleri kukumavın sesini duyarsan bize haber et."

Günler günleri kovaladı. Geceleri bir yandan çalıştım bir yandan da dışarıda olan bitene kulak kabarttım ama komşularımın beklediği o sesi bir türlü duyamadım. Sonunda benden umudu kestiler. Aralarında anlaşıp nöbet tutmaya başladılar. Günler ayları takip etti. Ne bir ses duyular ne de kukumav kuşuna rastladılar. Bu arada ölüm, sayımızı eksiltmeye devam etti.

≈

Bir gece vakti nöbetteki komşu bağırmaya başladı. "Buldum, buldum."

Apartmanın geri kalanını uyandırdı. Bahçede toplandılar. Nöbetteki komşu bulduğu şeyi hararetle anlatıyor, bir yandan da çalışma odamın penceresini gözucuyla kesiyordu. Meraklandım. Yanlarına indim. Beni görünce suspus oldular. Uzun süre o sessizliğin içinde bekledik. Sonunda dayanamadım.

"Mehmet Amca," dedim, "buldum diye bağırdın, merak ettim, hani nerede bu kuş?"

Hepsi aynı anda yüzünü bana döndü. Gözlerindeki kuşku yerini inanca bırakmıştı.

"Sen," dedi Mehmet Amca, "sensin kukumav, uğursuz baykuş." ■

HİLAL ÖZDEMİR

Hoşça Kal Portakal

İrlandalı sandık önceleri. Çünkü hiç kimse Anadolu'nun bağrından kopmuş turuncu saçlı bir oğlan hayal edemiyordu. Hemen fark edilirdi. Üniversitede olay olur, polis ilk önce onu tutardı. Kimseyi de ele vermez garibim, dayağını yer gelirdi. İlgiyi yoktu oysa hiçbir şeyle. Hep kuytulara oturur, kimseyle konuşmaz, karşılaşsan gözlerini kaçırırdı. Cebinden küçük bir kitap çıkarıp okur ve sadece portakal yerdı. Adı portakal kaldı sonra.

İddiaya girdik bizim kızlarla, bu gizemli oğlanı çözeceğiz. Dert oldu bize çünkü. Kısa çöp de bana çıktı. Tedirgin olmadım değil ama çaktırmadım. Kantinden bir portakal kap-tım, yanına ilıştim.

“Ne okuyorsun?”

Kaldığı yere parmağını sıkıştırıp kapağı gösterdi. *Fareler ve İnsanlar*. Tekrar okumaya döndü. Yüzüme bakmadı bile. Lisede zorla okutmuşlardı o kitabı. Acıklıydı, hatırladım. Hiç sevmem sonu kötü biten hikâyeleri. Belleğimi yokladım biraz, can havliyle aklıma gelen ilk şeyi söyleyiverdim.

“Domuzlarımız da olacak mı George?”

Gülümsedi. Başarmıştım. Hızlıca kaçak bir bakış attı, yine kitabına döndü.

“Senin hayalin ne?”

“...”

“Hani George'un hep hayalleri var ya. Lennie de inanıyor garibim ona.”

Sessizliği ürkütücüydü. Pes ettim. Başka da bir şey hatırlamıyordum zaten. Hırslımdan kantinden aldığım portakalı ısırarak soymaya başladım. Son silahım bu. Beni izlediğini fark edince yarısını ona uzattım.

“Al, seversin.”

Yüzünü kaldırdı, uzun uzun gözlerime baktı. Gözbebekleri ne kadar büyüktü. Duru mavi okyanusun ortasında ıssız iki ada. Kıyılarına vurdum. Bir telaşla kalktım, uzaklaştım yanından. Kantinde beni bekleyen arkadaşların yanına gelene dek nefesimi tuttum. Bede-nimi ürperme sardı. O kısa çöptü çekmeyecektim.

Kızlar kantinde sıcak çayımı hazır etmiş, merakla yüzüme bakıyorlar. “Eee, ne oldu?” “Yok bir numara,” dedim. “Değişik işte, o kadar. Garip bir oğlan. Boş verin, zaman kaybet-meye değmez.” Sanki uzun süre suda kalmışım gibi titriyordum hâlâ. Biraz ısınmak için bardağı dudaklarıma götürünce kokusunu aldım. Hâlâ portakal kokuyor ellerim.

Kalabalık yavaş yavaş dağılıyor. Başım sağ olsun, ışıklar içinde uyusun, rahmet eylesin, mekânı cennet falan... Ölümü ne teselli edebilir?

Ağlayamıyorum.

Mezarlıkta sadece ikimiz kalıyoruz. Mahir ve ben.

“Seninle sevişirken de o kokuyordu.” Mahir ses etmiyor. Çekik gözleri daha da kısılmış gerginlikten. Göz altları kapkara. Mezarın kenarına ilişiyorum. Toprağında elimi gezdiriyorum. Nefesi gibi ılık, elleri gibi hafif, dökülüyor tenimden. Hoşça kal portakal.

Ağlayamıyorum.

Kantinde sıradaydım. Tek isteğim tost ve sıcak çaya bir önce ulaşabilmekti ki arkamdan sıcak bir nefes fısıldadı.

“Tavşan.”

İrkildim. Döndüm baktım ki o. “Ne tavşanı,” diyebildim sadece.

“Lennie,” dedi, “Tavşanlarımız da olacak mı George, anlat’ der.”

Ürperme sardı yine. “Ha evet tavşan mıydı. Yanlış hatırlamışım. Ama çiftlik sahibinin oğlu Lennie’yi vurduğunda çok ağlamıştım, onu unutamam.”

“Kitabı okuduğuna emin misin?”

“Evet, lisede. Zorla okutmuşlardı. Aslında ben seçmişim çünkü en çabuk bitebilecek gibi görünen oydu. *Savaş ve Barış*’ı okuyacak kadar uzun yaşayacağımın garantisi yok. Hayat Tolstoy için fazla kısa.” Ne saçmıyorum ben diye düşünmüştüm. Bu heyecan niye?

“George vurdu Lennie’yi. En güvendiğiymi, dostuydu George. Ama Lennie herkesten farklıydı. Bu yüzden...”

“Yanlışımı söylemeye mi geldin sen?”

Kızardı. “Yoo,” dedi. “Ben defalarca okudum, ondan.”

“İyi aferin sana,” deyip döndüm. Çayımınla tostumu kaptığım gibi uzaklaştım yanından. Postamı koymuştum ama gülümsemekten de kendimi alamıyordum.

Yağmur başladı. Arabayı Mahir sürüyor. Koşarak geri dönüp toprağının üzerine bir şemsiye bırakmak istiyorum. Yüzümü cama dayıyorum. Cam soğuk. Ardında görüntüler giderek çizgileşiyor. Ne kadar hızla gitsen de kaçamayacağız bundan Mahir. Yan aynadan yansımamı görüyorum. Yüzümden damlalar dökülüyor. Ağlayamıyorum.

Bahardı. Mezuniyet yakın. Başka bir üniversitenin şenliğine katıldık. Şarkılar, halaylar, konserler... Alkolün dibine vurduk. Okulun geniş çayırına kurduğumuz çadırlarda sabahlayacaktık. Gün battı, bizimki hâlâ ortalıkta yok. Kalabalık, gürültü sevmez tabii. Ne dil döktürdü zaten gelmek için. Erkenden girmiş çadırına. Daldım içeri. Doğruldu, şaşkın kalakaldı. Başım dönmüş zaten. Dudaklarına yapıştım. Sonra portakal kokusu sardı her yanı. O yaz evlendik. Çok sevdim onu, çok.

Amerikan edebiyatı mezunuydu. Dergilere çeviriler yapardı. Hayali bir gün kendi kitabını yazmaktı. Ben bir ajansa girdim. Reklam, tanıtım işleri. Yorgun argın da olsam eve koşa koşa gelirdim. Onun dinginliğini, gürültüsüz neşesini özlerdim. Kavga da ederdik, yani ben etmeye çalışırdım. O hiç öfkelenmez, konuşmaz, uzun uzun gözlerime, yüzüme bakardı. Bakıkça sakinleşirdim. Küçük dalgaların sesi gelirdi. Ne kavga kalırdı, ne sitem.

“Nerden çıktın karşıma?” Mahir içkisinden bir yudum aldı, bir süre ağzında tuttu. Kara bıyıklarında biraz ıslaklık kaldı. Gözleri buğulu. “Konuş dedim sana Arzu. Anlat her şeyi. Ya da ayrıl, anlatma, hiç bilmesin.” Denedim, denemedim mi? İlkinde, eve geldiğimde o kadar mutluydu ki. Yayınevi aramış, kitabı basacaklarını söylemiş. Diyemedim. Sonra basım ertelendi, bunalıma girdi. Yine diyemedim. Günlerce konuşmadı. Kapandı çalışma odasına.

“Onun hayaliydi o kitap. Bir de bir gün Kaliforniya’ya gitmek isterdi. Salinas Vadisi’ne. Steinbeck’in anlattığı yerleri görecek.”

“Hassas adam. İnsan böyle sonlanacağını bilse...”

Yine yapar mıydık? Bazen ne yapsan olmuyor ki. Hâlâ seviyorsun ama eskisi gibi değil. Alıp başını gidemiyorsun da. Makine kolu gibi dönüp duruyorsun çevresinde, yaklaşamıyorsun. Kırgınlıklar, öfkeler, söylenmemiş sözler yakıyor içini. Zaten konuşsan da her söz görünmeyen çelik bir duvara çarpıyor, dönüp sana vuruyor. Kızgınlığın korlandıkça gürültülü bir suskunluk sarıyor evi.

“Babam bir ömür çalışıp emekli parasıyla hayallerinin evini aldı anneme. Geniş bahçeli, büyük balkonlu bir yazlık. Bahçesini çiçeklendirdi annem hemen. İki üç cüce, bir geyik, birkaç bahçe süsü daha. Hanımeli kokardı tüm sokak. Annemi iki yıl içinde kaybettik. Babam o eve bir daha adım atmadı. Yok fiyatına elden çıkardı. İflah olmadı zaten sonra da. İçkiye vurdu kendini.”

“İlk defa anlatıyorsun bunu Mahir.”

“Mutluluk yok Arzu. Bu hayatta biraz bile mutluluk yok. Tam oldu sanıyorsun, tamam artık her şey yolunda diyorsun... Sonu hep acı. Hep bir bedel.”

“Ben bebeğimi kaybettiğimde... Hepsini çok erken düşürdüm ama sonuncusu dayanıyordu. Kalp atışını bile duyduk. Mavi gözlü turuncu saçlı bir kızdı, rüyamda gördüm. Sonra o da gitti. Haftalarca ağladım. Hiçbir şey demedi yine. Ben yorganın altına saklandıkça yanıma uzanıp saçlarımı okşadı durdu. Bir sabah uyandığımda balkonda iki turuncu tavşan vardı, bir çuval da yonca. İri olana Lennie dedik, ufaklığa George. Beni gülümsetmeyi hep başardı. Yani önceleri.”

“Çocuk istemediğini sanıyordum.”

Tanışmıyoruz Mahir’le. Sevişiyoruz ama tanışmıyoruz. Acılarını bilmediğin birini gerçekten sevebilir misin? Evde boş köşelere konan ama hiç kullanılmayan süslü birer eşyaydık birbirimiz için. Ben onda tutkulu, heyecanlı, yırtıcı bir şeyler gördüm. O bende kim bilir neler? Belki de gördüklerimiz değiliz. Aşk sadece boşluklarımızı doldurmak. Zor sınavların en kolay sandığın sorusu. Asla yazacağın kadar yer bırakmazlar, zor sığdırırsın. Hep de yanlış çıkar. Bilmediğini aşk sanıyor insan.

Ben arkadaşlar gelsin, içelim dağıtalım, sabahlayalım isterdim. Portakal odasına kaplanır, hiç bitmeyen romanını yazardı. Bir satırını da okutmazdı. Hayatın sunduğu resimlerin üzerine kendi tablolarını asardı. İçine kocaman bir evren sığdırmıştı. Hiç sormadım, neden öyle suskundu, hüzünlüydü. Dokunursam dağılacak sanırdım. O da anlatmadı. Önceleri değişik ve gizemliydi bu hal. Sonra bu denli incelik, hassaslık, ne bileyim. Hayat böyle bir şey değil. Sanki ıssız bir adada tek başıma kaldım. Anladı, yine konuşmadı. Neyin var demedi. O sustukça ben arsızlaştım. Öfkemi ondan çıkardım. Bana öyle uzun uzun baktıkça kullanılmış bir defter gibi yırtıp dağıtmak istedim yüzünü. Çok yalnızım, görmüyor musun? Bir şey söyle, bıktım senden. İnce bir kadeh gibi kırıldı, duydum. Sis indi gözlerine o günden sonra.

“İçme artık.”

“Karışma Mahir, bana karışma. Senin sahte iyi niyetine ihtiyacım yok.”

“Bana mı kızacaksın, beni suçlayıp rahatlayacaksan yap.”

Biraz kavra edebilseydim, onu suçlayabilseydim rahatlayacaktım evet. Beni niye baştan çıkardın, niye çıktın karşıma diyecektim. Ama Mahir’in suçu değil bu. Yalnızlığını biraz tutkuyla eritmek isteyen bir kadın tanıdı o. Kimseye verilmiş bir sözü yok. Serttir, mücadele sever, hep de kazanır. Kurallarını çoktan öğrenmiş bu hayatın. Onun da kalbi paramparça, biliyorum. Vicdanlıdır. Keşke zamanı geri alabilsem, her şeyi düzeltebilsem. Kısa çöp niye bende kalıyor hep!

Boğazımdan inleme gibi bir ses çıkıyor. Kendi nefesimden boğulacağım. Katılarak ağlamaya başlıyorum. Mahir sımsıkı sarılıyor. Onun da yüzü ıslak. “Bununla yaşayacağız Arzu,” diyor. “Bu boku yedik madem, bedelini ödeyeceğiz.”

“Sadece biraz neşe istedim. Biraz heyecan, hareket. Pembe bir ruju tekrar sürebilmek. Biraz anlatayım biri dinlesin, avutsun. Özür dilerim portakal. Çok özür dilerim. İncitmek istedim seni. Nasıl yapabildim?” Anladı Mahir. Her şeyi biliyordu. Anlar o.

Eve geldiğimde su banyodan dışarı taşmıştı. Küvette buldum onu. Berrak suyun içinde şeffaf turuncu bir balık gibi uyuyordu. Ne yapacağımı bilemeden ruh gibi odasına yürüdüm. Masasının üzerinde bir kitap. Kapağında “Portakal” yazıyordu. Basılmış sonunda. Neden söylemedi? Neden sormadım? Elime aldım kitabı, kapağı açıp okumaya başladım. ■

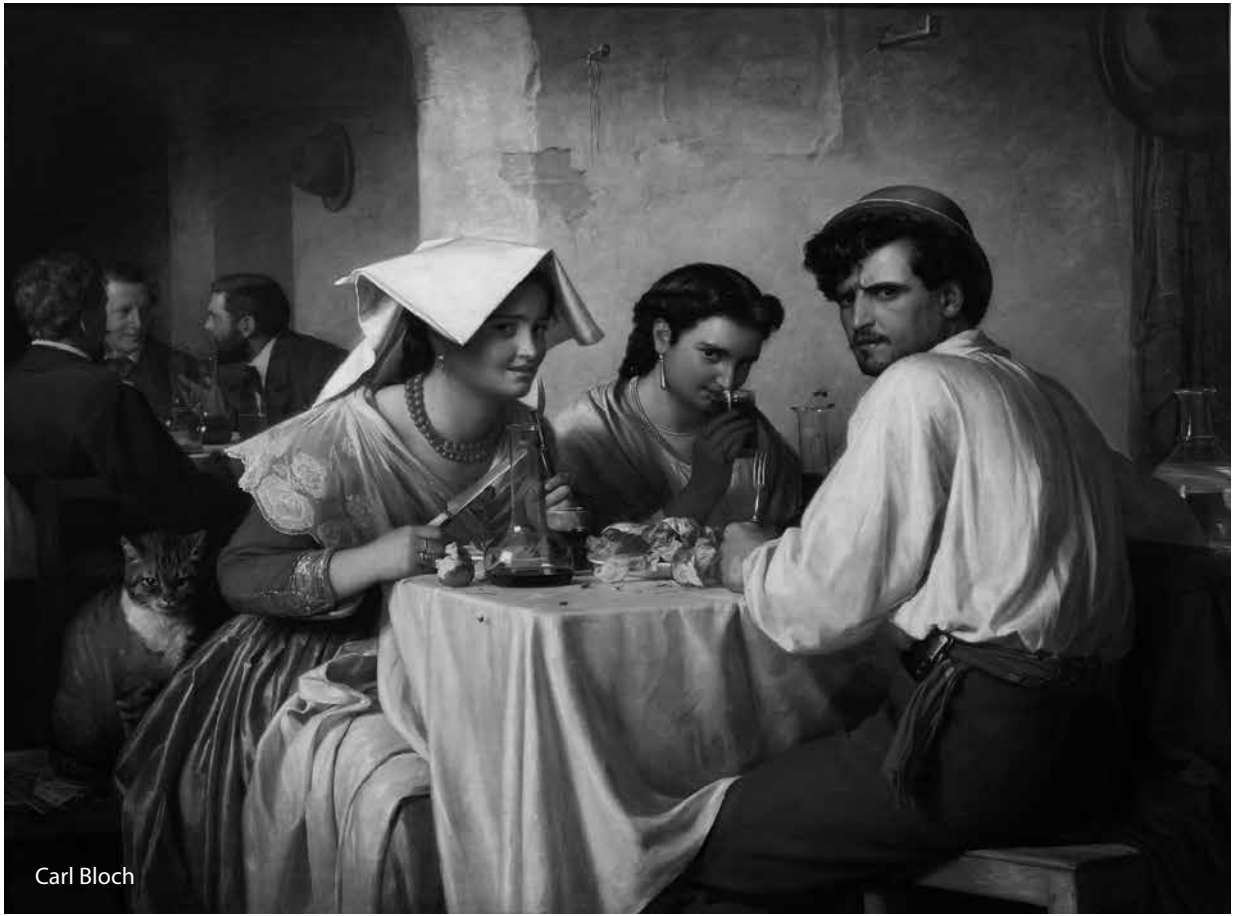
NEŞE ŞEN

Apartıman Dairesi

Depo şefi Celal Bey gardırobundaki otuza yakın takım arasından birini seçti, özenle ütüledi, giydi. Kravatını dikkatle bağladı, gür saçlarını bir kez daha taradı, elinde ovuşturduğu briyantınle biraz daha parlattı, serçeparmağına akik taşlı gümüş yüzüğünü taktı. Doğrusu dedikleri kadar jantiydi. Muhasebedeki üniversiteli ve de elleri hep kırmızı ojeli Necmiye'nin kendisine abi demekten vazgeçmeyeceğini anlayınca depodaki işçilerin tanıştırmak istediği kızlardan biriyle evlenmeye niyetlenmişti. Yaşı otuzu geçiyor, yalnızlık iyice zor geliyordu. Hikmet'in teyze kızını geveze buldu, Rasih'in yeğeni daha çocuk, Cengiz'in komşu kızının gözü yükseklerde, İbrahim'in üvey kızınınsa akli beş karış havadaydı. Bugün Ömer'in kız kardeşiyle tanışacaktı. Celal Bey'in geçen ay aldığı Zenit fotoğraf makinesini her gün hiç bıkmadan anlatıp herkesin fotoğrafını çekmesindeki sırrı keşfeden Ömer, artık evde kaldığına emin olduğu yirmi bir yaşındaki kız kardeşinin fotoğrafını göstermişti ona, "Temizlikte yemekte üstüne yoktur," diye de eklemişti. Celal Bey bu vesikalık fotoğrafta Ümmüğülsüm'ün çukur ve çukur olduğu için derin ve ışıklı görünen gözlerini gördü, fotoğrafın hangi makineyle çekilmiş olduğunu da elbette şıp diye anladı. Evden çıkarken Zenit'ini yanına almayı unutmadı.

Üsküdar'da Mümtaz Lokantası'nda yemek yiyeceklerdi. Ömer, Yalnız kusura bakma Celal Bey, ben de geleceğim, demişti, bizde kız yalnız başına dışarı salınmaz. Namazında niyazında Ömer'in, kız kardeşini her cuma meyhaneye giden kendisiyle neden evlendirmek istediğini düşündü Celal Bey. Ömer kurnazdı kurnaz olmasına ama pek zeki sayılmazdı. Ailecek Gümüşhane'nin bir köyünden, kamyon şoförü babasının Kasımpaşa taraflarına bir gecede kuruverdiği derme çatma konduya gelmişlerdi. Diğer işçiler gibi Ömer de şiveli konuşur, bitpazarından giyinir, işe sefertasıyla gelir, her daim ter kokar ve belli ki dişlerini fırçalamazdı. Celal Bey'in de sigortası işçiden yatarı ama maaşı onlardan yüksekti. Şefti bir kere, beydi. Her ay mağazadan indirimi olur, Celal Bey de bu indirimden zevkle faydalananarak bir ceket, bir gömlek, en olmadı bir kravat daha eklerdi dolabına. Dişlerini de sabah akşam fırçalardı. İstanbullu değil de muhacir olduğu belki ancak sarışınlığından anlaşılırdı.

Yol boyunca düşündü Celal Bey, liseyi dışarıdan bir senede tamamlasa, sonra teknik üniversiteye girse, mühendis ya da mimar çıksa... Kendini kolunun altında T cetveli, elinde proje çantasıyla üniversitenin kapısından girerken gördü, göğsünde bir güvercin kabardı. Ama hem çalışıp hem nasıl okunurdu, Bakırköy'de yatan anasının masraflarını Muammer Abisi karşılar mıydı hiç, Hasene'nin de Almanya'ya gitti gideli sesi çıkmaz, Saniye desen

anacığım anacığım diye ağlar da yalandan, halini hiç sormaz... Ölüverse anam rahatlayacağı, diye düşünürken bulunca kendini içi utançla sızladı. Sonka Celalciği kuvvetlensin diye handisi pamuklara sardıydı anası. Allah muhafaza. Unut oğlum, unut beyim, üniversiteli olmak geçmiş bir hayaldir artık, hem de şart değildir, şef olmuşsun, bir gün müdür bile olursun. Ne olacak, alırsın Ümmügülsüm'ü, evinde ses soluk olur, çarşaf lar ananın evindeki gibi lavanta kokar, ona da öğretirsin sık giyinmeyi, ojeler sürmeyi; saçlarını boyatır, kabartır o da Necmiye gibi. Yaşar gidersiniz...

İskele ye vardığında önce karşıya bakıp İstanbul'unun fotoğrafını çekti, sonra bir sigara yaktı, kâh anasını kâh Ümmügülsüm'le kuracağı yuvayı düşünerek yavaş yavaş içti. İzmir ite atacakken, "Celal Bey! Celal Abi! Hüüopp!" sesiyle arkaya döndü. Ömer, birkaç adım ardında da iki kız el sallaya sallaya geliyordu. Bol, pliseli, ucuz kumaşt an bir pantolon, üstüne iki beden büyük, ütüsüz beyaz bir gömlek giymiş, kafasına da nerden bulduysa çocuk şapkası kadar bir fötr geçirmişti. Aylardır kestirmediği kıvrıcık saçları yağlı yağlı fışkırıyordu şapkanın altından. Kızlardan soldaki, tam tamına fotoğraftaki kızdı: Ümmügülsüm. Ucu sivri, ince burnu aynı Ömer, boyu da bir elli var yok. Yerden gözlerini kaldırmıyor, ilk kez iskar pin giydiği belli, yalpalayarak yürüyordu. Diğer kız en çok on yedisinde, çocuk suratında manasız bir sırıtışla Celal Bey'e bakıyordu. Kızların ikisi de düğüne gelir gibi giyinmişti. Tafta etekler, yenleri nakışlı bluzlar, bijuteri takılar, hepsi ayrı telden çalışıyordu. Ömer diğer kız sözlüsü amcakızı Fadik diye tanıştırdı. Bunlar hep aralarında evlenirlerdi, peki neden kız kardeşini benimle evlendirmeyi düşünüyor, diye yine aklına düştü Celal'in. Ümmügülsüm tanışırken bile gözlerini yerden kaldırmamıştı.

Bu sayıda "Bu resmin öyküsünü yazar mısınız?" çağrısına gönderilen öykülerden birini yayımlıyoruz. Neşe Şen'in öyküsü, geçen sayıda yayımladığımız resimden çıkarak yazılmış öyküler arasından seçildi.

Celal Bey bu rüküşlük cümbüşüyle görülmekten çekinerek lokantada cama sırtını verdi, Ömer de yanına oturdu. Durmadan Celal Bey'i anlatıyordu; şöyle zekidir, şöyle çalışkandır, şöyle hakkaniyetli, maaşı şu kadar, üstelik bonkör mü bonkör, apartıman dairesi bile aldı geçen... Bunlar zaten anlatılmış olmalı, diye düşündü Celal Bey, beni yağıyor besbelli, ama yine de hoşuna gitti, geniş omuzları daha da dikleşti. Menüler geldi. Celal Bey Ümmügülsüm'e baktı; bir menüye bakıyordu kız tedirgin tedirgin, bir Celal Bey'in ağzına. Celal Bey köydeyken anasının sırf kendisi sevdiği için iki günde bir yaptığı yemekten, etli kuru fasulyeden söyleyince o da aynısından istedi. Celal Bey o an anladı ki bu kız okuma yazma bilmez. Ömer'le Fadik kendilerine menüdeki en pahalı yemeği söylediler, hesabı nasılsa Celal Bey öderdi. Çorbalar geldi, üçü de kaşıklarını avuçlarıyla kavrayıp masanın üstüne iyice eğilerek sesli sesli içtiler, üstelik Ömer çorba içerken de konuşmaya devam etti, Fadik çorbanın içine ha babam ekmek doğradı. Beceriksizce tuttukları bıçaklarla etlerini kesmeye çalışırlarken tabaklarından gıcırtilar geliyordu. Ümmügülsüm de Celal Bey'in sorduğu tüm sorulara yüzüne bakmadan "hee" ya da "bilmem ki" diye yanıt verince Celal Bey'in siniri tastamam oldu; İstanbullara gelip köylü kalmış Ömer'in ona layık gördüğü buydu demek. "Ömer Bey kardeşim," dedi, "bu sene son, biraz biriktirip işten çıkacağım, evi satıp üniversiteye gideceğim seneye inşallah." Cevap vermesine fırsat vermemek için konuşmaya devam ederken Zenit'ini çıkardı çantasından, "Şöyle bir poz verin de fotoğrafınızı çekeyim, hatıra olur," dedi. Ömer'in kaşları çatık, Fadik elinde tutmayı bilmediği bıçak ha sırttı ha sırtacak, Ümmügülsüm gözlerini kaldırıp objektife bakıyor bir an. Arka masada üç şık adam koyu bir sohbeta dalmış, Celal Bey üniversite okuyup onlardan biri olma hırsıyla deklanşöre basıyor. "Haydi, üstüne birer de tatlı yiyelim," diyerek masaya dönüyor, "onlar da senden olsun Ömerciğim." ■

Bu fotoğrafın öyküsünü yazar mısınız?

William Eugene Smith

Notos'tan genç yazarlara çağrı.

Öykü yazma tutkunuzu yönlendirebileceğiniz bir alan, kendinizi dışavurabileceğiniz bir zemin bulamıyor, yazdıklarınızı nasıl değerlendireceğinize karar veremiyorsanız, **Notos** sizin için uygun bir yol açıyor.

Notos'un her sayısında duyurulan bir konuda yazılan öykülerin değerlendirilmesi sonunda seçilen bir öykü, dergideki öteki öykülerle birlikte yayımlanıyor.

Genç yazarlar bunu bir yarışma olarak düşünebilir, ama öteki öykücülerle değil, her genç yazarın kendisiyle yarışması. İlgi ne çok olursa, seçilen öykü de o denli güzel olur.

Yukarıdaki fotoğraftan çıkarak yazılıp bize gönderilenlerin değerlendirilmesinden sonra seçilen öykü, **Notos**'un Mayıs-Haziran, 91. sayısında yayımlanacak.

Fotoğrafın derinliğine ne denli yaklaşırsa, yazılacak öykü o denli başarılı olur.

Her ânın, her fotoğrafın ya da resmin öyküsü yazılabilir. Konumuz bir fotoğrafın anlattıklarıysa, önce verilmiş bir andan çıkılacak, ama öykülerin başarısı, o ânı sonra kurmacaya dönüştürme ustalığına bağlı olacaktır.

Katılımcıların göz önünde tutması gereken ilkeler

1. Öyküler, editor@notoskitap.com e-posta adresine, *Bu fotoğrafın öyküsünü yazar mısınız?* başlığıyla ve öykülere ad verip yazar adı aynı sayfada belirtilerek gönderilmelidir.
2. Yazılacak öyküler 400-900 sözcük arasında olmalıdır.
3. Öykülerin son gönderilme tarihi 1 Nisan 2022'dir.
4. Katılımcılar gerçek adlarını kullanmalıdır.

- Yayımlanmak için seçilen öykünün yazarı 1 yıllık **Notos** aboneliği ve **Notos Kitap**'tan kitap armağanı kazanır.

Ayşegül Devecioğlu'nun seçtikleri

Ayşegül Devecioğlu yazdığı romanlar ve öykülerle yaşadığımız hayatın sıcak yılları içindeki ilişkileri, acıları anlattı. Bu sayımızda *Notos* için okunmazsa olmaz kitaplarını anlattı.

Hiroşima Sevgilim **Marguerite Duras**

Çeviren: Cevat Çapan

Sinematek üyesi olan annemle babam altmışlı yıllarda senaryosu Duras'ın olan *Hiroşima Sevgilim* filminin gösterimine gittiğinde ortaokul öğrencisiydim. Daha sonra tanıyacağım Fransız Yeni Dalga akımından Alain Resnais'in filmiydi. Sinemaya bizi götürmemişlerdi. Ancak eve döndüklerinde filmin etkisinin evi sardığını hayretle hissettim. Dikkat kesildim ve daha önce orada olmayan şeyleri keşfettim. Sonra babamın kütüphanesinde filmin senaryosunun da yer aldığı kitabı buldum. *Hiroşima*'daki yıkımı benzersiz biçimde anlatan bir metindi. Barış temalı bir film çekmek için Paris'e gelen Fransız bir kadının oyuncuyla Japon bir mimarın tek gecelik hikâyesine ölüm, hayat, savaş, yıkım, haz hayranlık verici şekilde yerleşmişti.

Yazar kış ortasında bize bir temmuz manzarası anlatır.

Mutlu Moskova, Andrey Platonov

Çeviren: Günay Çetao Kızılırmak

Kurgu, gerçeğe yakın olandan daha ikna edicidir. Sovyet Devrimiyle ilgili sayısız teorik kitap okumuşumdur. Ancak devrimi ve devrim sonrasını bütün canlılığıyla kavramamı sağlayan *Çevengur*'la birlikte *Mutlu Moskova*'dır. Teori, bilimsellik uğruna olguya belli bir mesafede kalmak zorundadır. Ancak edebiyat bu mesafeyi aşmaya cüret eder. Anlama hücum eder. Bu cüretin bedelini de öder. Balmumundan kanatları erir, ateşte yanar ya da daha iyisi Medusa'yla göz göze gelir. Yazarken görünürde yazarın kendi izleniminden daha güçlü bir kanıt yoktur. Metin ampirik ölçütlerden uzaktır, metnin güvencesi bunlar değildir. Tam da bu yüzden teorik metinlerin ulaşamadığını göstermeyi başarır.

Bizim inanmaktan başka çaremiz yoktur. Duras'ın diğer metinleri gibi *Hiroşima Sevgilim* de bana yazarın kendisinden başka, sonuna kadar zorladığı bedeninden başka (tabii dünya içinde bir bedendir bu) hiçbir güce dayanmadan kullandığı o sarsılmaz yetkiyi anlatır.

Düşüne, John Berger

Çeviren: Cevat Çapan

Roman, öykü ya da diğer edebi biçimlerde metinler, bana kalırsa, bıkıp usanmadan hayatın sonsuz karmaşasını anlatır. Yazarın “meselesi”, geçmişi, bakışı onu hangi patikalara yöneltirse yöneltsin bu karmaşayı yakalamak, yazılamaz olanı yazmak, dile sığdırmaktır. Günlük dilde çok hoş gitmeyecek, benim de siyasi tutumumla çelişen bir ifade kullanacağım. Ben buna boyun eğme diyorum, yazı hayata kendini açar ve hayatla uzlaşmaya çalışır. Yazarın dünyayla ilişkisi bir tür teslimiyeti de içerir. Berger *Düşüne*’de ölüme yazgılı, AIDS’li Ninon’un düşüncesini, daha doğrusu mutluluğunu anlatır. Ölüme meydan okuma kadar ölümü kabul ederek de ortaya konan bir hayatla uzlaşma çabası olarak okurum bunu.

Büyüdükçe, Julio Cortázar

Çeviren: Nihal Yeğınobalı

Cortázar’ın öykülerinin bu derlemesi bana metinle yazar arasındaki çatışmayı anlatır. Çatışma dışında bir sözcük bulmaya çalıştım, daha barışçıl, daha estetik. Bulamadım; bayağı kanlı bir süreç olan yazma sürecine yakıştığını düşündüm sonra. En planlı biçimde çalışan yazar için bile metnin ne ölçüde kontrol altında olduğu, karakterlerin onlara biçilen rollere ne ölçüde boyun eğdiği sorusu dikkate alınması gereken bir sorudur. Metin yazarı ele geçirmeye çalışır, hatta geçirir. Kahramanlar palazlandıkça başa dert olur. Yazma süreci dediğimiz süreç akıllar, planlar, taktikler kadar gizemlerle de doludur. Cortázar’ın hemen bütün eserleri, özellikle bu derlemedeki öyküleri, yazarın dünyayı dile sığdırmaya çalışırken dil arkasında kalanla sürdürdüğü ilişkinin –ki bu ilişki kaçınılmazdır– metni nasıl etkilediğini anlatır. Bu öykülere fantastik denebilir ama gerçekliklerine toz

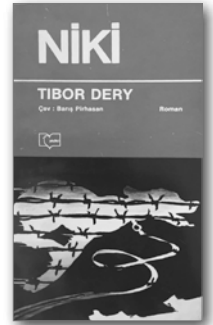
kondurmaz bu. Edebiyat dünyayı olduğu gibi anlatma değil, dünyayı yaratma çabasıdır. Kitapta en çok hoşuma giden öykülerden “Canavar Masalı”nda olduğu gibi evin odalarında bir kaplanın gezip durmasının gerçeğe uymadığını kim söyleyebilir? Cortázar da fantastiği gerçekliğin dışında değil, bir kitap ya da bir olay vasıtasıyla ona ya da başkalarına görünen bir gerçeklik biçimi olarak tanımlar.

Niki, Tibor Déry

Çeviren: Barış Pirhasan

Küçüçük bir kitaptır bu. Şimdi bulunuyor mu bilmiyorum. Yazko Yayinevi diye bir yayınevi artık yok. Belki sahaflarda... Niki bir köpektir, bir teriyer. Macaristan’da komünist rejimde kendisinin de bilmediği bir nedenden dolayı hapse atılan bir mühendisin köpeğidir. Tibor Déry de komünisttir. Ancak 1956’da ayaklanma sırasında başı komünist partiyle de derde girer ve hapse düşer. Oyunculuklarına, coşkularına, sonunda ölümüne tanık olduğumuz teriyer (Niki) Tibor Déry’nin Macaristan’ıdır, Ezilenlerin Macaristan’ı. *Niki*’de biz Macaristan’ı biliriz. *Niki* edebiyatın, bilmenin ve dünyayı yeniden düzenlemenin bir yolu olduğunu anlatır, zaten bilinen dünyanın değil, bilinmeye gayret edenin...

Kitabın sonunda mühendis yine bilmediği bir nedenle serbest bırakılır, Niki de ölmüştür. Karısı ondan geriye fotoğraf kalmadığı için halının altında bulduğu bir taşı anı olarak saklamaya karar verir. Kaybolan zamanlardan geriye kalanlar için ne güzel bir yordam bu! Kuşkusuz taş unutulmanı değil, geçen zaman içinde biçim değiştirerek yeniden yaratılmanı geri getirecektir.

Gölgelerin Yaşadığı Bir Yerde Dünya

Bekiroğlu *Kehribar Geçidi*'yle Roma diye görünen evrenin karşısına oturtuyor bizi. Nihayetle yedi ismin/ hikâyenin ve Kehribar'ın bir mağarada uzun, çok uzunca bir uykuya düşmeleri, sonra başka, bambaşka bir Roma'ya uyanmaları.

Önümüze düşen fotoğraf karesine bakar, kadrajın sunduğu bütüne yoğunlaşırız. Daha çok bilinen ve anlatılan meta hikâyedir; genelin fotoğrafı. Bu bir soyutlamadır; et ve kemikten çıkıp kavramlara yerleşme. Mesela Roma tarihinden geçen okur kanlı canlı bir insana (hikâyesine) dokunmadan ve bulanmadan akar. Oysa hakikat şu: Olay insan ile mümkündür; olayın kalbinde insan durur, her şey insanın etrafında gelişir. Meta hikâye, mikro hikâyelerin akışkanlığıyla şekillenir. İnsandan, mikro hikâyeden geçmeden meta hikâyeyi çözmek mümkün değil.

Öyle diyordu Wallerstein: Denizin altında ve üstünde olanı görmeden kıyıya vuran dalgayı bilemeyiz. Hem bilimsanının vardığı ve başlığa çıkardığı tümel de bir gayretin, tikellerden geçen yolculukların üzerine bina edilmiştir. Ne mi demek istiyoruz? Sanatçı/yazar gözüne, bakışına vurgu yapmak... Ve bunu, mikro hikâyelerin kılcallarında dolaşarak büyük hikâyeyi, insanı gösteren metinlerin yazarı Nazan Bekiroğlu'nun son romanı *Kehribar Geçidi*'nden geçerek yapmak...

Bekiroğlu, uzak ve nesnel bakışın yurdunda bir akademisyen ama daha çok yakından bakmanın, me-

selenin içinden geçerek görmenin formu olan bir hikâyeci, romancı. *Nun Masalları*'na köklenmiş, meta hikâyeyi gösteren bir mikro hikâyeye anlatıcısı. Bir otobanda yol almıyor kendisi ve okurunu da otobandan geçirmiyor. Köylerden geçen, keçi koyun sürüleriyle kesilen, bir çeşme başında dinlendiren eski bir yol gibi duruyor. Onu okumak hızdan düşmektir; hızlıca geçmemek, mesafe ve zamanı kısaltmamak, yola dönmek, yolda olmak, sağ ve solda akışan her bir şeyle kalmak... Bütünde anlattığı büyük bir hikâyeye de olsa okunan küçük hikâyelerdir. Meselesi fotoğraf karesini gösterecek değil, karede yer alan her şeyin kalbine sokularak anlatmak... Evet, hızlıca gidemiyor, yavaşlıyorsunuz. Usulca okumaya başlıyor okur, okurken okunduğunu hissediyor, sayfaları çevirirken çevrildiğini.

Bekiroğlu şimdi de *Kehribar Geçidi*'yle Roma diye görünen evrenin karşısına oturtuyor bizi. Diocletianus'un imparator olduğu bir Roma. MS 300'lü yıllar; ihtişam ve sefaletin akışmadan iki nehir

şeklinde belirişi. Sonradan kaybedilmiş veya hiç edinilmemiş özgürlüklerin, hitabetin, yazmaların, lahitlerin, şifalı otların, kurtların, kuşların, dağların, en dehşetli dövüşlerin ve dikenli deniz salyangozlarının arasında uzun bir yolculuk. Yedi Uyurlar ve Kehribar isimli köpek... Nihayette yedi ismin/hikâyenin ve Kehribar'ın bir mağarada uzun, çok uzunca bir uykuya düşmeleri, sonra başka, bambaşka bir Roma'ya uyanmaları.

Kehribar Geçidi şüphesiz Roma'nın romanı; meta hikâye olan Roma İmparatorluğu mikro hikâyelerde gösteriliyor, Roma diye görünen evrenin neliği... *Kehribar Geçidi*'nden geçerken üç şey zihnime üşüştü, üç gösteren: ihtişam-sefalet dikotomisi, mağara metaforu ve Yedi Uyurlar meseli. Bir yanda ihtişam, diğer yanda sefalet. Karşıt iki uç arasında ortamın olmayışı; ihtişam ile sefaleti buluşturan ortamın/dengenin yokluğu, dolayısıyla uçların dikotomisiyle kaçınılmaz olan çöküntünün, itiraz ve isyanın mukadder oluşu. İhtişam ve sefaletin göstereni bir Roma ile Yedi Uyurlar meselinin iç içe geçirilerek anlatımı olan *Kehribar Geçidi*

mağara metaforuyla karşılanan Roma'da geçer. Roma'nın kendisi mağaradır, Yedi Uyurlar'ın da bu mağarada sırtları ışıga/ihtişama dönük, kolları ve bacakları bağlıdır. Evet, Roma ihtişamlı bir güzeldir ancak Gezgin Al-Mina şunu demekte haklıdır: "Güzel ile doğru arasında bir bağlantı kurmasaydım Roma'nın güzel olduğuna tanıklık edebilirdim. Ama bir şeye sadece güzel olduğu için (tutulduğu Raşida'dan hareketle) güvenmemeyi öğrenmiştim." Bu bir fark edistir; bağlı kol ve bacakların çözülmesi, mağaradan çıkıp gölgelerin aslıyla karşılaşılması, uyanış... Yedi Uyurlar'ın Roma mağarasında uyanışı ve bir itiraz olarak belirmeleri Nasıralı İsa'nın sesinin Roma'da yankılanmasıyla mümkün olur. Azatlı Köle Vitalis ihtişam ve sefalet karşısında her seferinde dillenir, buna karşı efendisi senatör şöyle karşılar onu: "Roma durduk yerde yükselmedi. Bırak, hümanizma, şairlerin şiirlerinde felsefecilerin nutuklarında yaşınsın azatlım. Roma'ya tragedya ve komedya yeterlidir."

Hayır, ihtişam ve sefalet, tragedya ve komedya hiçbir toplum

için yeterli olmaz. Uçlar arasındaki akışkanlıkla mümkün olan ortamın, dengenin olmayışı, mağaradaki sahte gölgeli yaşamı bitirir. Roma mağarasında da bu yaşanır. Aslında Yedi Uyurlar'la birlikte ihtişamlı bir hayat sürenler de bu mağarada yaşamaktadır. Ve en çok kendini Roma'nın sahipleri görenler gölgeli olanı hakikat kabul eder, en altta akan yaşamın sahipleri Yedi Uyurlar ise çok geçmeden ışıqla, Nasıralı İsa'nın sesiyle kalır, hakikatin hiç de öyle olmadığını görüp itiraz ederler. Sonuç mukteditler tarafından kısıtlanmak olur. Öylece firar başlar, Yedi Uyurlar köpekleriyle birlikte gölgeli mağara Roma'dan kaçıp kendilerine, hakikatleri olan mağaralarına sığınır. Zaman geçer, olacak olan durdurulmaz, çok sonra Nasıralı İsa'nın sesiyle bambaşka bir Roma yükselir. Yedi Uyurlar Hristiyan Roma'ya uyanır. Yazıcı Köle Simonides yanından ayırmadığı Platon'un mağara anlatısının ışığındaymiş gibi görür. ■

NİHAT DAĞLI

Nazan Bekiroğlu, *Kehribar Geçidi*
Timaş, Kasım 2021, 608 s.

Türkoloji Koridorlarından Memleket Tarihine

Roman oldukça ustalıklı bir kurguyla yazılmış. Açıkta kalan tek bir ilmek yok. İhsan Çankaya geri dönüşleri, sıçramalarıyla anlatmak istediği zamanı son derece derli toplu bir biçimde gözümüzün önünde canlandırıyor.

Geçtiğimiz sonbaharda İthaki Yayınları'ndan yayımlanan İhsan Çankaya'nın ilk romanı *Şener Büyüktürk'ün Sergüzeştisi*, farklı adı, 50'li yılları konu alması ve takip ettiğim bir isim olan Öy-

kü Özçinik'in editörlüğü dolayısıyla dikkatimi çekti ve bu yıl "iyi ki okumuşum" dediğim kitaplardan biri oldu.

İhsan Çankaya uzun yıllar antika-cılık yapıp sonra üniversite öğrenimi

mi görmeye karar vermiş bir yazar. Şu an Boğaziçi Üniversitesi'nde öğrenim gördüğü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü de, daha önceki mesleği de romanda kendini oldukça belli ediyor. Romanın ana karakteri Yusuf Kâmil Şener İstanbul Üniversitesi Türkoloji bölümünde hoca ve elyazmaları konusunda bilgisine sıklıkla başvurulmuş bir uzman. Peki Şener Büyüktürk kim? Yusuf Kâmil'in gazete yazılarında kullandığı mahlası.

Roman oldukça ustalıklı bir kurguyla yazılmış. Dikkatli okurlar romanda iki yerde adı geçen ve şimdi-

de okuttuğumuz edebiyat kitabındaki Nedim şarkısında sansürlendiği üzere, cuma namazına gidilen) bu güzeller kimdir? Yusuf

Kâmil farklı bir hoca olduğunu daha en baştan belli ediyor ve bu mazmunları tasavvufa yoran meslektaşlarına karşı çıkarak o dönemde bu şiirlerin genç erkeklere yazıldığını öğrencilerine anlatıyor. Fazla tartışmaya girmeden meraklısına Ömer Seyfettin'in "Yeni Lisan" makalesini tavsiye ediyor. Çok sevdiği hocası Abdülkadir Develi (ki çok ünlü bir tarihçiden yola çıkılarak oluşturulmuş bir karakter bu) de onu öyle eğitmiş: "Osmanlıca'yı yeni öğrenenlere mahsus bir surette tekleyerek okuduğum metinde geçen 'hatâver ve çârebrû' kelimelerini de izah eden hocam, 'Allah bizi o devirlerde bulundurmayıp günahattan korumuş. Biz de şimdi merhumların sapıklıklarını tekrar tekrar söyleyip günaha girmeyelim. Allah taksiratlarını af eylesin!' demişti."

Romanda hocaların muhabbetleri, Yusuf Kâmil'in yazmak istediği romanla ilgili popüler bir yazardan aldığı öğütler ve romanın sonunda sürpriz biçimde ortaya çıkıp uzun bir monologla final yapan yine çok ünlü bir yazardan esinlenmiş karakterin dönüp durduğu kısır döngü eminim bugün de tarih ve Türkoloji bölümlerinin bir gıdım ilerleyememesinde büyük rol sahibi. Hama-setten, milliyetçilikten, dinden uzak kalamayan bu görüşleri çok iyi örneklerle ortaya seriyor İhsan Çankaya. Yusuf Kâmil şans eseri bir dergide bilinenin tersine Osmanlı'da recim cezası uygulandığını okuduktan sonra parlak bir roman fikri bulduğunu düşünüyor ve Yahudi erkeklerle basılan Müslüman kadının ve öldürülmelerinin hikâyesini yaz-

lık tanımadığımız Barbaros sayesinde bu anlatılanları okuyabildiğimizi anlayabilir. Yusuf Kâmil'in yaşamını anlattığı vasiyet niteliğindeki bu kitap, o zaman otuzlu yaşlarını süren anlatıcının 1953 yılını anmasıyla başlıyor ve asıl olarak sonraki dört yılı konu ediniyor, çünkü bu yıllar gerçekten de "sergüzeşt" niteliğinde. Kitap ileriki bir tarihten geri dönüşlerle anlatıldığı için 1959'daki bir olaya ya da 1970'de ünlenmiş bir şarkıya da eşlik edebiliyoruz. Yine bu geri dönüşler düz bir çizgi halinde ilerlemiyor. Bir kokunun anısıyla tekrar zamanda sıçrayabiliyoruz. Örneğin 1956 Eylülü sonunda bir gün anlatılırken burna gelen bir koku anlatıcının 6-7 Eylül'e geri döndürüyor ve hop oraya gidiyor, sonra Eylül sonundaki güne geri dönüyor. Uсталıkla dememin sebebi bu kurguyu bu kadar eksiksiz ve ha-

tasız yapabilmenin gerçekten çok çalışmakla olabileceği gerçeğinden. Açıkta kalan tek bir ilmek yok. İhsan Çankaya gerçekten de geri dönüşleri, sıçramalarıyla anlatmak istediği zamanı son derece derli toplu biçimde gözümüzün önünde canlandırıyor.

Bu kitap benim için iki sebepten önemli. Birincisi Türkoloji bölümlerinin içinde bulunduğu kısır ortamı çok güzel anlatıyor. 1950'li yıllarda geçmesi sizi yanıltmasın, ben İstanbul Türkoloji'yi 90'lı yıllarda bitirdim ve maalesef değişen hiçbir şey yoktu. Şu an için de pek ümitli değilim. Yusuf Kâmil, eski edebiyatta, Divan edebiyatında uzman ve romanın ilk bölümlerinde verdiği bir derste klasik tartışmanın yaşandığını görüyoruz. Bu gazeller kime yazılmıştır, büyük anlamında kullanılan hat'larla anılan (hatta liseler-

maya başlıyor. Ama o da Türklük ve Türkoloji tedrisatından geçmiş- tir bir kere, Müslüman bir kadının kendinden daha aşağı dindeki bir erkekle zina yapmasını aklı almıyor bir türlü ve romanda bunu değiştirecek hamleler tasarlıyor. (Şimdi buraya bir parantez açıyor ve Halikarnas Balıkcısı'nın Attilâ İlhan'ın bazı romanlarından, Cüneyt Arkın'lı Kara Murat filmlerinden tutun da geçtiğimiz yılın sonunda yayınlanan *Kulüp* dizisine kadar farklı dindeki âşıkları ya da sevişenleri bir düşünelim diyorum. Fetih mantığından yola çıkarsak kadınlar genelde Rum, Ermeni, Yahudi, erkekler özbeöz Türk ve Müslüman değil mi?)

Romanın benim için ikinci önemi –ki az evvelki parantezde *Kulüp* dizisinin adını bu sebeple andım– Varlık Vergisi'nden başlayıp 6-7 Eylül'e giden süreci çok doğru ve düzgün aktarmasıydı. Halkımız azınlıklara neler çektiirdiğimizi 2021 yılındaki popüler bir diziden öğrendiği için yüzleşmemizin ancak böyle olabileceğini düşünüyorum artık. Yusuf Kâmil annesinin bulduğu Hamiyet'le evlenmiş, toplum nezdinde “normal” bir hayat yaşamaya çalışsa da öğrencisi Aleko'ya karşı duyguları onun asıl kimliğini keşfetmesini sağlıyor. Aleko'yla ilişkisi, kendini Divan şirirlerinin birinin içindeymişçesine mutlu hissetmesi ve Aleko'nun farklı arkadaşlarıyla girdiği ortamlar onu değiştiriyor. O nedenle de roman asıl olarak bu ilişkinin başladığı ve sürdüğü yıllara odaklanıyor. Aleko'nun Varlık Vergisi yüzünden Robert Koleji'ni bırakmak zorunda kalması, çok iyi bir edebiyat öğrencisi olmasına rağmen Rum olduğu için akademide barınamayacağını düşünmesi Yusuf Kâmil'in o güne dek yüzleşmedikleriyle yüzleşmesine yol açıyor.

Aleko akademiyle ilgili, “Hoşlarına gitmeyen bir şey yazsam, işlerine gelmeyen bir çift laf etsem hemen beni yaftalarlar: Gâvur, Yunanlı” dediğinde Yusuf Kâmil doğru olduğu-

Sadece edebiyatla da kalmıyor romanın renkli dünyası, satır aralarında Cahide Sonku'ya rastlayabilir, hatta Zeki Müren'i yan karakterlerden biri olarak görebilirsiniz. (Bu isimler çok net anlaşıldığı için açıkladım, yoksa daha kimler kimler gizli.)

nu bilse de içindeki milliyetçi duygularla şöyle cevap veriyor: “... Biz Türkler madeni bir külçe gibiyiz. Cehennem ateşiyle yanıp akabinde buz gibi sulara girerek şekillendik. Gene de halkımız Türklüğü seveni sever, Türklüğe hizmet edene hürmet eder; kim olursa olsun, ne olursa olsun. Yolunda azimle yürürsen, işinde sebat edersen kimse sana bir şey yapamaz memleketimizde.”

Yusuf bu sözlerinin ne denli yanlış olduğunu 5 Eylül gecesi Moda'daki apartmanının balkonundan izledikleriyle anlayacak. İhsan Çankaya o gece ve ertesi günlerde olanları çok etkili biçimde aktarıyor. Asıl vurgun Beyoğlu ve Şişli'deyken Kadıköy'de yaşlı bir ayakkabıcıya yapılanlar, yakılan boş bir ev, tecavüz edilen bir Rum kadın ve akli dengesi zaten bozuk bir Ermeni kadının kendini balkondan aşağı atışı... romanın hazmetmesi en zor bölümünü oluşturuyor ve yazar bunu sadece Yusuf'un gözlemiyle, ajitasyona kaçmadan yapıyor.

Peki tüm bu yaşananlar Yusuf'u ne kadar değiştirecek? Romanın en güzel yanlarından biri doğrusu yanlışıyla son derece doğal bir ana karakter yaratması. Yusuf memleketin aslında nasıl insanlardan oluştuğunu görüyor belki ama kendisi de hiç fırsatı kaçırmadan Yunanistan'a göçecek komşusunun arsasını ucuza kapatmaya çalışıyor. (Ki bildiğimiz üzere ah'lı maldan hayır gelmez, gelmiyor.) Kendisi Aleko'yla homoseksüel bir ilişki yaşadığı halde kahrısını başka bir kadınla basınca rezil bir boşanma davası açıyor. Yani Yusuf Kâmil Şener içimizden biri, tam bir Türk erkeği. Bu nedenle biz de

onunla mesafemizi hep koruyoruz.

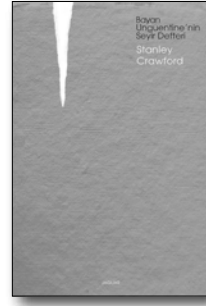
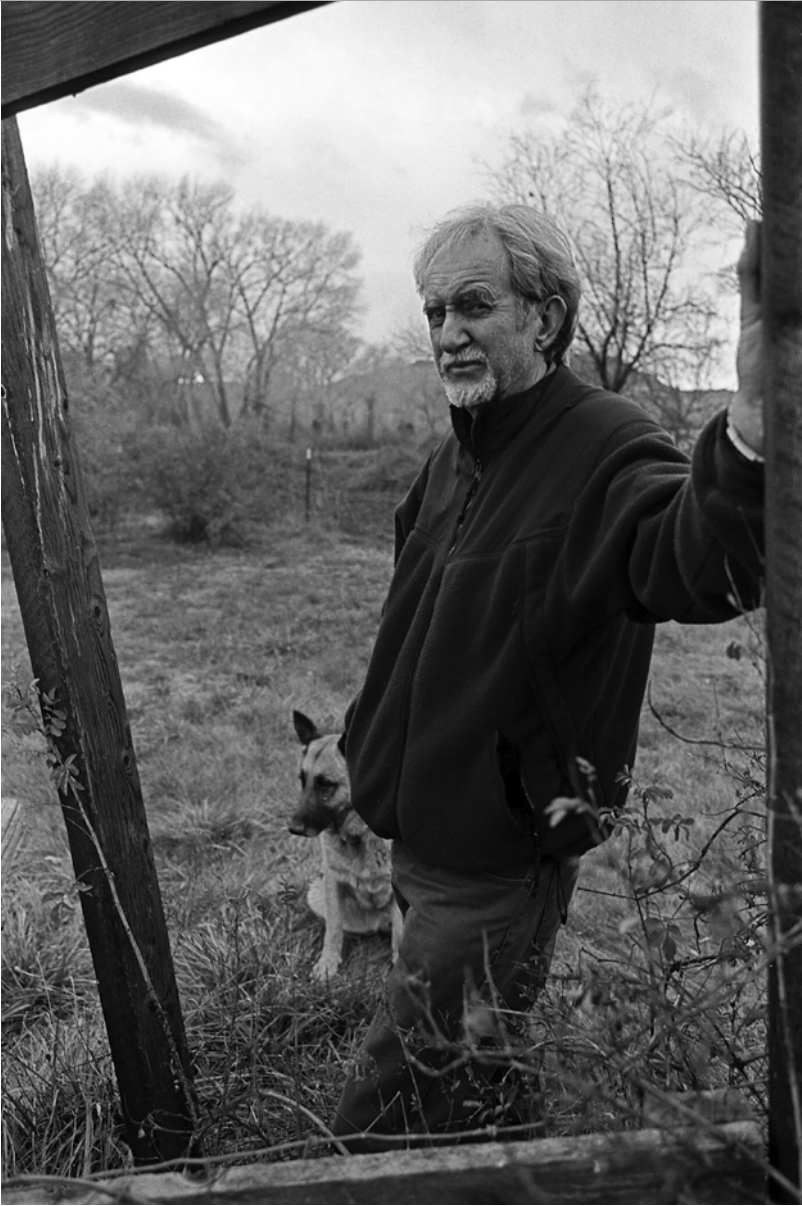
Romanda geçen pek çok olay, pek çok kişi var. *Şener Büyüktürk'ün Sergüzeşti* burada bitmeyecek belli ki, çünkü ilk bakışta epey kalabalık yaptığını düşündüğüm komşuların da anlatılacak hikâyeleri var. Bunların dışında pek çok gazelden bölümler, Yakup Kadri'nin *Sodom ve Gomore*'sinden alıntılar, bulmaca çözer gibi gerçek kimliklerini bulduğumuz hocalar, yazarlar... Okurken sık sık kendimi, “İyi ki Türkoloji okumuşum” derken buldum ki emin olun bu bana sık olmaz.

Sadece edebiyatla da kalmıyor romanın renkli dünyası, satır aralarında Cahide Sonku'ya rastlayabilir, hatta Zeki Müren'i yan karakterlerden biri olarak görebilirsiniz. (Bu isimler çok net anlaşıldığı için açıkladım, yoksa daha kimler kimler gizli.) Yine İstanbul'un bilinmeyen türbelerini gezebilir, plajlarının, mesire yerlerinin hikâyelerini öğrenebilirsiniz. Bu nedenle *Şener Büyüktürk'ün Sergüzeşti*'ni hem bulmaca çözer gibi hem araştırmaya sevk eden bir tarih kitabı gibi heyecanla okudum.

Son olarak İhsan Çankaya'nın Instagram hesabında sık sık romanın yazılışı ve içeriğiyle ilgili bilgiler paylaştığını da ekleyeyim. Üstünde çok çalışıldığı belli olan, diliyle, anlatımıyla 50'leri yaşatan, memleket tarihinde yüzleşilmesi gerekenleri ele alan bu romanın umarım değeri bilinir. ■

BANU YILDIRAN GENÇ

İhsan Çankaya
Şener Büyüktürk'ün Sergüzeşti
İthaki, Eylül 2021, 241 s.

seleyi çerçevesiyle geliyor. Tom Savage'ın 1967 tarihli aynı adlı romanından uyarlanan *The Power of the Dog*'u (2021) da Bayan

Unguentine'nin *Seyir Defteri*'ni okuduğum süreçte izledim. Biçem ve atmosfer açısından benzerlik göstermese de bu iki metnin erkek karakterlerinin toksikliğiyle yağmalanan/bozulan, ayrışan ilişkilere tanıklık etmek benim açımdan besleyici oldu.

Stanley Crawford sıradışı bir cazibeye sahip bu romanında evliliklerin/işliklerin, kadın ve erkek doğasının eşsiz kusurluluğunu hem antik hem de modern, edebi anlatı formunu deneysel bir şekilde değiştiren bir üslupla anlatıyor. Metin sıradışı bir deniz, bir yol hikâyesi. Bay Unguentine'nin biraz çiftçi, biraz mühendis, biraz da girişimci ruhunu katarak inşa ettiği mavnasıyla karısı Bayan Unguentine'le birlikte açık denizlerde yaptıkları başıboş yolculuklarına tanıklık ediyoruz. Bu yolculuk Unguentine çiftinin yaşam biçimi aynı zamanda. Karada süregelen yaşamın hızına, gerilimine, çelişkilerine karşı bir tür karşı koyma, alternatif bir hayat vaadi. Metnin anlatıcısı olan Bayan Unguentine'nin mavnanın seyir defterine yazdıklarından izini sürdüğümüz bu hayat, benzersiz maceralarla bize kendini hızlı bir şekilde açıyor. Öyle ki Unguentine'lerin mavnası türlü eğlencenin, müstehcen gösterinin yaşandığı erotik bir deniz sirki olabiliyorken, diğer yandan da pek çok arsız zengin tekinsiz yatırımlar yaptığı yüzen bir para cenneti olarak imleniyor Bayan Unguentine tarafından. Hatta bir yüzer kumarhane tarafından takip ediliyorlar açık denizde. Bütün bu çılgınlığın ortasında kalan kadın Bay

Cennet Bahçesinden Epizodik Bir Bölüm

Crawford sıradışı bir cazibeye sahip romanında evliliklerin/işliklerin, kadın ve erkek doğasının eşsiz kusurluluğunu hem antik hem de modern bir üslupla anlatıyor.

Jaguar Yayınları geçtiğimiz sonbahar Stanley Crawford'un 1972 tarihli *Bayan Unguentine'nin Seyir Defteri* adlı romanını yayımladı. Crawford'u öncesinde tanıımıyordum ama edebi ve estetik yazın normlarını değiştiren, yenileyen, yıkan/inşa eden metin seçimlerini yakından takip ettiğim Jaguar

sayesinde merakla okuma serüveni-me dahil ettim.

Ne zaman okuduğum bir kitap için yazı kaleme alacak olsam (çoğunlukla) eşzamanlı izlediğim filmlerle içerik olarak bir koşutluk geliştiriyor. Ya bilinçsizce bir bütünlük kuruyorum ya da kafa yorduğum mesele ne ise kültürel seçimlerim o me-

Unguentine'nin huysuzluğundan, zalimliğinden ve vandallığından nasibini alıyor. Uzun yıllar süren bu deniz maceralarının bir noktadan sonra bir rüya yolculuğu olduğunu fark ediyoruz. Yani metnin bir rüya metni olduğunu söyleyebiliriz. Her şeyin gerçeği aşkın bir biçimde büyülü, zamanın ve mekânın akıcılığından özgürleşmiş olduğu bir metin. Bay Unguentine'nin sürekli modifiye ettiği mavna kosmosun mikro formu adeta. İçinde –üstünde mi demeliyim– bir seranın, küçük bir ormanın ve ufak bir ağılın olduğu yüzen bir kasaba, bir açık deniz köyü. Mavnanın tasarımı ne kadar kırsalsa bir o kadar da kentli/mekanik. Bay Unguentine'nin akıl almaz tasarımı olan kubbe, mavnadaki her şeyin, ambarın, seranın, ormanın, marangoz atölyesinin, burnun ve kışın üzerini örten dev bir şemsiye gibi okurun hayal gücünü zorlayan bir yazınsal/görsel şölene dönüşüyor. Bir yerden sonra Nuh'un Gemisi mitinin yeniden yaratımı izlenimine kapılmamak elde değil. Bu da Crawford'un dilinin niteliğiyle açıklanabilir bana kalırsa. Sadece bu da değil. Bu dilin yarattığı benzersiz çağrışımlar Unguentine çiftinin dilsizliğini, çözümsüzlüğünü, keder ve imkânsızlıkla büyüyen sorunlarını tuhaflaştırıyor aynı zamanda. Tuhaflaştırıyor çünkü ilişkilerimizin/dilsizliklerimizin yarattığı sancıları böyle tuhaf buluyoruz, böyle şaşkınlıklar yaratıyoruz. Gerçeğin karşısında çoklukla dilimiz “tuhaflaştırıyor”.

Bununla birlikte Bay Unguentine'nin inanılmaz icatları ve mavnanın modifikasyonu ortaya çıkan mimari kimliği “yüzen cenneti” eril bir enerjiyle dönüştürürken, Unguentine'nin karısına ilgisinin narsisistik bir göstergesi de oluyor. Yani yine kendine dönen bir sevgi, bir hayranlık. Bayan Unguentine'nin bu hırçın ego karşısında daha da atıl bir hale dönüştüğüne tanıklık ediyoruz. Yaşlı adam, kadını herhan-

Stanley Crawford'un bu kült romanını okurken, “Sonsöz”de yazar Ben Marcus'un dile getirdiği gibi ben de Jules Verne'in tuhaf, devasa denizaltılarını ve İsveçli yönetmen Ingmar Bergman'ın *Bir Aşk Dersi* ile *Bir Evlilikten Manzaralar* adlı filmlerini düşledim. 1972'de yazılmış bir romanın evlilik, aile ve ilişkiler gibi toplumsal kavramlara karşı temkinli duruşuyla birlikte bu temkinliliği anlatış biçimini düşündüm.

gi bir şeyden anlamayacağına inanarak hem onu duygusal şiddete maruz bırakıyor hem de aralarındaki mesafeyi giderek açıyor. Tam bu noktada Bayan Unguentine'nin seyir defterine kaydettiği sahte bir hamileliğe ve ardı sıra gelişen gerçeküstü bir doğuma şahit oluyoruz. Bay Unguentine'nin ilgisini, sevgisini kazanmanın çoğalarak mümkün olabileceğini deneyimliyor Bayan Unguentine. O bunu ruhsal hamilelik olarak ifade ediyor. Bana kalırsa bu uydurma hamileliğin, peşinden olağanüstü bir şekilde mavnaya gelen bebeğin ve diğer benzersiz şeylerin tümü Bay Unguentine'nin yeniden yaratılış sürecini imliyor. Bayan Unguentine'nin kocasından ve onun mavnasından, kubbesinden, tuhaf icatlarından başka bir hayatın/ sevginin mümkün olabileceğini görme arzusu şekillendiriyor bu noktada metni. Bu benzersiz gebelik anlatısı (yaratımı) kişisel edebi serüvenimde benzerine rastlamadığım bir umut etme biçimi, bir düş söylemi. Ve hiç kuşkusuz Crawford'un dilsel doğurganlığı.

Stanley Crawford'un bu kült romanını okurken, “Sonsöz”de yazar Ben Marcus'un dile getirdiği gibi ben de Jules Verne'in tuhaf, devasa denizaltılarını ve İsveçli yönetmen Ingmar Bergman'ın *Bir Aşk Dersi* ile *Bir Evlilikten Manzaralar* adlı filmlerini düşledim. 1972'de yazılmış bir romanın evlilik, aile ve ilişkiler gibi toplumsal kavramlara karşı temkinli duruşuyla birlikte bu temkin-

liliği anlatış biçimini düşündüm. Ve Stanley Crawford'un dilinin şiire, şiirsel olana değil, mekanik olanla organik olana, romantik olanla müstehcen olana, empatik olanla apate-tik olana yakınlığını, tüm bu şeyler ve daha fazlasıyla dilini çoğulcu bir anlayışla, özgürleşmiş bir düşünce gücüyle inşa ettiğini fark ettim. Bay Unguentine gibi modifiye ederek, saklayarak, saklanarak, şaşırtarak... *Bayan Unguentine'in Seyir Defteri*'ni beyazperdeye kimin, hangi yönetmenin uyarlayabileceğini de hayal ettim. Elbette okur da metni okuduğunda bu soruyu kendine sormayı isteyecektir. Benim aklımaysa şimdilik iki isim geldi: Lucrecia Martel ve Paolo Sorrentino. ■

ESRA ERTAN

Stanley Crawford
Bayan Unguentine'nin Seyir Defteri
Çeviren: Suat Kemal Angı
Jaguar, Eylül 2021, 120 s.

Fadime Uslu

ALİ KILIÇGÜN

Sanatta güzellik, doğruluğun dü-rüstçe işlenmesiyle oluşuyor. "Telefon Kulübesi" adlı öykünüzde, yaşa-ma ve düşünceyi özgürce ifade etme hakkımı yok eden bir düzen içinde-ki insanı dürüstçe anlatıyorsunuz. Öykünüzün ilk cümlesinde anlatı-cı, "Anne, korkma!" diyor. Neden korkmaması gerektiği bir soru ola-rak çıkıyor karşımıza. Bunun yanı-tını ince ince işliyorsunuz. Annesi-yle konuşan karakterin sözleri şöyle devam ediyor: "Ben iyiyim. Her yan-da ateşler yanıyor, yanımda yörem-de patlamalar. Meydanı kara bir sis kaplamış. Ama ben iyiyim. Seni ara-maya, yalnızca sesimi sana uzatma-ya geldim." Ateşin içindeyken ateşi anlatmak güçtür. Buradaki güçlük, tehlikenin paniği içerisindeki kişi-nin o anı dile getirirken bunu nasıl bir dille aktaracağıyla ilgili sorudan kaynaklanır. Tehlike, panik en yalın, en kestirme dili talep eder. Söz sanatlarını iten, hatta reddeden bir an-latımın tercih edilmesini bekler. "... sesimi uzatmaya geldim" sözündeki süs, öykünün talep ettiği dil atmos-ferinden bir parça uzak. Öykünüzü okurken anlatıcı karakterin içindeki şairin sesini duyuyoruz. Alanlarda kol kola olan insanların direnişinde-ki şiiri de ifade ediyorsunuz. Ancak söz sanatlarının tonu ağır bastığın-da mekânsal-uzamsal atmosferden uzaklaşıyoruz. Öykünüzün ikinci bölümünde karşımıza çıkan rapo-run dili gerçeğin en yalın hali. Seçti-ğiniz epigraf da etkiyi doğrudan kar-şılıyor. Dil ve kurgu konusunu yeni-den ele almanızı öneririm.

AYŞE BURÇAK TUĞRUL

"Allah Bilir" adlı öykünüzün gi-rişinde sahne kuruyorsunuz. An-cak kısa sürede sahneden uzak-laşıp karakter hakkında bilgi

vermeye başlıyorsunuz. Üçüncü pa-grafı tamamen çıkarmanızı öneri-rim. Burada aktardığınız bilgiyi fark-lı biçimde kullanabilirsiniz. Söz geli-mi, Sabiha'yla konuşması sırasında Feride, gerçekleşmemiş hayallerin-den söz edebilir. Öyküde Ömer'in önemi büyük. Onu ayrıntılardan ya-rarlanarak daha etkili işleyebilirsiniz. İyi bir anlatımınız var. Kurgu-da imgenin yer değiştirmesi fikrini, insanın kendisi ve çevresiyle arasın-daki mesafenin etkilerini güzel ele almışsınız. Feride'yi kitaplarıyla, ev düzeniyle bir karakter olarak can-landırıyorsunuz öykünüzde.

BÜŞRA ÇELİK

"Ah Ekrem Ah" başlıklı öykü-nüzde anlatıcı bir pazar esnafının tezgâhı. Anlatma süresi boyunca an-latıcı, pazar çevresi hakkında bilgi-ler aktarıyor bize. "Ekrem", "İrfan Amca", "Nurgül Teyze", "Sus oğlan" okura tanıtılıyor. Ancak bu kişilerin yaşantıları hakkındaki bilgiler, de-ğilip geçildiği için hikâye örgüsünde işlevini tamamlayamıyor. "Manavcı", "oldukça güzel sattı" gibi ifadeler dil ahengini olumsuz yönde etkiliyor.

DERYA KANAT

Sinematografik bir anlatımla aç-ıyorsunuz "Hatçe" adlı öykünüzü. İlk sahnede karakterinizi mekân içinde gösterirken öykünün dil atmosferini de kuruyorsunuz. Dördüncü cümle-den sonra anlatıcının açıklamaya yö-nelik tavrının işaretleri çıkıyor kar-şımıza. Altıncı cümledeki yorum, karakterle ilgili açıklamalar için bir gerekçe gibi. Anlatıcı Hatçe hakkın-da konuşmaya başlıyor ve bu sıra-da sahneleme yönteminden uzak-laşıyorsunuz. İkinci sayfada, "Sü-rü önde, Hatçe ardında aralandılar köyden her sabah olduğu gibi" di-yerek öykü girişindeki zaman dili-mine dönüşüyorsunuz. Ne var ki an-latıcı, karakter hakkında konuşma-

yı sürdürüyor. "Hatçe her gün taşı-mı, toprağını, otunu, kuşunu ezberledi-ği dağlarda dolandır, çayırı bol yerler-de azığını açıp yer, derenin temizini-den içer, hayvanlar yayılırken eline oyasını alır, resim gibi işlerdi" diyor. Bu noktada karakteri canlandırmaya değil anlatmaya yöneliyorsunuz. Za-mandaki geçişler de birdenbire hız-lanıyor. Finalde son sözü Hatçe'ye veriyorsunuz. Onun iç konuşmasın-da söyledikleri öykünün omurgası-nı oluşturuyor. Ancak bağlantı hat-larının güçlendirilmeye ihtiyacı var.

EYLÜL EDA TÜRKERİ

"Tezgâh" başlıklı öykünüzün dil atmosferinde duyarlı bakışınız he-men hissediliyor. Pazar ortamında-ki karakterinizin duygu durumunu, iç dünyasındaki çelişkiyi, çatışma-yı etkili biçimde anlatmışsınız. Ka-rakteriniz öykünün girişinde aklı-nan Ziya'yı geçirip, "Ne diye diktin sabah sabah bu curcunaya beni" di-ye söyleniyor. Bu sırada fiziksel za-man ve mekânla ilgili bilgiyi işlemiş oluyorsunuz. Kısa süre içerisinde odağı paltolu adamla kadına yönel-tiyorsunuz. Bu sırada onları çevrele-yen dış atmosfer anlatımda etkisini yitiriyor. Curcunayı, sabah saatleri-ne ait bilgiyi daha ayrıntılı anlatma-nızı, "... parayı yetiremediği o tip bir palto", "öfke duyuyordu bu sebep-ten ötürü" ifadelerini değiştirmeni-zi öneririm.

FATİH TURANLI

"Son Celse" başlıklı öykünüzde anlatma süresi boyunca Kaan'ın kim olduğunu, boşanma gerekçesindeki rolünü gizliyorsunuz. Bu bilgi final-de adeta parlıyor. Aile kurumunun iç yüzünü, toplumun aileden bek-lentisini, çocuk beklentisinin kişi-ler üzerinde kurduğu baskıyı çeşit-li mesafelerden bakarak işlemişsiniz. Anlatıcı kendi cephesinden bakarak gördüğünü gösteriyor okura. Dam-

la, bir anlamda öykünüzün kilit taşı. Onu bir karakter olarak daha etkili işleyebilirsiniz. Bir yerde daktilo hatası olmuş. “Gerginlikte olsa hoşuna gitti aynı hisleri paylaşmanız” cümlesinde “de” ayrı yazılmalı. Gören, gördüğünü gösteren bir kaleminiz var. Karakter üzerinde yoğunlaşmanızı öneririm.

FETHİYE KUTLU

Hikâyenizi karakterin bakış açısından aktarıyorsunuz. Anlatma biçimi, dil atmosferi “Elif” adlı öykünüzde anlam yaratmada son derece etkili. Elif’i şöyle tanıtıyorsunuz: “Köyü taşır giysilerinde. Başındaki altın bozması süsleriyle fesi, uzun basma entarisinin altına giydiği ayak ucu büzgülü uzun donu, beline doladığı yazmadan kemeriyle. Kalın kaşı, kahverengi iri gözleri, kanatları geniş burnu, dolgun dudakları, yuvarlak yüzü uyum içinde. Gülme-

yen, asık bir surat.” Elif köylü ama İsis’i biliyor. “Elif’in gözündeki Fazilet, doğum tanrıçası İsis’in yeryüzündeki yansımasıdır. Birbirinden güzel kızları ve oğulları vardır. Kocasına olan bağlılığı ve sevgisi tıpkı İsis gibi. Tüm gücü ailesine adanmış” diyorsunuz. Burada anlatıcının karakter yerine konuştuğunu söyleyebiliriz. Karakterlerle, kişilerin yaşam alanlarıyla ilgili bilgileri aktarıyorsunuz. Bunlar kurgu gerçeğine göre yaşayamıyor. Bir yerde, “Komşuları, Meleğin gazyağı içerek ölümüne yattı, çöl sıcağı olup kavurmadı mı mahalleyi” diyorsunuz. Değinip geçtiğiniz için cümle etkisini tamamlamıyor. Oysa bu cümle, içinde başlı başına bir hikâye taşıyor.

GİZEM ÖZER

“Gecikmiş İtirafların Yükü” başlıklı öykünüzün girişinde hikâyenin çerçevesini çiziyor, okura karakteri

tanıtıyorsunuz. Anlatıcı, üniversiteyi okuduğu İstanbul’dan bir yıl önce doğup büyüdüğü köyüne dönen işsiz bir genç. Bir yıl boyunca onun zamanını nasıl geçirdiğini öğreniyoruz. Bu bilgi, ülkemizdeki üniversiteli işsizlerin durumuyla ilgili meseleyi de anlatıyor bize. Öykünün fiziksel zamanında Rüstem Abi’nin kahvesinde sabaha kadar oturacak bir grup erkek, askere gidecek olan anlatıcıya veda için toplanıyor. Bu sırada anlatıcı, yan karakterlerle ilgili bilgi penceresi açıyor. Psikolojik zamana geçiyoruz böylece. Anlatıcının, “On yıllık bir geçmişe sürüklenmişken, sağ tarafımdan tekel Fahri Dayı’nın kolumu oyan parmağıyla tanışıyorum” demesiyle fiziksel mekânla zamana dönüyoruz. Bu noktada öykünüz bir sahne talep ediyor, o sırada olanların canlandırılarak anlatılmasını bekliyor. Anlatıcı ise yemekte neler olduğunu adeta özetliyor. Kerim’in konuşması doğallığı kırıyor. Bir açıklama gibi, anlatıcı, “Kerim’in ağzından dökülen satırlar” diyor. Ancak doğallığı kıran temel neden karakterin kitabı konuşması değil. Karaktere konuşurken tavır vermemişsiniz. Hikâye anlatmaya hâkimsiniz. İnce işçilik üzerinde çalışmanızı öneririm.

KIYMET ERCEK

“Tarçın” başlıklı öykünüzü görüntüye yönelik ayrıntılarla kurmuşsunuz. Öykü kişilerini birer karakter olarak canlandırıyor. Öykünün girişinde yaşlı Zambak Hanım’ın dünyasını yansıtan ayrıntıları etkili biçimde kullanıyorsunuz. Anlatı süresince ele aldığınız ayrıntılarda ortak bir yönelim söz konusu. Nesneleri tanıtan özellikler ön planda. Bir varlığı, eşyayı anlatırken renk, biçim, malzeme vurgusunu azaltabilirsiniz. Girişte karakterler fiziksel olarak bir hazırlık içinde. Ev içlerinden çıkıp bir başka eve gidecekler. Hikâyedeki dramatik aksiyonu da bir hazırlık aşamasından sonra oluşturuyorsunuz. Çatışma, çelişki Elmas Hanım’ın evinde yaşanıyor. Konuşmaları sırasında ki-

şilerin sözlerindeki etkiyi yüz ifadeleri, jestleri güçlendiriyor. Duygusal gerilimin arttığı noktada anlatıcının açıklama yapması etkiyi zayıflatır. “Seliha Hanım’ın yalınkat düşünce yapısını bilirdi, bilirdi de bu kadarnı beklemezdi” cümlesini çıkarmakta yarar var.

MEHMET ÇİÇEK

“Lezzet” başlıklı öykünüz çok daha uzun bir metinden alınmış bir bölüm izlenimi uyandırıyor. Öykünün dil atmosferini, kocası Nikos’un mutsuzluk nedenini irdeleyen, onun sorununa çözüm bulmaya çalışan Dora adlı karakterin anlatmaları biçimliyor. Kişisel sorunlardan ülke ve dünya sorunlarına açılan bir yapı tasarlamışsınız. Bir dönem hikâyesi bu. İzmir ve Selanik eksekinde, yeni kurulan Türkiye’yle ilgili işaretler kullanıyorsunuz. Öykünüz birdenbire bitiyor. Ama her şey yeni başlıyor gibi. Hristiyanlığın içinden bakarak kocasının sorununa çözüm arayan Dora’nın yumurta ve balık alacağını söylemesi nefis bir ayrıntı. “Yurtta sulh, cihanda sulh” diyen Türkiye’ vurgusuyla yumurta ve balığın sembolik anlamını pekiştiriyorsunuz. Hikâyeyi anlatmayı sürdürmelisiniz.

ÖZGE GÜVEN

“Futbolcu” başlıklı öykünüzde karakterin dünyasına göre bir dil atmosferi kurmuşsunuz. Anlatma süresi boyunca anlatıcının ses tonunu, karakterini, yaşam biçimini aktarmayı başarıyorsunuz. Öykünün ilk sahnesinde göstererek anlattığınız ambulans, mavi otomobil finalde anlam kazanıyor. Henüz ilk paragrafta mekân, zaman ayrıntılarıyla öykünün fiziksel atmosferini kuruyorsunuz. Bu sırada temizlik işçisi anlatıcının duygu atmosferini de, dil tavrını da aktarıyorsunuz. “Şükredecek bir şeyler arıyorum, bulamıyorum. Arkamdaki kapı açılıyor, birisi dışarı çıkıyor. İçerisi aydınlık. Hastane koridorlarının apaydınlık olduğuna şükür ediyorum, şükredecek bir şey bulduğuma seviniyorum”

cümleleriniz çok iyi. Gündelik hayatın içinden seçtiğiniz ayrıntılarla kişilerin dünyasını aydınlatabiliyorsunuz. Finaldeki acılı kadınla adam hikâye için önemli. “Kafaların arasından, yaşlı adamla yanındaki kadını gördüm. Birbirlerine sarılmış, bağıra bağıra ağlıyorlardı” diyorsunuz. Buradaki ayrıntıyı artırarak kafalarla ilgili görüntüyü bir parça daha işlemenizi, çevredekilerin de kadınla adama bakışını ele almanızı öneririm.

REYHAN YAĞMUR ÖZDEMİR

“Celile” adlı öykünüzde bir okulda hizmetli olarak çalışan Celile’nin bir işgünü anlatıyorsunuz. İlk paragrafta, “Bir odada Celile, ablası ve kızıyla yatıyordu işte” diyorsunuz. Celile bekâr, kızı yok. Bu nedenle “yeğeniyle” demeniz iyi olacaktır. Anlatımda ince işçiliğe yönelmelisiniz. “Hani, dedi içinden” cümlesinden sonra, “Hani kelimesini çok kullanırdı” ifadesi fazlalık etkisi yaratıyor. Buradaki bilgiyi karakterin konuşmasıyla veriyorsunuz. “Yemek yenildiği vakit katlanıp köşeye konulurdu” dedikten sonra, “Öyle ihtişamlı, gösterişli bir masa değildi” cümlesine yer veriyorsunuz. Masa portatif. İhtişamlı olmadığı belli. “El dokuması İran halısı”, “yürümek”, “yürüyüş” sözcüklerinin sık tekrarı söz konusu. Fazladan yapılan açıklamalar gibi sözcük tekrarları da anlatıma yük oluyor.

SULTAN AYDIN

“Bitmeyen İşler Silsilesi” başlıklı öykünüzde pazarda kendi yaptıkları peynirleri satan Meryem’le Ahmet’in dünyasını anlatıyorsunuz. Meryem’in yaşantısını aydınlatırken dilin tanıtma, karşılaştırma işlevlerinden yararlanıyorsunuz en çok. Alışveriş sırasında, şehirli kadınların dış görünüşlerini incelerken kendi dünyasına bakıyor Meryem. Finalde doğru şöyle diyorsunuz: “Balıkçıdan çıkan mavi elbiseli kadına bakıp iç çekti. Nasıl da güzel elbisesi hele altına giydiği topuklu ayakkabıları. İnsan kendinde olamayanı mı gö-

rüyordu acaba?” Burada anlatıcının yargı içeren düşüncesi karakterin bakışına karışıyor. Oysa Meryem’i kendi sözcükleriyle konuşturuyorsunuz. Bu tavırda kalmanızı öneririm. İki yerde Meryem şehirli kadına “Hanımım” diyor. Buna gerek var mı? Birlikte yazılması gereken “-ki” ekini ayrı yazmışsınız: “manavda ki”, “önünde ki”, “pazar yerinde ki”. Nerede sorusunun yanıtını verdiği-mizde “ki” bir ek işlevi görür, birlikte yazılır. Şu cümlelerde “da” ayrı yazılmalı: “Onunda kendisinden farkı yoktu” ve “Allah sabırlar versin ço-luğuna çocuğuna en çokta kocasına deyip kafasını çevirdi”.

TUĞÇE ÖZ

“Bir Saat Bir Saniye” başlıklı çalışmanızı anlatıcının iç dökümüy-le biçimlemişsiniz. Karakterin duygu dünyasında olanları anlatırken hikâyenizin de içine kapandığını söyleyebiliriz. Dış dünyada olan gerçeklere değiniyorsunuz. Ancak bunların gelişmesine imkân tanımıyorsunuz. Fiziksel mekânı, zamanı ifade eden somut gerçeklik öykünüzde gereğince kurulamıyor.

ZEYNEP KABAK

“Pazar Yerinin Yabancı” başlıklı öykünüzün dil ritmini karakterin duygu durumuna göre kurmuşsunuz. Bu, sahiciliğin pekişmesini sağlıyor. İlk paragrafın temposunu anlatıcının kaygısı yönetiyor. İkinci paragrafta anlatıcı rolündeki Kemal iç dünyasına yöneliyor. Bu sırada dış dünyada olanlara gözünü büyük ölçüde kapatıyor. Kemal’in kurup anlattığı problem çok iyi. Dördüncü paragrafta Kemal kendi dünyasını okur için aydınlatıyor. Buradaki çözümme çok hızlı. Nasıl biri olduğunu Kemal’in kendi sözcükleriyle aktarması yerine Demet’in değerlendirmesi biçiminde vermeniz etkiyi artıracaktır. Öykünün ilk paragrafında kaygının tonu baskındı. Finalde en azından bu kaygının izlerini işleyebilirsiniz. Kaleminiz umut vaat ediyor. ■